

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İSLAM HUKUKU BİLİM DALI

DÖRT MEZHEP İÇİNDE ŞAFİİLERİN TEFERRÜT
ETTİĞİ MESELELER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN **HAZIRLAYAN**
Yrd. Doç. Dr. Erdoğan SARITEPE **Kenan KILINÇ**

ELAZIĞ 2013

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İSLAM HUKUKU BİLİM DALI

DÖRT MEZHEP İÇİNDE ŞAFİİLERİN TEFERRÜT ETTİĞİ MESELELER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Yrd. Doç. Dr. Erdoğan SARITEPE

HAZIRLAYAN

Kenan KILIÇ

Jürimiz, .../.../2013 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonunda bu yüksek lisans tezini oy birliği / oy çokluğu ile başarılı saymıştır.

Jüri Üyeleri:

1. Doç. Dr. Mehmet ERDEM
2. Doç. Dr. Sami KILIÇ
3. Yrd. Doç. Dr. Erdoğan SARITEPE
- 4.
- 5.

F. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun .../.../2013 tarih ve... sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Enver ÇAKAR
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET**Yüksek Lisans Tezi****Dört Mezhep İçinde Şafîilerin Teferrüt Ettiği Meseleler****Kenan KILINÇ****Fırat Üniversitesi****Sosyal Bilimler Enstitüsü****Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı****İslam Hukuku Bilim Dalı****Elazığ 2013, Sayfa: XIX + 184**

Kur'an'ı Kerim ile sahih sünnetin açık olarak ifade ettiği bir hüküm üzerinde fakihlerin farklı görüş beyan etmeleri caiz değildir. Ancak gerek nass'lardan kaynaklanan sebeplerden, gerekse de hakkında nass (ayet ve hadis, temel alınacak delil) bulunmayan hususlarda ne şekilde hareket edileceği konusu göz önüne alındığında, farklı mezheplerin var olması zorunlu olur.

Yukarıda değindiğimiz gibi müçtehidlerin, nassı anlama, hadisin sübutu ve maslahat, örf ve benzeri delilleri alıp almamakta farklılıkları, ister istemez meselelerin hükmünde ihtilaf etmelerine sebep olmuştur. Netice itibari ile Müslümanlar da kendi bölgelerinde yaşayan imamın fetvalarını biliyor, onu tercih ediyor ve ona göre amel ediyordu. İşte bu tercih ve taraftarlık zamanla yerini “gidilen yol” manasına gelen mezheplere terketti. Hanefi, Şafîî, Maliki, Hanbelî, Ca'feriyye, Zeydiyye ve Zahirilik mezhepleri başta olmak üzere birçok mezhep ortaya çıktı. Ancak bu yedisi dışındakilerin bağlıları kalmadığı için kitaplarda sadece isimleri vardır.

Biz de Ehl-i Sünnet mezhepleri içerisinde Şafîî mezhebinin üç mezhebe muhalif olduğu konuları tespit etmeye çalıştık. Yaptığımız araştırmada Şafîîlerin; ibâdât, muâmelat, münâkehât, müfârekât ve ukubat konularında üç mezhebe teferrüd ettikleri konuları tespit etmeye çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Şafîîler, Hanefiler, Hanbelîler, Malikiler, İbâdât, Muâmelat, Münâkehât ve Müfârekât ve Ukubat, Teferrüd...

ABSTRACT

Master Thesis

The Issues That Shafi's Are Alone in Four Sects

Kenan KILINÇ

The University of Firat

The Institute of Social Sciences

The Department of Basic Islamic Sciences

Islamic Law Sciences

Elazığ 2013, Page: XIX + 184

The different declaration of the scribes is not permissible on the subject that is obvious in The Holy Quran and the authentic sunnah. However, when it is considered how to act on the issues that include reasons born of verses (Qur 'anic verses and hadith will be based on evidence.) and the issues in which there is not any verse, the existence of different denominations is necessary.

As mentioned above, the different views of mujtahids on the issues that are the understanding of verses, the affair and the actualization of tradition, the ambiguity of the customs and similar evidences caused disagreement to decide. Thus, the muslims had known the declarations of the imam living in their own area and chosen these strong declarations and behaved according to them. Here this choice and tendentiousness left their place to the sects that mean "destination" in time. Many sects occurred especially, Hanafi, Shafi, Maliki, Hanbali, Caferi, Zaydis and Zahirilik. However, except for these seven ones, there are only the names of them in the books as their disciples ceased.

And we have tried to set the subjects in which Shafi is opponent to other three Ahl al-sunnah sects. In this research we have tried to identify the subjects in which Shafi is opponent to the three sects. They are worship, dealing, wedding, parting and penalty.

Key Words: Are Shafi'i, Hanafi, Hanbali, Maliki, worship, procedures, bets that are relevant to marriage and divorce, and penalties, to be alone...

İÇİNDEKİLER

ÖZET	II
ABSTRACT.....	III
İÇİNDEKİLER	IV
KISALTMALAR.....	XVII
ÖNSÖZ.....	XVIII
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. İMAM ŞAFİİ’NİN HAYATI VE ESERLERİ (150–204/767–819).....	4
1.1. İmam Şafî’nin Hayatı	4
1.1.1. İmam Şafî’nin Yaşadığı Asrın Özellikleri.....	4
1.1.2. Nesebi.....	4
1.1.3. Doğumu	5
1.1.4. Evliliği ve Geçimi	5
1.1.5. Tahsil Hayatı.....	7
1.1.5.1. Hocaları.....	9
1.1.5.2. Öğrencileri.....	10
1.1.5.2.1. Mekke’deki Öğrencileri.....	10
1.1.5.2.2. Bağdat’taki Öğrencileri	10
1.1.5.2.3. Mısır’daki Öğrencileri	11
1.1.6. Vefatı.....	11
1.1.7. Mezhebin Yayıldığı Yerler	11
1.2. İmam Şafî’nin Eserleri.....	12
1.2.1. Hukukla ilgili Eserleri	12
1.2.2. Tefsirle ilgili Eserleri	13
1.2.3. Hadisle ilgili Eserleri.....	13
1.2.4. Akaidle ilgili Eserleri	13
1.2.5. Edebiyatla ilgili ve Diğer Eserleri.....	13
1.3. İmam Şafî’nin Fıkıh Usulü İlmindeki Yeri.....	13

İKİNCİ BÖLÜM

2. İBADETLERDE İMAM ŞAFİİ'NİN TEFERRÜD ETTİĞİ MESELELER16

2.1. Taharet	16
2.1.1. Necasetten Taharet	16
2.1.1.1. Tanımı	16
2.1.1.2. Necasetin Çeşitleri	16
2.1.1.2.1. Hayvan Ölüsü	16
2.1.1.2.2. Kan	18
2.1.1.2.3. Eti Yenen Hayvanların İdrar ve Tersleri	18
2.1.1.2.4. Meni	19
2.1.1.2.5. Necaseti Emen Katı Maddeler	19
2.1.2. Hadesten Taharet	20
2.1.2.1. Tanımı	20
2.1.2.2. Hadesten Taharetin Çeşitleri	20
2.1.2.2.1. Abdest	20
2.1.2.2.1.1. Abdestin Sıhhat Şartları	20
2.1.2.2.1.2. Abdestin Farzları	20
2.1.2.2.1.2.1. Niyet	21
2.1.2.2.1.2.2. Yüzü Yıkamak	21
2.1.2.2.1.2.3. Başını Meshetmek	22
2.1.2.2.1.3. Abdestin Mekruhları	22
2.1.2.2.1.4. Abdesti Bozan Durumlar	22
2.1.2.2.1.4.1. Kadına Dokunmak	23
2.1.2.2.1.4.2. İrtidat	24
2.1.2.2.1.5. Kazây-ı Hacetin Âdabı	24
2.1.2.2.1.5.1. İstibrânın Zamanı	24
2.1.2.2.1.5.2. Durgun Suda Kazây-i Hacet Yapmak	25
2.1.2.2.1.5.3. Kibleye Karşı İstincâ ve İsticmar Yapmak	25
2.1.2.2.2. Gusül	26
2.1.2.2.2.1. Guslü Gerekli Kılan Durumlar	26
2.1.2.2.2.2. Meninin Çıkması	26
2.1.2.2.2.3. Uyananın Üzerindeki Islaklık Hakkında Şüpheye Düşmesi	26
2.1.2.2.2. Guslün Farzları	27

2.1.2.2.2.1. Guslün Farzlarının Sayısı.....	27
2.1.2.2.2.2. Bedenin Tümünü Suyla Kaplamak.....	27
2.1.2.2.3. Teyemmüm	27
2.1.2.2.3.1. Teyemmümü Meşru Kılan Sebepler	28
2.1.2.2.3.1.1. Suyu Bulamayan Kişi	28
2.1.2.2.3.1.2. Hal-i Hazırda veya Gelecekte Suya İhtiyaç Duymak	29
2.1.2.2.3.1.3. Namaz Vaktinin Çıkmasından Korkmak	29
2.1.2.2.3.2. Teyemmümün Farzları	30
2.1.2.2.3.2.1. Teyemmümün Farzlarının Sayısı	30
2.1.2.2.3.2.2. Teyemmümde Niyetin Zamanı.....	30
2.1.2.2.4. Mesh	31
2.1.2.2.4.1. Teyemmümden sonra Giyilen Mestler Üzerine Mesh	31
2.1.2.2.4.2. Mest Üzerine Mesh Müddetinin Başlangıcı	32
2.1.2.2.5. Cebire	32
2.1.2.2.5.1. Tanımı	32
2.1.2.2.5.2. Cebire Üzerine Mesh Edenin Namazı.....	33
2.1.2.2.6. Hayız ve Nifas.....	33
2.1.2.2.6.1. Hayız	33
2.1.2.2.6.2. Nifas	34
2.1.2.2.6.2.1. Düşük Doğumlarından sonra Gelen Kanın Hükümü	34
2.1.2.2.6.2.2. İkiz Doğumlarda Nifas Başlangıcı	35
2.2. Namaz	35
2.2.1. Ezan.....	35
2.2.1.1. Kaza Namazları için Ezan Okumak.....	35
2.2.1.2. Kadının Ezan Okuması	36
2.2.2. Namazın Sıhhat Şartları.....	36
2.2.2.1. Setr-i Avret.....	36
2.2.2.1.1. Namazda Setr-i Avret.....	36
2.2.2.1.2. Namaz Dışında Setr-i Avret.....	37
2.2.2.1.2.1. Kadının Avret Mahalli	37
2.2.2.1.2.2. Küçük Çocuğun Avret Mahalli.....	37
2.2.2.2. İstikbâl-i Kible.....	38
2.2.2.2.1. Kiblenin ne ile Bilineceği	39

2.2.2.2.2. Kible Konusunda İctihat ve Araştırma Yapmak	40
2.2.2.2.3. Kible İctihadında Hataya Düşmek	40
2.2.2.2.4. Yön Tespiti Konusunda Hata Eden Kişinin Namazı.....	40
2.2.2.2.5. Kâbe İçinde Kılınan Namaz.....	41
2.2.3. Namazın Farzları.....	41
2.2.3.1. Niyet.....	41
2.2.3.1.1. Niyetin Şartları.....	41
2.2.3.1.2. Niyetin Vakti.....	42
2.2.3.2. İftitah Tekbirinin Şartları	42
2.2.3.2.1. Lafza-i Celâl'deki Hatalar	42
2.2.3.2.2. Dilsiz Kişinin Tekbiri.....	43
2.2.3.3. Fatıha'nın Okunması.....	43
2.2.3.4. Secde.....	44
2.2.3.4.1. Alın ile Secde Yeri Arasına Elbisenin Girmesi	44
2.2.3.4.2. Sarığın Kıvrımı Üzerine Secde Etmek	44
2.2.4. Namazın Sünnetleri.....	44
2.2.4.1. Besmele.....	44
2.2.4.2. Namazda Ön Tarafa Sütrec Koymak.....	45
2.2.4.2.1. Sütrecin Sabit ya da Sabit Olmayan Şeyler Olması	45
2.2.4.2.2. Bir İnsanın Sütrec Edinilmesi.....	46
2.2.5. Namazı Bozan Şeyler	46
2.2.6. Mescitlerde Yapılması Mekruh Olan Davranışlar	47
2.2.7. Tilâvet Secdesinin Şartları.....	47
2.2.8. İmamlık.....	48
2.2.8.1. İmametinin Şartları.....	48
2.2.8.1.1. Baliğ Olmak	48
2.2.8.1.2. İmam, Cemaatten Önde Durmalıdır.....	48
2.2.8.1.3. İmam ile Aynı Hizada Olan Kimsenin Namazı.....	49
2.2.8.1.4. İmama Tâbi Olanın Cemaatten Ayrılmaya Niyet Etmesi	49
2.2.8.1.5. Farz Kılan, Nafile Kılana Tâbi Olması	49
2.2.8.1.6. Rükû Yapabilen Kişinin Rükûu Yapamayana, Giyinik Olanın Çıplak Olana Tâbi Olması	50
2.2.8.1.7. Namazda Ayakta Duramayan Kişiyeye Tabi Olma	50

2.2.8.1.8. Sırtı Doğru Olanın, Sırtı Eğriye ve Kambur Birine Tâbi Olması	50
2.2.8.1.9. İmamla İmama Uyanın Farzlarının Aynı Olması Konusu	51
2.2.8.2. İmamlığı Mekruh Olan Kişiler ve İmamlığın Mekruhları.....	51
2.2.8.1.1. Kör Olmak	51
2.2.8.1.2. İmanın Namazda Mescide Giren Kimseyi Beklemesi	52
2.2.9. Nafile Namazlar	52
2.2.9.1. Tek Başına Kılınması Müstehap Olan Nafileler	52
2.2.9.1.1. Teravih Namazı.....	52
2.2.9.1.1.1. Teravih Namazının Kazası	52
2.2.9.1.1.2. Teravihin Mendubları	53
2.2.9.1.2. İstiska Namazının Vakti	53
2.2.9.1.3. Kûsuf Namazı	53
2.2.9.1.3.1. Kûsuf Namazının Vakti.....	53
2.2.9.1.3.2. Kûsuf Namazının Hutbesi	54
2.2.9.2. Cemaatle Kılınması Müstehap Olan Nafileler	55
2.2.9.2.1. Bayram Namazları.....	55
2.2.9.2.1.1. Bayram Namazları Nerede Kılınmalı	55
2.2.9.2.1.2. Bayram Hutbelerinin Rükünleri	55
2.2.9.2.2. Teşrik Tekbirleri.....	56
2.2.9.2.3. Nafile Namazlarda Teşrik Tekbirleri Konusu	56
2.2.10. Cuma Namazı.....	57
2.2.10.1. Cuma Hutbelerinin Rükünleri	57
2.2.10.2. Cuma Hutbesinin Şartları.....	57
2.2.10.1. Hutbe Esnasında İmanın Aksırması ve “Elhamdülillah” Demesi.....	57
2.2.10.2.2. Hutbe Esnasında Konuşmak	57
2.2.11. Seferi (Yolcu) Namazı.....	58
2.2.11.1. Namazı Kısaltmanın Şartları	58
2.2.11.2. Namazı Kısaltmaya Engel Olan İkamet Niyeti	58
2.2.12. Kaza Namazları.....	59
2.2.12.1. Namazı Düşüren Özürler.....	60
2.2.12.3. Kaza Namazlarında Rükû ve Secdeyi Yapmayana İktidâ Meselesi.....	61
2.2.13. Cenaze Namazı ve Âhkamı	61
2.2.13.1. Cenaze Âhkamı.....	61

2.2.13.1.1. Cenazeyi Yıkamanın Şartları	61
2.2.13.1.2. Hüsnanın Yıkanması Meselesi.....	62
2.2.13.1.3. Ölüyü Kimler Yıkamalı	62
2.2.13.1.5. Cenaze Yıkamanın Mendubları.....	63
2.2.13.1.4. Ölüye Yapılması Mekruh Olan İşler	63
2.2.13.1.5. Cenaze için Ayağa Kalkmak.....	64
2.2.13.1.6. Cenazenin Definden önce Başka Bir Beldeye Nakledilmesi	64
2.2.13.1.7. Kabirlerin Şekli	64
2.2.13.2. Cenaze Namazı	65
2.2.13.2.1. Cenaze Namazının Vakti	65
2.2.13.2.2. Cenaze Namazını Kıldırmada Öncelik Hakkı.....	65
2.2.13.2.3. Cenaze Namazında İmamın Durması Gereken Yer	66
2.2.13.2.4. Cenaze Namazının Tekrarlanması Meselesi.....	67
2.2.13.2.5. Gıyabi Cenaze Namazı Kılmak.....	67
2.3. Oruç	68
2.3.1. Bir Ülkede Ramazan Ayının Sabit Olması.....	68
2.3.2. Münecimin Sözüne İtibar Edilir mi?	71
2.3.3. Orucun Başlatılması için Hâkimin Hükümü Gerekli midir?.....	72
2.3.4. Oruç Tutmamayı Mubah Kılan Mazeretler	72
2.3.4.1. Hastalık	72
2.3.4.2. Yolculuk Nedeniyle Oruç Tutmama.....	72
2.3.4.2.1. Fecrin Doğuşundan önce Seferi Kişinin Durumu	72
2.3.4.2.2. Fecrin Doğuşundan sonra Seferi Kişinin Durumu	73
2.3.4.3. İkraah, Tehdit Altında Kalmak	73
2.3.5. Ramazan Orucunun Kazası	73
2.3.6. Haram Oruçlar	74
2.3.7. Mekruh Oruçlar.....	74
2.3.7.1. Nevruz ve Mihrican Günlerinde Oruç Tutmak	74
2.3.7.2. Ramazandan Sadece Bir veya İki Gün önce Oruç Tutmak.....	74
2.3.7.3. Şaban Ayının Son Yarısında Oruç Tutmak.....	75
2.3.7.4. Yevm-i Şekte Oruç Tutmak	75
2.3.7.5. Ara Vermeden Oruç Tutmak (Visal Orucu).....	76

2.4. İtikâf.....	76
2.5. Zekât	77
2.5.1. Vücûbunun Şartları	77
2.5.1.1. Müslüman Olmak	77
2.5.1.2. Borçlu Olmamak.....	77
2.5.2. Zekâtını Vermek Farz Olan Mallar	78
2.5.2.1. Develerin Zekâtı	78
2.5.2.2. Ziyet Eşyasının Zekâtı	78
2.5.2.3. Zeytinin Zekâtı	79
2.5.3. Nisabı Tamamlamak için Zekâta Tabi Malların Birbirine İlave Edilmesi	79
2.5.4. Yıl içindeki Fazlalıklar	80
2.5.5. Zekâtın Verileceği Yerler	80
2.6. Hac ve Umre	81
2.6.1. Hac Ne Zaman Farz Olur?.....	81
2.6.2. Haccın Vücûb Şartları	82
2.6.3. Kadının Haccı Kocanın İznine Bağlı mıdır?	83
2.6.4. Haccın Rükünleri	84
2.6.4.1. Tıraş Olmak.....	84
2.6.4.2. Hac Rükünleri Arasındaki Tertibe Uymak	84
2.6.5. İhramlı Kimsenin Yapması Haram Olan İşler	84
2.6.6. İhramlı Kimsenin Yapması Mubah Olan İşler.....	85
2.6.7. Haccın Vacipleri	85
2.6.8. Haccın Sünnetleri.....	85
2.6.9. Umre'nin Şartları ve Rükünleri	86
2.6.10. Umre'nin Vacipleri ve Sünnetleri	86
2.6.11. Umreyi Bozan Şeyler	86
2.6.12. Hac'da Kurban (Hedy)	87
2.6.12.1. Tanımı	87
2.6.12.2. Hedy Olacak Hayvanın Yaşı	87
2.6.12.3. Hedy Kesmenin Zamanı.....	87
2.7. Kurban ve Adak (Nezir)	87
2.7.1. Kurban	87
2.7.1.1. Kurbanın Şartları	87

2.7.1.1.1. Sünnet Oluş Şartları	88
2.7.1.1.2. Kurbanın Sihat Şartları.....	88
2.7.1.1.2.1. Kurban Edilecek Hayvanın Yaşı	88
2.7.1.1.2.2. Kurbanın Belirli Vakitte Kesilmesi	88
2.7.1.1.2.3. Kurban Keserken Bismelenin Terk Edilmesi	89
2.7.1.2. Başkasının Adına Kurban Kesmek	89
2.7.2. Adak (Nezir)	89
2.7.2.1. Tanımı	89
2.7.2.2. Çocuğunu Boğazlamayı Adayan Kimse	90
2.8. Hayvan Kesimi (Zebaih).....	90
2.8.1. Kitap Ehlinin Kestiği.....	90
2.8.2. Kadın ve Çocuğun Kestikleri.....	91
2.8.3. Kesende Aranan Şartlar	91
2.9. Av ve Boğazlanan Hayvanlar Konusu	91
2.9.1. Avcıda Aranan Şartlar	91
2.9.2. Av Aletinde Aranan Şartlar	92
2.10. Yemin.....	92
2.10.1. Gamus Yemini	92
2.10.2. Lağv Yemini	93
2.10.3. Hakkında Fiilen Yemin Edilen Durumlar Bakımından Yeminin Halleri.....	94
2.10.3.1. Girmek Üzere Yemin	94
2.10.3.2. Yemek, İçmek, Tatmak vb. Şeylere Dair Yemin	94
2.11. Helaller ve Haramlar ile ilgili Bazı Hususlar	95
2.11.1. Yenmesi Helal Olan ve Olmayan Şeyler.....	95
2.11.2. İçki ile Tedavi Meselesi.....	95
2.11.3. Sakalın Tıraş Edilmesinin Hükümü	96
2.11.4. At Yarışları, Diğer Yarışlar, Ok ve Benzeri Atıcılık Yarışmaları	96
2.11.5. Yarışmaların Ödül Karşılığı Yapılması Konusu	96
2.11.6. Gemi Yarışları Yapma Konusu.....	97
2.11.7. Satranç Oynamanın Hükümü.....	97
2.11.8. Selam Vermek.....	97
2.11.8.1. Selamın ve Selama Karşılık Vermenin Hükümü.....	97
2.11.8.2. Aksırana Hayır Duada Bulunmak (Teşmit-i Âtı).....	98

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. MUÂMELÂT'TA İMAM ŞAFFİİ'NİN TEFERRÜT ETTİĞİ MESELELER..99

3.1. Alış-Veriş ve Bununla ilgili Hükümler (Kitâbü' l-Buyû).....	99
3.1.1. Akdi Yapan (Âkid).....	99
3.1.1.1. Küçüğün Satışı.....	99
3.1.1.2. Âmâ Olana Satış	100
3.1.2. Görme Muhayyerliği ve Ortada Bulunmayan Bir Malın Satımı	100
3.1.3. Bey'u'l-Muâtât.....	100
3.2. Ribâ.....	101
3.3. Selem	102
3.3.1. Selem'in Rüknu ve Şartları.....	102
3.3.1.1. Üzerine Selem Akdi Yapılan Şeyin Niteliği	102
3.3.1.2. Üzerine Selem Yapılan Şeyin Tecilli Olması	102
3.4. Rehin.....	102
3.4.1. Rehnin Şartları	102
3.4.1.1. Rehnin Tamam Olmasının Şartı - Rehnin Kabzedilmesi.....	103
3.4.1.2. Çabuk Bozulan Şeylerin Rehnedilmesi	103
3.4.2. Sahih Rehnin Hükümleri	103
3.5. Müzâraa.....	104
3.6. Şirket.....	105
3.6.1. Mezheplere göre Sahih Olan Şirketler	105
3.6.2. A'mâl (İş) veya Ebdan (Beden/emek) Ortaklığı.....	106
3.6.3. Şirketin Şartları	107
3.7. İcar (Kira) Akdi	107
3.8. Vekâlet	108
3.9. Daman (Tekeffül) Konuları	108
3.10. Hacr (Tasarrufları Kısıtlamak).....	109
3.10.1. Çocuğun Reşid Olmaksızın Buluğa Ermesi	109
3.10.2. Çocuğun Tasarrufları.....	110
3.10.3. Çocuğa Tasarruflarında İzin Vermek	110

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. MÜNÂKEHÂT VE MÜFÂRAKÂT'TA (AİLE HUKUKU) İMAM ŞAFFİİ'NİN TEFERRÜT ETTİĞİ MESELELER	111
4.1. Nikâh'ta Teferrüt Ettiği Konular	111
4.1.1. Nikâhlanması Haram Olanlar	111
4.1.1.1. Hısımlık Mahremiyeti	111
4.1.1.2. Zinadan Doğan Kızın Hükümü	112
4.2. Nikâhın Rükünleri	113
4.3. Nikâhın Rükünlerinde İhtilâf Edilen Konular	113
4.4. Nikâh'ta Velayet Meselesi	114
4.4.1. Babanın Vasi Tayin Etmesi	114
4.4.2. Oğlun Veliliği Konusu	115
4.4.3. Zina Nedeniyle Hısımlık Haramlığı	115
4.5. Mehir (Sadak) ve Hükümleri	117
4.5.1. Mehrin Zifaftan önce Ödenmesi	117
4.5.2. Sahih Halvetle Mehrin Kesinleşmesi	118
4.6. Süt Emzirme (Radâ) ve Hükümleri	119
4.6.1. Radâ'nın Şartları	119
4.6.2. Emziren Kadının Sağ Olması	119
4.7. Talâk'ta Teferrüt Ettiği Konular	119
4.7.1. Sünnî ve Bid'î Talâk	120
4.7.2. Ölümçül Hastalığa Yakalanan Kişinin Talâkının Hükümü	120
4.7.3. Ayrılmanın Ölümçül Hasta Olan Hanım Tarafından Gelmesi	121
4.8. Ric'at	121
4.9. Zihar	122
4.9.1. Tanımı	122
4.9.2. Kefâretten önce Temasta Bulunmak	122
4.10. Liân	123
4.11. İddet	124
4.12. Evlilik Nafakası	124
4.13. Hidâne Müddeti	125

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. UKÛBAT'TA (CEZA HUKUKU) İMAM ŞAFFİ'NİN TEFERRÛT

ETTİĞİ MESELELER	126
5.1. Şer'i Cezalar	126
5.1.1. Hadler	126
5.1.1.1. İçki İçme Haddi	128
5.1.1.1.1. Haddin Miktarı	128
5.1.1.1.2. Haddin Ne ile Vurulacağı Meselesi	128
5.1.1.2. Zina Haddi	129
5.1.1.2.1. Zinada Şahitlik	129
5.1.1.2.2. Şahitlikte Yer ve Zaman Birliği	130
5.1.1.2.3. Şahitlerin Şahitlikten Rücû Etmeleri	133
5.1.1.2.4. Zina ve İhsan Şahitlerinin Şahadetten Rücû Etmeleri	133
5.1.1.2.5. Şahitlerin Beş Kişi Olmaları	133
5.1.1.2.6. Şahitlerden İkisinin Şahadetten Geri Dönmesi	134
5.1.1.2.7. Zinada Şüpheler	134
5.1.1.2.7.1. Vat'olunan Kadında Bulunan Şüphe	134
5.1.1.2.7.2. Kölenin Zinadan Dolayı Sürgüne Gönderilmesi Meselesi	135
5.1.1.3. Hırsızlık Haddi	135
5.1.1.3.1. Nisap Miktarı	135
5.1.1.3.2. Şahitlerin Hatası	136
5.1.1.3.3. Müste'men veya Sözleşmeli Birinin Çalması	137
5.1.1.3.4. Ganimetten ve Beytü'l Maldan Çalmak	137
5.1.1.3.5. Ödeme Mecburiyetinde Olan Kimseden Çalmak	138
5.1.1.3.6. Tazminat ve Kesme Cezaları Birlikte Verilebilir mi?	139
5.1.1.4. Yol Kesenlerin Hükümü	141
5.1.1.4.1. Yol Kesmede Suç Ortaklarının Hükümü	141
5.1.1.4.2. Yolkesenden Başka Suçlarda Birden Fazla Cezanın Üst Üste Gelmesi	142
5.1.1.4.2.1. İşlenen Cürümün Birden Fazla Cezayı Gerektirmesi Durumu	142
5.1.1.4.2.2. İşlenen Suçun Aynı Olmaması	143
5.1.1.4.2.3. Allah ve Kul Hakkının Bir de İçinde Öldürme Cezasının da Bulunduğu Suçlar	143

5.1.1.5. Kazf Haddi	144
5.1.1.5.1. Had Tatbik Edilmeden önce, İftiracının Şahitliğinin Kabulü	144
5.1.1.5.2. Şahadetin Keyfiyeti	145
5.1.1.5.3. Mübalağa Sîgası	145
5.1.1.5.4. Bir Cemaate Zina İsnadında Bulunmak	146
5.1.1.5.5. İftiracının Had Esnasında Kazf Suçu İşlemesi.....	149
5.1.1.5.6. Ahrasın Zina İsnadında Bulunması	150
5.1.1.6. Sihir.....	151
5.1.1.7. Hadlerle ilgili Yan Meseleler	152
5.1.1.7.1. İrtidat	152
5.1.1.7.1.1. Çocuğun Mürtedlik ve Müslümanlığı	152
5.1.1.7.1.2. Sarhoşun Mürtedlik ve Müslümanlığı.....	153
5.1.1.7.1.3. İrtidada İlişkin Şahadetin Kabulü	154
5.1.2. Kisas ve Diyetler	155
5.1.2.1. Kisas.....	156
5.1.2.1.1. Cana Karşı İşlenen Cinayetler ve Cezaları	157
5.1.2.1.1.1. Kasden Öldürme	157
5.1.2.1.1.1.1. Zehirleme	157
5.1.2.1.1.1.2. Bir Kişinin Bir Cemaati Öldürmesi	158
5.1.2.1.1.1.3. Bir Adamın Birini Tutması ve Bir Başkasının da Tutulan Adamı Öldürmesi	159
5.1.2.1.1.1.4. Âdil Karşılığında Bâği ve Bâği Karşılığında Âdil Öldürülür Mü?.....	160
5.1.2.1.1.1.5. Ümm-ü Veled Olan Cariyenin Efendisini Öldürmesi	161
5.1.2.1.1.2. Kasden Öldürmenin Cezası ve İnfazı.....	161
5.1.2.1.2.1. Kısası Erteleme	161
5.1.2.1.2.2. Adam Öldürdükten sonra Harem-i Şerif'e Sığınan.....	162
5.1.2.1.2.3. Kasten Öldürmede Keffaret	164
5.1.2.1.2. Tesebbüb Yolu ile İşlenen Cinayetler	167
5.1.2.1.2. Organlara Karşı İşlenen Cinayetler.....	167
5.1.2.1.1. Cinsel Organa Karşı İşlenen Suçlar	167
5.1.2.1.2. Caninin Elinin Düşmesi veya Kesilmesi	168
5.1.2.1.3. Kasten Yaralamalarda Kısasın Uygulanma Zamanı	168

5.1.2.2. Diyet.....	169
5.1.2.2.1. Diyetin Vacip Oluş Şartları.....	169
5.1.2.2.2. Diyetin Türü ve Miktarı.....	169
5.1.2.2.3. Küçükten ve Deliden Sadır Olan Kasten Öldürmenin Diyeti.....	170
5.1.2.2.4. Müslüman Olmayanların Diyeti.....	171
5.1.2.3. Vasiyetten Mahrum Edilmek	172
5.1.2.4. Ta'zir.....	173
5.1.2.4.1. Ta'zirin İnfaz Edilmesinin Şariat'taki Hükümü	173
5.1.2.4.2. Hâkimin Ta'zir için Dövmesi	174
5.1.2.4.3. Ta'ziri Uygulayan Kimsenin Suçluyu Telef Etmesi	174
SONUÇ	175
BİBLİYOGRAFYA.....	178
ÖZGEÇMİŞ	184

KISALTMALAR

AÜİFD	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
bkz.	: Bakınız
çev.	: Çeviren
DEÜİFD	: Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Der	: Derleyen
haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazreti
MÜİFV	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
md.	: Madde
muh.	: Muhtasar eden
nsr.	: Neşreden
OMÜİFD	: Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
S.	: Sayı
s.a.s	: Sallallahu aleyhi ve sellem
sdl.	: Sadelestiren
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	: Tahkik eden
trc.	: Tercüme eden
ty.	: Tarih yok
v.d.	: ve diğerleri
Yay.	: Yayınları
yy.	: Yayın yeri yok

ÖNSÖZ

İslam hukukunda etkisi günümüze kadar ulaşmış olan şahsiyetlerinden birisi hiç şüphesiz İmam Şafî'dir. İmam Şafî; kendi dönemine kadar yazılı ve sistematik bir biçimde ele alınmayan ahkâm ayetlerini, zahiri anlamlarına bağlı kalarak yorumlama çabasına girmiştir. İmam Şafî'nin hukuka dair meseleleri nasslara dayalı olarak çözüme kavuşturma düşüncesi, onu yeni bir ilim dalının temellerini atmaya sevk etmiştir. Bu ilim dalı İslami ilimler içinde müstakil bir anlama ve hüküm koyma yöntemi olan Usûl-ı Fıkıh ilmidir. İmam Şafî'nin bu çabası Fıkıh Usûlü'nün tedvini açısından yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur.

İmam Şafî'nin, İslam Hukuk Usulü bilimindeki yeri, tamamen yeni kavramları sunmasında değil, var olan kavramlara yeni yönelim, vurgu ve denge kazandırmada ve ilk olarak onları bir arada toplamada, hukukun köklerinin sistemli bir planına doğru ilerletmede yatmaktadır.

İmam Şafî'nin, İslam Hukuk Usulü gibi yeni bir ilim dalının temellerinin oluşmasına katkısı, hiç şüphesiz kendi dönemine kadar sistematik ve yazılı bir biçimde pek işlenmeyen fıkhi konuları sistematik bir hale getirmesidir. Onun bu alana katkısı hem rey ekolünü temsil edenlerden hem de hadis ekollerinin temsilcilerinden belli bir birikim alıp harmanlaması ve ortaya farklı bir ekol ortaya koymasıdır. Bizim amacımız İmam Şafî'nin ibadet, muamelat, münakehat ve müfarekat ve ukubat alanlarındaki fıkhi görüşlerini ele alıp onu farklı bir ekol kılan yönünü ortaya koymaktır.

İmam Şafî'nin Kur'an ve Sünneti beyan ederken ortaya koyduğu temel ilke, nassların zahiri halleriyle anlaşılmasının gerekliliğidir. Ancak bunun gerçekleşmemesi halinde, Kitab'ı Kitap'la veya Kitap'ı Sünnetle açıklama yoluna gitmiştir. Ayrıca ichtihadla yorum ilkesini de bu iki temel kaynak çerçevesinde ele almıştır.

Bu tezde; Abdurrahman Ceziri'nin Dört mezhebe Göre İslam Fıkıhı ile Prof. Dr. Vehbe Zuhayli'nin İslam Fıkıhı Ansiklopedisi adlı kitapları esas alınarak Cumhur ile Şafîilerin ihtilaf ettikleri noktalar tespit edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca İbn Rüşd el-Hafid'e ait Bidayetü'l-Müctehid ve Nihayetü'l-Muktesid adlı eserden de istifade edilmiştir.

Mukayeseli bir biçimde yazılmış olan bu iki eserde, dört mezhebin görüşleri tanzim edilerek tahkik edilmiştir. Yazarlar mezkûr eserlerinde meseleleri ele alırken ya bir görüşü tercih etmişler ya da zaman ve mekân değişmesine bağlı olarak bütün

insanlara bu fikhî görüşlerden istifade etme imkânlarını sağlamak için mevcut fikhî olduğu gibi nakletmişlerdir.

Mukayese usulüne göre yazdığımız bu tezde; Cumhur ile Şafîilerin ihtilaf edilen görüşlerini tesbit etmeye gayret ettik. Meseleleri kendi kaynağından almaya gelince, gücümüz nispetinde bir mezhebe ait her hükmü o mezhebin mutemed kaynaklarından almaya çalıştık. Ancak nadir hallerde mezhebe ait kitaplarda bulamadığımız görüşleri başka mezhebin kaynaklarından aktardık.

Sunmuş olduğumuz bu genel tespitten sonra araştırmamızın konusunu teşkil eden bölümler hakkında bir değerlendirme yapacak olursak şunları söyleyebiliriz:

Tezimiz, bir giriş ve beş bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde; araştırmamızın temelini teşkil eden konusunu, amacını, metodunu ve sınırlılıklarını ele aldık. Birinci bölümde; İmam Şafî'nin yaşadığı asrın siyasi ve fikri yapısı ile hayatı, eserleri, hocaları ve öğrencileri hakkında detaya girmeden özetlemeye çalışarak açıklamaya çalıştık. İkinci bölümde, ibadetler bölümü başladığı altında; Tahâret, namaz, cenazeler, oruç ve itikâf, zekât, hac, yeminler ve adaklar, yiyecek ve içecekler, av ve hayvan kesimi, kurban ve akika konularını kısımlara ayırarak işledik. Üçüncü bölümde, muamelat; dördüncü bölümde, münakehat ve müfarekat konularını; beşinci bölümde ise, ukubat konularını ele almaya çalıştık.

Bu konunun seçiminde öneri ve tavsiyeleriyle bize yol gösteren sayın Prof. Dr. İsmail KÖKSAL'a, çalışmamda yardımlarını esirgemeyen sayın Doç. Dr. Ehmet ERDEM'e, bilgi ve yönlendirmeleri ile çalışmamızın şekillenmesinde ve bu düzeye ulaşmasında büyük yardım ve desteklerini gördüğüm tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Erdoğan SARITEPE'ye en derin saygılarımı arz ederim.

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Araştırmamızda Cumhur ile Şafîlerin ihtilaf edilen görüşleri tesbit edilmeye çalışılmıştır. İşlediğimiz konuları şöylece özetleyebiliriz:

Birinci bölümünde; İmam Şafî'nin hayatını kısaca özetledik.

İkinci bölümde, ibadetler bölümü başladığı altında; Tahâret, namaz, cenazeler, oruç ve itikâf, zekât, hac, yeminler ve adaklar, yiyecek ve içecekler, av ve hayvan kesimi, kurban ve akika konularını kısımlara ayırarak işledik.

Üçüncü bölümde; muamelat; dördüncü bölümde, münakehat ve müfarekat gibi konuları; beşinci bölümde ise, ukubat konularını ele almaya çalıştık.

Sonuç kısmında, tespit ettiğimiz ihtilaf noktalarının nedenlerini ortaya koymaya gayret ettik.

2. ARAŞTIRMANIN AMACI

İslam hukuku, asrısaaadetteki uygulamayla hicri birinci asır başlarında Arap yarımadasında doğan, İslam'ın yayılmasıyla gelişip geniş bir coğrafyaya yayılarak ondört asırdır varlığını devam ettiren ilahi bir hukuk sistemidir. Âlimler; İslam hukuk tarihinin, Hz. Peygamber Devri, Sahabe-i Kiram Devri, Tâbiîn Devri, Mezheplerin Teşekkülü Devri, Taklit Devri, Taknin Devri olmak üzere altı safhada ele almışlardır.

Kaynağını, Allah'ın kitabı Kur'an-ı Kerim ile Peygamberimiz Hz. Muhammed'in sünnetinden alan İslam hukuku, vahiy devrinde Hz. Peygamber'in (s.a.s.) gözetiminde gelişme kaydetmiştir. Ashab-ı kiram, bir hadisenin şer'i hükmünü anlamak istedikleri zaman, ya Hz. Peygamber (s.a.s.)'e yahut hafızalarındaki hadislerle müracaat ederlerdi.

Sahabe-i Kiram Devrinde, Hz. Peygamber'in vefatıyla vahy kesilmiş ve yeni ortaya çıkan meselelerde bizzat Hz. Peygamber'e müracaat etme imkânı kalmamıştır. Sahabiler vuku bulan hadiseleri; Efendimizden ayrı buldukları yerlerde veya memur olarak görevlendirildikleri bölgelerde ayet ve hadislerde bulamadıkları hükümleri nasıl çözmüşlerse aynı şekilde, zaruri olarak meseleleri içtihatlarıyla çözüme kavuşturmuşlardır.

Sahabi ve tabilerden sonraki devirlerde; İslam coğrafyasının genişlemesi neticesinde ziraat, ticaret ve sanatta büyük bir genişleme ve ilerleme hâsıl oldu. İnsanlar arası muameleler gelişti. Hukuki hâdiseler çoğaldı. İhtilaf ve anlaşmazlıklar arttı. Örfler,

âdetler değişti. Âlimler, her gün yeni meseleler karşısında, yeni içtihatlarda bulunmak mecburiyetinde kaldı.

Müctehidler, Kur'an ve sünnetteki prensiplerden hareketle hukuki kaideler oluşturmuşlar, böylece karşılaşılan yeni meselelere ve sorunlara çözüm bulmuşlardır. Nihayetinde her müctehidin anlayışına göre İslam hukukunun farklı bir yorumu ortaya çıkmıştır. Müctehidler tarafından ortaya konulan bu farklı yorumlara mezhep (hukuk ekolleri) denir.

İslam hukuk tarihi ve mezheplerin oluşum Şartlarını yukarıda özetlemeye çalıştık. Neticede sayısız mezhep oluşmuş ancak belli sayıda mezhepler varlıklarını koruyabilmişlerdir. Şafiî mezhebi de varlığını koruyan mezheplerden biridir.

Yaptığımız n araştırma ve incelemede Şafiî mezhebinin  mezhebe muhalefet ettiği görüşlerin çalışılmasının faydalı olacağı kanaatine vardık. Netice itibariyle araştırmamızın asıl konusunu; İmam Şafiî'nin hangi konularda cumhura muhalif beyanlarda bulunduğu, teşkil etmektedir.

3. ARAŞTIRMANIN METODU

İslam hukukunun genel prensipleri çerçevesinde konumuzu inceleyip değerlendirdik. Araştırmamızın metodunu, araştırmanın gayesine uygun neticelere varacak Şekilde tespit etmeye çalıştık. Öncelikle kaynaklar olarak Abdurrahman Cezir'nin Dört Mezhebe göre İslam Fıkıhı ve Vehbe Zuhayli'nin İslam Fıkıh Ansiklopedisi adlı eserleri aldık. Bu kaynaklardan tespit edilen İmam Şafiî'nin teferrüd ettiği görüşler, Şafiî kaynaklarından bakılarak detaylandırılmıştır. Şafiî mezhebince muteber sayılan el-mm, er-Risale, Muğni'l-Muhtac, el-Mecmu' gibi kaynaklar başta olmak üzere benzer kaynaklara başvurulmuştur. Diğer mezheblere ait görüşler kendi mezheplerindeki itibar edilen kaynaklardan bakılarak ayrıntılandırılmıştır. Hanefi mezhebine ait görüşler; başta Redd'l-Muhtar ve el-Mebcut gibi eserler olmak üzere benzeri kaynaklardan; Maliki ve Hanbeli mezheplerine ait görüşler ise; el-Kavaninü'l Fıkhiye ve el-Muğni vb. gibi eserler başta olmak üzere çeşitli eserlerden faydalanılmıştır.

Sonuç itibariyle çalışmamızda; dört mezhebin elde edebildiğimiz temel fıkıh kaynaklarına inmeye çalıştık. Ayrıca gnmzde yazılmış eserlerden de istifade etmeyi ihmal etmedik.

4. ARAŞTIRMANIN SINIRLANDIRILMASI

Şafîlerin üç mezhebe muhalefet ettiği mes'eleleri tespit etmeye çalıştığımız bu araştırmamızda; elde edilen görüşler, her mezhebe ait kaynaklara baŐvurularak incelenmeye çalışılmıştır. Ancak Şafîler ile Cumhurun teferrüd ettikleri konular çok olup tezin hacmini aŐacađından dolayı sadece tespit edilmekle yetinilmiŐtir.

İhtilaf edilen konular tespit edilmiş ancak bazı konular dışında ihtilaf edilen görüşler, kısaca özetlenerek ele alınmıştır. Malumdur ki böyle bir genel baŐlıđın kapsamlı bir Şekilde ele alınması araştırmamızın boyutunu aŐan bir durumdur.

Gücümüz nispetinde bir mezhebe ait her hükmü o mezhebin temel kaynaklarından almaya gayret ettik. Ancak nadir hallerde bir mezhebe ait kitaplarda bulamadığımız görüşleri, başka bir mezhebin kaynağından istifade ederek konuları işlemeye çalıştık.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. İMAM ŞAFİİ'NİN HAYATI VE ESERLERİ (150–204/767–819)

1.1. İmam Şafî'nin Hayatı

İmam Şafî'nin fıkhnın iyice anlaşılması ancak kensinden önceki dönem ile kendi dönemindeki siyasi, sosyal ve fikri yapısının bilinmesi ile mümkün olacaktır. Bu sebeple biz de öncelikle İmam Şafî'nin yaşadığı asrı kısaca özetleyeceğiz.

1.1.1. İmam Şafî'nin Yaşadığı Asrın Özellikleri

İmam Şafî, Abbasiler devrinde doğmuş ve Abbasi devletinin istikrar bulduğu, idareye hâkim olduğu İslam medeniyetinin parlak bir devrinde yaşamıştır. Bu devirde âlimler, İslam şehirlerinde ilmi faaliyetlerine devam ediyorlar ve Abbasi halifelerinin destekleriyle Yunan felsefesinden, İran edebiyatından, Hint eserlerinden tercüme yapıyorlardı. Bu tercümelerin İslam düşüncesinin gelişmesinde büyük tesiri olmuştur.¹

İmam Şafî'nin yaşadığı dönem, Mutezile'nin İslam düşünce tarihinde aktif olduğu dönemdir. İncelemelerimiz sonucu sahip olduğumuz kanaat odur ki, İmam Şafî'nin şiddetle eleştirdiği ve hiç de sıcak bakmadığı kişiler Mutezili gruplardır.² Ancak İmam Şafî, onları eleştirmekle birlikte fikhî mücadele ve münazaralarda hasmını susturmak için onların cedel ve münazara usulünü de kullanmıştır.³

İmam Şafî'nin yaşadığı dönemde, ihtilafli konular üzerinde âlimler arasında fikhî münazaralar çoğalmıştı. Bu fikhî münazaralar İmam Şafî üzerinde büyük tesirler bırakmıştır. İmam Şafî er-Risale'yi yazarken bu münazaralardan faydalanmış, kendinden sonraki nesillere miras olarak kalan usul kaidelerini bunlardan çıkararak fikhî konusunda insanlara büyük bir ilmi servet bırakmıştır.⁴

1.1.2. Nesebi

Nesebi, Muhammed b. İdris b. Abbas b. Osman b. Şafî b. Saib b. Ubeyd b. Abdüyezid b. Haşim b. Muttalib b. Abd'ul-Menaf şeklindedir. Görüldüğü gibi İmam

¹ Kattan, Mennâ' Halil, **İslam'da Teşrii ve Fıkıh Tarihi ve Metodu**, (Trc. Zeynelâbidin Tatlılıoğlu), Hanifiyye Kitapçılık, Riyad 1987, s.467,468.

² Arslan, Gıyasettin, **İmam Şafii'nin Kur'an okumaları**, Rağbet Yayınları, İstanbul 2004, s.107.

³ Kattan, s.467,468.

⁴ Kattan, s.467,468.

Şafîî'nin nesebi Hz. Peygamber'le Abd'ul-Menaf'ta birleşmektedir.⁵ İmam Şafîî'nin dedesi Muttalib, Abd'ul-Menaf'ın dört oğlundan (Muttalib, Haşim, Abduşşems ve Nevfel) biridir. Haşim Rasûlullah'ın (s.a.s.) , Abduşşems Emevilerin, Muttalib İmam Şafîî'nin, Nevfel de Cübeyr b. Mut'im'in dedesidir.⁶ İmam Şafîî'nin annesi ise, bir rivayete göre İmam Hüseyin hazretlerinin torunu Abdullah'ın kızı Fâtıma, diğer bir rivayete göre ise, Ümmü Habibe-i Ezdiyye'dir.⁷ Annesinin Kureyş'ten geldiğini bildiren rivayet ise şazdır. Çünkü İmam Şafîî'nin soyu hakkında gelen tüm rivayetlerde annesinin Ezd kabilesinden olduğu yazılıdır.⁸

1.1.3. Doğumu

Dört mezhep imamından üçüncüsü olan Ebu Abdullah Muhammed bin İdris eş-Şafîî el-Kuraşî,⁹ İmam Ebu Hanife'nin vefat ettiği hicri 150 senesinde; bir rivayete göre Askalan veya Yemen; ama çoğunluğun savunduğu diğer bir rivayete göre de Gazze'de dünyaya gelmiştir.¹⁰ İmam Şafîî'nin babası İdris, genç yaşta vefat etmiştir. Annesi onu iki yaşında,¹¹ asıl memleketleri olan Mekke'ye götürmüş ve orada büyütülmüştür.¹²

1.1.4. Evliliği ve Geçimi

İmam Şafîî, Hz Osman'ın torunu olan Nafi' bin Uyeyne'nin kızı Hamide (cemile) hatunla evlenmiş ve bu hanımından biri kız, ikisi erkek olmak üzere üç çocuğu olmuştur.¹³ Oğullarından Ebü'l-Hasan Muhammed'in 231 (845) yılında, babasından ve Ahmed b. Hanbel'den hadis öğrenmiş ve Halep (yahut el-Cezire) kadılığı yapmış; diğer

⁵ Şafii, Muhammed b. İdris, **el-Ümm**, (Thk. Rıfat Fevzi Abdulmuttalib), Daru'l-Vefâ, Kahire 2001, I, s.6; Nevevi, Ebû Zekeriyâ Muhyiddin Yahyâ b. Şeref b. Nuri (676/1277), **el-Mecmu' Şerhü'l-Mühezzebli's-Şirazi**, (Thk. Muhammed Necib el-Mutii), Mektebetü'l-İrşad, Cidde 1977, I, s.7; Şafii, Ebu Abdullah Muhammed b. İdris b. Abbas Şafii, **Divanü's-Şafii**, (Der. Muhammed Afif Zi'bi), Dârü'l-Cil, Beyrut 1974, s.5.

⁶ Râfii, Ebü'l-Kâsım Abdülkerim b. Muhammed b. Abdülkerim, **Şerh'u Müsnedi's Şafii**, Katar 2007, I, s.12; Komisyon, **Büyük Şafii Fıkhı**, (Trc. Ali Arslan), İstanbul 1994, Arslan Yayınları, 1994, I, s.29; Ebû Umeyr Mecdî, Ebû Umeyr Mecdî b. Muhammed b. Arafât el-Misri Eseri, **Şifai'l-İyyi bi-tahrici ve tahkiki müsnedi'l-İmam eş-Şafii**, Mektebetu İbn Teymiyye, Kahire 1416/h, I, s.12.

⁷ Ceziri, Abdurrahman, **Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı**, (Trc. Mehmet Keskin), Çağrı yay, İstanbul 1994, I, s.3.

⁸ Komisyon, **Büyük Şafii Fıkhı**, I, s.30.

⁹ Ebu Zehra, Muhammed, **İmam Şafii**, (Trc. Osman Keskiöglü), Diyanet İşleri Başkanlığı yay., Ankara 1969, s.13,14; Akyüz, Vecdi, **Dört Mezhep İmamı**, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfi yay., İstanbul 1996, s.87.

¹⁰ Ebu Zehra, **Şafii**, s.13-18; Karaman, Hayrettin, **İslam Hukuk Tarihi**, Nesil yay., İstanbul 1989, s.188; Râfii, I, s.12; Komisyon, **Büyük Şafii Fıkhı**, I, s.29.

¹¹ Karaman, **İslam Hukuk Tarihi**, s.188.

¹² Râfii, I, s.12,13.

¹³ Aybakan, Bilal, "**Şafii md.**", TDV. **İslam Ansiklopedisi**, s.223.

oğlu olan Ebû Osman Muhammed'in 242 (856) yılında vefat ettiği ve kızı Zeynep'ten olan torunlarının ise, ilimde temayüz ettiği kaydedilmektedir.¹⁴

İmam Şafî, geçimini sağlamak için bir iş aramış ve bir ara Mekke'ye gelen Yemen valisinin vasıtasıyla Necran'da kadılık görevini almıştır.¹⁵

Yemen'de Harun Reşid'in kumandanlarından Hammad el-Berberi, Harun Reşid'e hitaben yazdığı mektupta Yemen'deki Alevi tehlikesine işaret eder. Bu anlamda İmam Şafî'nin de onlardan olduğunu ve iktidar aleyhinde bir savaşçının yapamadığını bu kişinin lisanı ile yaptığını bildirir.¹⁶ Bir grup alevi ile tutuklanan İmam Şafî; hicri 184 senesinde 34 yaşlarındayken zincire vurularak Bağdat'a gönderilmiştir.¹⁷ Harun Reşid'in huzuruna çıkarılan İmam Şafî ile Harun Reşid arasında şöyle bir diyalog yaşanmıştır. İmam Şafî: "Ey mü'minlerin emiri! İki insanı göz önüne getirelim. Bunlardan biri beni kardeş olarak görüyor, öbürü ise köle. Sence bu ikisinden hangisi bana daha yakındır, benim indimde makbuldür?"

Reşid: "Elbette ki seni kardeş gibi gören!"

Şafî: "Ey mü'minlerin emiri! İşte sen bana göre böylesin! Çünkü sen Abbas oğullarındansın, onlar ise Ali oğullarıdır. Biz Abdülmuttalib oğluyuz, sizse Abbas oğlusunuz. Siz bizi kardeş gibi görüyorsunuz, onlarsa köle."¹⁸

Yukarıda geçen diyalogtan da anlaşılacağı üzere İmam Şafî; "kendisinin halife ile akraba olduğunu hatta amca çocukları olduklarını; ayrıca halifeye bağlı olduğunu dolayısıyla Alevilerle bir ilişkisinin bulunmadığını"¹⁹ söyleyerek kendisini savunmuştur.

İmam Şafî, güzel-ilmî konuşması ile Bağdad'ın resmi kadısı olan İmam Muhammed Şeybani'nin lehinde şehadet etmesiyle ölümden kurtulmuştur. Büyük ihtimaldir ki, Halife Harun Reşid'in karşısında onu savunan Şeybani, İmam Şafî'yi İmam Malik'in ders halkasından tanımıştır. Çünkü İmam Şafî ile İmam Muhammed b. Hasan eş-Şeybani aynı dönemde üç yıl İmam Malik'in derslerine devam etmişlerdir.²⁰

¹⁴ Aybakan, Bilal, "**Şafî md.**", s.224.

¹⁵ Ebu Zehra, **İmam Şafî**, s.21.

¹⁶ Arslan, s.29.

¹⁷ Arslan, s.31.

¹⁸ Şirbini, Şemseddin Hatib Muhammed b. Ahmed Kahiri Şafî (977/1570), **el-İkna' fi Hal Elfaz Ebi Şuca'**, (Thk. Ali Muhammed Muavvaz, Adil Ahmed Abdülmevcud), Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2004, I, s.40.

¹⁹ Arslan, s.31. Gerçekte imam Şafî alevî değildi. Burada Hz Ali'ye duyduğu makul sevgi ve saygı, yanlış anlaşılmalı veya siyasi mülahazalarla istismar edilmiştir diyebiliriz. Arslan, s.30.

²⁰ Şirbini, I, s.40; Şafî, **Divanü's-Şafî**, s.8,9; Duman, Soner, **Şafî'nin Kıyas Anlayışı**, (Basılmış doktora tezi), İstanbul, 2007, s.10.

İmam Şafî'nin yaşadığı bu olay şöyle de nakledilmektedir: “Muhakeme sırasında imam Şafî'nin cevaplarından tatmin olan Harun er-Reşid'in, İmam Şafî'ye tekrar yargıç olarak görev yapması teklifinde bulunduğu ancak onun bu teklifi kabul etmediği ifade edilmektedir.”²¹ Bu olayla birlikte İmam Şafî'nin beş yıllık kadılık hayatı da sona ermiştir.²²

İmam Şafî çocukluğunu yetim olarak yaşamış ve sürekli olarak dolaştığı (belki de dolaştırıldığı) için istikrarlı bir hayat sürmemiştir. Kısaca bu büyük insanın hayatı; yetim olarak gurbette başlayıp, fakirlik içinde devam ettiği ve yine gurbette fakirlik içinde noktalandığı görülmektedir.²³

1.1.5. Tahsil Hayatı

İmam Şafî ilk eğitimini Mekke'de aldı. Yedi yaşında Kur'an'ı ezberledi.²⁴ Gençliğinde İmam Şafî'nin ilk öğrendikleri; tarih, şiir ve edebiyattı. Daha sonra fıkha yönelmiştir.²⁵ Rivayete göre o bir gün bineğine binmiş şiir okuyordu. Eşraftan biri onu dürterek senin gibilere şiir okumak yakışmaz; fıkın nasıl? Diye sorar. Bu söz İmam Şafî'yi oldukça sarsar. Bunun üzerine Mekke müftüsü Müslüm b. Halid ez-Zenci (180/796)'nin derslerine katılır.²⁶ İmam Şafî fıkıh alanlarında o kadar ilerlemiştir ki; Müftü ona on beş yaşında iken fetva için izin vermiştir.²⁷ Daha sonra imam Şafî, iyi bir fakih olan Malik b. Enes (179/795)'i duyar. Mekke'de, birinden İmam Malik'in Muvatta'yı ödünç alır²⁸ ve dokuz gecede ezberler.²⁹ Mekke valisinin ve hocası Müslüm b. Halid ez-Zenci'nin, Medine valisi nezdindeki girişim ve yardımları ile Medine'ye giderek İmam Malik'e öğrenci olmuş ve daha önce ezberlediği Muvatta'yı onun rehberliğinde yeniden okumuştur.³⁰ İmam Malik'in vefatına kadar ilim meclisine devam

²¹ Dağcı, Şamil, “İmam Şafî'nin Hayatı ve Fıkıh Usulü İlmindeki Yeri”, *Diyanet Dergisi* XXXII, S.2, Ankara, 1996, s.77.

²² Ebu Zehra, İmam Şafî, s.23; Ebu Zehra, Muhammed, **İslam'da Siyasi, İtikadi ve Fıkhi Mezhepler Tarihi**, (Çev. Sıbğatullah Kaya), İstanbul 2004, s.430.

²³ Dağcı, “İmam Şafî'nin Hayatı ve Fıkıh Usulü İlmindeki Yeri”, s.89.

²⁴ Duman, s.9

²⁵ Arslan, s.28.

²⁶ Nevevi, I, s.8; Rafii, I, s.13; Arslan, s.28.

²⁷ Zuhayli, **İslam Fıkıhı Ansiklopedisi**, I, s.30.

²⁸ Arslan, s.28.

²⁹ Şafii, **Divanü's-Şafii**, s.7; Şirbini, I, s.38; Zuhayli, **İslam Fıkıhı Ansiklopedisi**, I, s.31.

³⁰ Dağcı, “İmam Şafî'nin Hayatı ve Fıkıh Usulü İlmindeki Yeri”, s.73.

eden imam Şafî;³¹ hocası Malik için: “O benim üstadımdır, ilmi ondan aldım” demiştir.³²

İmam Şafî on yedi yaşında çölde yaşayan Beni Huzeyl kabilesine katılmış, yirmi yaşına kadar Huzeylilerden dil, şiir ve edebiyatın yanı sıra ok atmayı da öğrenmiştir.³³ Öyle ki Asmai onun için: “Huzeyl’in şiirlerini Kureyş’ten Muhammed b. İdris denen bir genç ile düzelttim” demiştir. Böylece Arapçada söz sahibi olmuştur.³⁴

İmam Malik’in vefatından sonra İmam Şafî Yemen’de yargıçlık görevine başlamış; ama bu görevi kendisine yapılan Alevilik suçlamasıyla son bulmuş ve tutuklanarak Bağdat’ta getirilmiştir.³⁵ İmam Muhammed b. Hasan eş-Şeybani’nin tezkiyesiyle idamdan kurtulan İmam Şafî birkaç yıl Bağdat’ta kalarak Irak fikhını bizzat İmam Muhammed’den tahsil etmiştir. Bu arada Bağdat’ta Vekî b. el-Cerrâh, Abdülvehhâb b. Abdülmecîd es-Sekafî ve İsmail b. İbrahim el-Basrî gibi diğer başka âlimlerden de ilim tahsil etmiştir.³⁶ Irak’ta bu süreci yaşayan İmam Şafî, Hicaz hadisçiliği ile Irak reyciliğini birleştirerek Mekke’ye yeni fikhî anlayışıyla dönmüştür. Bu anlamda kimi araştırmacılar, “Şafî’yi var eden, rey taraftarları yani iraklılarla rivayet taraftarları yani Medinelilerdir” şeklinde bir tez ortaya atarlar. Onlara göre Şafî Okulu, Maliki ve Hanefi okullarının metot çalışmalarının sonucu ortaya çıkmış bir kaymaktır.³⁷ Şafî okulunun temel ayırt edici özelliği, söz konusu her iki okuldan fazlasıyla yararlanmasıdır. Dolayısıyla Şafî Okulu, rey ile eser arasında vasat bir okuldur şeklindeki bir kanaate sahiptirler ki, bu kanaati paylaşmamak mümkün değildir.³⁸

İmam Şafî Irak’tan Mekke’ye dönmüş ve Mekke’de Harem-i Şerif’te derslerini vermeye başlamıştır. Hac mevsimi gelince büyük âlimlerle buluşmayı adet haline getiren İmam Şafî; nitekim bu mevsimde kendisini ziyaret eden Ahmed b. Hanbel’le görüşmüştür. İmam Şafî Mekke’de uzun zaman derslerini vermeye devam etmiştir.³⁹

³¹ Şirbini, I, s.39; Şafî, **Divanü’s-Şafî**, s.7.

³² Şafî, **Divanü’s-Şafî**, s.7; Arslan, s.28.

³³ Rafî, I, s.13; Arslan, s.28.

³⁴ Zuhayli, Vehbe, **İslam Fıkhi Ansiklopedisi**, (Çev: Ahmet Efe v.d.), Risale Yayınları, İstanbul 1990, I, s.30.

³⁵ Arslan, s.29,32.

³⁶ Duman, s.10.

³⁷ Arslan, s.34; Kattan, s.459,463.

³⁸ Arslan, s.34.

³⁹ Kattan, s.459,463.

İmam Şafîî; hayatının yaklaşık dokuz yılını alan bu dönemini, hüküm istinbatının dayandığı temel kuralları (Usûl-i Fıkh) tetkik ve tespit etmeye tahsis etmiştir.⁴⁰

İmam Şafîî, 195 yılında Bağdat'a ikinci defa gitmiş ve bu gidişinde usule dair er-Risâle (kadîme) ve fûru'a dair el-Hucce isimli eserlerini telif etmiştir. Bağdat'taki bu ikametinde Irak fikhının temsilcileri ile tartışmalar yapmış, sünnete olan bağlılığı sebebiyle kendisine "Nâsıru's-Sünne" lakabı verilmiştir.⁴¹

İmam Şafîî 197'de Mekke'ye dönerek orada bir yıla yakın kalmış, ardından 198'de tekrar Bağdat'a gelmiş⁴² ve orada birkaç ay kalmıştır.⁴³ Bu dönemde artık Şeybani'ye karşı savunduğu İmam Malik'i eleştirmeye başlamıştır. Daha sonra 199 yılının sonuna doğru⁴⁴ Mısır'a gitmiş ve vefat edene kadar orada kalmıştır.⁴⁵

Yukarıda görüldüğü üzere İmam Şafîî görüşlerini üç devrede hazırlamıştır: Mekke, Bağdat ve Mısır devreleri... İmam Şafîî'nin, bilimsel hayatının muhtelif devirlerinde "mezheb-i kadim" ve "mezheb-i cedid" gibi farklı kanaatler taşıması, değişik ülke, kültür ve medeniyetlerle karşılaştıkça görüş ve kanaatlerini gözden geçirmesi, onun değişime açık bir ilmi yapıya sahip olduğunu gösterir.⁴⁶ Muhtelif zamanlarda İslam dünyasının değişik coğrafyalarına seyahatler yapması ve değişik kültürler tanınması, bu meyanda görüş ve kanaatlerini sık sık gözden geçirmesi; O'nun görüşlerinin sadece nakilden ibaret olmadığını, aksine kendisinin Hanefi ve Maliki mezheplerinden seçmecî bir anlayışa dayalı, eklektik bir sistem oluşturma gayreti içinde olduğunu göstermektedir. Bu nedenle Şafîî fikhîni, tamamen hadis veya rey ekolü içinde mütalaa etmek doğru olmaz.⁴⁷

1.1.5.1. Hocaları

İmam Şafîî, fıkıh ve hadis ilmini Mekke, Medine, Yemen ve Irak gibi birbirinden uzak, usul ve metotları birbirinden farklı hocalardan almıştır.⁴⁸

İmam Şafîî'nin ders aldığı hocaları şunlardır:

1. Müslüm b. Halid ez-Zenci (ö. 180/796),

⁴⁰ Dağcı, s.83.

⁴¹ Zuhayli, I, s.31; Duman, s.10.

⁴² Duman, s.10.

⁴³ Arslan, s.34.

⁴⁴ Duman, s.10.

⁴⁵ Arslan, s.34,35.

⁴⁶ Dağcı, "İmam Şafîî'nin Hayatı ve Fıkıh Usulü İlmindeki Yeri", s.87.

⁴⁷ Dağcı, "İmam Şafîî'nin Hayatı ve Fıkıh Usulü İlmindeki Yeri", s.83,84.

⁴⁸ Duman, s.10.

2. Malik b. Enes (ö. 179/795),
3. İmam Muhammed b. Hasan eş-Şeybani (ö. 189/804),
4. Vekî b. el-Cerrâh (ö. 197/812),
5. Abdülvehhâb b. Abdülmecîd es-Sekafi,
6. İsmail b. İbrahim el-Basrî gibi diğer başka âlimlerden de ilim tahsil etmiştir.⁴⁹

1.1.5.2. Öğrencileri

İmam Şafîî, gerek Bağdat'ta, gerekse Mısır'da kaldığı süre zarfında ders vermiş, pek çok öğrenci yetiştirmiştir. Çok seyahat ettiği için, gittiği yerlerdeki bilginlerden yararlanmış, kendisinden de oradakiler istifade etmişlerdir. Uzun zaman Mısır ve Irak'ta kaldığı için bu iki bölgede daha çok talebesi olmuştur. Öğrencilerinin bir kısmı “mutlak müctehid” olmuş, bir kısmı ise ona bağlılığını sürdürmüştür.⁵⁰

İmam Şafîî'nin öğrencilerini üç gruba ayırmak mümkündür:⁵¹

1.1.5.2.1. Mekke'deki Öğrencileri

1. Ebu Bekr el-Humeydî (ö. 219/ 834),
2. Ebu İshak İbrahim bin Muhammed Abbas (ö. 237/851),
3. Ebu Bekir Muhammed b. İdris,
4. Ebu'l-Velid Musa bin Ebi'l-Cârûd.⁵²

1.1.5.2.2. Bağdat'taki Öğrencileri

1. Ebu Hasan Sabbah Za'ferani (ö. 260/873),
2. Ebu Ali Hüseyin b. Ali el-Kerâbisi (ö. 256/869),
3. Ebu Sevr Kelbi (ö. 240/854),
4. Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855),
5. İshak bin Râhûye (ö. 238/852),
6. Ebu Abdurrahman Ahmed b. Muhammed b. Yahya Eş'ari, (ö. 1235),
7. İbn Sureye (ö. 305/917).⁵³

⁴⁹ Zuhayli, **İslam Fıkı Ansiklopedisi**, I, s.31; Duman, s.10.

⁵⁰ Akyüz, s.91,92.

⁵¹ Ebu Zehra, **İmam Şafii**, s.136,142; Karaman, s.219,221; Keskiöğlü, s.144.

⁵² Keskiöğlü, s.145; Akyüz, s.91,92.

⁵³ Akyüz, s.91,92; Keskiöğlü, s.145,147.

1.1.5.2.3. Mısır'daki Öğrencileri

1. Hermele bin Yahya (ö. 243/ 857),
2. Ebu Yakup Yusuf b. Yahya Buveyti (ö. 231/845),
3. Ebu İbrahim İsmail b. Yahya el-Müzeni (ö. 264/877),
4. Rabi b. Süleyman Davud el-Cizî (ö. 257/870),
5. Rabi' b. Süleyman el-Muradi (ö. 270/884).⁵⁴

1.1.6. Vefatı

İmam Şafî takriben 199 senesinde Kahire'ye intikal etmiştir.⁵⁵ Kahire'ye gelmesiyle sağlığı bozulan İmam Şafî; yakalandığı ağır derecede hemoroit hastalığından muzdarip olmuş, aşırı derecede kan kaybetmiştir.⁵⁶ Uzun zaman geçmeden h. 204 yılında Recep ayının son günü (20 Ocak 820 Perşembe) Fustat'ta 54 yaşında iken vefat etmiş, Cuma günü ikindi namazını müteakip defnedilmiştir.⁵⁷ İmam Şafî, cenazesini valinin yıkamasını vasiyet etmiştir. Bunun üzerine Muhammed b. Seriy b. el-Hakem, onun borçlu olup olmadığını sormuş, borçlu olduğunu öğrenince de borcunu ödemiş ve cenaze namazını kıldırmıştır. Kahire'ye geldiğinde vefakâr öğrencisi Abdullah b. Abdulkhakem'e misafir olan ve onun evinde vefat eden İmam Şafî'nin naaşı, bu öğrencisinin mensup olduğu Abdulkhakem oğullarının Fustat Cebeli Mukattam'daki aile mezarlığına defnedilmiştir. Eyyubiler devrinde, Sultan Melik Kâmil tarafından mezarına ilave edilen ve halen mevcut olan kümbet, Kahire'nin ziyaret edilen yerlerindedir.⁵⁸

1.1.7. Mezhebin Yayıldığı Yerler

Şafî mezhebi, Mısır'da yaygındır. İlk dönemden itibaren Hicaz, Irak, Horasan, Kafkasya, Kuzey Afrika, Maverau'n-Nehir, Tanzanya, Güney Arabistan, Azerbaycan ve

⁵⁴ Zuhayli, **İslam Fıkhı Ansiklopedisi**, I, s.32; Akyüz, s.91,92; Keskioglu, s.148,150.

⁵⁵ Şafî, **el-Ümm**, I, s.11.

⁵⁶ Dağcı, s.88. İmam Şafî'nin ölüm sebebi ile ilgili olarak diğer bir rivayet ise; muarızların taraftarlarınca dövülmesi ve bu olayın ölümüne sebep olmasıdır. Güleç, Hasan, **İmam Şafî ve Edebî Şahsiyeti**, *DEÜİFD*, S.1, İzmir, 1983, s.123.

⁵⁷ Nevevi, **el-Mecmu' şerhi'l-Mühezzeb li'ş- Şirazi**, I, s.8; İmrani, Ebü'l-Hüseyin Yahyâ b. Ebü'l-Hayr b. Salim İmrani, **el-Beyân fi mezhebi'l-imam eş-Şafî: el-feharisü'l-amme**, (i'tina bih Kâsım Muhammed en-Nuri), Dârü'l-Minhac, Beyrut 2000, I, s.5; Şafî, **Divanü'ş-Şafî**, s.13; Hicri 204'te Recebin son Cuma günü vefat etti. O günün ikindisinden sonra Karafe'ye defnedildi. Zuhayli, **İslam Fıkhı Ansiklopedisi**, I, s.31.

⁵⁸ Dağcı, "İmam Şafî'nin Hayatı ve Fıkıh Usulü İlmindeki Yeri", s.89.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da yayılmış,⁵⁹ IV. asırdan itibaren ise Endülüs, Java Adaları, Filipinler, Endonezya, Çin, Seylan gibi ülkelerde de taraftar bulmuştur. Eyyubiler devrinde Mısır ve Suriye'de resmen uygulanmıştır. İmam Şafî'den sonra öğrencileri Halife el-Mütevekkil zamanında (232-248) fetva ve yargı makamlarına gelmişlerdir. Hicri IV. asır ortalarında Bağdat Kadı'l-Kudatlığına Şafîler getirilmiştir. Mısır'da da Tolunoğulları devrinde Ahmed b. Tolon (254-270) Şafîleri desteklemiştir.⁶⁰

1.2. İmam Şafî'nin Eserleri

İmam Şafî, tercüme hareketinin ve İslami ilimlerin farklı dallarında çeşitli eserlerin telif edilmeye başlandığı bir dönemde yaşamıştır. O küçük yaştan itibaren yazı yazmaya başlamış, ömrünün ilerleyen dönemlerinde meclisinde tasnif, tedris ve imlâyı bir arada bulundurmıştır. Eserlerinin büyük bir kısmını kendisi tasnif etmiş, tasnif ettiklerini de dersleri esnasında öğrencilerine imlâ ettirmiştir.⁶¹

Şamil Dağcı, İmam Şafî'nin Hayatı ve Fıkıh Usulü İlmindeki Yeri adlı eserinde İbn Nedim'in, el-Fihrist'inde imam Şafî'ye 100'den fazla eser nisbet ettiğini nakletmektedir. Onun hem Mekke ve Medine'de hem de Irak ve Mısır'da eser yazdığı kaydedilmekle beraber, bize kadar ulaşan eserlerinin çoğunluğu Mısır'da yazdıklarıdır.⁶²

İmam Şafî'nin; daha önce yazmış olduğu bu eserleri, Mısır'da bulunduğu beş yıl boyunca (199-204) yeni görüşleriyle tashih etmiştir.⁶³ Vecdi Akyüz, İmam Şafî'nin bu eserlerini konularına göre şöyle taksim etmiştir:

1.2.1. Hukukla ilgili Eserleri

1. el-Ümm
2. er-Risale⁶⁴
3. el-Mebcut fi'l-Fıkh
4. el-Hucce

⁵⁹ Keskiöglü, Osman, *Fıkıh Tarihi ve İslam Hukuku*, Ankara 2003, s.144.

⁶⁰ Dağcı, "İmam Şafî'nin Hayatı ve Fıkıh Usulü İlmindeki Yeri", s.89.

⁶¹ Duman, s.11.

⁶² Dağcı, "İmam Şafî'nin Hayatı ve Fıkıh Usulü İlmindeki Yeri", s.94.

⁶³ Akyüz, s.106,108.

⁶⁴ Mısır'dayken yazdığı bu fıkıh usulü (hukuk metodolojisi) eseri, bize kadar gelen usul kitaplarının ilkidir. Çok açık bir Arapça ile yazılan bu eserde başlıca usul konuları tedvin edilmiş ve delilli bir şekilde işlenmiştir. Akyüz, s.106,108.

5. İhtilâfu'l-Irakeyn
6. İhtilâfât-ı Ali ve İbn Mes'ud
7. İhtilâft-ı Mâlik ve's-Şafî
8. İbtâlu'l-İstihsan
9. er-Red âlâ Muhammed bin el-Hasen
10. Kitabu'l-Emâlî

1.2.2. Tefsirle ilgili Eserleri

1. Ahkâmu'l-Kuran

1.2.3. Hadisle ilgili Eserleri

1. İhtilâftı'l-Hadis
2. es-Sunenu'l-Me'sûra
3. el-Musned
4. Cimâu'l-İlm

1.2.4. Akaidle ilgili Eserleri

1. el-Akîde
2. el-Fıkhu'l-Ekber

1.2.5. Edebiyatla ilgili ve Diğer Eserleri

1. Divanu's-Şafî
2. Vasıyyetu's-Şafî⁶⁵

1.3. İmam Şafî'nin Fıkıh Usulü İlmindeki Yeri

Fıkıh usulü ilmin kurallarını müstakil bir eser halinde ilk defa bir araya getiren kimse Muhammed b. İdris eş-Şafî'dir.⁶⁶ İmam Şafî; sahabelerden, tabii ve kendisinden önceki fıkıh imamlarından intikal eden fikhi serveti hazır bulmuş, çeşitli görüşlere sahip olanların mücadeleleriyle karşılaşmıştır. Medine fakihleriyle Irak fakihleri arasında durmadan münakaşalar yapıldığını görmüştür. Bu münakaşalara kendisi de dalmıştır. İmam Şafî, İmam Malik'ten aldığı Medine fikhîni, İmam Muhammed b. Hasan eş-

⁶⁵ Akyüz, s.106,108.

⁶⁶ Şaban, Zekiyyüddin, **İslam Hukuk İlminin Esasları**, (Trc. İbrahim Kâfi Dönmez), Türkiye Diyanet Vakfı yay., Ankara 1990, s.33.

Şeybani'den öğrendiği Irak fikhîni ve doğup büyüdüğü memleket olan Mekke fikhîni iyi bildiği için bu münakaşalar ona, ictihad'daki doğru ve yanlış ayırt edecek ölçüleri koyma fikrini ilham etmiştir. İşte bu ölçülerle Fıkıh Usulünü meydana getirmiştir.⁶⁷

İmam Şafî, usûl hakkında te'lif ettiği meşhur er-Risâle⁶⁸ isimli eserinde: Kur'an ve Kur'an'ın hükümleri açıklayış şekilleri, Sünnet ve Kur'an'a nisbetle Sünnet'in yeri, Sünnet'e uymanın Kitab'ın emriyle farz kılınmış olduğu, nâsîh ve mensuh, hadislerin illetleri, haber-i vâhid, icmâ, kıyas ve istihsânın hüccet olarak kullanılıp kullanılmayacağı, hangi durumlarda ihtilâfın caiz olacağı ve hangi durumlarda caiz olmayacağı gibi konuları işlemiştir.⁶⁹ İmam Şafî'nin Risâle'sindeki metodu; meselenin incelik ve derinliğine inmesi, söylediklerini delile dayandırması, muhalif görüşleri ise sağlam ve parlak bir ilmî uslûb ile tenkîd etmesidir.

İmam Şafî, istinbat kaidelerini koymuştur; ancak bunları kendisi icad etmemiştir. İmam Şafî'ye yol gösteren fakihlerin istinbatlarında takib ettikleri halde tedvin etmedikleri metodlar üzerinde birazcık düşünürsek, onun istinbat için metod icad etmediğini, ancak kendisinden önce dağınık şekilde mevcut olan metodları bir araya toplayıp bir ilim haline getirdiğini görürüz. Tıpkı Aristo'nun Mantık ilmini tedvin edişi de böyledir. O'nun Mantık konusunda yaptığı şey, bir icat değil; ancak bunu bir disiplin haline getirmekten ibarettir.⁷⁰ Bizim de göstermeye çalıştığımız gibi, İmam Şafî'nin dehası, tamamen yeni kavramları sunmasında değil, var olan kavramlara yeni yönelim, vurgu ve denge kazandırarak ilk olarak onları tedvin edip, hukukun köklerini sistemli bir plana doğru ilerletmesinde yatmaktadır.

İmam Şafî hukukta, insan aklı ve ilahi vahiy arasındaki uzlaşmayı oluşturmuş böylece ilk ekollerde, ehl-i hadis ve ehl-i rey arasındaki prensip çatışmasını da uzlaştırmaya çalışmıştır. Bu, çürütülemez bir mantıkla İslam Hukuk Usulü'nün doğal gayelerini ifade eden hukuki bir teoridir. Onun temel tezi: "Tanrı'nın iradesinin en üst göstergesi Hz Muhammed (s.a.s.)'in uygulamasında, sünnette bulunmakta ve insan aklının hukuktaki fonksiyonuna yardımcı ve tamamlayıcı olmaktır." Bu tezi kendisinden sonra ciddi bir itirazla karşılaşmamıştır.⁷¹

⁶⁷ Ebu Zehra, Muhammed, **Usulü'l-fıkh**, Darü'l-fikri'l-Arabî, Kahire 1958, s.13.

⁶⁸ İmam Şafî; er-Risale adlı eseri Abdurrahman b. Mehdi'nin (198/813) isteği üzerine yazmıştır. Bu yüzden İbn Mehdi; "Kıldığım her namazdan sonra Şafî'ye dua ediyorum" demiştir. Arslan, s.38.

⁶⁹ Şaban, s.33,34.

⁷⁰ Zehra, **Usulü'l-fıkh**, s.16.

⁷¹ N. J. Coulson, "**A History of Islamic Law**", "İsimli eserin 53-61 sayfalarının çevirisi", (Çev. Abdurrahman Haçkalı), *OMÜİFD*, S.10 (Edimburg 1990), Samsun, 1998, s.490.

Bütün bunlardan hareketle N. J. Coulson A History of İslamic Law adlı eserinde İmam Şafiî ile ilgili olarak şu ifadeleri kullanmıştır: “İslam Hukuk bilimi, İmam Şafiî'nin İslam Hukuk metodolojisinin babası olma rolünü yeter derecede doğrulamaktadır.”⁷²

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki; İmam Şafiî (54), İmam Ebu Hanife (70) ve İmam Malik (86) kadar ömür sürmemiş, lakin kısa ömrü çok bereketli geçmiş ve arkasında çok kıymetli bir ilmi miras bırakmıştır.⁷³

⁷² N. J. Coulson, s.490.

⁷³ Ebu Zehra, **İslam'da Siyasi, İtikadi ve Fıkhi Mezhepler Tarihi**, s.435.

İKİNCİ BÖLÜM

2. İBADETLERDE İMAM ŞAFİİ'NİN TEFERRÜD ETTİĞİ MESELELER

İbadet, Allah'ın sevdiği ve razı olduğu söz; zahiri ve batini bütün amelleri içine alan her şeyin ismidir. Allah'ın dini O'na ibadet, O'na itaat ve O'na boyun eğmektir. İbadetler namaz, zekât, oruç, hac ve cihat olmak üzere beş kısımdır.⁷⁴ Cihat dışındaki ibadetler bölümünde; tahâret, namaz, cenaze, oruç, itikâf, zekât, hac, yemin, adak, yiyecek-içecek, av, hayvan kesimi, kurban ve akika konuları işlenecektir.⁷⁵

2.1. Taharet

Fakihler, tahâret konusunu namazdan önce ele alırlar. Zira tahâret, namazın anahtarıdır ve sıhhati için gerekli bir şarttır. Şart, meşruttan önce gelir.⁷⁶ Bu nedenle biz de Cumhur ile Şafilere muhalefet ettikleri hükümleri tahâret konusundan başlayarak incelemeye çalışacağız.

Tahâret: “Necaset gibi görünür pisliklerden veya kusurlar gibi manevi pisliklerden temizlenmektir. Bu anlamda ‘falanca su ile tahâret yaptı (temizlendi)’ denilir.”⁷⁷

Fıkî bir terim olarak tahâret (temizlik): “Hem maddi pislik ve kirlilerden hem de hükmi kirlilik halinden (hades) temizlenmeyi kapsar.”⁷⁸

2.1.1. Necasetten Taharet

2.1.1.1. Tanımı

Necaset temiz olmayan şeylere verilen isimdir. Şer'an, kan ve idrar gibi namazın sıhhatine mani olan pisliktir.⁷⁹

2.1.1.2. Necasetin Çeşitleri

2.1.1.2.1. Hayvan Ölüsü

Fıkîh âlimleri, kesilmeden ölen hayvanın murdarlığında ittifak etmişlerdir. Ancak murdar hayvanın vücut parçalarında ise, ihtilaf etmişlerdir. Çünkü murdar

⁷⁴ Zuhayli, I, s.63.

⁷⁵ Zuhayli, I, s.64.

⁷⁶ Zuhayli, I, s.65.

⁷⁷ Şirbini, Şemseddin Hatib Muhammed b. Ahmed Kahiri Şafii (977/1570), **Muğni'l-Muhtac ila Ma'rifeti Meani Elfazi'l-Minhac**, (Thk. Ali Muhammed Muavvaz, Adil Ahmed Abdülmecud), Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2006, I, s.43.

⁷⁸ Komisyon, **İlmihal (İman ve İbadetler)**, Türkiye Diyanet Vakfı yayınları, Ankara 2006, I, s.186.

⁷⁹ Komisyon, **Büyük Şafii Fıkhi**, I, s.63.

hayvanın vücut parçaları içinde ittifakla necis olduğunu söyledikleri, sadece murdar hayvanın etidir. Kemik ve kılları hakkında ise, farklı kanaatlara sahip olmuşlardır.⁸⁰

Bunlar:

Hanefiler: Kemik ve kıllar murdar değildir, demişlerdir.⁸¹

Malikler: Kemiğin murdar olduğunu, fakat kılların murdar olmadığını ifade etmişlerdir.⁸²

Hanbelîler ise: Ölü hayvanın yünü, kılı, tüyü ve kuşun kanat tüylerinin temiz olduğunu söylemişlerdir.⁸³

Şafîilere gelince; murdar hayvanın bütünü murdardır, demişlerdir. Şafîiler devamlı hayvanın murdarlığı; onun kemik, tüy/kıl, yün vb. gibi bütün parçalarını kapsayacağını, çünkü bunların tümünün canlılığın söz konusu olduğu organlar olduğunu dile getirmişlerdir.⁸⁴

Mezhepler arasındaki bu ihtilafın sebebi, “hayat” tabirinin tarifinde ihtilaf etmeleridir. Hayatı “gıdalanmak ve gelişmek” olarak tarif edenler; kemik ve kılların besin emdiğini ve geliştiğini, dolayısıyla kemik ve kılların murdar olduğu hükmüne varmışlardır. Hayatı “hissetmek” olarak tanımlayanlar ise; bunlarda his olmadığı için bunlar murdar olmaz, hükmünü vermişlerdir.⁸⁵

Tarih boyunca insanların murdar hayvandan tiksiniş oldukları göz önünde bulundurulduğunda, Şafîilerin ileri sürdüğü görüşün daha tutarlı olduğunu ifade edebiliriz.

⁸⁰ İbn Rüşd, Ebü'l-Velid Muhammed b. Ahmed b. Muhammed Kurtubi İbn Rüşd (595/1198), **Bidayetü'l-Müctehid ve Nihayetü'l-Muktesid (Mezheplerarası Mukayeseli İslam Hukuku)**, (Red. Vecdi Akyüz, Trc. Ahmed Meylani), Beyan Yayınları, İstanbul t.y., I, s.193,194.

⁸¹ Mavsılî, Ebü'l-Fazl Mecdüddin Abdullah b. Mahmûd b. Mevdud (683/1284), **el-İhtiyar li-Ta'lili'l-muhtar**, (Thk. Ali Abdülhamid Ebü'l-Hayr, Muhammed Vehbi Süleyman), Dâru'l-Hayr, Beyrut 1998, I, s.72.

⁸² İbn Kudame, Ebü Muhammed Muvaffakuddin Abdullah b. Ahmed (620/1223), **el-Mugni**, (Thk. Abdullah b. Abdülmuhsin Türki, Abdülfettah Muhammed el-Hulv), Dâru Âlemi'l-Kütüb, Riyad 1999, I, s.99,100; İbn Cüzey el-Kelbi, Ebü'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed b. Muhammed (741/1340), **el-Kavaninü'l-Fıkhiyye**, Dâru'l-Fikr, y.y. t.y., s.103.

⁸³ İbn Kudame, **el-Mugni**, I, s.108,109; Buhuti, Şeyh Mansur b. Yunus b. Selahiddin Hanbelî (1051/1641), **Keşşafü'l-Kına' an Metni'l-İkna'**, (Thk. İbrahim Ahmed Abdülhamid), Dâru Âlemi'l-Kütüb, Riyad 2003, I, s.70; Cezeri, Abdurrahman, **Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı**, (Trc. Mehmet Keskin), Çağrı yay, İstanbul 1994, I, s.20.

⁸⁴ Şirbini, I, s.129.

⁸⁵ İbn Rüşd, I, s.193,194.

2.1.1.2.2. Kan

Mezhep imamları şehidinki hariç insan kanının ve sudakiler hariç hayvan kanı gibi kanların necisliğinde ittifak etmişlerdir.⁸⁶ Kanların necisliği meselesinde Şafîiler diğer mezheplerden farklı olarak dört şeyi istisna etmişlerdir. Bunlar:

1. Eti yenen hayvanın kan renginde çıkan sütü,⁸⁷
2. Mutad yolla gelen kan rengine bürünmüş olan meni,⁸⁸
3. Kuluçkaya elverişli olmak şartıyla kan rengine bürünmüş olan yumurta,⁸⁹
4. Temiz bir hayvandan olması kaydıyla pıhtıya⁹⁰ veya bir çiğnem ete dönüşen kandır.⁹¹

2.1.1.2.3. Eti Yenen Hayvanların İdrar ve Tersleri

Eti yenmeyen hayvanların idrarlarının necis olduğu konusunda âlimler ittifak etmişlerdir.⁹² Ancak eti yenen hayvanların idrar ve tersleri hakkında ise, âlimler arasında ihtilaf vukubulmuştur.

İbn Ömer'in bir güvercin üzerine terslediğinde onu silip namaz kılması ile insanların Mescid'i Haram veya başka mescidler çevresinde güvercin beslemeyi alışkanlık haline getirmelerini delil olarak alan⁹³ Hanefiler; eti yenen hayvanların idrar ve tersleri gibi artıklarının muhaffef necaset olduğunu, güvercin ve serçe gibi kuşların artıklarının temiz olduğu hükmünü kabul etmişlerdir.⁹⁴

Malikiler: Temiz olmayan şeylerle beslenmeyi adet haline getirmeyen koyun ve sığır gibi hayvanların idrar ve terslerinin temiz olduğu görüşünü benimsemişlerdir.⁹⁵

Hanbelîler: Fazla olmamak kaydıyla necaset yemiş olsalar bile eti yenen hayvanların terslerinin temiz olduğunu ileri sürmüşlerdir.⁹⁶

⁸⁶ İbn Âbidin, Muhammed Emin b. Ömer b. Abdülazîz ed-Dımaşki (1252/1836), **Reddül-Muhtar ale'd-Dürri'l-Muhtar: Şerh-i Tenviri'l-ebzar = Hâşiyetu İbn Abidin**, (Dirase ve tahkik ve ta'lik Adil Ahmed Abdülmevcud, Ali Muhammed Muavviz), Dâru Âlemi'l-Kütüb, Riyad 2003, I, s.524; İbn Rüşd, I, s.73; Buhuti, I, s.226; İbn Kudame, I, s.52.

⁸⁷ Şirbini, I, s.133.

⁸⁸ Şirbini, I, s.130.

⁸⁹ Şirbini, I, s.132.

⁹⁰ Cumhur: Pıhtı haline gelen kan necistir. İbn Âbidin, I, s.516; Ceziri, I, s.21.

⁹¹ Şirbini, I, s.134; Ceziri, I, s.21.

⁹² Nevevi, Ebû Zekeriyâ Muhyiddin Yahyâ b. Şeref b. Nuri (676/1277), **el-Mecmu' Şerhi'l-Mühezzeb li'ş-Şirazi**, (Thk. Muhammed Necib el-Mutii), Mektebetü'l-İrşad, Cidde 1977, II, s.567.

⁹³ Döndüren, Hamdi, **Delilleriyle İslam ilmihali (İnanç - İbadet - Günlük Hayat)**, Erkam Yayınları, İstanbul 2003, s.133.

⁹⁴ İbn Âbidin, I, s.525.

⁹⁵ İbn Rüşd, I, s.74; İbn Cüzey el-Kelbi, s.104.

⁹⁶ Buhuti, I, s.228; Cezeri, I, s.22,23.

Şafîiler ise; eti yenen hayvanların idrar ve tersleri mutlak surette necis olduğunu ifade ederek muhalif beyanda bulunmuşlardır.⁹⁷

2.1.1.2.4. Meni

Hanefî ve Malikiler: İnsan ve diğerlerinin menilerinin necis olduğunu, dolayısıyla kalıntılarının yıkanması gerektiğini belirtmişlerdir. Ancak Hanefiler, meni kalıntısı konusunda bir ayırım yaparak yaş ise yıkanması gerekir, elbise üzerinde kurursa ovma yeterli olur şeklinde fetva vermişlerdir. İnsan dışındakilerin menisi ise necistir, yıkanması gerekir.⁹⁸

Hanbelîler: On yaşını tamamlayan erkekler ile dokuz yaşını tamamlayan kadınlardan normal yollardan şehvetle gelen meni⁹⁹ ile eti yenilen hayvanların menilerinin temiz olduğu hükmünü vermişlerdir.¹⁰⁰

Şafîiler: İnsan ve diğerlerinin menilerinin necisliği konusunu Hanbelîlerden daha geniş bir çerçevede ele almışlardır. Şafîiler, dokuz yaşını doldurduktan sonra sağ veya ölü olsun, kan rengine bürünmüş olsa bile, normal yoldan gelen insan menisinin temiz olduğunu ifade etmişlerdir.¹⁰¹ Meninin temiz olduğu hususunda şu hadisi delil getirmişlerdir: Beyhaki'nin rivayetine göre elbiseye bulaşan meni ile ilgili olarak Hz. Peygamber'e (s.a.s.) soru sorduklarında Hz. Peygamber (s.a.s.): “ *Meni, tükürük ve sümük gibidir.*” şeklinde cevap vermiştir.¹⁰² İnsan dışındaki varlıkların menileri hakkında Şafîilerden gelen rivayetlerin en sahih olanına göre, köpek, domuz ve bu ikisinin türleri dışındakilerin menileri temizdir. Çünkü bu sayılanlar dışındakilerin menileri, temiz olan bir hayvanın asli maddesi olduğundan, insan menisine benzer.¹⁰³

2.1.1.2.5. Necaseti Emen Katı Maddeler

Üç mezheb imamının da bulunduğu âlimler, necasetle pişen etin pislik içine geçeceği için, hiçbir şekilde temizlenmeyeceği konusunda görüş birliği etmişlerdir. Bunlara göre, hayvan başları ve işkembe eti, yıkanıp temizlenmeden kaynatılacak olursa

⁹⁷ Şirbini, I, s.132; Nevevi, **el-Mecmu' şerhi'l-Mühezzeb li's- Şirazi**, II, s.567,568; Ceziri, I, s.22.

⁹⁸ İbn Âbidin, I, s.516; el-Meydani, Abdülğani b. Talib ed-Dimaşki el-Hanefî (1298/1881), **el-Lübab fi Şerhi'l-Kitab -Muhtasari'l-Kuduri**, el-Mektebetü'l İlmîyye, Beyrut t.y., I, s.51; İbn Cüzey el-Kelbi, s.104,105; İbn Rüşd, I, s.79; Zuhayli, I, s.116.

⁹⁹ Ceziri, I, s.23.

¹⁰⁰ el-Bahuti, I, s.230.

¹⁰¹ Ceziri, I, s.23; Şirbini, I, s.132; Şirazi, II, s.572,574.

¹⁰² Bkz. Tirmizî, Ebû İsa Muhamed b. İsa b. Sevre es-Sülemi Tirmizi (279/892), **el-Câmiü'l-Kebir**, (Thk. Beşşar Avvad Ma'ruf), Dârü'l-Garbi'l-İslâmî Beyrut 1998, Tahâret, 86 (117), I, s.159.

¹⁰³ Şirbini, I, s.132; Şirazi, II, s.574,575; Zuhayli, I, s.116.

bir daha temizlenmez. Aynı şekilde tavuk da karnı yarılmadan, tüyleri kolay yolunsun diye kaynatılırsa asla temizlenmez, demişlerdir.¹⁰⁴

Şafîiler ise; necaseti emen katı nesnelere temizlenebileceği hükmünü vermişlerdir. Örnek olarak pis bir şeyde pişirilen etin, necaseti emen buğdayın ve necasetli su verilen bıçağın üzerine su dökmekle temizlenebileceğini ifade etmişlerdir. Ancak katı bir necasetle yoğrulmuş çığ tuğla, hiçbir şekilde temizlenmez, istisnasız necis olduğunu beyan etmişlerdir.¹⁰⁵

2.1.2. Hadesten Taharet

2.1.2.1. Tanımı

Lügatte hades, yeni çıkmış bir şey demektir. Şer'î manası ise, bir takım ibadetlerin yapılmasına mâni olan ve hükmî pislik sayılan hallerdir.¹⁰⁶

2.1.2.2. Hadesten Taharetin Çeşitleri

2.1.2.2.1. Abdest

2.1.2.2.1.1. Abdestin Sıhhat Şartları

Sıhhat şartlarından maksat, bu şartlar gerçekleşmediği takdirde alınan abdestin sahih olmayacağı demektir.¹⁰⁷

Şafîiler abdestin sıhhat şartlarına diğer mezheplerden farklı olarak üç tane daha eklemişlerdir:

1. Abdest alan kişi, abdestin alınış keyfiyetini bilmelidir.
2. Farzı diğerlerinden ayırt edebilmelidir.
3. Abdeste başladığı anda niyet edip bu abdesti tamamlayıncaya kadar devam ettirmelidir.¹⁰⁸

2.1.2.2.1.2. Abdestin Farzları

Farz kelimesi, lügatte kesmek manasına gelmektedir. İstilahta ise yapana sevap, yapmayana ceza verilen şey demektir. Ayrıca fıkıhçılar terim olarak “farz” ile “rükün” aynı anlamda ele almışlardır. Farz veya rükün, bir şeyi meydana getiren ve onun birer parçası olan asli unsurlardır.¹⁰⁹

¹⁰⁴ İbn Âbidin, I, s.544; Zuhayli, I, s.74,75.

¹⁰⁵ Zuhayli, I, s.75; Şirbini, I, s.140.

¹⁰⁶ Komisyon, **Büyük Şafii Fıkhı**, I, s.76.

¹⁰⁷ Ceziri, I, s.69.

¹⁰⁸ Şirbini, I, s.86,87; Şirazi, I, s.35; Ceziri, I, s.73.

¹⁰⁹ Ceziri, I, s.74.

Maide suresindeki ayeti kerimede abdestin farzları sayılmaktadır. İlgili ayette: “*Ey iman edenler, namaza kalkacağınız zaman yüzlerinizi ve dirseklere kadar ellerinizi yıkayın. Başlarınızı meshedin ve her iki topuğa kadar ayaklarınızı da (yıkayın).*”¹¹⁰ Bu ayetten hareketle mezhep imamları abdestin, Kur’an-ı Kerim’de sabit olan farzlarının dört tane¹¹¹ olduğu hususunda ittifak etmişlerdir. Ancak bazı mezhep imamları bunlara ilaveler yapmış ve böylece farzların sayısında imamlar arasında ihtilâf vukubulmuştur.¹¹² Şafî mezhebi ile üç mezhep arasında üzerinde ihtilaf edilen farzlar şunlardır:

2.1.2.2.1.2.1. Niyet

Hanbelîler, niyetin farz değil de şart olduğunu;¹¹³ Hanefiler ise, sünnet olduğunu söylemişlerdir.¹¹⁴

Malikiler ve Şafîler, niyetin abdestin farzlarından olduğu hususunda ittifak etmekle beraber, niyetin vakti hususunda ihtilaf etmişlerdir.¹¹⁵

Malikiler: Niyetin abdestin başlangıcında yapılması gerektiği kanaatine varmışlardır. Ancak niyeti abdeste başlamadan (örfe göre) kısa bir zaman önce yapacak olursa bu niyetin de geçerli olacağını ifade etmişlerdir.¹¹⁶

Şafîler: “Niyet ile abdestin ilk başlangıç cüzü birlik içinde olmalıdır” demektedirler. Abdestin farzlarının başlangıcı yüzü yıkamak olduğuna göre, yüzün yıkamaya ilk başlanması anında abdeste niyet edilmesi gerekir.¹¹⁷

2.1.2.2.1.2.2. Yüzü Yıkamak

Cumhur: Sakalı uzayan kimsenin çene altını yıkaması vacip değildir, diyerek görüş birliği etmişlerdir.¹¹⁸

Şafîler: Çene altını yıkamanın da vacip olduğunu söyleyerek bu hususta yalnız kalmışlardır.¹¹⁹

¹¹⁰ Mâide sûresi, 5/6.

¹¹¹ 1- Yüzü yıkamak,

2- Elleri dirseklere kadar yıkamak,

3- Başın tamamını veya bir kısmını meshetmek,

4- Ayakları mafsal yumru kemiklerine kadar yıkamak. Ceziri, I, s.74.

¹¹² Ceziri, I, s.74.

¹¹³ İbn Rüşd, I, s.77,78; İbn Kudame, I, s.156.

¹¹⁴ İbn Âbidin, I, s.222; Ceziri, I, s.85.

¹¹⁵ Ceziri, I, s.85.

¹¹⁶ İbn Cüzey el-Kelbi, s.82; Ceziri, I, s.79.

¹¹⁷ Nevevi, *el-Mecmu’ şerhi’l-Mühezzeb li’ş- Şirazi*, I, s.361; Şirazi, I, s.35; Şirbini, I, s.89.

¹¹⁸ İbn Âbidin, I, s.238; İbn Rüşd, I, s.10; İbn Kudame, I, s.148.

2.1.2.2.1.2.3. Başı Meshetmek

Hanbelîlerle Malikiler: Başı'nın meshedilmesi hususunda muvafakat etmişlerdir.¹²⁰

Şafîîlerle Hanefiler: Başı'nın meshetmenin sünnet olduğu noktasında ortak hüküm vermişlerdir. Ancak iki mezhep başın ne kadarının meshedilmesinin farz olduğu konusunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Hanefiler başın dörtte birinin meshedilmesinin -ki bu da kişinin el ayası kadardır- farz olduğunu;¹²¹ Şafîîler ise, başın çok az kısmının meshedilmesinin farz olduğu görüşlerini ortaya koymuşlardır.¹²²

2.1.2.2.1.3. Abdestin Mekruhları

Mekruh: Terk edilmesi evlâ olan ve işlenmesi hakkında kesin bir yasak bulunmayan fiildir. Bunların terki övgüye değer bulunur, işlenmesi ise yergi konusu olur.¹²³

Cumhur ile Şafîîler abdest esnasında konuşma konusunda ihtilaf etmişlerdir.

Cumhur: Abdest alırken Allah'ı zikir dışında bir söz konuşmanın mekruh olduğunu, çünkü bunun kişiyi duaları okumaktan alıkoyacağını, dolayısıyla abdest esnasında konuşmanın mekruhluğu hususunda görüş birliğine varmışlardır.¹²⁴

Şafîîler: Bunun mekruh olmadığını fakat konuşmamanın daha iyi olacağını yani böyle bir davranışın evlâ olanın hilafına olduğunu ileri sürmüşlerdir.¹²⁵

2.1.2.2.1.4. Abdesti Bozan Durumlar

Abdesti nakzeden veya hükmünü iptal eden hususların çoğu üzerinde mezhepler ittifak etmekle birlikte, bir kısmı haktan ihtilaf etmişlerdir.¹²⁶ Bunları iki başlıkta inceleyeceğiz.

¹¹⁹ Şirazi, I, s.39; Şirbini, I, s.91; Ceziri, I, s.82.

¹²⁰ Buhuti, I, s.121; İbn Cüzey el-Kelbi, s.84.

¹²¹ el-Meydani, I, s.6,7.

¹²² Kasani, Ebû Bekr Alâeddin Ebû Bekr b. Mes'ud b. Ahmed el-Hanefi (587/1191), **Bedaiü's-sanai' fi tertibi's-şerai'**,(Thk. Ali Muhammed Muavviz, Adil Ahmed Abdülmevcut), Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1997, I, s.102,103; İbn Rüşd, I, s.11, Şirazi, I, s.17; Şirbini, I, s.93; İbn Kudame, I, s.125; Ceziri, I, s.85.

¹²³ Erdoğan, Mehmet, **"Mekruh", Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü**, Ensar Neşriyat, İstanbul 2010, s.357.

¹²⁴ Zuhayli, I, s.184.

¹²⁵ Ceziri, I, s.105,106.

¹²⁶ Zuhayli, I, s.186.

2.1.2.2.1.4.1. Kadına Dokunmak

Hanefiler: Mübaşeret-i fahişeye yani iki tarafın tenasül uzuvlarını birbirine yapıştırması durumunda, mutemed kavle göre ıslaklık görülmesi bile bu şekilde bir davranışta bulunan hem erkeğin hem kadının abdestinin hükmen bozulacağını ileri sürmüşlerdir. Fakihler, bu erkekle kadın arasında olabileceği gibi iki kadın veya iki erkek arasında da olabileceğini ifade etmişlerdir.¹²⁷ Fahiş mübaşeret, herhangi bir engel olmadan kadının tenine dokunan erkeğin organının sertleşmesidir.¹²⁸

Hanbelîler: Mahrem de olsa yani dokunulan kadın, dokunanın annesi de olsa kız kardeşi de olsa hükmün değişmeyeceğini, dokunanın abdestinin bozulacağını dile getirmişlerdir.¹²⁹

Malikiler: Dokunulan kız kardeş veya onun kızı, hala veya teyze gibi mahrem bir kadınsa ve dokunan da şehvetli olup lezzet almayı kasteder fakat lezzet duymazsa abdesti bozulmaz, demişlerdir.¹³⁰ Hanbelîlerden farklı olarak dokunmada lezzet duymayı şart koşmuşlardır.

Şafîiler: Yabancı bir kadına dokunmanın, mutlak surette abdesti bozacağını, hatta dokunan erkek yaşlı, kadın da ihtiyar ve çirkin, mecusi veya gayri Müslim, hür veya köle dahi olsa ve bunlar birbirlerine dokunmaktan lezzet duymasalar da yine abdestleri bozulacağını, Şafîî mezhebindeki yerleşik kuralın bu olduğunu söylemişlerdir. Ayrıca dokunan erkeğin genç, yaşlı, hadım, iktidarsız olmasının da hüküm bakımından herhangi bir değişiklik yapmayacağı görüşündedirler.¹³¹

Özetleyecek olursak bu konuda Malikiler, mahreme dokunmada lezzet alma şartını, Hanbelîler ise, hiçbir şart koşulmaksızın mahreme dokunan kişinin abdestinin bozulacağını ileri sürmüşlerdir. Ancak Şafîîler mahrem kadına dokunmanın abdesti bozmayacağını, yabancıya dokunmanın ise, abdesti bozacağını ifade etmişlerdir.

¹²⁷ İbn Âbidin, I, s.277.

¹²⁸ İbn Humam, I, s.37.

¹²⁹ İbn Rüşd, I, s.168,196; Ceziri, I, s.111.

¹³⁰ İbn Cüzey el-Kelbi, s.90; İbn Rüşd, I, s.168,196; Ceziri, I, s.112.

¹³¹ Şirbini, I, s.68; Ceziri, I, s.110; Remlî, Şemseddîn Muhammed b. Ahmed b. Hamza el-Ensârî, **Nihâyetü'l Muhtac ilâ Şerhi'l-Minhâc**, Darü'l Kütüb'ül İlmiyye, Beyrut 2003, I, s.116-117; İbn Kesir, Ebü'l-Fida İmadüddin İsmail b. Ömer (774/1373), **İrşadü'l-Fakih ila Ma'rifeti Edilleti't-Tenbih**, (thk. Behcet Yusuf Hamd Ebü't-Tayyib), Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1996, I, s.49.

2.1.2.2.1.4.2. İrtidat

Abdestli Müslümanın, Allah'a ve Resulüne sövmek gibi mürted olmayı gerektiren bir şey yapması durumunda abdestinin bozulup bozulmayacağı konusunda mezhepler ihtilaf etmişlerdir.

Hanefiler, irtidattan dolayı kişinin her ne kadar işlemiş olduğu salih ameller boşa gitmiş ve mali tasarruf yetkisi elinden alınmış olsa bile, abdestinin bozulmayacağını ileri sürmüşlerdir.¹³²

Maliki ve Hanbelîler: Dinden çıkan bir kişi eğer abdestli ise abdestinin bozulacağı hususunda aynı görüşü paylaşmışlardır.¹³³

Şafîiler: “İrtidâtтан dolayı da abdest bozulmaz” diyen Hanefilere muvafakat etmekle beraber; irtidât eden kişi hakkında istisnai bir şart ileri sürerek Hanefilerden farklı bir yargıya varmışlardır. Şafîiler; mürtedin eğer idrar akıntısı gibi bir özür kendisinde mevcut değilse abdestinin bozulmayacağını, ama böyle bir özür kendisinde mevcut ise, temizliği zayıf olduğundan ötürü abdestinin bozulacağını, ifade etmişlerdir.¹³⁴

2.1.2.2.1.5. Kazây-ı Hacetin Âdabı

Bilindiği gibi şeriat koyucu, kazây-ı hacetle ilgili olarak bazı hükümler koymuştur. Bunların bir kısmı, bu pisliklerin çıkış yerlerinin temizlenmesine ilişkindir. Suyla yapıldığında bu temizlenmeye “istincâ”, sudan başka taş ve benzeri şeylerle yapıldığında da “isticmâr” adı verilmektedir.¹³⁵ Yukarıda tanımını yaptığımız kazây-ı hacetin âdabı konusunda, Şafî mezhebi ile cumhur arasında ihtilaf vuku bulmuştur. Bunu iki başlıkta inceleyeceğiz.

2.1.2.2.1.5.1. İstibrânın Zamanı

Cumhur: Kişinin, idrar sızıntısının kesildiğine karar vermedikçe, abdest almasının caiz olmayacağını, abdest alır da bir damla idrar damlarsa abdestinin bozulacağını, bu nedenle kişinin, idrar birikintisini çıkarıp geriye hiç bir sızıntı ve

¹³² İbn Âbidin, I, s.124,138; Ceziri, I, s.116.

¹³³ Ceziri, I, s.116; İbn Rüşd, I, s.168,196; İbn Cüzey el-Kelbi, s.89.

¹³⁴ Şirazi, II, s.6; Ceziri, I, s.116.

¹³⁵ Ceziri, I, s.122.

birikinti kalmadığına kuvvetli zanla karar verdikten sonra abdestini alması gerektiğini belirterek bunun, ittifakla vacip olduğunu öne sürmüşlerdir.¹³⁶

Şafîiler: Pisliğin çıkış yerinde hiçbir sızıntı kalmadığına değil de bir miktar birikinti kaldığına kuvvetli zanla karar verilmedikçe istibrâ yapmak vacip olmaz, diyerek üç mezhebe muhalefet etmişlerdir.¹³⁷

2.1.2.2.1.5.2. Durgun Suda Kazây-i Hacet Yapmak

Sahabeden Cabir (r.a.)'in rivayet ettiği bir hadise göre Hz. Peygamber (s.a.s.) durgun suya idrar yapılmasını yasaklamıştır.¹³⁸ Bu hadisi delil getiren cumhur, az olan durgun suda kazây-i hacette bulunmanın haram olduğu hükmünde ittifak emişlerdir.¹³⁹

Şafîiler: Az olan suda kazây-ı hacette bulunmanın haram olmadığını ama mekruh olduğunu ifade etmişlerdir.¹⁴⁰

2.1.2.2.1.5.3. Kibleye Karşı İstincâ ve Isticmar Yapmak

Malikilerle Hanbelîler: Def-i haceti tamamlayan kişinin kibleye dönük olarak istincâ veya isticmar yapmasının haram olmadığını ancak bunun mekruh olduğunu, söylemişlerdir.¹⁴¹

Şafîiler: İstincâ veya isticmar esnasında kibleye yönelmenin veya sırtı çevirmenin yasaklanmadığını ve bu yasağın, sadece kazây-ı hacetle ilgili olduğunu dile getirerek iki mezhebe muhalefet etmişlerdir.¹⁴²

¹³⁶ Şürünbülali: “Erkek idrarın eseri kalmadığına kalbi kanaat getirinceye kadar, istibrâ yapması lâzımdır.” dedikten sonra, “Lâzımdır, dedim. Çünkü sözü vacip tabirinden daha kuvvetlidir. Zira bu ortadan kalkınca cevaz da ortadan kalkar. Ve sızıntının kesildiğine kalbi kanaat getirmediğe o kimsenin abdeste başlaması sahih olmaz.” demiştir.” İbn Âbidin, I, s.558; İbn Humam, Muhammed b. Abdülvahid Kemaleddin Sivasi (861/1456), **Fethü'l-Kadir fi şerhi'l-Hidaye**, (Müst: Abdurrahman ed-Damiri), y.y., t.y., I, s.148; İbn Cüzey el-Kelbi, s.111; İbn Kudame, I, s.212,213; Ceziri, I, s.123.

¹³⁷ Şirbini, I, s.79,80; Ceziri, I, s.123.

¹³⁸ Askalani, Ebü'l-Fazl Şehabeddin Ahmed İbn Hacer Askalani (852/1449), **Fethü'l-bari bi-şerhi Sahihi'l-Buhari**, (Tahkik ve tashih Abdülaziz b. Abdullah b. Abdurrahman b. Baz, Muhammed Fuad Abdülbaki, Muhibbüddin el-Hafîb), el-Mektebetü's-Selefiyye, Kahire h.1390, Vudü' 68 (239), I, s.345; Tirmizi, Kitabu't Tahâre, 51 (68), I, s.110.

¹³⁹ İbn Âbidin, I, s.555; Ceziri, I, s.125.

¹⁴⁰ Şirbini, I, s.77; Nevevi, **el-Mecmu' şerhi'l-Mühezzeb li's- Şirazi**, II, s.227; Ceziri, I, s.125. Bu su, başkasının mülkiyetinde bulunuyor da sahibince kullanımına izin verilmiyorsa, bunda kazây-ı hacette bulunmanın haram olacağını, ifade etmişlerdir. Ceziri, I, s.125.

¹⁴¹ Ceziri, I, s.127.

¹⁴² Şirbini, I, s.77; Nevevi, **el-Mecmu' şerhi'l-Mühezzeb li's- Şirazi**, II, s.94; Ceziri, I, s.127.

2.1.2.2.2. Gusül

2.1.2.2.2.1. Guslü Gerekli Kılan Durumlar

Guslü gerektiren hallere hades-i ekber denilmektedir.¹⁴³ Mezhepler bu konunun detaylarında ihtilaf etmişlerdir. Biz bunları başlıklar halinde açıklamaya çalışacağız.

2.1.2.2.2.2. Meninin Çıkması

Cumhur göre: Meni, bir hastalıktan veya sırtta vurulan bir darbeden ötürü akarsa gusül gerekli olmaz.¹⁴⁴

Şafîiler: Meni, ağır bir şeyi taşımak, yüksek bir yerden düşmek, omurganın kırılması veya sırtta vurulan bir darbe gibi alışılmamış bir sebeple akması durumunda hüküm değişmeyip gusül gerekli olur.¹⁴⁵

2.1.2.2.2.3. Uyananın Üzerindeki Islaklık Hakkında Şüpheye Düşmesi

Hanefi ve Malikiler: Uykusundan uyanan bir kişi, iç çamaşırında, ıslaklık görürse bu ıslaklığın meni mi, mezi mi, vedi mi olduğunda şüpheye düşerse, uykuda lezzet duyduğunu hatırlayıp hatırlamamasına bakmaksızın gusül yapması farz olur, diyerek ittifak etmişlerdir.¹⁴⁶

Hanbelîler: Şayet kişi uyumadan önce güzele bakma ve düşünme gibi lezzet sebebi sayılacak şeyler yapmışsa, bu kişinin gusletmesi farzdır aksi halde gusletmesi gerekmez, demişlerdir.¹⁴⁷

Şafîiler: Uykudan uyanan kişi, üzerindeki ıslaklığın meni veya mezi olduğu hususunda şüpheye düşerse, gusül yapması kendisine zaruri olmaz, dilerse menidir deyip gusleder dilerse de mezidir deyip temizler ve abdest alır, görüşünü ileri sürmüşlerdir. Aynı şekilde kararını verdikten sonra aradan zaman geçer ve eski kararını değiştirirse, birinci kararına göre kıldığı namazları ve diğer şeyleri iade etmesi gerekmez, demişlerdir.¹⁴⁸

¹⁴³ Zuhayli, I, s.268.

¹⁴⁴ Ceziri, I, s.140,141.

¹⁴⁵ Zuhayli, I, s.269; Ceziri, I, s.139.

¹⁴⁶ Ceziri, I, s.141.

¹⁴⁷ Ceziri, I, s.142.

¹⁴⁸ Nevevi, **el-Mecmu' şerhi'l-Mühezzeb li'ş- Şirazi**, II, s.165; Ceziri, I, s.141; Büceyrimi, Süleyman b. Muhammed b. Ömer, **Büceyrimi ale'l-Hatib**, Darü'l-Kütübi'l-ilmîyye, Beyrut 1996, I, s.338.

2.1.2.2.2. Guslün Farzları

2.1.2.2.2.1. Guslün Farzlarının Sayısı

Guslün farzları konusunda âlimler ihtilaf etmişlerdir. Şimdi bunları açıklayalım: Hanefiler üç,¹⁴⁹ Malikiler beş,¹⁵⁰ Hanbelîler iki¹⁵¹ ve Şafîiler ise, iki (niyet ve bedenin tümünü suyla kaplamak)¹⁵² tanedir.¹⁵³ Yalnız Hanbelîler niyeti, guslün sıhhat şartlarından saymışlardır.¹⁵⁴

2.1.2.2.2.2. Bedenin Tümünü Suyla Kaplamak

Cumhur ile Şafîiler vücutta bulunan kurşun, göbek çukuru, köpe vb. gibi deliklere su ulaştırmanın zorunlu olup olmadığı hususunda ihtilaf etmişlerdir.

Cumhur: Vücuttaki deliklere enjektör ve boru gibi şeylerle su ulaştırmanın zorunlu olmadığı hususunda ittifak etmişlerdir.¹⁵⁵ Ancak cumhur; bir adam kurşunla yaralanacak olur ve bu yara iyileştikten sonra kurşun yeri delik olarak kalırsa, gusül esnasında bu kişinin mümkün merteye herhangi bir zorluğa katlanmaksızın bu deliğe su ulaştırması gerekir, demişlerdir.¹⁵⁶

Şafîiler: Gusül alırken göbek çukuru ve yaraların bıraktığı çukurumsu yerlere kadar suyu ulaştırmak gerekli olmadığını, bedendeki çukur yerlere tulumba ve boru gibi şeylerle suyu ulaştırma zorunluluğunun da bulunmadığını ifade etmişlerdir.¹⁵⁷ Aynı şekilde Şafîiler; küpe takılan kulak deliğini bedenin dışından değil de içinden saymış ve mümkün olsa bile suyu buraya girdirmeye gerek yoktur, demişlerdir.¹⁵⁸

2.1.2.2.3. Teyemmüm

Teyemmüm lügatte; “kastetmek ve yeltenmek” anlamına gelir. Teyemmümün istilâh anlamına gelince; bu, su bulunmadığı veya bulunduğu halde kullanılmasına kudret bulunmadığı takdirde temiz olan toprak cinsinden bir şey ile hadesi gidermek

¹⁴⁹ Halebî, Burhaneddin İbrâhim b. Muhammed b. İbrâhim Halebî (956/1549), **İzahlı Mülteka el-ebhur tercümesi**, (Trc. Mustafa Uysal), İstanbul 1968, I, s.29.

¹⁵⁰ İbn Rüşd, I, s.42.

¹⁵¹ İbn Kudame, I, s.292.

¹⁵² Şirbini, I, s.121,122; Nevevi, **el-Mecmu' şerhi'l-Mühezzeb li'ş- Şirazi**, II, s.209.

¹⁵³ Ceziri, I, s.144,145,146,147,148.

¹⁵⁴ Ceziri, I, s.147.

¹⁵⁵ İbni Hümmam, I, s.38,39; İbn Âbidin, I, s.286; İbn Rüşd, I, s.42.

¹⁵⁶ Ceziri, I, s.148. Küpe deliği hakkında “el-Münye” şerhinde şöyle denilmektedir: Küpe çıkarıldıktan sonra delik tıkanır da üzerinden su geçirildiği zaman içine işler, gafil davranıldığı takdirde işlemez bir hal alırsa mutlaka üzerinden suyu geçirmek icap eder. Ama suyu geçirdikten sonra içine bir çöp sokmak gibi bir zorlanmaya lüzum yoktur, çünkü güçlük kaldırılmıştır. İbn Âbidin, I, s.286.

¹⁵⁷ Şirbini, I, s.123; Şirazi, I, s.64,65; Ceziri, I, s.147.

¹⁵⁸ Şirbini, I, s.123; Şirazi, I, s.64,65; Ceziri, I, s.148.

maksadıyla yapılan işlemdir.¹⁵⁹ Diğer bir ifade ile teyemmüm; temizleyici niteliğe sahip özel toprakla yüzü ve elleri anlatılan özel şekilde meshetmek demektir.¹⁶⁰

2.1.2.2.3.1. Teyemmümü Meşru Kılan Sebepler

Teyemmümü meşru kılan sebepler üzerinde imamlar farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Şafîiler bazı maddelerde üç mezhebe muvafakat etmiş, ancak bazılarında ise onlara muhalefet etmişlerdir. Bu maddeleri başlıklar halinde ele alacağız.

2.1.2.2.3.1.1. Suyu Bulamayan Kişi

Cumhur: Farz namazlar, cenaze namazı, cuma namazı gibi farz namazlarda, farzı kılmayıp da sadece nafilere niyet etse bile veya bayram, tavaf ve nafilere gibi benzeri suyla yapılan ibadetleri teyemmümle de edâ edebilir. Suyu bulamayan kişinin sağlıklı veya hasta olması, mukim veya misafir olması, sefer mesafesinin de doksan kilometreden az veya çok olması, seferinin mubah veya memnu olması veya sefer esnasında masiyet işlemesi aynı olup hüküm bakımından bir değişiklik arz etmez.¹⁶¹ Üç mezhep bu konuda ittifak halindedir.

Şafîiler: İkamet halinde iken suyu bulamamak nadir olduğundan ve bu özür devamlı olmadığından su bulunmadığı için teyemmüm yapan mukim kişinin, kıldığı namazı suyu bulduktan sonra kaza etmesi farzdır. Sefere çıkan kişi bu seferinde asi ise, suyu da bulamazsa teyemmüm edip namazını kılar. Sonra da bu namazı iade eder. Ama hastalık ve benzeri sebeplerden ötürü suyu kullanmaktan aciz olursa teyemmüm etmesi sahih olmaz. Ancak bu durumdaki asi misafir, isyanından tövbe ederse teyemmüm edip namaz kılar ve sonra bu namazı iade etmesi de gerekmez.¹⁶²

¹⁵⁹ Erdoğan, “Teyemmüm”, s.579.

¹⁶⁰ Ceziri, I, s.193.

¹⁶¹ Teyemmüm, vaktinden önce câiz olduğu gibi bir farzdan daha fazla namazlar için ve nafilere gibi farz olmayan namazlar için de caizdir. Çünkü bize göre teyemmüm zaruri bedel değil, mutlak bedeldir. Cenaze namazını kaçırmak korkusu ile de caiz olur. Bundan murad, bütün tekbirlerini kaçırmaktır. Veleve ki cünüp veya hayızlı olsun. Başka bir cenaze getirilirse ikisinin arasında abdest almak mümkün olur da sonra bu imkân kalkarsa teyemmümü tekrarlar. Mümkün olmazsa tekrar teyemmüm etmez. Bununla fetva verilir. Bayram namazında imam namazı bitirmek yahut güneş zevale ermek suretiyle namaza yetişemeyeceğinden korkan için teyemmümü caizdir. Esah kavle göre velev ki abdestli iken başlayıp da abdesti bozularak namazını sonradan tamamlarken olsun, bu hususta imam olup olmamanın bir farkı yoktur. Zira illet bedeli olmayan namaza yetişememek korkusudur. Binaenaleyh güneş tutulması için, vaktin geçmesinden korkulan sünnet namazlar için -velev ki yalnız sabah namazının sünneti olsun- teyemmüm caizdir. Uyumak, selâm vermek, selâm almak için de teyemmüm caizdir. İbn Âbidin, I, s.407,408; Ceziri, I, s.200,201.

¹⁶² Şirbini, I, s.168; Maverdi, Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib Maverdi (450/1058), **el-Havi'l-kebir hüve Şerhu Muhtasari'l-Müzeni**, (Tahkik ve talik Ali Muhammed Muavviz, Adil Ahmed Abdülmevcud), Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1994, I, s.267; Ceziri, I, s.201.

Sonuç olarak cumhur; sağlıklı, hasta, mukim, misafir veya asi bir kişinin, suyla eda edilen ibadetleri teyemmümle de edâ edebileceğini ileri sürmüşlerdir. Şafîler ise, mukim ile özür sahibi arasında ayırım yapmışlardır. Mukim kişinin suyu bulamaması nadir rastlanılan bir durum olduğundan kıldığı bu namazını sonra kaza etmesinin farz olduğunu, ancak hastalık ve benzeri sebeplerden dolayı özür sahibi olan kişinin teyemmüm edip namaz kılabileceğini ve sonra bu namazını iade etmesinin de gerekmeceğini ifade etmişlerdir.

2.1.2.2.3.1.2. Hal-i Hazırda veya Gelecekte Suya İhtiyaç Duymak

Cumhur: Kişi; hamur yoğurmak, yemek pişirmek veya affedilmeyen bir necaseti gidermek için suya ihtiyaç duyarsa, suyu kullanmayıp teyemmüm edebilir, demişlerdir.¹⁶³

Şafîler: Kişinin; affedilmeyen bir necaseti gidermek için suya ihtiyaç duyması durumunda, suyu kullanmayıp teyemmüm edebilmesi için, bu necasetin kişinin bedeni üzerinde bulunmasını şart koşmuşlardır. Şayet bu necaset kişinin elbisesinin üzerinde bulunursa, necaset yerinde kalmakla birlikte abdest alır. Teyemmüm etmez. Elbisesinden başka örtünecek bir şeyi de bulamazsa, çıplak olarak namazını kılar ve bu namazını daha sonra iade etmesine de gerek kalmaz, demişlerdir.”¹⁶⁴

2.1.2.2.3.1.3. Namaz Vaktinin Çıkmasından Korkmak

Hanefiler: Öğle, akşam ve yatsı namazlarına bağlı nafileler, cenaze ve bayram namazlarında suyun bulunması hâlinde abdest alacak olursa bunların vaktinin geçmesinden korktuğu takdirde teyemmüm etmesinin caiz olduğunu söylemişlerdir.¹⁶⁵

Hanbelîler: Yakın bir yerde suyun varlığını bilen, ancak o suya kadar gidecek olursa vaktin çıkmasından korkan misafir teyemmüm edip namazını kılabileceğini ve iade etmesinin de gerekmeceğini söylemişlerdir. Çünkü bu durumdaki bir kişinin, suyu vaktin içerisinde kullanmaya kadir olmadığından, suyu bulamayan kimseye benzedeğini savunmuşlardır.¹⁶⁶

Malikiler: Bu durumdaki kişi vaktin kaçırılmasından korkarsa teyemmüm ile namazını kılar. Bilâhare iadesi de gerekmez, demişlerdir. Cenaze namazı hususunda ise,

¹⁶³ Ceziri, I, s.202.

¹⁶⁴ Ceziri, I, s.202.

¹⁶⁵ Zuhayli, I, s.320.

¹⁶⁶ Zuhayli, I, s.320.

kendisinden başka bu namazı kıldırarak kimse bulunmazsa bu kişinin teyemmüm etmesi caiz olur, demişlerdir.¹⁶⁷

Cumhur, sonuç olarak vaktin çıkmasından korkan kişinin teyemmüm edip namazını kılabileceğini çünkü bu durumdaki bir kişinin, suyu vaktin içerisinde kullanmaya kadir olmadığından, suyu bulamayan kimseye benzediğini savunmuşlardır.

Şafîiler: Su mutlak olarak bulduktan sonra abdestle uğraştığı takdirde vaktin çıkmasından korksa bile teyemmüm etmenin doğru olmayacağını, dolayısıyla abdest almasının farz olduğunu ifade etmişlerdir. Gerçekte o kişinin, susuz olmadığını söyleyen Şafîiler, suyun olmaması, teyemmümün caiz olmasına neden olmaktadır. Su bulunduğu takdirde teyemmüm caiz olmaz, demişlerdir.¹⁶⁸

2.1.2.2.3.2. Teyemmümün Farzları

2.1.2.2.3.2.1. Teyemmümün Farzlarının Sayısı

Teyemmümün rükünlerinin sayısı konusunda mezhepler farklı görüşler ileri sürmüşlerdir.

Cumhur: Ne kadar sayıları değişik olsa da teyemmüm farzlarının dört tane olduklarını öne sürmüşlerdir.¹⁶⁹

Şafîiler: Teyemmüm farzlarına diğer mezheplerde de bulunan dört farzdan farklı olarak şu hususları ekleyerek teyemmüm farzlarını yediye çıkarmışlardır:

1. Toprağın teyemmüm organlarına nakledilmesi,
2. Tozu olan temizleyici toprakla teyemmüm edilmesi,
3. Toprağın, teyemmüm organlarına nakledilmesinin kastedilmesi...¹⁷⁰

2.1.2.2.3.2.2. Teyemmümde Niyetin Zamanı

Teyemmümün farzları sayılırken niyetin ne zaman yapılacağı konusunda mezhepler ihtilaf etmişlerdir.

Hanefî ve Malikîler: Niyetin vakti; ellerin kendisiyle teyemmüm edilecek olan şeyin üzerine indirildiği an olduğunu,¹⁷¹ Hanbelîler ise, niyet yüzü meshetmekle birlikte yapılabilir ancak yüz meshedilmeden az önce de niyet edilebilir, demişlerdir.¹⁷²

¹⁶⁷ Zuhayli, I, s.320.

¹⁶⁸ Şîrbini, I, s.144.

¹⁶⁹ Ceziri, I, s.213,214.

¹⁷⁰ Şîrbini, I, s.153,169; Ceziri, I, s.213.

¹⁷¹ Zuhayli, I, s.325,332; Ceziri, I, s.210.

¹⁷² Buhuti, I, s.207.

Şafîiler bu üç mezhebe muhalefet ederek farklı bir görüş belirtmişlerdir. Şafîiler niyet, ellerin kendisiyle teyemmüm edilecek şeyin üzerine konması anında yapılmış olması yeterli olmaz. Aksine niyetin, eli yüze vurmakla hâsıl olan toprağın nakline bitişik olması gerekir, yani yüzü meshetmekle birlikte yapılması şarttır, çünkü teyemmümün ilk rüknü budur, demişlerdir.¹⁷³

2.1.2.2.4. Mesh

Mesh kelimesi lügatte, “silmek, sıvazlamak, eli bir şeyin üzerinde gezdirmek” anlamına gelir.¹⁷⁴ Bir kişi elini bir şeyin üzerine sürerse ona, bu şeyi meshetti denir. İstılahtaki manasına gelince mesh, özel olarak yapılmış olan mestler üzerine ıslaklığı isabet ettirmekten ibarettir.¹⁷⁵

Mestler üzerine meshetmenin bazı hususlarında Şafîiler ile diğer mezhepler arasında ihtilaf vukubulmuştur. Bunları başlıklar halinde açıklamaya çalışacağız.

2.1.2.2.4.1. Teyemmümden sonra Giyilen Mestler Üzerine Mesh

Cumhur: Mestler, su ile yapılan bir temizlikten sonra ayağa giyilmiş olmaları gerektiğini belirterek, teyemmüm yapıldıktan sonra giyilen mestler üzerine meshetmenin sahih olmayacağını söylemişlerdir.¹⁷⁶ Çünkü bu kişi mestlerini kâmil olmayan bir tahâret üzere giymiştir. Diğer taraftan bu tahâretin aslı batıl olduğu için, zaruret dolayısıyla geçerli kabul edilen bir tahârettir. Zira teyemmüm hadesi kaldırmaz.¹⁷⁷ Yapılan bu teyemmüm de ister su bulunmadığı, isterse su bulunup da hastalıktan ötürü kullanılmadığı için yapılmış olsun aynı hükme tâbidir. Bu hususta üç mezhep arasında ittifak mevcuttur.¹⁷⁸

Şafîiler: Teyemmümden sonra giyilen mestler üzerine meshetmenin caiz olması için, alınan bu teyemmümün; bir hastalık nedeniyle su kullanılmadığından ötürü alınmış olması şartını ileri sürmüşlerdir. Bundan hareketle Şafîiler; su mevcut olmasına rağmen hastalıktan ötürü teyemmümden sonra mestini giyen kişinin, hastalığı veya özrü

¹⁷³ Şirbini, I, s.156; Ceziri, I, s.210.

¹⁷⁴ Erdoğan, “Mesh”, s.367.

¹⁷⁵ Ceziri, I, s.176.

¹⁷⁶ İbn Âbidin, I, s.437; Ceziri, I, s.182.

¹⁷⁷ Zuhayli, I, s.239.

¹⁷⁸ İbn Âbidin, I, s.453; İbn Kudame, I, s.363; İbn Rüşd; I, s.19,21.

ortadan kalkmış olsa bile, abdestini alırken bu mestlerin üzerine meshetmesinin sahih olacağını ifade etmişlerdir.¹⁷⁹

Cumhur mestlerin kâmil olmayan bir taharet üzere giyildiğinden hareketle bu mestlerin üzerine mesh yapılamayacağını ileri sürmüşlerdir. Cumhurun bu görüşü teyemmümün ayaklarla bir ilgisi olmadığından kaynaklandığını söyleyebiliriz. Şafîler, hastalıktan ötürü teyemmümden sonra mestini giyen kişinin bu mestler üzerine meshetmesini sahih kabul etmişlerdir.

2.1.2.2.4.2. Mest Üzerine Mesh Müddetinin Başlangıcı

Mesh müddetinin başlangıcı hususunda Cumhur hades halinin vukuundan sonra başlayacağını; Şafîler ise, burada iki durumdan hareketle farklı iki hükmün verilebileceğini ifade ederek farklı görüşler ileri sürmüşlerdir.

Cumhur: Meshin müddeti, mestlerin ayaklara giyilmesini müteakip bir hades hâlinin vukuundan sonra başlar. Sözgelimi bir kişi öğle vakti abdest alıp mestini giyer, bu abdesti yatsıya kadar devam eder ve yatsıda bozulursa meshin müddeti öğle vaktinden değil de yatsı vaktinden itibaren başlamış olur.¹⁸⁰

Şafîler: Hades hâli, bir kimseye dokunma, avret mahallini elleme veya uyuma gibi kendi isteğiyle meydana gelmişse mesh müddetinin başlangıcını, hades halinin vukuunun evveli olarak kabul etmişlerdir. Fakat hades hâli elde olmayarak vuku bulmuşsa; mesela oturak (mak'ad)'tan veya tenasül organından bir necaset çıkmışsa, bu durumda mesh süresinin başlangıcı, hades vukuunun sonundan itibaren başlar.¹⁸¹

Görüldüğü gibi Şafîler istemli veya istemsiz olarak meydana gelen hades halinden hareketle farklı iki hükmün verilebileceğini söyleyerek, Cumhura muhalefet etmişlerdir.

2.1.2.2.5. Cebire

2.1.2.2.5.1. Tanımı

“Cebira” ve “cibare” kırık veya çıkık yerlere onların eski haline dönüp düzelmesi için konulan ve üzeri bağlanan tahta veya kamış parçasına verilen addır.

¹⁷⁹ Şîrbini, I, s.111; Ceziri, I, s.182.

¹⁸⁰ İbn Âbidin, I, s.457; Ceziri, I, s.189.

¹⁸¹ Şîrbini, I, s.110; Ceziri, I, s.189; Büceyrimi, Süleyman b. Muhammed b. Ömer Büceyrimi, **Büceyrimi ale'l-hatib**, Dârü'l-Ma'rife, Beyrut 1978, I, s.393,394.

Sargı üzerine meshin meşruluğu: Sargılar üzerine meshetmek şer'an sünnet ve aklen caizdir.¹⁸²

2.1.2.2.5.2. Cebire Üzerine Mesh Edenin Namazı

Cumhur: Şartlarına uyulduğu takdirde cebire üzerine yapılan meshle kılınan namaz sahih olur. Yaranın iyileşmesinden sonra bu meshle kılınan namaz da iade edilmez.¹⁸³

Şafîiler: Bu konuda üç durumu istisna ederek şu görüşleri ileri sürmüşlerdir: “Üç durumdan ötürü namazı iade etmek vacip olur:

1. İster tahâretli isterse hadesli iken konulmuş olsun, şayet cebire, teyemmüm organlarında (yüz ve ellerinde) ise;
2. Cebire, teyemmüm organlarında olmaz da bağlandığı yerde ihtiyaç miktarından olan kısımdan fazlasını içine almış ise;
3. Yine cebire, teyemmüm organlarında olmaz da bağlandığı yerde ihtiyaç miktarı olan kısım kadarını içine almış, ama hades halinde iken bağlanmış ise; bu üç durumdaki meshlerle kılınan namazların iade edilmeleri vacip olur.”¹⁸⁴

2.1.2.2.6. Hayız ve Nifas

2.1.2.2.6.1. Hayız

Hayız: Lügatte akmak, cereyan manasındadır. Fıkıh ıstılahınca “kadınlardan” veladet sebebiyle olmaksızın sıhhat hallerinde ve muayyen vakitlerde rahim yolu ile akıp gelen cibilli bir kandır. Diğer bir ifade ile hayz, vasıfları belli bir kan sebebiyle husule gelen ve bu kanın aktığı müddetçe bir kısım dini ve ailevi vazifelerin, icrasını tehir eden şer’i bir mâniadır.¹⁸⁵

Cumhur: Kadınların belli bir yaştan sonra gördükleri kanların artık hayız kanı olmayacaklarını, ifade etmişlerdir. Kadınların hayız görme yaşının sınırları mezheplere

¹⁸² Zuhayli, I, s.256.

¹⁸³ İbn Cüzey el-Kelbi, s.114; İbn Âbidin, I, s.471; Ceziri, I, s.225.

¹⁸⁴ Zuhayli, I, s.262,263; Ceziri, I, s.225.

Yine Şafîilere göre iki halde namaz iade edilmez. Bu iki hal şunlardır:

1-Eğer sargı teyemmüm azalarından başka azalarda olur ve sağlıklı olan kısımdan her hangi bir yeri kapatmazsa hadesli iken sarılmış dahi olsa namaz iade edilmez.

2-Şayet sargı teyemmüm azalarının dışında ve taharet üzere sarılmış ise ihtiyaç miktarından fazla olsa dahi namaz iade edilmez. Zuhayli, I, s.263.

¹⁸⁵ Bilmen, Ömer Nasuhi, **Hukukî İslamiyye ve İstılahı Fıkıhiyye Kamusu**, Bilmen Basım ve Yayınevi, İstanbul 1967, II, s.180.

göre şöyledir: Hanefiler hayızın kesilme yaşının elli beş,¹⁸⁶ Malikiler yetmiş,¹⁸⁷ Hanbelîler ise elli,¹⁸⁸ olduğunu söylemişlerdir. Özetlersek cumhur hayızda yaş sınırı koymuştur.

Şafîiler: Hayız görme müddetinin sonsuz olduğunu, yani kadın yaşadığı sürece hayız görme ihtimalinin bulunduğunu, ifade etmişlerdir. Şafîiler; yine de hayız yaşı için bir sınır konulacaksa, bunun çoğunlukla altmış iki olacağını; ancak altmış iki yaşından sonra da bir kadın, kendisinde kan görürse, hayız görmüş kadın hükmünde olacağını söyleyerek, üç mezhebe muhalefet etmişlerdir.¹⁸⁹ Yukarıdakilerden hareketle şunu söyleyebiliriz: Şafîiler kadın yaşadığı müddetçe hayız görebilir diyerek hayız için bir yaş sınırı koymamışlardır.

2.1.2.2.6.2. Nifas

Velâdet, çocuk doğurma halidir. Bu halde zuhur eden kana da nifas denilir. Bu halde bulunan bir kadına da “nüfesâ” adı verilir.¹⁹⁰

Düşük doğumlarından sonra gelen kanın nifas kanı mı yoksa hayız kanı mı olduğu ve ikiz doğumlarında nifasın müddeti birinci doğumla mı yoksa ikinci doğumla mı başlayacağı fakihler arasında ihtilaf konusu olmuştur. Bununları başlıklar halinde ele alalım.

2.1.2.2.6.2.1. Düşük Doğumlarından sonra Gelen Kanın Hükümü

Cumhur: Bir kadın, çocuğun tırnak, parmak ve benzeri vücudunun parçaları teşekkül etmediği (et parçası veya kan pıhtısı olduğu) halde dışarıya çıkacak olur ve bu olay da kadının adet zamanına rastlamışsa çıkan kan, nifas kanı sayılmayıp hayız kanı sayılır. Ancak düşük olayı adet zamanına rastlamamışsa çıkan kan, bir hastalık veya sakatlıktan kaynaklanan bir kan olduğuna dair görüş beyan etmişlerdir.¹⁹¹

Şafîiler: Çocuğun organlarının bir kısmının teşekkül etmiş olmasının nifas için şart olmadığını, aksine kadın bir et parçası veya kan pıhtısı düşürür de ebeler, bunun bir

¹⁸⁶ İbn Âbidin, I, s.503; Ceziri, I, s.164.

¹⁸⁷ İbn Rüşd, I, s.51; Ceziri, I, s.162.

¹⁸⁸ İbn Kudame, I, s.445; İbn Rüşd, I, s.51; Ceziri, I, s.166.

¹⁸⁹ Ceziri, I, s.165.

¹⁹⁰ Bilmen, II, s.180.

¹⁹¹ İbn Humam, I, s.129; İbn Kudame, I, s.431; Ceziri, I, s.172.

insan aslı olduğunu söylerlerse, bu olaydan sonra akan kanın, nifas kanı sayılacağını söylemişlerdir.¹⁹²

2.1.2.2.6.2.2. İkiz Doğumlarda Nifas Başlangıcı

Cumhur: Bir kadının ikiz doğurması halinde, bunun nifas müddeti birinci doğumdan itibaren başlar.¹⁹³ Ancak Malikiler, kadının ikiz doğurması halinde iki doğum arasında altmış günlük bir süre bulunmaması gerektiği şartını ileri sürmüşlerdir. Şayet iki doğum arasında altmış günlük bir süre bulunursa (ki bu, nifas için azami bir süredir) her çocuk için müstakil bir nifas müddetinin kabul edileceğini ifade etmişlerdir.¹⁹⁴

Şafîiler: Kadın ikiz doğuracak olursa nifas müddetinin başlangıcı ikinci doğumdan itibaren başlar. Kadın ikiz doğum yaptığında iki bebek arasındaki kanama hayız kanıdır. Dolayısıyla birinci doğumdan sonra görülen kanlar nifas kanı sayılmaz. Bu kanamalar, hayız süresine rastlarsa hayız, hayız süresine rastlamazsa hastalık ve özür kanı sayılırlar.¹⁹⁵

2.2. Namaz

2.2.1. Ezan

Ezan sözlükte; “haber vermek, bildirmek” demektir. Terim olarak ezan; farz namazların vakitlerini bildiren, özel sözlerden ibaret bir ilan şeklidir.¹⁹⁶

2.2.1.1. Kaza Namazları için Ezan Okumak

Hanefilerle Hanbelîler: Kişinin zimmetinde birçok kaza namazları olur da bunları bir yerde kılmak isterse, bunlardan ilki için ezan okur. Diğerleri için okuyup okumamakta serbest olduğunu;¹⁹⁷ Malikiler ise, kaza namazları için ezan okumanın mekruh olduğunu, ifade etmişlerdir.¹⁹⁸

¹⁹² Ceziri, I, s.172.

¹⁹³ İbn Âbidin, I, s.499; İbn Humam, I, s.131; Halebî, I, s.64; İbn Kudame, I, s.431,432; Ceziri, I, s.172,173.

¹⁹⁴ Ceziri, I, s.172,173.

¹⁹⁵ Şirbini, I, s.186; Şirazi, I, s.411,414; Komisyon, **Büyük Şafii fıkhı**, I, s.109; Ceziri, I, s.172.

¹⁹⁶ Döndüren, s.211.

¹⁹⁷ İbn Rüşd, I, s.104; Ceziri, I, s.428.

¹⁹⁸ İbn Cüzey el-Kelbi, s.126,127.

Şafîiler: Kaza namazlarının tümünü bir yerde kılacak olan kişinin bunlardan ilki için ezan okuduktan sonra, diğerleri için ezan okumasının haram olduğunu ifade etmişlerdir.¹⁹⁹

2.2.1.2. Kadının Ezan Okuması

Cumhur: Edâ veya kaza şeklinde de olsa, kadınların namaz için ezan okumalarının mekruh olduğunu söyleyerek ittifak etmişlerdir.²⁰⁰

Şafîiler: Kadınların namaz için ezan okumalarının, batıl olduğunu; ayrıca kadın ezanı erkeklere benzemek kastıyla okursa, bunun haram olacağını ama bunu kastetmeyerek sesini yükseltmeksizin okursa, o zaman okuduğu bu ezan sadece bir zikir olur ki bunun da mekruh olmadığını ifade ederek cumhura muhalefet etmişlerdir.²⁰¹

2.2.2. Namazın Sıhhat Şartları

Şafîilerle Cumhur namazın sıhhat şartları konusunda setr-i avret ve istikbâl-i kible meselelerinde muhalefet ettiklerinden, bu konuda sadece bu iki başlığı ele almaya çalışacağız.

2.2.2.1. Setr-i Avret

Avret, insan vücudunda başkası tarafından görülmesi ayıp ya da günah sayılan yerlerdir. Setr-i avret, avret sayılan yerleri örtmek demektir. Avret yerlerinin namazda olduğu gibi namaz dışında da örtülmesi gerekir.²⁰²

2.2.2.1.1. Namazda Setr-i Avret

Hanefiler: Erkeğin namazdaki avret ölçüsü, göbekte diz arasındır. Kadınlar konusunda; cariyelerin setr-i avret konusunda erkekler gibi olduklarını, hür kadının avret mahallinin ise, avuç içleri ile ayaklarının dış yüzü avretten sayılmayacağını, ellerinin sırtının ile ayak tabanlarının avretten avret sayılacağını, ifade etmişlerdir.²⁰³

¹⁹⁹ Şirbini, I, s.206; Şirazi, I, s.108; Nevevi, **el-Mecmu' şerhi'l-Mühezzeb li'ş- Şirazi**, III, s.136.

²⁰⁰ Ceziri, I, s.430; Malikiler: Kadının ezan okuması haramdır. İbn Cüzey el-Kelbi, s.126.

²⁰¹ Şirbini, I, s.210; Şirazi, I, s.111; Nevevi, Ebû Zekeriyâ Muhyiddin Yahyâ b. Şeref b. Muri (676/1277), **Ravzatü't-Talibin**, (Thk. Adil Ahmed Abdülmevcud, Ali Muhammed Muavvaz), el-Mektebetü'l İlmîyye, Beyrut 1991, I, s.202; Ceziri, I, s.430.

²⁰² Komisyon, **İlmihal (İman ve İbadetler)**, I, s.229.

²⁰³ İbn Âbidin, II, s.77,80.

Hanbelîler: Kadının yüzü dışındaki bütün vücudunun avret olduğunu dile getirmişlerdir.²⁰⁴

Şafîiler: Erkeklerin diz kapakları ve kadınların avuç dışları namazda avret mahallinden sayılmamaktadır diyerek Hanefîlerden; kadınların avuç içleriyle dışları avret mahallinden değil diyerek Hanbelîlerden ayrılmışlardır.²⁰⁵

Maliki mezhebi bu konuda diğer mezhepler muhalefet ederek setr-i avreti namazın sünnetlerinden saymışlardır.²⁰⁶

2.2.2.1.2. Namaz Dışında Setr-i Avret

2.2.2.1.2.1. Kadının Avret Mahalli

Cumhur: Issız bir yerdeyken yabancı bir erkeğin yanında kadının yüzü ve elleri avret mahalli sayılmaz, demişlerdir.²⁰⁷

Şafîiler ise: Kadının yüzü ve elleri, yabancı erkeğe nispetle avret sayılır, demişlerdir.²⁰⁸

2.2.2.1.2.2. Küçük Çocuğun Avret Mahalli

Hanefîler: Küçük çocuğun avret mahalli hakkında; erkek olsun, kız olsun dört ve daha aşağı yaştakilerin;²⁰⁹ Hanbelîler, yedi yaşına varmayan küçüklerin;²¹⁰ Malikiler, erkeklik ve dişiliğe göre değişebileceğini ancak erkeklerin sekiz, kızların ise iki yıl sekiz aylık oluncaya kadar avretleri yok hükmündedir, demişlerdir.²¹¹

Şafîiler diğer mezhepler gibi ne erkek için ne de kız için herhangi bir yaş belirlememişlerdir. Yalnız şöyle bir açıklamada bulunmuşlardır: Ergenlik çağına yaklaşmamış olan küçük, erkek ise bunun avreti; eğer başkalarının avretini gördüğünde bunu şehvetsiz olarak güzel bir şekilde anlatıp tavsif edebiliyorsa, mahremlerin avreti

²⁰⁴ Hacavi, Ebü'n-Neca Şerefeddin Musa b. Ahmed b. Musa (968/1560), **el-İkna' li-talibi'l-intifa'**, (Thk. Abdullah b. Abdülmuhsin Türki), Dâru Âlemi'l-Kütüb, Riyad 1999, I, s.134.

²⁰⁵ Ceziri, I, s.255,256; Remlî, II, s.7; İbn Kesir, I, s.109.

²⁰⁶ Komisyon, **İlmihal (İman ve İbadetler)**, I, s.230.

²⁰⁷ İbn Âbidin, II, s.78; İbn Rüşd, I, s.3; Hacavi, Ebü'n-Neca Şerefeddin Musa b. Ahmed b. Musa (968/1560), **el-İkna' li-talibi'l-intifa'**, (Thk. Abdullah b. Abdülmuhsin Türki), Dâru Âlemi'l-Kütüb, Riyad 1999, I, s.133; İbn Âbidin, II, s.82,83; Ceziri, I, s.260.

²⁰⁸ Şirazi, I, s.124; Şirbini, I, s.285; Komisyon, **Büyük Şafii Fıkhı**, I, s.150; Ceziri, I, s.260.

²⁰⁹ İbn Âbidin, II, s.81.

²¹⁰ Hacavi, I, s.134.

²¹¹ Ceziri, I, s.261,262.

gibidir. Ama başkalarının avretini gördüğünde bunu şehvetli bir şekilde ve güzel olarak anlatıp tavsif edebiliyorsa bunun avreti, baliğ kimselerin avreti gibidir.²¹²

2.2.2.2. İstikbâl-i Kible

Fakihler, namazın sahih olması için kibleye yönelmenin şart olduğu hususunda ittifak etmişlerdir.²¹³ Ancak Şafîîlerle Cumhur kişinin bizzat Kâbe'nin kendisine mi yoksa Kâbe'nin yönüne mi yöneleceği konusunda ihtilaf etmişlerdir.

Cumhur: Mekke'den uzakta olan bir kişinin, Kâbe yönüne yönelmesinin şart olduğunu, ancak Kâbe'nin bizzat yapısına yönelmesinin ise zorunlu olmadığını; aksine bu kişinin, Kâbe'nin yapısının sağına veya soluna intikal etmesinin de sahih olacağını, söylemişlerdir. Bunun yanı sıra Kâbe'nin yönünden azıcık bir sapmanın, namaza bir zararı olmaz. Çünkü önemli olan, kişinin yüzünün bir kısmının Kâbe yönüne yönelik olmasıdır, demişlerdir.²¹⁴

Cumhur rivayetlerin bunu desteklediğini ifade etmişlerdir. Şöyle ki: “Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: *“Doğu ile batı arası kabledir.”*²¹⁵ Bu hadisin zahiri manası doğu ile batı arasının bütünü ile kible olmasını gerektirir. Kiblede Kâbe'nin kendisine isabet ettirmek eğer farz olsaydı, düzgün bir hatta göre uzun bir safta tek bir kibleye yönelen ve birbirinden uzakta bulunan iki kimsenin namazlarının sahih olmaması gerekirdi. Çünkü uzun bir safta kibleye bütünü ile yönelmek ancak saf miktarınca caizdir.²¹⁶ Söz gelimi Mısır'da namaz kılan bir kişi, sağa sapmaksızın doğruya yöneldiğinde kibleye yönelmiş olur. Her ne kadar kible Mısır'da, sağ tarafa doğru az bir sapma gösterirse de, bu sapmanın namaza bir zararı dokunmaz.”²¹⁷ Şafîîler dışındaki diğer üç mezhep imamı bu hususta görüş birliği içindedirler.

İmam Şafîî el-Ümm adlı kitapta şöyle demiştir: “Mekke'de bulunmayan kimseye farz olan Kâbe'nin kendisine kibleyi isabet ettirmektir, çünkü kible farzı gerekli olan kişiye Kâbe'nin kendisine isabet ettirmek lazımdır, Mekkeli gibi. Çünkü Allah Teâlâ

²¹² Şirazi, I, s.64; Nevevi, **el-Mecmu' şerhi'l-Mühezzeb li's- Şirazi**, III, s.173,176; Ceziri, I, s.261.

²¹³ Meydani, I, s.63,64; İbn Kudame, II, s.92; İbn Cüzey el-Kelbi, s.138; Şafîî, Ebu Abdullah Muhammed b. İdris eş-Şafîî (204/820), **el-Ümm**, (Thk. Rıfat Fevzi Abdülmüttalib), Darü'l Vefa, Kahire 2001, II, s.211; Zuhayli, I, s.468.

²¹⁴ İbn Âbidin, II, s.109; İbn Kudame, II, s.92,93.

²¹⁵ İbn Mace, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid er-Rebei el-Kazvini, **Sünenü İbn Mace**, (Thk. Şuayb el-Arnaut ve Muhammed Kamil Kura), Darü'r Risaleti'l Alemiyyeti, Beyrut 2009, İkame, 56 (1011), I, s.575.

²¹⁶ Zuhayli, I, s.469.

²¹⁷ Ceziri, I, s.264.

şöyle buyuruyor: “*Nerede bulunursanız, yüzünüzü Kâbe'nin yönüne doğru yöneltin.*”²¹⁸ Yani böyle bir kimsenin Kâbe'ye yönelmesi farz olur.²¹⁹ Ayrıca namaz kılan kişi ister ayakta, ister oturmakta olsun göğsü kibleden azıcık saparsa namazı bozulur. Buna göre bir kişinin namazdayken göğsü kibleden saparsa namazı bozulur. Ama sadece yüzü saparsa bozulmaz. Zorunluluk nedeniyle uzanarak namaz kılmakta olan kişinin göğsü veya yüzü kibleden saparsa namazı bozulur. Sırtüstü namaz kılmakta olan kişinin ayak tabanları kibleden saparsa namazı yine bozulur, demişlerdir.²²⁰

2.2.2.2.1. Kiblenin ne ile Bilineceği

Maliki ve Hanefiler: Sahabe ve tabiilerin yapmış oldukları mescitlerdeki mihraplarının mevcut olması hâlinde, kible tespiti için başka vasıtalara başvurulmasını caiz görmemişlerdir.²²¹

Hanbelîler: Kişi, kibleyi bilmez fakat Müslümanların yapmış oldukları, kibleye delâlet eden bir mihrabın bulunduğu şehirdeyse, bunu da Müslümanların yaptığını biliyorsa, namaz kılarken buraya yönelmesi vacip olur. Her ne halde olursa olsun bu mihraptan başka tarafa yönelmesi caiz olmaz.²²²

Şafîilere gelince onlar: Sahabe ve tabiilerin yapmış oldukları mescitlerdeki mihraplar, kibleyi tespit hususunda başvuru pusula ve kutup yıldızı gibi diğer vasıtalarla farksızdırlar.²²³ Yani bunlar bulunsa bile kible tespiti konusunda başka vasıtalara başvurulmasının bir sakıncasının olmayacağını, ifade etmişlerdir.

Cumhurun görüşünü özetlersek onlar: Müslümanların yapmış oldukları mescitlerin mevcut olması hâlinde, kible tespiti için başka vasıtalara başvurulmasını caiz görmemişlerdir. Şafîiler ise, mescitlerdeki mihraplar kibleyi tespit hususunda pusula ve kutup yıldızı gibi diğer vasıtalarla eş değer olduklarını dolayısıyla kible tespiti konusunda bu vasıtaların başvurulmasının bir sakıncasının bulunmadığını dile getirmişlerdir.

²¹⁸ Bakara sûresi, 2/150.

²¹⁹ Şafîi, **el-Ümm**, II, s.211; Şirazi, I, s.129; es-Sardefi, Muhammed b. Abdullah b. Ebî Bekr Rimi, **el-Meani'l-Bedia fi Ma'rifeti İhtilafi Ehli's-Şeria**, (Thk. Muhammed Mihinna), Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1999, I, s.130.

²²⁰ Ceziri, I, s.264.

²²¹ İbn Âbidin, II, s.112; İbn Cüzey el-Kelbi, s.139; Ceziri, I, s.269

²²² İbn Kudame, II, s.102.

²²³ Ceziri, I, s.269.

2.2.2.2.2. Kible Konusunda İctihat ve Araştırma Yapmak

Cumhur: Kible tespiti hususunda araştırma yapıp da bir yönü diğerine tercih edemeyen kişinin, kendi gücünü sarf ederek elinden geleni yaptığını, dolayısıyla hangi tarafa yönelirse yönelsin kıldığı namazın sahih olacağını söylemişlerdir. Üç mezhep imamının ittifakına göre namazını iade etmesi de gerekmez.²²⁴

Şafîiler: Bu hükme muhalefet ederek aykırı görüş beyanında bulunmuşlardır. Şafîiler, Kible tespiti hususunda araştırma yapıp da bir yönü diğerine tercih edemeyen kişinin, üç mezhep imamının da dedikleri gibi, dilediği tarafa yönelerek namaz kılabilceğini, ancak bu kişinin, namazını bilâhare iade etmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.²²⁵

2.2.2.2.3. Kible İctihadında Hataya Düşmek

Hanefi ve Hanbelîler: Araştırma yapıp belli bir yöne doğru namaz kılan kimse, bilâhare namaz esnasındayken tespitte hata ettiği yakinen veya zannen anlaşılırsa namazdayken kesin olarak veya zannederek kanaat getirdiği tarafa kible diye yönelir. Namazını bu tarafa yönelmiş olarak tamamlar, demişlerdir.²²⁶

Malikiler ve Şafîiler: İki mezhebe muhalefet ederek kible tespiti araştırması yapıp belli bir tarafa yönelerek namaz kılan kişinin namazdayken tespitte hata ettiği açığa çıkarsa, namazı kesmesi gerektiği hususunda birleşmişlerdir.²²⁷ Yalnız Malikiler âmâ kişinin namazı kesmesine gerek olmadığını, bu durumda namazı tamamlayabileceğini söylemişlerdir.²²⁸

Şafîiler bu kişi, ister âmâ ister gözü gören biri olsun namazı kesip namaza yeniden başlamalıdır. Diyerek hem bu mezhebe hem de Hanefi ve Hanbelîlere muhalefet etmişlerdir.²²⁹

2.2.2.2.4. Yön Tespiti Konusunda Hata Eden Kişinin Namazı

Cumhur: İctihad edip belli bir tarafa yöneldikten sonra namazını kılıp tamamlayan kişi, kendisinin yön tespiti hususunda hata ettiğini yakinen veya zannen anlarsa namazı yine sahih olur ve bu namazını da iade etmesi gerekmez, demişlerdir.²³⁰

²²⁴ Ceziri, I, s.271.

²²⁵ Şafii, el-Ümm, II, s.214,215; Şirbini, I, s.226; Ceziri, I, s.271.

²²⁶ İbn Âbidin, II, s.116; İbn Kudame, II, s.107.

²²⁷ Şafii, el-Ümm, II, s.214,215; Şirbini, I, s.227; Şirazi, I, s.129,132.

²²⁸ Ceziri, I, s.271.

²²⁹ Ceziri, I, s.272.

Şafîiler: Bir kişi kıbleyi tespit hususunda ictihad eder ve bu içtihadının sonucunda kıble diye bir tarafa yönelerek namazını kılar da, namazı tamamladıktan sonra bu yönün kıble olmadığı kesinlikle anlaşılırsa, kılmış olduğu namaz batıl olur ve bu namazın sonra iade edilmesi gerekir, demişlerdir.²³¹

2.2.2.2.5. Kâbe İçinde Kılınan Namaz

Kâbe içinde kılınan namaz hususunda Şafîiler ile diğer mezhepler arasında ihtilaf vuku bulmuştur.

Hanbelîler: Kâbe'nin ne içinde ne de damında farz namaz kılmak sahih olmaz.²³² Malikiler, Kâbe'nin içinde farz veya mükked sünnetleri kılmanın mekruh olduğunu, Kâbe'nin damında kılınan farz namazın batıl olacağını;²³³ Hanefiler, Kâbe'nin içinde kılınan namazlarla damında kılınan namazlar mutlak olarak sahih olduğunu ifade etmişlerdir. Ancak damında kılınan namaz, Kâbe'ye karşı bir saygısızlık olması nedeniyle mekruhtur, demişlerdir.²³⁴

Şafîiler: Kâbe'nin içindeki bir kişinin, Kâbe'nin açık kapısına yönelerek kıldığı namazın dışında farz olsun nafîle olsun Kâbe'nin içinde kılınan namazların sahih olacağını, Kâbe'nin damında kılınan namaza gelince bunun sahih olması için, namaz kılanın önünde zira'n üçte biri uzunluğunda bir şeyin dikili olmasının şart olduğunu ifade etmişlerdir.²³⁵

2.2.3. Namazın Farzları

2.2.3.1. Niyet

2.2.3.1.1. Niyetin Şartları

Cumhur: Namazın kıyam, kıraat, rükû ve secde gibi bölümlerini kalpte hazır bulundurmanın namazın sıhhat şartı olmadığı hususunda ittifak etmişlerdir.²³⁶

²³⁰ Malikiler: Kıble tarafına doğru namaz kılmadığı açığa çıkan kişinin eğer gözleri görüyorsa ve namaz vakti de henüz çıkmamış ise namazı iade etmesi mendub olur. Malikiler, bu hükümde Hanefilerle Hanbelîlere muhalefet etmişlerdir. Ceziri, I, s.272.

²³¹ Şirbini, I, s.227; Şafii, *el-Ümm*, II, s.211,216; Nevevi, *el-Mecmu' şerhi'l-Mühezzeb li'ş- Şirazi*, III, s.206; Şirazi, I, s.129,132; Nevevi, *Ravzatü't-Talibin*, I, s.219-220; Ceziri, I, s.272.

²³² İbn Kudame, II, s.475,476; Ceziri, I, s.277.

²³³ Ceziri, I, s.277.

²³⁴ İbn Humam, I, s.479; Ceziri, I, s.277.

²³⁵ Şafii, *el-Ümm*, II, s.223,224; Şirbini, I, s.224; Nevevi, *el-Mecmu' şerhi'l-Mühezzeb li'ş- Şirazi*, III, s.196; Nevevi, *Ravzatü't-Talibin*, I, s.214-219; Ceziri, I, s.277.

²³⁶ İbn Âbidin, II, s.94; Ceziri, I, s.289.

Şafîiler: “Kişinin niyet esnasında namazın tüm rükünlerini kalpte hazır bulundurması gerekir.”²³⁷ Bunu ileri sürmekle Şafîiler diğer mezheplere muhalefette bulunmuşlardır.

2.2.3.1.2. Niyetin Vakti

Cumhur: Namaz niyetinin iftitah tekbirinden az önce yapılması halinde de sahih olacağını ittifakla kabul etmişlerdir.²³⁸

Şafîiler: Tekbir namazın ilk rükünü olduğundan, niyetin tekbire bitişik olması farzdır. Dolayısıyla kişinin tekbir getirirken niyet etmesi ve tekbir bitinceye kadar niyeti aklında tutması gerekir. Bu, tıpkı şahitlerin nikâh akdi bitinceye kadar akit meclisinde hazır olmalarına benzer. Yani tekbir tamamlanmadan önce kişinin niyeti ortadan kalksa namaz sahih olmaz; çünkü namazın başlaması için niyetin; namazın tamamlanması için de tekbirin tamamlanması gerekir, demişlerdir.²³⁹

2.2.3.2. İftitah Tekbirinin Şartları

Mezhep imamları, iftitah tekbirinin (Allahü Ekber) telaffuzunda bazı şartlar ileri sürmüşlerdir.²⁴⁰

2.2.3.2.1. Lafza-i Celâl'deki Hatalar

Hanefi ve Malikilere göre; Lafza-i Celâl'in sonundaki “h”yi uzatarak bir “vav” harfinin meydana gelmesi hâlinde alınan tekbir, sahih olur, demişlerdir.²⁴¹

Şafîî ve Hanbelîler ise buna muhalefet etmişlerdir. Hanbelîler: Bu şekilde telâffuz ederek tekbir alan kişinin, her halükârda mutlak olarak tekbirinin batıl olacağını,²⁴² Şafîiler: Bu şekilde telâffuz ederek tekbir alan kişi havas ise tekbiri batıl, eğer avam tabakasındansa bu, onun için affedilecek bir hata olduğunu belirterek bu tekbirin batıl olmayacağını ifade etmişlerdir.²⁴³

²³⁷ Nevevi, *el-Mecmu' Şerhi'l-Mühezzeb li'ş- Şirazi*, III, s.252; Şirazi, I, s.134,135; Şirbini, I, s.235; Nevevi, *Ravzatü't-Talibin*, I, s.224; Ceziri, I, s.277.

²³⁸ İbn Âbidin, II, s.93; İbn Kudame, II, s.136; Buhuti, I, s.367,370; İbn Cüzey el-Kelbi, s.140,141.

²³⁹ Nevevi, *el-Mecmu' şerhi'l-Mühezzeb li'ş- Şirazi*, III, s.242, Şirbini, I, s.235; Ceziri, I, s.292.

²⁴⁰ İbn Âbidin, II, s.128,129; Nevevi, *el-Mecmu' Şerhi'l-Mühezzeb li'ş- Şirazi*, III, s.252; Şirazi, I, s.135,136; Şirbini, I, s.229; İbn Kudame, II, s.126; İbn Cüzey el-Kelbi, s.141,142.

²⁴¹ Ceziri, I, s.304.

²⁴² İbn Kudame, II, s.128,129; İbn Rüşd, I, s.119.

²⁴³ Şirbini, I, s.232,233; Şirazi, I, s.72; Ceziri, I, s.304.

2.2.3.2.2. Dilsiz Kişinin Tekbiri

Dilsiz kişinin tekbiri konusunda mezhepler ihtilaf etmişlerdir.

Malikiler: Dilsiz kişinin tekbir alma zorunluluğu yoktur. Sadece niyet etmesi yeterli olur.²⁴⁴ Hanefi ve Hanbelî mezheplerine göre, dilsiz olan kişi dilini oynatma yükümlülüğünden muaf tutulmuştur.²⁴⁵

Şafîilere gelince onlar: Dilsiz kişi tekbir alırken mümkün mertebe dilini ve dudaklarını hareket ettirmelidir, demişlerdir. Şafîilerden İbnü'r Rif'a şöyle demiştir: "Kişi bunu da yapamazsa, tıpkı hastanın durumunda olduğu gibi tekbiri kalbinde geçirmeye niyet eder."²⁴⁶ Şafîiler bu görüşleri ile üç mezhebe muhalefet etmişlerdir.

2.2.3.3. Fatiha'nın Okunması

Hanefiler: İmama uyan kişinin, ister imamın seslice kıraatte bulunduğu bir namaz olsun, ister sessizce kıraatte bulunduğu bir namaz olsun imamın peşi sıra Fatiha'yı okuması tahrimen mekruhtur, demişlerdir.²⁴⁷

Malikiler: Sessizce kıraatte bulunulan namazlarda imamın peşi sıra kıraatte bulunmanın mendub; seslice kıraatte bulunulan namazlarda ise, imamın peşi sıra Fatiha'yı okumanın mekruh olduğunu ileri sürmüşlerdir.²⁴⁸

Hanbelîler: Sessizce kıraatte bulunulan namazlarda imamın peşi sıra cemaatin de Fatiha okuması müstehab olur, demişlerdir. Yine seslice kıraatte bulunulan namazlarda, imamın ayet aralarında sükût etmesi esnasında cemaatin Fatiha okuması müstehab olacağını ifade etmişlerdir.²⁴⁹

Şafîiler: Gerek ezberden, gerek mushafa bakarak, başkasının telkini vb. şekillerde olsun namazın her rekâtında kıyamda iken –veya onun yerine geçen fiili yaparken- fatihayı okumanın farz-ı ayn olduğunu söylemişlerdir. Kişi tek başına kılsın, cemaatle kılsın, namaz gizli okunan bir namaz olsun, farz olsun nafîle olsun hüküm aynıdır. Diğer bir deyişle Şafîiler diğer mezheplerden farklı olarak; imama uyan kişinin, fatihayı imamın ardı sıra okuması farz-ı ayndır, hükmünü dile getirmişlerdir.²⁵⁰

²⁴⁴ Ceziri, I, s.305.

²⁴⁵ İbn Kudame, II, s.130; Ceziri, I, s.305.

²⁴⁶ Şirbini, I, s.234; Şirazi, I, s.72; Ceziri, I, s.304,305.

²⁴⁷ Kasani, I, s.516,526.

²⁴⁸ İbn Rüşd, I, s.98.

²⁴⁹ İbn Kudame, II, s.162; Ceziri, I, s.310.

²⁵⁰ Şirbini, I, s.240,241; el-Gazzali, Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed, Ebu Hamid (505/1111), **el-Veciz fi Fıkhi Mezhebi'l-İmam eş-Şafii**, (Thk. Ali Muavvaz, Adil Abdülmevcud), Şirketu Daru'l

2.2.3.4. Secde

2.2.3.4.1. Alın ile Secde Yeri Arasına Elbisenin Girmesi

Cumhur: “Kişinin giyinik olduğu veya kendisinin üzerinde bulunup da hareketine bağlı olarak hareket eden şeyin üzerine alınını koymasının bir zararı olmaz. Yalnız bu, mekruh bir davranış olur.”²⁵¹

Şafîiler buna muhalefet etmişler ve bu meseleye ilişkin olarak şunu ifade etmişlerdir: “Secdede alın, sözü edilen şeyin üzerine koymak şarttır. Aksi takdirde kılınan namaz batıl olur. Yalnız bu şey çok uzun olur da, namaz kılan kişinin hareket etmesiyle birlikte hareket etmezse namaz batıl olmaz. Eldeki mendil de ayrı bir nesne olduğundan ötürü üzerine secde edilmesi halinde bunun namaza bir zararı olmaz.”²⁵²

2.2.3.4.2. Sarığın Kıvrımı Üzerine Secde Etmek

Cumhur: Bir kişi, üzerinde büyük bir şal bulunan sarığı başına koyar da bu, alınının bir kısmını kapatırsa ve sonra da bunun üzerine secde ederse kıldığı namaz sahih olur. Sarığın kıvrımı üzerine secde etmenin bir zararı olmaz, demişlerdir.²⁵³

Şafîiler: Sarık veya sarığa benzer sargılar, alının tümünü kapladıkları takdirde bunların üzerine secde etmenin namaza zararı dokunur. Açık alın üzerine secde etmeyen kişi, eğer bunu kasıtlı olarak yapıyorsa namazı batıl olur. Ama bir özürden ötürü, mesela alnında yara olup da üzerindeki sargıyı çözenin fazla meşakkat getireceğinden korkarsa, sargı üzerine secde etmesi sahih olur, demişlerdir.²⁵⁴

2.2.4. Namazın Sünnetleri

2.2.4.1. Besmele

Mezhepler, her rekâta Fatıha’dan önce “*Bismillahirrahmânirrahîm*” diyerek besmele çekme hususunda detaylı görüşler belirtmişlerdir.

Hanefiler: İster sesli ister sessiz kıraatte bulunulan namaz olsun yine besmele çekmenin sünnet olduğunu, çünkü her ne kadar Kur’an’dan bir parça ise de sahih olan

Erkan b. el-Erkan, Beyrut 1997, I, s.167,168; Nevevi, **el-Mecmu’ Şerhi’l-Mühezzeb li’ş- Şirazi**, III, s.322; es-Sardefi, I, s.139-141.

²⁵¹ İbn Âbidin, II, s.134,135; İbn Kudame, II, s.199,203; İbn Nuceym, Zeynüddin Zeyn b. İbrâhim b. Muhammed Mısri Hanefî (970/1563), **el-Bahrü’r-raik şerhu Kenzi’d-dekaik**, (Thr. Zekeriyâ Umeyrat), Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut 1997/1418, I, s.510,512; Ceziri, I, s.314.

²⁵² Nevevi, **el-Mecmu’ şerhi’l-Mühezzeb li’ş- Şirazi**, III, s.400,402; Ceziri, I, s.314.

²⁵³ Ceziri, I, s.314.

²⁵⁴ Nevevi, **el-Mecmu’ şerhi’l-Mühezzeb li’ş- Şirazi**, III, s.399; Ceziri, I, s.314.

görüŖe göre besmele, ne Fatiha'nın ve ne de diğer surelerden birinin bir bölümü olmadını ifade etmişlerdir.²⁵⁵

Hanbelîler: Fatiha'dan önce besmele çekilmesinin sünnet olduğunu ifade etmişlerdir.²⁵⁶

Malikiler: Kılman namaz ister sesli kıraatli olsun, ister sessiz kıraatli olsun, farz ise besmele çekilmesi mekruhtur, demişlerdir.²⁵⁷

Şafîiler: Besmele, Fatiha'dan bir ayet olduğu için, okunmasının sünnet veya mekruh olmayıp farz olduğunu, çünkü sesli veya sessiz kıraatli namazlarda besmelenin hükmü Fatiha'nın hükmü gibi olduğunu söylemişlerdir. Sesli kıraatli namazlarda, namaz kılan kişinin, Fatiha'yı sesli okuduğu gibi besmeleyi de sesli okuması zorunludur. Hatta besmele okunmadığı takdirde namaz batıl olacağını ileri sürmüşlerdir.²⁵⁸

2.2.4.2. Namazda Ön Tarafa Sütrec Koymak

Sütrec: Sahra ve o hükümde olan bir yerde namaz kılan kimsenin, şayet önünden başkasının geçmesi muhtemel ise sağ veya sol kaşı hizasına en az bir arşın boyunda kalın veya ince bir ağaç vb. dikmesidir. Şayet dikme imkânı yoksa yan yatırması, daha da olmazsa önüne uzunlamasına yahut enlemesine yarım daire şeklinde bir çizgi çekmesidir. Direk ve sandalye gibi şeyler de sütrec yerini tutar.²⁵⁹

Şafîiler ile cumhur sütrec konusunun bazı hususlarında ihtilaf etmişlerdir. Bu hususlar başlıklar halinde ele alınacaktır.

2.2.4.2.1. Sütrecin Sabit ya da Sabit Olmayan Şeyler Olması

Cumhur: Sütrecin duvar ve direk gibi sabit şeylerden olmasıyla, sabit olmayan şeylerden olması arasında bir fark yoktur. Üç mezhep imamı bu hususta görüş birliği etmişlerdir. Yalnız Şafîiler, onlara muhalefet ederek aykırı görüş beyanında bulunmuşlardır.²⁶⁰

Şafîiler: Sütrecin dört mertebesi olduğunu, bunlar arasındaki sıraya uymanın gerekli olduğunu belirtmişlerdir. Dört mertebeyi detaylı bir şekilde dile getiren Şafîiler,

²⁵⁵ Ceziri, I, s.346.

²⁵⁶ İbn Kudâme, II, s.147,149; Ceziri, I, s.346.

²⁵⁷ Ceziri, I, s.346.

²⁵⁸ Şafii, el-Ümm, II, s.244,247; Ceziri, I, s.346; Remlî, I, s.478.

²⁵⁹ Erdoğan, s.516.

²⁶⁰ Ceziri, I, s.363.

mertebeler arasındaki sıralamayı da şu şekilde açıklamışlardır: Kişi ilkin birinci mertebeyi (duvar ve direk vb. gibi) uygular. Bunu uygulamak mümkün olmadığı takdirde ikinciye (dikili sopa ve diğer eşyalar) veya üçüncüye (seccade, aba) veyahut da dördüncüye (ön tarafına uzunlamasına veya enlemesine çizgi çekme) intikal etmelidir. Bu şekildeki bir sıralama izlendiğinde bunun sahih olabileceğini, aksi takdirde sahih olmayacağını vurgulamışlardır.²⁶¹

2.2.4.2.2. Bir İnsanın Sütrec Edinilmesi

Sütrec şartlar sayılırken bir insanın sütrec edinilmesi meselesinde mezhepler ihtilaf etmişlerdir.

Malikilerle Hanefiler: Ön taraftaki bir kişinin sırtını;²⁶² Hanbelîler ise, ön taraftaki bir kişinin hem sırtının hem de yüzünün sütrec edinilmesinin sahih olacağını söylemişlerdir.²⁶³

Şafîiler. Ön taraftaki bir insanın sırtını veya cephesini sütrec edinmek mutlak surette sahih olmaz, demişlerdir.²⁶⁴

2.2.5. Namazı Bozan Şeyler

Hanefî ve Hanbelîler: Namaz kılmakta olan bir kişinin önceki namazı kılmadığını hatırlaması durumunda, namaz kılan kişi; “sahib-i tertib”²⁶⁵ ise kılmakta olduğu namazın batıl olacağını ileri sürmüşlerdir.²⁶⁶

Malikiler: Namaz kılan kişi dört vakitten fazla olmamak kaydıyla üzerinde kazaya kalmış olan namaz olduğunu birinci rekâtın bitiminden önce hatırlarsa, namazı kesmesi vaciptir. Ancak kazaya kalan namazlar beş vakitten fazla iseler, hiçbir surette namazın kesilmesine sebep olmazlar, demişlerdir.²⁶⁷

Şafîiler: İster bir özürden dolayı kazaya kalmış, ister de mazeretsiz olarak kazaya kalmış olsunlar namaz kılarken; kaza namazlarının hatırlanması, kılınmakta olan namazı bozmaz. Vakit geniş olsun dar olsun vakit namazını tamamlaması gerekir, demişlerdir.²⁶⁸

²⁶¹ Şirazi, I, s.138; Ceziri, I, s.363.

²⁶² İbn Âbidin, II, s.411, Ceziri, I, s.365.

²⁶³ Ceziri, I, s.365.

²⁶⁴ Şirbini, I, s.306; Ceziri, I, s.365.

²⁶⁵ Sâhib-i tertib: Üzerinde beş veya daha fazla namazın kazaya kalmadığı kimsedir. Ceziri, I, s.414.

²⁶⁶ Ceziri, I, s.414.

²⁶⁷ Ceziri, I, s.414,415.

²⁶⁸ Şirbini, I, s.198; Şirazi, I, s.110; Ceziri, I, s.415.

2.2.6. Mescitlerde Yapılması Mekruh Olan Davranışlar

Cumhur: Hz. Peygamber'in (s.a.s.) şu hadisini delil getirerek, mescitte yitik aramanın mekruh olduğunu söylemişlerdir.²⁶⁹ Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuşlardır: “*Mescitte yitik arayıp soran birini gördüğünüzde ona deyin ki: “Allah onu sana geri vermesin.*”²⁷⁰

Şafîiler: Mescidi Haram dışındaki mescitlerde namaz kılanların zihinlerini karıştırmamak veya uyuyanları uyandırmamak kaydıyla mescitte yitik aramanın mekruh olduğunu; aksi takdirde haram olduğunu ileri sürmüşlerdir.²⁷¹

2.2.7. Tilâvet Secdesinin Şartları

Malikiler: Farz namazda -meşhur olan görüşe göre cuma, sabah namazı bile olsa- secde etmeyi murad ederek kasıtlı olarak secde ayetini okumak mekruhtur, demişlerdir.²⁷² Hanbelîler ve Hanefiler ise, sessiz kıraatli bir namazda imamın secde ayetini okuması mekruhtur. Şayet okursa secde etmez. Çünkü böyle bir durumda cemaat için müphemlik söz konusudur. Karışıklığa sebep olabilir, demişlerdir.²⁷³

Şafîiler: Secde ayeti, secde etmek kastıyla okunmamalıdır. Bu maksatla okunur da kasıtlı olarak ve aynı zamanda hükmünü bilerek secde edilmezse namazı bozular. Yalnız cuma günü sabah namazında secde suresini okumak bundan istisna edilmiş olup sünnettir. Dolayısıyla bu namazda secde etmek de sünnettir, demişlerdir.²⁷⁴

Aynı şekilde Şafîiler: İmamın tilâvet secdesi meşru ise, kendisine uyararak namaz kılmakta olan kişinin de onunla birlikte secde etmesinin vacip olacağını, hükmünü bildiği halde kasıtlı olarak bu hususta imama uymayan kişinin de namazının bozulacağını ileri sürmüşlerdir.²⁷⁵

²⁶⁹ Ceziri, I, s.387.

²⁷⁰ Nevevi, Ebû Zekeriyâ Muhyiddin Yahyâ b. Şeref b. Muri, **Sahihi Müslim bi-Şerhi'n-Nevevi**, y.y. y.y., Mesacid, 79 (568), V, s.75; İbn Mace, Mesacid, 11 (765), I, s.490; Ebû Davud, **Sünenu Ebû Davud**, Süleyman b. Eş'as b. İshak el-Ezdi Ebû Davud es-Sicistani (275/889), (Thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid), Beyrut ty., Kitabü's salât, 21 (473), I, s.128.

²⁷¹ Ceziri, I, s.388.

²⁷² Zuhayli, II, s.305.

²⁷³ İbn Âbidin, I, s.729,732; İbn Kudame, I, s.623,627.

²⁷⁴ Şirazi, I, s.161,164.

²⁷⁵ Şirbini, I, s.328; Ceziri, II, s.656. Malikiler: İmama tâbi olarak namaz kılmakta olan kişiye gelince; bu kişi, imamına tâbi olarak secde eder. Secde etmediği takdirde namazı batıl olmaz. Çünkü bu, namazın parçalarından biri değildir. Secde ayetini imamdan ayrı olarak okuyan kişinin secde etmemesi gerekir. Secde ettiği takdirde, davranışı imamınkine zıt olduğu için namazı batıl olur. Ceziri, II, s.654.

2.2.8. İmamlık

2.2.8.1. İmametın Şartları

İmam için namaza başlarken bulunması gerekli özellikler yanında, namazın devamında ve cemaatle kılınmasının sahih olmasında bir takım şartlar da vardır. Cumhur ile Şafîiler bu şartların bazılarında ihtilaf etmişlerdir. İmametın üzerinde ihtilaf edilen şartları şunlardır:

2.2.8.1.1. Baliğ Olmak

Cumhur: İmamın baliğ olmasını imametın şartlarından saymışlardır. Baliğ birisinin, mümeyyiz²⁷⁶ bir çocuğa tabi olması, üç mezhebe göre sahih olmaz.²⁷⁷

Şafîiler: Cuma namazını istisna ederek baliğ kişinin farzlarda mümeyyiz çocuğa tabi olması caiz görürler. Şafîiler bu konuda Amr bin Seleme'den rivayet edilen şu hadisi delil olarak göstermişlerdir: “Hz. Peygamber (s.a.s.) zamanında yedi yaşında iken imamlık ettim.”²⁷⁸ Cuma namazı için ise şöyle bir izahat yaparlar: “İmam, cuma namazının şartlarını taşıyan cemaati kırka tamamlamaktaysa baliğ olması şarttır. Kendisinden başka kırk kişi sağlanıyorsa, mümeyyiz bir çocuk da olsa, imamlığı sahih olur.”²⁷⁹

2.2.8.1.2. İmam, Cemaatten Önde Durmalıdır

Cumhur: Kâbe etrafında kılınan namazda cemaatten birinin imamdan öne çıkmasının caiz olduğu konusunda ittifak etmişlerdir.²⁸⁰

Şafîiler: Kâbe etrafında kılınan namazda imamla aynı yönde olmayan cemaatin namazının sahih olacağı hususunda diğer mezheplerle ittifak etmişlerdir. Ancak imamla aynı yönde olan cemaatin imamdan ileri çıkması sahih olmaz, diyerek diğer mezheplere muhalefet etmişlerdir.²⁸¹

²⁷⁶ Mümeyyiz: Temyiz kudretine haiz olan yani iyi ve kötüyü, kâr ve zararını ayırt edebilen kimse... Erdoğan, s.420.

²⁷⁷ İbn Âbidin, I, s.513; el-İbn Cüzey el-Kelbi, s.156; Ceziri, II, s.578.

²⁷⁸ Askalani, Meğâzi, 53 (4302), VIII, s.22,23.

²⁷⁹ Ancak, çocuk daha iyi okusa yahut fikhî daha iyi bilse bile baliğ olan kişinin imamlığına uymak, çocuğa uymak daha iyidir. Çünkü çocuğun imamlığına uyma konusunda icma bulunmadığı halde hür ve baliğ olanın imamlığına uymanın sahih olduğu konusunda icma vardır. Ayıca İmam Şafii, Buveyti'nin muhtasarında çocuğun imamlığına uymanın mekruh olduğunu açık olarak ifade etmiştir. Şirbini, I, s.366; Şirazi, I, s.183,184, Nevevi, **el-Mecmu' şerhi'l-Mühezzeb li'ş- Şirazi**, IV, s.147; Ceziri, II, s.578.

²⁸⁰ Ceziri, II, s.584.

²⁸¹ Şirbini, I, s.373; Şirazi, I, s.188,190; Ceziri, II, s.584.

2.2.8.1.3. İmam ile Aynı Hizada Olan Kimsenin Namazı

İmam ile aynı hizada olan kimsenin namazı, cumhura göre kerahetsizce sahîh olur.²⁸²

Şafîiler: İmama tabî olan kişinin imamla aynı hizada bulunmasının mekruh olduğunu ifade etmişlerdir.²⁸³

2.2.8.1.4. İmama Tâbi Olanın Cemaatten Ayrılmaya Niyet Etmesi

Bu konunun izahı bahsinde imamdan ayrılma meselesinde ihtilaf vuku bulmuştur.

Cumhur: Namaza cemaatle başlayan kimsenin, namaz esnasında tek başına kılmak için cemaatten ayrılması, imamın namazı fazlaca uzatması gibi bir zaruret olmadıkça, caiz olmaz, demişlerdir. Mezhepler bu hususta ittifak etmişlerdir.²⁸⁴

Şafîiler: Bir kimsenin, özürsüz olarak imamdan ayrılmaya niyet etmesinin sahîh olduğunu, yalnız bunu özürsüz olarak yapmanın mekruh olduğunu ifade etmişlerdir. Bir özür sebebiyle imama uymayı bırakırsa bu durumda herhangi bir mekruhluk söz konusu olmaz, demişlerdir.²⁸⁵ Şafîiler, cuma namazı gibi cemaatle kılınması şart olan namazlar ile cemaatle iade edilmek istenen namaz ve cem-i takdim olarak kılınan namazları bundan istisna edip, bunların birinci rekâtında imamdan ayrılmaya niyet etmek sahîh olmaz, demişlerdir.²⁸⁶

2.2.8.1.5. Farz Kılan, Nafile Kılana Tâbi Olması

Cumhur: “Farz namaz kılmakta olanın nafile kılana uyması, caiz olmaz.”²⁸⁷

Şafîiler: Farz namaz kılının nafile kılana tâbi olmasının, mekruh olmakla birlikte sahîh olacağını söylemişlerdir.²⁸⁸ İmam Şafîî, farz kılının nafile namaz kılana uyabileceğine şunu delil getirmiştir: “*Muaz, Hz. Peygamber (s.a.s.) ile birlikte yatsı namazını kılar sonra kavminin yanına giderek onlara bu namazı kıldırıldı.*”²⁸⁹ Aynı

²⁸² Ceziri, II, s.584.

²⁸³ Şirbini, I, s.372; Şirazi, I, s.188,190; Ceziri, II, s.584.

²⁸⁴ Ceziri, II, s.587.

²⁸⁵ Nevevi; şu hususları özür kapsamına almıştır:

1- İmamın namazı uzatması,

2- İmamın ilk teşehhüd, konut vb. gibi müstakil bir sünneti terk etmesi. Şirbini, I, s.391.

²⁸⁶ Şirbini, I, s.391,392; Şirazi, I, s.183; Ceziri, II, s.587.

²⁸⁷ Ceziri, II, s.588.

²⁸⁸ Şirazi, I, s.178,180; Ceziri, II, s.588.

²⁸⁹ Askalani, Ezan, 22 (711), II, s.203; Nevevi, **Sahîhi Müslim bi-Şerhi'n-Nevevi**, Salât, 36 (465), IV, s.243.

şekilde teravih namazı kılan kişinin arkasında yatsı namazı kılmak da sahihtir, demişlerdir.²⁹⁰

2.2.8.1.6. Rükû Yapabilen Kişinin Rükûu Yapamayana, Giyinik Olanın Çıplak Olana Tâbi Olması

Hanefiler ve Hanbelîler: Namazda rükû yapabilen kişinin rükûu yapamayana, giyinik olanın örtünecek bir şeyi bulunmayan çıplak birine tâbi olmasının caiz olmadığını²⁹¹ Malikiler ise, giyinik olan kişinin, örtünecek bir şeyi olmayan çıplak birine tâbi olmasının sahih, ancak bunu yapmanın mekruh olduğunu ifade etmişlerdir.²⁹²

Şafîiler: Bu şekildeki iktidalarda hiçbir mekruhluğun söz konusu olmadığını ileri sürmüşlerdir.²⁹³

2.2.8.1.7. Namazda Ayakta Duramayan Kişiyeye Tabi Olma

Namazı ayakta kılan kişinin, ayakta durmaktan aciz olup oturarak kılana tâbi olması, Şafîiler dışındaki üç mezhebe göre sahih olmaz.²⁹⁴

Şafîiler: Ayakta namaz kılan kişinin, ayakta durmaktan aciz olana ve oturmaktan aciz olduğu için yan yatarak kılana tâbi olması sahih olacağını söylemişlerdir. Aynı şekilde rükû ve secdeyi yapabilenin, bunları yapmaktan aciz olana tâbi olarak kıldığı namazın da sahih olacağını söylemişlerdir.²⁹⁵

2.2.8.1.8. Sırtı Doğru Olanın, Sırtı Eğriye ve Kambur Birine Tâbi Olması

Cumhur: Sırtı düzgün olan bir kimsenin, sırtı rükû haddine varacak şekilde eğri birine tâbi olması sahih olmaz. Ancak böyle bir kimsenin, kendisi gibi birine imamlık etmesi sahih olur, demişlerdir. Şafîiler dışındaki diğer üç mezhep bu görüşte ittifak etmişlerdir.²⁹⁶

Şafîiler: Sırtı rükû haddine varacak şekilde eğri olan birinin, hem kendi gibilerine, hem de sırtı sağlam olanlara imamlık etmesinin sahih olacağını söylemişlerdir.²⁹⁷

²⁹⁰ Şirbini, I, s.383,384.

²⁹¹ Ceziri, II, s.588.

²⁹² İbn Cüzey el-Kelbi, s.155,157.

²⁹³ Şirbini, I, s.367; Şirazi, I, s.184,186.

²⁹⁴ Ceziri, II, s.589.

²⁹⁵ Şirbini, I, s.367; Şirazi, I, s.184,186.

²⁹⁶ Ceziri, II, s.598.

²⁹⁷ Şirbini, I, s.367; Şirazi, I, s.184,186.

2.2.8.1.9. İmamla İmama Uyanın Farzlarının Aynı Olması Konusu

Malikiler ve Hanefiler: İmamla muktedinin farzlarının aynı olması gerekir. Buna göre öğle namazının farzını kılmakta olan kişinin, ikindi namazının farzını kıldırmakta olan imama tâbi olması veya bunun tersi de düşünülebilir sahih olmaz, demişlerdir. Bunun gibi cumartesi gününün öğle namazının farzını kılmakta olan kişinin, pazar gününün öğle namazının farzını kıldırmakta olan imama tâbi olması, bunların her ikisinin kıldıkları kaza namazı olsa bile aynı şekilde sahih olmaz, diyerek ittifak etmişlerdir.²⁹⁸ Hanbelîler ise, öğle namazı kılanın ikindi namazı kılana tâbi olması ki bunun aksi de olabilir, sahih olmaz, demişlerdir.²⁹⁹

Şafîiler cumhura muhalefet ederek farklı görüş beyan etmişlerdir. Şafîiler, imamla imama uyanın namazlarının sahih olması için kıldıkları bu namazın şekil ve düzen bakımından aynı olması gerekir demişlerdir. Meselâ öğle namazını, cenaze namazını kıldırmakta olan imama tâbi olarak kılmak sahih olmaz. Çünkü iki namazın şekilleri birbirinden ayırır. Yine sabah namazını, küsuf namazını kıldırmakta olan imama tâbi olarak kılmak da sahih olmaz. Çünkü küsuf (güneş tutulması) namazının her rekâtında ikişer kıyam ve rükû vardır, demişlerdir.³⁰⁰

2.2.8.2. İmamlığı Mekruh Olan Kişiler ve İmamlığın Mekruhları

2.2.8.1.1. Kör Olmak

Cumhur: Kör kimsenin imamlığı tenzihen mekruh olduğunu, çünkü kör insan pisliklerden sakınmayacağını ifade etmişlerdir. Yalnız Hanefiler cemaatin en bilgilisi olması durumunu istisna etmişlerdir.³⁰¹

Şafîiler: Kör olanın imamlığının kerahetsiz olarak caiz olduğunu ifade etmişlerdir. İmam Şafî el-Ümm adlı eserinde, kör ile gören şahısın, imamlık konusunda birbirine eşit olduğunu, çünkü her birinin fazileti diğeri ile tearuz etmektedir, demiştir. Devamla İmam Şafî; kör namazda kendisini meşgul eden bir şeye bakma (görme) gibi bir durumdan uzak bulunduğu için daha huşuludur.³⁰²

Bu mezhep âlimleri, körün imamlığı sahih olduğunu, çünkü İbni Abbas'dan (r.a.) sahih olarak rivayet edildiğine göre, kendisi kör iken imamlık ederdi. Enes (r.a.)

²⁹⁸ İbn Âbidin, I, s.522,531; Ceziri, II, s.598.

²⁹⁹ Ceziri, II, s.598.

³⁰⁰ Şirbini, I, s.385; Şirazi, I, s.184,186; Ceziri, II, s.598.

³⁰¹ İbn Âbidin, I, s.522,531; el-İbn Cüzey el-Kelbi, s.155,157; Buhuti, I, s.549,570; İbn Kudame, II, s.193,228.

³⁰² Şirbini, I, s.366.

de şöyle demiştir: “Hz. Peygamber (s.a.s.) İbni Ümmü Mektum’u, kendi yerine imam olarak nasb etmiş, o da kör olduğu halde insanlara imamlık etmiştir.”³⁰³ Çünkü körlük, namazın şartları ve namazla ilgili işlerden hiç birini ihlal etmeyen bir duyunun yok olmasıdır, demişlerdir.³⁰⁴

2.2.8.1.2. İmamın Namazda Mescide Giren Kimseyi Beklemesi

Cumhur: İmamın mescide giren kişiyi beklemesinin mekruh olduğunu, çünkü imamın böyle bir kimseyi beklemesi, ibadete başkasını ortak etmek olup riya gibi olduğunu, dolayısıyla meşru olmadığını ifade etmişlerdir. Meşru olmamasının bir sebebi de namaz kılan cemaate meşakkat vermemektir. Çünkü cemaat içinde bundan rahatsız olan kişinin bulunması mümkündür, demişlerdir.³⁰⁵

Şafîiler: Güneş tutulması namazının ikinci rekâtı dışında, imam yahut tek başına namaz kılan kişinin rükûda kendisine yetişip uyar düşüncesiyle mescide giren kimseyi beklemesi müstehaptır, demişlerdir. Ayrıca cemaatle namaz kılınması meşru olan bir namazın son teşehhüdünde de (bütün namaza tevzi edildiği takdirde fazlalığı görülecek şekilde uzatmamak şartıyla) imam yahut tek başına namaz kılan kişinin mescide giren kimseyi beklemesinin müstehap olduğunu söylemişlerdir.³⁰⁶

2.2.9. Nafile Namazlar

Nafileleri Şafîilere göre, tek başına kılınması müstehap olan nafilelerle cemaatle kılınması müstehap olan nafileler olmak üzere iki başlık altında incelemeye çalışacağız.

2.2.9.1. Tek Başına Kılınması Müstehap Olan Nafileler

2.2.9.1.1. Teravîh Namazı

2.2.9.1.1.1. Teravîh Namazının Kazası

Cumhur: Teravîhin vakti fecr-i sadığın doğmasıyla sona erdiğinden, bu vakit içinde kılınmamış olan teravîhin kaza edilmesinin mümkün olmayacağını söylemişlerdir. Yatsı namazıyla birlikte kılınmamış veya tek başına kılınmamış olsa da kaza edilemez, diyerek mezhepler bu hususta görüş birliği etmişlerdir.³⁰⁷

³⁰³ Ebu Dâvud, Kitabü’s Salât, 65 (595), I, s.162.

³⁰⁴ Zuhayli, II, s.304.

³⁰⁵ Zuhayli, II, s.305.

³⁰⁶ Zuhayli, II, s.305.

³⁰⁷ İbn Âbidin, I, s.630,664; Döndüren, s.344; Zuhayli, II, s.174,203; İbn Hümam, I, s.333,334; Buhuti, II, s.505; Ceziri, I, s.463.

Şafîiler: Cumhura muhalefet ederek vakti çıksa bile, teravihin mutlak olarak kaza edilmesi gerekir, demişlerdir.³⁰⁸

2.2.9.1.1.2. Teravihin Mendubları

Cumhur: Teravihin her iki rekâtının sonunda selam vermek mendubtur. Üç mezhep tek selamla teravîh kılan kimse, her iki rekâta bir oturmuşsa kerahetle birlikte caiz olur, demişlerdir.³⁰⁹ Şafîiler bu görüşe muhaliftirler.

Şafîiler: Teravihin, sonlarında selam verilmesi şartıyla ikişerli rekâtlar halinde kılınmasının zorunlu olduğunu, aksi takdirde teravihin sahîh olmayacağını ileri sürmüşlerdir. Her iki rekâta bir oturlsun veya oturulmasın, tek selamla kılınan teravîh sahîh değildir, demişlerdir.³¹⁰

2.2.9.1.2. İstiska Namazının Vakti

Hanefî ve Hanbelîlere göre: İstiska namazı, nafilenin mubah olduğu vakitlerde kılınır, demişlerdir.³¹¹

Malikiler: İstiska namazının vaktinin bayram namazında olduğu gibi, nafîle kılmanın mubah olduğu vakitten itibaren başlayıp, zeval vaktine kadar devam eder, demişlerdir.³¹²

Şafîilere gelince onlar: Bu namazın sebepli bir namaz olduğunu, üç mezhebin dedikleri gibi sadece nafîle kılmanın mubah olduğu vakitte değil de aksine nafîle kılmanın yasaklandığı vakitte de kılınabilir, demişlerdir. Çünkü Nevevî eserinde “Yağmur duası namazı daha doğru görüşe göre bir vakitle sınırlı değildir” demiştir.³¹³

2.2.9.1.3. Kûsuf Namazı

2.2.9.1.3.1. Kûsuf Namazının Vakti

Hanefîlerle Hanbelîler: Bu namazını vaktinin, güneşin tutulması anından başlayıp karartısının açılmasına kadar olduğunu, güneş tutulması nafîle namaz kılmanın

³⁰⁸ Şirazi, I, s.159,160; Ceziri, I, s.463.

³⁰⁹ Ceziri, I, s.463,464.

³¹⁰ Şirazi, I, s.159,160; Şirbini, I, s.346; Ceziri, I, s.464.

³¹¹ İbn Âbidin, I, s.790; İbn Hümam, I, s.437,438; Buhuti, II, s.680,691; İbn Kudame, III, s.337,338.

³¹² İbn Rüşd, I, s.207.

³¹³ Şirbini, I, s.482; Şirazi, I, s.230,234; Ceziri, II, s.510.

yasak olduğu bir vakte tesadüf ederse, sadece dua ile yetinilip namazın kılınmayacağı hususunda ittifak etmişlerdir.³¹⁴

Malikiler: Kûsuf namazı güneş doğduktan bir mızrak boyu kadar yükselmesi anının başlangıcından önce kılınmayacağı gibi, güneşin zevale ermesi vaktinden sonra da kılınmaz.³¹⁵

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki: Cumhur göre, namaz kılmanın yasaklandığı vakitlerde kûsuf namazı kılınmaz. Çünkü yasak vakitler bütün namazları içine almaktadır.³¹⁶

Şafîiler: Bu namaz sebepli nafilelerden olduğundan, güneş tutulmasının meydana geldiği zaman, nafîle namaz kılmanın yasak olduğu vakte rastlarsa bile, yine namaz kılınır, demişlerdir.³¹⁷ Çünkü namaz kılmanın yasak olduğu beş vakit nafilelere mahsustur. Kûsuf namazı da sünnet bir namaz olup hangi vakitte olursa olsun, kılınabilir, demişleridir.³¹⁸

2.2.9.1.3.2. Kûsuf Namazının Hutbesi

Cumhur: Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hutbeyi değil namaz kılmayı emrettiğini, dolayısıyla kûsuf namazından sonra hutbe okunmayacağı, dile getirerek bu konuda ittifak etmiştir.³¹⁹

Şafîiler: Kûsuf namazını cemaatle kılan erkekler için, tıpkı bayram namazlarından sonra olduğu gibi iki hutbe okumanın sünnet olduğunu ifade etmişlerdir. Şafîiler delil olarak Hz. Aişe (r.anha)'dan rivayet edilen şu hadisi gösterirler: “Hz. Peygamber (s.a.s.) namazını tamamlayınca insanlara hutbe irad etmek için kalktı Allah'ı layık olduğu şekilde övdü ve sonra şöyle buyurdu: “Şüphesiz güneş ve ay...”³²⁰

³¹⁴ Ceziri, II, s.515.

³¹⁵ İbn Rüşd, I, s.205.

³¹⁶ Zuhayli, II, s.486.

³¹⁷ Nevevi, *el-Mecmu' şerhi'l-Mühezzeb li'ş- Şirazi*, V, s.57.

³¹⁸ Zuhayli, II, s.487.

³¹⁹ İbn Rüşd, I, s.205; Ceziri, II, s.516.

³²⁰ Şirbini, I, s.474, Nevevi, *el-Mecmu' şerhi'l-Mühezzeb li'ş- Şirazi*, V, s.57,58; Şirazi, I, s.229,230.

2.2.9.2. Cemaatle Kılınmas Müstehap Olan Nafileler

2.2.9.2.1. Bayram Namazları

Bayram namazları, Şafî mezhebinde sünnet olduğu için bu namazı nafile namazları konusunda ele aldık.

2.2.9.2.1.1. Bayram Namazları Nerede Kılınmalı

Cumhur: Bayram namazlarının kılınma yeri, Mekke hariç diğer yerlerde beldenin dışında bulunan namazgâhtır, diyerek bayram namazlarının mescitte kılınmayacağını ileri sürmüşlerdir. Cumhur'un görüşünü savunan Hanbelîler bu konuda biraz daha detaya inmişlerdir. Hanbelîler; musalla tabir edilen bayram namazlarının kılındığı yer Mekke istisna olmak üzere, şehrin dışında, örfeye göre şehre yakın olan geniş bir yer olduğunu; ancak zaruret ve özür bulunursa, o takdirde mescitte de kılınabileceğini, zaruretsiz olarak burada kılınmasının mekruh olduğunu dile getirmişlerdir. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.s.) bayram namazlarını mescitte kılmamıştır. Mescitte kılmak O'nun yaptığına ters düşeceği için mekruhtur, demişlerdir.³²¹

Şafîler: Bayram namazlarını mescitte kılmak daha faziletli olduğunu, çünkü mescit daha şerefli ve diğer yerlerden daha temizdir, demişlerdir. Ancak Şafîler, şehrin mescidi dar olursa, o takdirde sünnet olan, bayram namazını namazgâhta (bayram namazına mahsus dışarıdaki bir yerde) kılmaktır, demişlerdir. Çünkü rivayete edildiğine göre: “ Hz. Peygamber (s.a.s.) bayram namazları için namazgâha çıkardı.”³²² Çünkü cemaat bayram namazlarında daha çok olur.³²³

2.2.9.2.1.2. Bayram Hutbelerinin Rükünleri

Bu hususta Hanefiler ve Malikiler: Hutbenin bir tek rüknü vardır. Hanefiler, az veya çok miktarda mutlak olarak zikir;³²⁴ Malikiler, hutbelerin sakındırma veya müjdelemeyi kapsamaması gerekir demişlerdir.³²⁵

³²¹ İbn Âbidin, I, s.777; İbn Kudame, III, s.260; İbn Cüzey el-Kelbi, s.183; Buhuti, II, s.661,673; Hanefiler: Mekke mescidini, diğer mescitlerden ayırmayarak buralarda bayram namazının kılınmasının mekruh olduğu söylemişlerdir. Ceziri, II, s.494.

³²² Nevevi, *Sahihi Müslim bi-Şerhi'n-Nevevi*, İydeyn, 9 (889), VI, s.252,253.

³²³ Şirbini, I, s.466; Şirazi, I, s.222,223; Ceziri, II, s.494.

³²⁴ Ceziri, II, s.496,497.

³²⁵ İbn Cüzey el-Kelbi, s.183;Ceziri, II, s.496,497.

Şafîiler: Hanbelîlere³²⁶ üç rükünde muvafakat etmekle birlikte üç mezhepte olmayan şu şartı ileri sürmüşlerdir: İkinci hutbede hatibin, mümin erkek ve kadınlara duada bulunması ve duanın, bağışlanma talebi gibi, ahretle ilgili olması şarttır.³²⁷

2.2.9.2.2. Teşrik Tekbirleri

Teşrik lügatte, etleri dilimleyip güneş altına bırakmak demektir. Bayramdan sonraki üç gün kurban etlerini dilimleyerek güneşe sermek adet olmuş, bu sebeple bu günlere teşrik günleri adı verilmiştir. Teşrik günleri sayılı günlerdir malum (belli) günler ise Zilhiccenin başından itibaren on gündür.³²⁸

Hükümü: Bu tekbirler Şafîilerle Hanbelîler göre, sünnet,³²⁹ Hanefilere göre vacip;³³⁰ Malikilere göre ise, menduptur.³³¹

2.2.9.2.3. Nafile Namazlarda Teşrik Tekbirleri Konusu

Nafilelerden sonra tekbir alınır mı alınmaz mı meselesi üzerinde mezhepler arasında ihtilaf vuku bulmuştur.

Hanefiler: Nafile namazlardan ve yalnız başına kılınan farz namazlardan sonra teşrik tekbiri almak vacip olmadığını,³³² Hanbelîler, nafile namazlardan sonra tekbir almanın sünnet olmadığını,³³³ Malikiler ise, nafilelerden ve kaza namazlarından sonra tekbir almanın mekruh olduğunu söylemişlerdir.³³⁴

Şafîiler: Gerek erkek gerekse diğer şahıslar, gerek mukim gerekse yolcu, gerek tek başına kılan gerekse diğerleri; cenaze namazı, kaza namazı, düzenli nafile namazlar, adak namazı, mutlak ve mukayyed nafile namazlar ve tahiyetü'l-mescid vb. gibi sebebi bulunan namazlardan sonra tekbir getirir. Çünkü tekbir, vaktin şîârıdır.³³⁵ Bu günlerde kaza edilen kaza namazları için de tekbir getirilir, demişlerdir.³³⁶

³²⁶ İbn Kudame, III, s.276,280

³²⁷ Şirazi, I, s.225,226; Şirbini, I, s.464; Ceziri, II, s.498.

³²⁸ Zuhayli, II, s.469.

³²⁹ Şirazi, I, s.121; Buhuti, II, s.671,673.

³³⁰ İbn Âbidin, I, s.784,787; İbn Hümam, I, s.430,431.

³³¹ İbn Rüşd, I, s.213.

³³² İbn Âbidin, I, s.784,787; İbn Hümam, I, s.430,431.

³³³ İbn Âbidin, I, s.784,787; İbn Hümam, I, s.430,431.

³³⁴ İbn Rüşd, I, s.213.

³³⁵ Şirbini, I, s.469; Şirazi, I, s.228.

³³⁶ Ceziri, II, s.502.

2.2.10. Cuma Namazı

2.2.10.1. Cuma Hutbelerinin Rükünleri

Bu hususta Hanefiler ve Malikiler göre: Hutbenin bir tek rüknü vardır. Hanefiler, az veya çok miktarda mutlak olarak zikir; Malikiler, hutbelerin sakındırma veya müjdelemeyi kapsamaması gerekir, demişlerdir.³³⁷

Şafîiler, üç mezhepte olmayan şu şartı ileri sürmüşlerdir: “İkinci hutbede hatibin, mümin erkek ve kadınlara duada bulunması ve duanın, bağışlanma talebi gibi, ahretle ilgili olması şarttır.”³³⁸

2.2.10.2. Cuma Hutbesinin Şartları

2.2.10.1. Hutbe Esnasında İmamın Aksırması ve “Elhamdülillah” Demesi

Şafîiler: Hatip hutbedeyken aksırır da “elhamdülillah” derse hutbe batıl olur. Şafîilerin bu şartına, başka mezheplerden muvafakat eden olmamıştır.³³⁹

2.2.10.2.2. Hutbe Esnasında Konuşmak

Hanefiler: Konuşan kişi hatibe yakın da olsa, uzak da olsa ve yapılan konuşma dünya ile ilgili de olsa zikir de olsa, hutbe esnasında konuşmanın tahrimen mekruh olduğunu dile getirmişlerdir.³⁴⁰

Hanbelîler: Hatib’e, hutbeyi işitebilecek kadar yakın bulunan kimsenin, hutbe esnasında konuşmasının haram olduğunu söylemişlerdir.³⁴¹

Malikiler: İster hutbe okunurken isterse de hatibin iki hutbe arasında minberde oturması esnasında hutbeyi işiten biri de olsa, olmasa da fark etmez, konuşmanın haram olduğunu söylemişlerdir.³⁴²

Şafîiler ise: İmam Şafîî (r.a.)’nin yeni görüşüne göre cemaatin hutbe esnasında konuşmaları haram değildir, susmaları sünnettir, demişlerdir.³⁴³ Çünkü bunun caiz olduğunu gösteren rivayetler olduğunu ifade etmişlerdir. Buhari ve Müslim kitaplardan Enes’ten gelen şu rivayeti delil olarak göstermişlerdir: “Hz. Peygamber (s.a.s.) Cuma günü hutbe verirken bir bedevi ayağa kalkarak: “Ey Allah’ın elçisi! Mallarımız telef

³³⁷ Ceziri, II, s.551,552.

³³⁸ Şirbini, I, s.428; Şirazi, I, s.209,210; Ceziri, II, s.552.

³³⁹ Şirazi, I, s.209,210; Ceziri, II, s.553.

³⁴⁰ İbn Âbidin, I, s.757,760, İbn Hümam, I, s.413,415.

³⁴¹ İbn Kudame, III, s.170,181.

³⁴² Zuhayli, II, s.387.

³⁴³ Şirbini, I, s.429.

oldu, çoluk-çocuk açlıktan perişan oldu, bizim için Allah'a dua et (de yağmur yağdırsın!)" dedi. Bunu üzerine Hz. Peygamber (s.a.s.) ellerini kaldırarak dua etti."³⁴⁴

Bu hadisin yukarıdaki hükme şu açıdan delil olacağını söylemişlerdir: "Hz. Peygamber (s.a.s.) hutbe sırasında bedevinin konuşmasına tepki göstermemiş, ona susmasının farz olduğunu söylememiştir."³⁴⁵

2.2.11. Seferi (Yolcu) Namazı

2.2.11.1. Namazı Kısaltmanın Şartları

Hanefi ve Hanbelîler, sefer mesafesinin belirtilen ölçüden bir veya iki mil; Malikiler ise, 8 mil kadar eksik olması,³⁴⁶ namazın kısaltılarak kılınmasının sıhhatine zarar vermez ve bu namazın iade edilmesi de mezheplerin meşhur olan görüşlerine göre gerekli olmaz.³⁴⁷

Şafîiler: Mesafenin belirtilen miktardan az olması, namazın kısaltılması açısından sakıncalı olacağını, dolayısıyla mesafesinin belirtilen ölçüden az da olsa eksik olması halinde, namazları kısaltarak kılmak caiz olmaz, demişlerdir.³⁴⁸

2.2.11.2. Namazı Kısaltmaya Engel Olan İkamet Niyeti

Hanefiler: Bir yerde on beş günden az bir süre için ikamete niyet eden veya bir yerde ikamet ettiği halde ikamet için niyet etmeyen kişi, bu hal üzere senelerce kalsa bile seferi sayılır; namazı kısaltarak kılması vacip olur, hükmünü vermişlerdir.³⁴⁹

Hanbelîler: Sefer esnasında bir iş için bir yerde ikamete niyet etmeksizin kalır ve bu işin ne zaman biteceğini bilmezse, senelerce kalsa bile namazı kısaltarak kılar, demişlerdir.³⁵⁰

Malikiler: Misafirin gittiği yerde başkalarının âdetinin tersine dört gün ikamet etmemeye niyet ederse, sefer hükmü kesilmez, demişlerdir.³⁵¹

³⁴⁴ Askalani, Ebü'l-Fazl Şehabeddin Ahmed İbn Hacer, **Fethü'l-Bari bi-Şerhi Sahihi'l-Buhari**, (Thk. Muhammed Fuad Abdülbaki, Abdulaziz b. Abdullah b. Baz), Mektebetü Selefiyye, Kahire 1987, kitabü'l istiska 14 (1021), II, s.512.

³⁴⁵ Şirbini, I, s.429; Şirazi, I, s.111; Ceziri, II, s.564.

³⁴⁶ İbn Rüşd, I, s.162.

³⁴⁷ İbn Âbidin, I, s.732,735; İbn Hümam, I, s.392,394; İbn Kudame, II, s.255.

³⁴⁸ Şirazi, I, s.192,193; Nevevi, **el-Mecmu' şerhi'l-Mühezzeb li'ş- Şirazi**, II, s.213; Şirbini, I, s.400; Ceziri, II, s.667.

³⁴⁹ İbn Âbidin, I, s.736,738.

³⁵⁰ Buhuti, II, s.608.

³⁵¹ İbn Cüzey el-Kelbi, s.182.

Sonuç olarak cumhur, gittiği bir yerde ikamete niyet etmeyen kişinin bulunduğu yerde bu hal üzere senelerce kalsa bile seferi sayılacağını ifade etmişlerdir.

Şafîiler, üç mezhebin bir yerde ikamete niyet etmeksizin kalan misafirin seferilik süresinin tayin edilmemesine muhalefet ederek şöyle demişlerdir: “Dört tam gün kalacağını kesinlikle bilmez de işinin tamamlanması günden güne kalırsa, bu durumda on sekiz gün süreyle namazını kısaltarak kılar. Yani on sekiz günden sonra seferilik hükmü kesilir.”³⁵²

2.2.12. Kaza Namazları

İslam’da namaz, oruç ve hac gibi ibadetler için belirli ifa vakitleri konulmuştur. Bu vakitlerin kaçırılması hâlinde artık edâ değil, kaza söz konusu olur. Peygamberimiz (s.a.s.), namazın ancak iki durumda kazaya kalması halinde mü’minin özürsüz sayılacağını ifade etmek üzere şöyle buyurmuştur: “*Kim uyuya kalır veya unutarak namazı vaktinde kılmamış bulunursa, onu hatırlayınca kılsın.*”³⁵³ Burada yalnız uyku ve unutma halinde vaktinde kılınamayan namazın hatırlanınca kılınmasından söz edildiği için İbn Hazm gibi bazı âlimler, bir mazeret olmaksızın namazını kasten kılmayanların, daha sonra bunu kaza edemeyeceklerini; fakat bunun yerine Allah’a tövbe ve istiğfar etmelerinin daha uygun olacağını söylemişlerdir.³⁵⁴ Ancak İslam fakihlerinin büyük çoğunluğuna göre zamanında kılınamayan farz namazların kazası da farzdır. Çünkü uyku veya unutma gibi bir özür hâlinde bile kaza gerekince, bir özrü olmaksızın namazını vaktinde kılmayanlara da kaza etmeleri öncelikle gerekir.³⁵⁵

Kur’ân-ı Kerîm’de geçen: “*Öyle erkekler vardır ki, onları ne bir ticaret, ne bir alış-veriş, Allah’ı anmaktan, namazı dosdoğru kılmaktan ve zekât vermekten alıkoyamaz. Onlar, dehşetinden kalplerin ve gözlerin ters döneceği günden korkarlar.*”³⁵⁶ Bu ayetin benzeri Cenab-ı Hakkın şu ayetidir: “*Ey iman edenler! Mallarınız ve evlâdınız sizi Allah’ın zikrinden alıkoymasın.*”³⁵⁷

Yukarıda ifade eddilen bu iki ayetten hareketle şöyle bir kanaate varmamız mümkündür: Günlük işler, sanat ve meslekler, aile fertlerinin geçimini sağlamak için yapılan çalışma ve yolculuklar namazın geriye bırakılması için özür sayılmaz.

³⁵² Şirazi, I, s.195; Şirbini, I, s.399; Ceziri, II, s.675.

³⁵³ Tirmizî, Salât, 16 (177), I, s.218.

³⁵⁴ İbn Rüşd, I, s.268

³⁵⁵ İbn Âbidin, II, s.62,67.

³⁵⁶ Nur sûresi, 24/37.

³⁵⁷ Münafikun sûresi, 63/9.

2.2.12.1. Namazı Düşüren Özürler

Âlimler hayız ve nifas hallerinde kadınlardan namaz borcunun düştüğü konusunda ittifak etmişlerdir. Hayız ve nifas halinde bir kadının kılmadığı namazları kaza etmesi gerekmez. Mürted kişinin kılmadığı namaz hakkında âlimler; mürted kişiye kaza gerekir mi gerekmez mi konusunda ihtilaf etmişlerdir.

Malikilerle Hanefiler: Yeniden İslam'a dönen mürted de asli kâfir gibi olup, irtidat döneminde kaçırmış olduğu namazları, İslam'a döndükten sonra kaza etmesi gerekmez, hükmünü vermişlerdir.³⁵⁸

Hanbelîlerden, biri Hanefilere; diğeri Şafîlere katılan iki görüş rivayet edilmiştir.³⁵⁹

Şafîler, mürted konusunda bunlara muhalefet ederek, irtidat döneminde kaçırmış olduğu namazların düşmeyeceğini söylemişlerdir.³⁶⁰ Çünkü bu namazlar onun üzerinde farz idi, farz olduğuna inanıyordu, aynı zamanda o namazları kılma imkânına da sahip idi. Mürted olup sonradan Müslüman olan kişi abdestsiz kimse gibidir. Böyle bir kimse şayet irtidadı sırasında delirecek olur ve bu esnada namaz kazaya kalırsa sonradan o namazı kaza etmesi gerekir, demişlerdir.³⁶¹

2.2.12.2. Namazların Kaza Edilmesinin Hükümü

Cumhur: İster direkt olarak düşürücü olmayan bir özür nedeniyle olsun, ister özürsüz olarak olsun, kazaya kalmış farz namazları, acilen (fevren) kaza etmenin vacip olduğunu söylemişlerdir.³⁶²

Şafîler: Namaz, özürsüz olarak kazaya bırakılmışsa acilen kaza edilmesi vacip olur. Eğer bir özür nedeniyle kazaya bırakılmışsa, tehirlî olarak kaza edilmesi vacip olur, demişlerdir.³⁶³

Ayrıca Şafîler acilen kaza edilmesi gereken hükümlerden bazı durumları istisna etmişlerdir:

1. “Kazaya kalmış olan namazın, Cuma hutbesi esnasında hatırlanması,
2. Özürsüz olarak kazaya kalmış olan namaz, henüz kılınmamış olan bir namazın vaktinin sonunda hatırlanır da, bu vaktin sonunda, vakit

³⁵⁸ İbn Âbidin, I, s.330,388; Ceziri, II, s.690.

³⁵⁹ Zuhayli, II, s.256.

³⁶⁰ İbn Rüşd, II, s.296; Ceziri, II, s.690.

³⁶¹ Şirbini, I, s.202,203; Şirazi, I, s.50; Zuhayli, II, s.255.

³⁶² Ceziri, II, s.694.

³⁶³ Şirbini, I, s.198; Ceziri, II, s.694.

namazının bir rekâtını kılacak miktarda bir zaman kalmamış olursa, bu durumda önce vaktin namazı edâ edilir.

3. Bir kimse, başladığı namazda kaza namazı bulunduğunu hatırlarsa, başlamış olduğu namazı tamamlar. Vakit geniş de olsa, dar da olsa bu hüküm değişmez.³⁶⁴

2.2.12.3. Kaza Namazlarında Rükû ve Secdeyi Yapmayana İktidâ Meselesi

Cumhur: İma ederek namaz kılması farz olan bir kişinin, önüne yüksekçe bir şey koymasının mekruh olacağını, böyle yapıp da üzerine secde etmesi durumunda ise ima etmiş sayılacağını ifade etmişlerdir. Durumu kendisinden daha kuvvetli olan bir kişinin de ona iktida ederek namaz kılması sahih olmaz, demişlerdir.³⁶⁵

Şafîiler: Bu görüşe şu şekilde karşı çıkmışlardır. Namazı kaza yerine yeterli olduğu zaman durumu daha kuvvetli olanın, durumu zayıf olana iktidâ ederek namaz kılmasının sahih olduğunu ifade etmişlerdir.³⁶⁶

2.2.13. Cenaze Namazı ve Âhkamı

2.2.13.1. Cenaze Âhkamı

2.2.13.1.1. Cenazeyi Yıkamanın Şartları

Cumhur: Ölen bir kâfiri yıkamanın farz değil, aksine haram olduğunu ifade ederek bu hususta ittifak olduğunu ileri sürmüşlerdir.³⁶⁷

Şafîiler: Bunun haram olmayıp caiz olduğunu,³⁶⁸ çünkü cenazeyi yıkamanın ibadet maksadıyla değil, temizlik maksadıyla yapıldığını söylemişlerdir.³⁶⁹ Buna delil olarak da Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Hz. Ali'ye babasını yıkamasını emretmesini delil olarak göstermişlerdir.³⁷⁰

³⁶⁴ Ceziri, II, s.694.

³⁶⁵ Ceziri, II, s.706.

³⁶⁶ Ceziri, II, s.706,707.

³⁶⁷ İbn Âbidin, I, s.804,829; Hacavi, I, s.331; Ceziri, II, s.715.

³⁶⁸ Zuhayli, III, s.25.

³⁶⁹ Şirazi, I, s.238; Ceziri, II, s.715.

³⁷⁰ Şirbini, I, s.518; Zuhayli, III, s.25.

2.2.13.1.2. Hünsanın Yıkanması Meselesi

Maliki ve Hanbelîler: Çocukluk devresini geride bırakmış olan hünsayı, eğer bir cariyesi varsa cariyesi yıkar. Hatta cariyesi yoksa Malikiler Beytü'l-Mal'dan veya Müslümanların malından cariyeye bulunur, demişlerdir. İki mezhep; cariyeye bulunmadığı takdirde ölüye teyemmüm ettirilir. Cariyeden başkası onu yıkayamaz, diyerek bu hususta ittifak etmişlerdir.³⁷¹

Hanefiler: Mükellef ve mürahik (henüz baliğ olmamış) hünsaların ölüsü, yıkanamaz. Hünsalar da erkek veya kadın bir cenazeyi yıkayamazlar. Ölüye elbisesi üzerinden teyemmüm ettirilir, demişlerdir.³⁷²

Yukarıdaki görüşlerden anlaşılıyor ki; üç mezhep erseliği yıkayanın bulunmaması durumunda teyemmümü edilmesi hususunda görüş birliği etmişlerdir.

Şafîiler üç mezhebe muhalefet ederek çocukluk devresini geride bırakmış olan erseliği, mahreminin bulunmaması durumunda, yabancı erkek ve kadınların yıkamaları ve yıkarken de gözlerini yumup ellerine bir şey sarmalarının vacip olduğunu söylemişlerdir. Vücudu kaplayacak şekildeki bir yıkayışla yetinmek vaciptir. Çocukluk çağındaki erselik ise, diğer çocukların hükmüne tâbi olduğunu dile getirmişlerdir.³⁷³

2.2.13.1.3. Ölüyü Kimler Yıkamalı

Hanefiler: Kadın öldüğünde, nikâh bağı sona erdiği ve kocasına nisbetle yabancı bir kadın hâline geldiği için, kocası tarafından yıkanması caiz olmayacağını söylemişlerdir. Ancak aksi olması durumunda yani koca ölürse karısı, iddet içinde bulunduğundan dolayı onu yıkayabilir. Ayrıca Hanefiler, bu durumda kadının eşliği, kocanın vefatından önce ric'i talâkla boşanmış olsa bile, kendisi hakkında henüz devam etmektedir. Ama bain Talâkla boşanmış ise, iddet içinde bulunsa dahi ölen kocasını yıkayamaz, hükmünü vermişlerdir.³⁷⁴

Malikiler ve Hanbelîler: Ölümden sonra karı-kocadan her biri için değerini yıkamak caizdir. Yıkayan eline bir bez alır, tene dokunmadan yıkar. Kadın ister Müslüman olsun, ister zımmi olsun, fark etmez. Ancak ölüncüye kadar ikisi arasında nikâhın devam etmesi şarttır, demişlerdir.³⁷⁵

³⁷¹ Ceziri, II, s.719.

³⁷² Ceziri, II, s.719.

³⁷³ Şirbini, I, s.499; Ceziri, II, s.719.

³⁷⁴ Ceziri, II, s.717.

³⁷⁵ Zuhayli, III, s.21.

Sonuç olarak cumhur evlilik bağı kesildiğinden kadına nisbetle kocasının yabancı biri hâline geldiğini iddia ederek, ne kadının kocasını ne de kocanın karısını yıkanmasının caiz olmayacağını söylemişlerdir.

Şafîiler: İddet bitip evlenmek suretiyle aralarındaki evlilik bağı kesilse de, kadının kocasını yıkayabileceğini söyleyerek cumhura muhalefet etmişlerdir.³⁷⁶ Aynı şekilde koca karısının kız kardeşiyle evlenmiş veya koca karısından başka dört kadınla evlenmiş olsa bile ölmüş olan karısını yıkayabileceğini, dile getiren bu mezhep âlimleri, ölüm sonrasında eşler arasında karşılıklı mirasçılığın geçerli olmasını da buna delil olarak göstermişlerdir.³⁷⁷

2.2.13.1.5. Cenaze Yıkamanın Mendubları

Cumhura göre: Ölünün avret mahallini örten çamaşırı dışındaki diğer bütün elbiseleri üzerinden çıkarılmalıdır. Mezhepler, bunda görüş birliği etmişlerdir.³⁷⁸

Şafîiler: Cenazeyi, suyun alta gitmesini engellemeyen ince bir gömlek içinde yıkamak mendub olduğunu; yıkayan kimsenin, elini bu gömleğin geniş yeninin içine sokabilirse ne âlâ, aksi takdirde yenlerini iki taraftan yarması gerektiğini ifade etmişlerdir.³⁷⁹ Şafîilerin bu konuda dayandıkları delil, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) bir gömlek içinde yıkanmasıdır.³⁸⁰

2.2.13.1.4. Ölüye Yapılması Mekruh Olan İşler

Cumhura: "Ölünün saç ve sakalını taramak mekruhtur."³⁸¹

Şafîiler: Temizlenmenin çok güzel olması için; sidr veya çöven ile kaynatılmış su dökülür. Eğer sidr veya çöven bulunamazsa; halis su ile yıkanır. Yıkayıcı ölünün saç ve sakalı birbirine karışmışsa bunlardaki sidri gidermek ve tıpkı hayatta olan kişinin saç ve sakalındaki kiri gidermek için taraması durumunda olduğu gibi kiri gidermek amacıyla bunları dişleri geniş olan bir tarakla tarar. Yıkayıcı bunu yaparken her hangi bir tel kopmaması veya az kopması için yumuşak bir şekilde tarar. Şayet kıl koparsa

³⁷⁶ Zuhayli, III, s.21. Bu kitapta böyle geçmesine rağmen Şafii kitapları ile Ceziri'nin kitabında farklı geçmektedir. Şöyle ki: Kadın kocası tarafından boşanmışsa –ric'i olarak boşanmış olsa bile ve iddet içinde ölmüş olsa bile- ikisinden biri öldüğünde hayatta kalan ölmüş olanı yıkayamaz. Çünkü bu durumda birbirlerine bakmaları haramdır. Şirbini, I, s.499; Şirazi, I, s.238,239. Malikilerde bu konuda Şafiiilere katılmaktadırlar. Ceziri, II, s.717.

³⁷⁷ Şirbini, I, s.498; es-Sardefi, I, s.239.

³⁷⁸ İbn Kudame, III, s.368,369; Ceziri, II, s.722.

³⁷⁹ Şirbini, I, s.495; Şirazi, I, s.239; Ceziri, II, s.722.

³⁸⁰ Ebu Dâvud, Cenâiz 32 (3141), III, s.196,197.

³⁸¹ Ceziri, II, s.723.

bunu kefene koyması menduptur, demişlerdir.³⁸² Ölünün saç ve sakalı keçeleşmişse taranmasının sünnet aksi takdirde mekruh olacağını söylemişlerdir.³⁸³

2.2.13.1.5. Cenaze için Ayağa Kalkmak

Cumhur; cenaze geçtiği sırada, onu gören insanların otururken ayağa kalkmalarının mekruh olduğu görüşündedirler.³⁸⁴

Şafîiler göre ise; “cenazeyi görme anında ayağa kalkmak, muhtar olan görüşe göre müstehabdır.”³⁸⁵

2.2.13.1.6. Cenazenin Definden önce Başka Bir Beldeye Nakledilmesi

Hanefi ve Malikiler; defnedilmemiş ölüyü bir beldeden başka bir beldeye nakletmekte bir beis yoktur, demişlerdir. Hanefiler, bir yahut iki mil mesafeye nakledilmesinin caiz olduğunu söylemişlerdir.³⁸⁶ Hanbelîler ise, ölüyü vurulduğu yahut öldüğü yerde gömmenin sünnet olduğunu, ölüyü gereksiz olarak başka bir beldeye nakletmenin mekruh olduğunu ifade etmişlerdir.³⁸⁷

Şafîiler; cenaze defnedilmeden önce bir beldeden başka bir beldeye nakledilmesinin ceset bozulmasa da haram olduğunu, defnedilmesinin tehirinin ölüye gösterilmesi gereken hürmetin çiğnenmesi olacağını ifade etmişlerdir. İmam Şafîî, genel kuraldan istisna ederek Mekke, Medine ve Kudüs’e yakın bir yerde ölenlerin bu şehirlere nakledilmesinin haram olmayacağını açık olarak ifade etmiştir.³⁸⁸

2.2.13.1.7. Kabirlerin Şekli

Cumhur; kabri tümsek yapmanın dört köşe dümdüz yapmaktan daha faziletli olduğunu kabul etmişlerdir. Onlara göre, Süfyan et-Temmar: “Hz. Peygamber’in (s.a.s.) kabrini deve hörgücü gibi tümsek vaziyette gördüm”³⁸⁹ demiştir. Ayrıca Cumhur, Hz.

³⁸² Şirbini, I, s.496.

³⁸³ Ceziri, II, s.723.

³⁸⁴ İbn Kudame, III, s.403,404; Zuhayli, III, s.69; Ceziri, II, s.757.

³⁸⁵ Ceziri, II, s.757.

³⁸⁶ İbn Âbidin, I, s.840; İbn Cüzey el-Kelbi, s.197; Zuhayli, III, s.64.

³⁸⁷ Zuhayli, III, s.63.

³⁸⁸ Şirbini, I, s.544; Zuhayli, III, s.64.

³⁸⁹ Askalani, Cenâiz, 96 (1390), III, s.255.

Peygamber'den (s.a.s.) sonra bütün sahabelerin kabirlerinin de böyle olduğunu ifade etmiştir.³⁹⁰

Şafîiler ise; kabri dümdüz yapmanın tümsek yapmaktan daha iyi olduğu görüşünü benimsemişlerdir.³⁹¹ Onlar Hz. Peygamber (s.a.s.), Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'in kabirleri böyle yapılmıştır, demişlerdir.³⁹²

2.2.13.2. Cenaze Namazı

2.2.13.2.1. Cenaze Namazının Vakti

Namaz kılmanın mekruh olduğu vakitlerde cenaze namazı kılma konusunda âlimler ihtilaf etmişlerdir.

Hanefiler, namaz kılmanın yasaklandığı beş vakitte cenaze namazı kılmanın tahrimen mekruh olduğunu;³⁹³ Maliki ve Hanbelîler ise, Ukbe b. Âmir el- Cühenî'den rivayet edilen hadise dayanarak namaz kılmak mekruh olan üç vakitte cenaze namazı kılmanın haram olduğunu ifade etmişlerdir.³⁹⁴ Bu konuda rivayet edilen Hadîs-i Şerîf ise, şöyledir: *“Rasûlullah (s.a.s) üç vakitte namaz kılmamızı, ölülerimizi gömmemizi yasakladı: Güneşin doğuşundan bir mızrak boyu yükselişine kadar, tam tepe noktasına gelişinden yana kayışına kadar, guruba meyletmesinden tamamen batışına kadar.”*³⁹⁵

Şafîiler: Bütün vakitlerde cenaze namazı kılmak caizdir. Bu [ölüm] sebebine bağlı bir namaz olduğu için her vakitte kılınabilir, demişlerdir.³⁹⁶

2.2.13.2.2. Cenaze Namazını Kıldırma Öncelik Hakkı

Hanefiler: Cenaze namazında eğer sultan, devlet başkanı ya da devlet başkanın naibi bulunuyorsa, iktidar sahibi olmaları sebebiyle, cenaze namazını kıldırma daha layık olduklarını ifade etmişlerdir.³⁹⁷

³⁹⁰ İbn Kudame, III, s.437; Zuhayli, III, s.75. Hanbelîler: Daru'l Harbi bundan istisna etmişler ve şöyle demişlerdir: Ölüyü İslam ülkesine nakletmek mümkün olmazsa, en iyisi, gizlemek için kabrini dümdüz yapmaktır. Zuhayli, III, s.75.

³⁹¹ İbn Kudame, III, s.437; Zuhayli, III, s.75.

³⁹² Zuhayli, III, s.75.

³⁹³ Serahsi, II, s.56; Semerkandi, I, s.252.

³⁹⁴ İbn Kudame, III, s.502.

³⁹⁵ Nevevi, **Sahihi Müslim bi-Şerhi'n-Nevevi**, Müsâfirîn, 293 (831), VI, s.164; Tirmizî, Cenâiz, 41 (1030), II, s.337; Ebû Dâvud, Cenâiz, 55 (3192), III, s.208; Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman b. Fazl ed-Dârimî, **Sünenü'd-Dârimî**, (255/868), (Thk. Fevvez Ahmed Zümerli, Hâlid es-Sebi' Alemi), Dârü'l-Kitâbi'l-Arabi, Beyrut 1987, Salât, 142 (1432), I, s.394.

³⁹⁶ Zuhayli, III, s.57.

³⁹⁷ Zuhayli, III, s.40.

Maliki ve Hanbelîler: Sahabenin uygulamasını delil olarak göstererek, cenaze namazını kıldırmaya en layık kişi, ölünün kıldırmasını vasiyette bulunduğu kişi olduğunu ifade etmişlerdir. Çünkü Hz. Ebu Bekir cenaze namazını Hz. Ömer'in, Hz. Ömer Suheyb'in, Hz. Aişe Ebu Hureyre'nin, Ümmü Seleme de Said b. Zeyd'in kıldırmasını vasiyet etmişlerdir.³⁹⁸

Şafîiler ise: Cenaze namazını kıldırmada öncelik, ölünün babasına, dedesine ve ne kadar geriye doğru gitse de, baba tarafından akrabasına aittir. Sonra oğluna, oğlunun oğluna ve ne kadar ileriye doğru gitse de oğul tarafına verilir, demişlerdir.³⁹⁹ Buna göre ölenin velisi cenaze namazında imam olma konusunda validen daha önceliklidir. Bunun sebebi; cenaze namazının amacı ölü için dua etmektir. Ölenin yakınının onun için dua etmesi -kendisi bu ölüm sebebiyle acı duyduğundan ve gönlü buruk olduğundan- icabete daha yakındır, demişlerdir.⁴⁰⁰

Şafîiler: Malikiler ve Hanbelîlerin, sahabenin kendi cenaze namazları için birilerini vasi tayin etmelerini, izin verme şeklinde kabul etmişlerdir.⁴⁰¹

2.2.13.2.3. Cenaze Namazında İmamın Durması Gereken Yer

Mezhep imamları, cenaze namazı kıldırarak olan kişinin cenazenin neresinde durması hususunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir.

Hanefiler: İmamın erkek ve kadın cenazenin göğüs hizasında durmasının mendup olduğunu, çünkü göğsün iman mahalli olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca ölüye şefaath ve dua da imanından ötürü olduğunu söylemişlerdir.⁴⁰²

Malikiler: Namaz kılan kişi, eğer cenaze erkekse tam orta kısmının hizasında; cenaze kadınsa, omuz kısmının hizasında durur, demişlerdir.⁴⁰³

Hanbelîler: Cenaze erkek olması durumunda Hanefilerin dedikleri gibi namaz kılan kişinin, cenazenin göğsü hizasında; cenaze kadın ise, namaz kılan kişinin onun tam ortası hizasında durmalıdır, demişlerdir.⁴⁰⁴

³⁹⁸ Zuhayli, III, s.41; Ceziri, II, s.745,746.

³⁹⁹ Şirbini, I, s.515; Şirazi, I, s.245,246; Ceziri, II, s.746.

⁴⁰⁰ Şirbini, I, s.515; Şirazi, I, s.238; Zuhayli, III, s.42.

⁴⁰¹ Zuhayli, III, s.42.

⁴⁰² İbn Âbidin, III, s.104; İbn Hümam, I, s.456.

⁴⁰³ Zuhayli, III, s.53.

⁴⁰⁴ Zuhayli, III, s.53.

Cumhur görüşlerini harmanladığımızda cenazenin erkek ve kadın olması durumunda durulacak yerlerin omuz kısmı ile tam ortası hizasında durulması gerektiğini belirtmişlerdir.

Şafîiler: Namaz kılan kişi imam olsun, münferit olsun, cenaze eğer erkeğe baş hizasında, kadın veya erselik ise kuyruk sokumu (kalça) hizasında durmalıdır, demişlerdir. Şafîiler, erkek ile diğerleri arasında farklılığın olmasının sebebini; kadının örtülmesi konusunda işi sıkı tutmak, çift cinsiyetli şahıs konusunda da ihtiyatı esas almak olarak açıklamışlardır.⁴⁰⁵

2.2.13.2.4. Cenaze Namazının Tekrarlanması Meselesi

Hanefilerle Malikiler: Eğer cemaatle kılınmamışsa definden önce namazın cemaatle tekrarlanmasının mendup;⁴⁰⁶ Hanbelîler ise, birinci namazda bulunmayan kişinin, başkaları kıldıktan ve cenaze defnedildikten sonra da olsa, aynı cenaze için tek başına namaz kılmasının caiz olduğunu, söylemişlerdir. Ancak üç mezhep daha önce cemaatle cenaze namazı kılan bir kişinin o cenaze için bir daha cenaze namazını kılmasını mekruh kabul etmişlerdir.⁴⁰⁷

Şafîiler: “Hz. Peygamber (s.a.s.) yeni defnedilmiş bir ölünün kabrine vardı. Cemaat arkasında saf oldular, kendisi dört kere tekbir getirerek cenaze namazını kıldırdı.”⁴⁰⁸ Bu hadisi ve bir kısım sahabenin de cenaze namazını kıldıklarını delil getirerek; daha önce kılmamış olan kişinin başkaları kıldıktan ve cenaze defnedildikten sonra da olsa, aynı cenaze için ayrıca namaz kılınmasının sünnet olduğunu ifade etmişlerdir.⁴⁰⁹

2.2.13.2.5. Gıyabi Cenaze Namazı Kılmak

Hanefiler ve Malikiler: Cenaze hazırda bulunması gerektiğini, gıyaben cenaze namazı kılmanın caiz olmadığını; Hz. Peygamber’in (s.a.s.), vefat eden Habeş Kralı Necaşi⁴¹⁰ için gıyaben cenaze namazı kılmasını ise, ona mahsus bir davranış olarak

⁴⁰⁵ Şirbini, I, s.517; Nevevi, *el-Mecmu’ şerhi’l-Mühezzeb li’ş- Şirazi*, V, s.182; Şirazi, I, s.246; Ceziri, II, s.734.

⁴⁰⁶ Zuhayli, III, s.58; Ceziri, II, s.749.

⁴⁰⁷ İbn Kudame, III, s.445,446; Ceziri, II, s.749,750.

⁴⁰⁸ Şirazi, I, s.256,257; Nevevi, *Sahihi Müslim bi-Şerhi’n-Nevevi*, Cenâiz, 68 (954), VII, s.34; İbn Mâce, Cenâiz 32 (1530), II, s.487,488.

⁴⁰⁹ Zuhayli, III, s.58; Ceziri, II, s.750.

⁴¹⁰ Necaşi: Her Habeş kralına verilen isimdir. Hz. Peygamber’in (s.a.s.) gıyabında namazını kıldığı Habeş kralı ise Ashame’dır. Nevevi, *el-Mecmu’ şerhi’l-Mühezzeb li’ş- Şirazi*, V, s.211.

ifade etmişlerdir.⁴¹¹ Hanbelîler ise, bir ay veya daha az bir süre önce ölenler için,⁴¹² gıyabında cenaze namazı kılmak caiz olur, demişlerdir.⁴¹³

Şafîiler: Cenaze namazının kılındığı beldede bulunmayan bir ölü için, cenaze namazı kılınabilir. Ölü'nün bulunduğu belde, namaz kılınan yere yakın mesafede olsa ve ölü, namaz kılan kişinin kible yönünde bulunmasa bile yine cenaze namazı kılınabilir. Dolayısıyla ölenler için gıyaben cenaze namazı kılmak kerahetsiz olarak caiz olur, demişlerdir.⁴¹⁴ Delil olarak Cabir (r.a.)'in rivayetini getirmişlerdir. Şöyle ki: “Hz. Peygamber (s.a.s.) Ashame en-Necaşi üzerine namaz kıldırıldı ve bu namazda dört tekbir aldı.”⁴¹⁵ Bu hicretin dokuzuncu yılında recep ayında olmuştu, demişlerdir.⁴¹⁶

2.3. Oruç

Oruç lügatte, bir şeyden uzaklaşmak, bir şeye karşı kendini tutmak demektir. Şer’i istilahta ise, oruç tutmaya ehil kimselerin niyet ederek fecrin doğuşundan güneşin batışına kadar orucu bozan şeylerden korunmalarıdır.⁴¹⁷

2.3.1. Bir Ülkede Ramazan Ayının Sabit Olması

Fakihler, ayın doğduğu yerlerin bir yahut birden farklı olmasına göre; doğuda ve batıda bütün Müslümanların tek bir vakitte oruca başlaması farz olup olmaması konusunda, ihtilaf etmişlerdir.⁴¹⁸

Cumhur; ayın doğuş yerlerinin farklılığına itibar edilmeyeceğini ifade ederek bütün Müslümanların aynı zamanda oruç tutmalarının lazım olduğunu dile getirmiştir.⁴¹⁹ Hilalin görüldüğü ülke dışındaki diğer ülkeler, uzakta da olsalar yakında

⁴¹¹ İbn Âbidin, III, s.105; İbn Hümam, I, s.456; Zuhayli, III, s.59.

⁴¹² Tirmizî, Cenâiz, 47 (1038), II, s.344. Ahmed b. Hanbel demiştir ki: Hz. Peygamber’in (s.a.s.) Ümmü Sa’d b. Ubade’nin kabri üzerine bir ay geçtikten sonra namaz kıldığını çok duymuşuzdur. Bu müddet, ölünün fazla bozulmadan kaldığı kanaatinin galip geldiği bir müddettir. Dolayısıyla bu müddet içinde cenaze üzerine namaz kılmak caizdir. İbn Kudame, III, s.446,447; Zuhayli, III, s.59.

⁴¹³ İbn Kudame, III, s.446,447.

⁴¹⁴ Şirbini, I, s.514; Nevevi, **el-Mecmu’ şerhi’l-Mühezzeb li’ş- Şirazi**, V, s.210,212; Şirazi, I, s.249; Ceziri, II, s.742.

⁴¹⁵ Buhari, Cenâiz, 23 (1245), II, s.72; Nevevi, **Sahihi Müslim bi-Şerhi’n-Nevevi**, Cenâiz, 62 (951) - 64 (952), VII, s.30,32; İbn Mace, Cenâiz, 33 (1534), II, s.489; Nesai, Ebu Abdurrahman Ahmed b. Ali b. Şuayb Nesai (303/915), **Sünenü’n-Nesai**, (Şrh. Ebü’l-Fazl Celaleddin Abdurrahman b. Ebi Bekr Suyuti; hşy. Ebü’l-Hasan Nureddin b. Abdülhadi Sindi), Dar’ül Beşair, Beyrut 1994, Cenâiz, 103 (2042-2041), s. IV, s.94.

⁴¹⁶ Şirbini, I, s.514.

⁴¹⁷ Zuhayli, III, s.109.

⁴¹⁸ Zuhayli, III, s.142.

⁴¹⁹ İbn Âbidin, II, s.131,132; İbn Kudame, IV, s.328,329; İbn Cüzey el-Kelbi, s.222,223; Buhuti, III, s.957,958; Zuhayli, III, s.142.

da olsalar orucu icâb ettiren bir yoldan haber aldıkları takdirde, oruç tutma mecburiyeti altına girerler. Hilalin doğuş yerlerinin (matlâlarının) ayrı olması nazarı itibara alınmaz, demişlerdir.⁴²⁰

Cumhur, görüşlerini temellendirmek için sünnet ve kıyastan delil getirmişlerdir.

Sünnet'ten Delil: Ebu Hureyre (r.a.) ve diğerlerinden rivayet edilen şu hadistir: “*Ayı görünce oruç tutun, ayı görünce oruç bozun. Eğer hava bulutlu (kapalı) ise Şaban'ın günlerini otuza tamamlayın.*”⁴²¹ Cumhur, bu hadisin orucun bütün Müslümanlara farz olmasının mutlak olarak hilali görmeye bağlı bulunduğuna delalet ettiğini ve bir topluluğun ya da şahitliği kabul edilen bir şahsın hilali görmesinin de oruca başlamak için yeterli olacağını kabul ederler.⁴²²

Kıyastan Delil: Cumhur; bu konuda uzak olan ülkeleri, hilalin görüldüğü beldeye yakın olan ülkelere benzetmişlerdir. Bu ülkeler arasında ayırım yapmak bir zorlamadır, herhangi bir delile dayanmamaktadır, demişlerdir.⁴²³

Şafîiler ise; bir beldede hilâlin görülmesi sadece buraya yakın beldeleri bağlar, uzakları bağlamaz demişlerdir.⁴²⁴ Şafîiler devamla bu yakınlık da, ayın matlanın (doğduğu yer) aynı olmasıyla meydana gelir. Yani iki mıntıka arasında en fazla 121 kilometrelik bir mesafe bulunmalıdır. Daha uzaktaki bölgelerde, uzaklıktan ötürü ayın matlalarının (doğduğu yer) ayrı olması nedeniyle, oruç tutmak vacip olmaz, demişlerdir.⁴²⁵

Şafîiler ayın doğuş yerlerinin değişik olmasına itibar ederken; sünnete, kıyasa ve akla dayanmışlardır.⁴²⁶

Sünnet'ten Delil: Küreyb ve İbni ömer hadisleri olmak üzere iki hadise dayanmışlardır.⁴²⁷

Küreyb Hadisi: “*Ümmü'l-Fadl, Kureyb'i Şam'da bulunan Muaviye'ye göndermiştir. Kureyb demiştir ki: “Şam'a geldim ve Ümü'l-Fadl'ın ihtiyaçlarını giderdim. Ben Şam'da iken Ramazan hilali girmişti. Cuma gecesi hilali gördüm. Sonra ayın sonunda Medine'ye geldim. Abdullah b. Abbas hilalden bahsederek sorular sordu*

⁴²⁰ Ceziri, II, s.785.

⁴²¹ Askalani, Savm, 11 (1907), IV, s.119; Nevevi, **Sahihi Müslim bi-Şerhi'n-Nevevi**, Savm, 4 (1083-1086), VII, s.273,276; Nesai, Sıyam, 9 (2117-2118), IV, s.133; Tirmizî, savm, 9 (693), II, s.71.

⁴²² Zuhayli, III, s.144.

⁴²³ Zuhayli, III, s.144.

⁴²⁴ Nevevi, **el-Mecmu' şerhi'l-Mühezzeb li's- Şirazi**, VI, s.297,303; Şirbini, I, s.617,618; Zuhayli, III, s.143.

⁴²⁵ Ceziri, II, s.785.

⁴²⁶ Şirbini, I, s.619; Zuhayli, III, s.143.

⁴²⁷ Zuhayli, III, s.143.

ve “hilali ne zaman gördünüz?” dedi. “Cuma gecesi gördük” dedim. İbni Abbas “Sen hilali gördün mü? Diye sordu. “Evet, gördüm” dedim. İnsanlarda hilali görerek oruç tuttular. Muaviye de oruç tuttu dedim. İbni Abbas ise; “Fakat biz hilali cumartesi gecesi gördük, ramazanı otuza tamamlayınca veya hilali görünceye kadar oruç tutmaya devam edeceğiz” dedi. Kendisine: “Muaviye’nin orucu ile hilali görmesiyle yetinmeyecek miyiz?” dedim. İbni Abbas “Hayır, Resulullah (s.a.s.) bize böyle emretti” dedi.”⁴²⁸

Şafîiler; bu hadis, İbni Abbas Şam halkının hilali görmesi ile yetinmediğine dolayısıyla bir belde halkının başka bir belde halkının hilali görmesi ile amel etmesinin gerekmediğine delalet etmektedir, demişlerdir.⁴²⁹

İbni Ömer Hadisi: Resulullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “Ay yirmi dokuz gündür. Hilali görmedikçe oruç tutmayın, yine hilali görmedikçe oruç bozmayın. Eğer hava bulutlu ise; oruç için ayı sayı ile belirleyin.”⁴³⁰ Bu da oruç farzasının hilali görmeye bağlı olduğuna delalet etmektedir. Fakat bundan kastedilen her birinin hilali görmesi değil, bazılarının görmesidir.⁴³¹

Kıyas delili:

Şafîiler: Ayın doğuş yerlerinin farklılığını, güneşin doğuş yerlerinin farklılığına benzetmişlerdir. Güneşin doğmasının farklılığı ile nasıl namaz vakitleri de farklı oluyorsa, ayın doğuş yerlerinin farklı olmasından da ramazanın başlangıç ve bitişlerinin farklı olması gerekir demişlerdir.⁴³²

Akıl delili:

Şafîiler; şeriat, orucun farz olmasını ramazan hilalinin doğmasına bağlamıştır. Ramazan ayının başlangıcı; ülkelerinin birbirlerinden uzaklıklarına göre değişebileceğin dolayı, ülkelerin uzaklığına bağlı olarak, oruca başlama günlerinin farklı olması gerekmektedir, demişlerdir.⁴³³

Günümüzde bazı ilahiyatçıların Şafîiler hakkında ileri sürdükleri; “Şafîilerin bu konuda sağlam dayanaklarının bulunmadığı”⁴³⁴ ve “Bu konuda, astronomi ilminin

⁴²⁸ Nevevi, **Sahihi Müslim bi-Şerhi’n-Nevevi**, Savm, 5 (1087), VII, s.277; Ebu Davud, savm, 9(2332), II, s.299; Nesai, Sıyam, 7 (2111), IV, s.131;

⁴²⁹ Zuhayli, III, s.144.

⁴³⁰ Askalani, Savm, 11 (1907), IV, s.119; Nevevi, **Sahihi Müslim bi-Şerhi’n-Nevevi**, Savm, 6 (1088), VII, s.279,280.

⁴³¹ Şirbini, I, s.619; Zuhayli, III, s.144.

⁴³² Şirbini, I, s.619; Zuhayli, III, s.144.

⁴³³ Şirbini, I, s.619; Zuhayli, III, s.144.

⁴³⁴ Komisyon, **İlmihal (İman ve İbadetler)**, Türkiye Diyanet Vakfı yayınları, Ankara 2006, I, s.392. Şafîiler, ihtilâf-ı metâlîe itibar edileceğini, dolayısıyla bir yerde görülen hilâlin oraya uzak yerler için geçerli olmayacağını söylemişlerdir. Şafîiler’in bu konuda sağlam dayanakları bulunmamaktadır. Onlar

verilerine itibar edilmeyeceğini savunanların argümanları oldukça zayıf görünmektedir”⁴³⁵ görüşleri tamamen Şafîîlerin ileri sürdükleri delillere vakıf olmadan yapılan mesnetsiz eleştirilerdir. Nihayetinde her dört mezhep hak olduğuna göre; bir mezhebin görüşünün doğruluğunu kanıtlama adına bir konuda taassup gösterip; diğer mezhebin ileri sürdüğü delillere bakmadan haksız bir şekilde eleştirmek kesinlikle yanlıştır. İlimde amaç kendi mezhebinin görüşünü haklı çıkarma değil; haklı olanı tespit ederek ümmetin istifadesine sunmadır. Binaenaleyh rüyet-i hilal ve bayram meseleleri için birbirimize düşüp birbirimizle çekişeceğimize, ümmetin ihtilafı rahmettir deyip ona göre hareket etmek gerekmektedir.

Bir görüşü tercih etmemiz gerekirse; Şafîîlerin bu konudaki görüşleri kuvvetli olmasına rağmen Vehbe Zuhayli'nin “Cumhurun görüşü, Müslümanları birleştirmesi ve çağımızdaki makbul olamayan ihtilafları ortadan kaldırması bakımından tercih edilmesi gerekir”⁴³⁶ görüşünü paylaşıyoruz.

2.3.2. Münecimin Sözüne İtibar Edilir mi?

Cumhur; hesap ve astronomi uzmanlarının sözlerine itibar edilmez ve onların hesaplarına göre oruç tutmak vacip olmaz, demişlerdir. Cumhur, sözlerine itibar edip güvenenlerin de, onların hesabına göre oruç tutmalarının vacip olmayacağını ifade etmiştir. Çünkü şeriat sahibi orucu, hilâlin görülmesi veya şaban ayının gün sayısının otuza tamamlanması gibi değişmez, sabit alâmetlere bağlamıştır.⁴³⁷

Şafîîler: Hesap ve astronomi uzmanlarının sözleri, kendi şahsı ve kendilerini onaylayanlar için muteber olduğunu savunarak Cumhura muhalefet etmişlerdir. Ancak mezhepteki kuvvetli olan görüşe göre münecimin haber vermesi ile halk oruç tutma mecburiyeti altına girmez.⁴³⁸

ihtilâf-ı metalim oruca başlamada dikkate alınmasını, güneşin hareketlerinin namaz vakitlerinin belirlenmesinde dikkate alınmasına benzetmişlerdir: Namaz vakitleri belirlenirken nasıl güneşin hareketleri esas almıyor ve meselâ akşam namazı her bölgede aynı anda kılınmıyor ise, oruca başlama vakti de böyle olabilir. Fakat bu oldukça isabetsiz bir benzetmedir. Apaydın, Yunus, “(Namaz-Oruç Bölümü)” **İlmihal (İman ve İbadetler)**, Türkiye Diyanet Vakfı yayınları, Ankara 2006, I, s.392.

⁴³⁵ Komisyon, **İlmihal (İman ve İbadetler)**, I, s.393.

⁴³⁶ Zuhayli, III, s.145.

⁴³⁷ Ceziri, II, s.785,786.

⁴³⁸ Şirbini, I, s.617; Ceziri, II, s.786.

2.3.3. Orucun Başlatılması için Hâkimin Hükümü Gerekli midir?

Cumhura göre; “ramazan hilâlinin sübutu ve bu sübut gereğince halkın oruç tutmasının vacip olması için hâkimin hüküm vermesi şart değildir.”⁴³⁹

Şafîlere göre ise; “hilalin tespit edilmesi ve bu tespit gereğince insanların oruç tutmalarının vacip olması için, hâkimin hüküm vermesi şarttır.”⁴⁴⁰

2.3.4. Oruç Tutmamayı Mubah Kılan Mazeretler

2.3.4.1. Hastalık

Cumhur: Hasta kimsenin orucunu açmak istediğinde, şâriin mazeret sahiplerine bahsetmiş olduğu ruhsatı kullanmaya niyet etmesi vacip değildir, demişlerdir.⁴⁴¹

Şafîler: Oruç açılırken bu ruhsatın kullanılmasına niyet edilmesinin vacip olduğunu; terki hâlinde günahkâr olunacağını dile getirmişlerdir.⁴⁴²

Sağlıklı kimsenin oruç tuttuğu takdirde hasta olacağına kuvvetli bir zanla inanırsa, bu durumda hasta gibi orucunu açması ile ilgili olarak Hanbelîler, sünnet;⁴⁴³ Hanefiler, mubah;⁴⁴⁴ Malikiler, vaciptir,⁴⁴⁵ demişlerdir.

Şafîler de böyle bir durumda zarar söz konusu olmadıkça orucunu açması caiz olmaz, demişlerdir.⁴⁴⁶

2.3.4.2. Yolculuk Nedeniyle Oruç Tutmama

2.3.4.2.1. Fecrin Doğuşundan önce Seferi Kişinin Durumu

Cumhura göre; seferi kişinin yolculuk mesafesi, namazı kısaltmayı mubah kılan bir mesafe kadar olur ve sefere fecirden önce başlayıp fecrin doğuşundan önce seferîlik hükümlerinin başladığı noktaya ulaşırsa, oruç tutmaması mubah olur. Ancak seferi kişinin yolculuk mesafesi, namazı kısaltmayı mubah kılacak bir uzunlukta değilse, oruç tutmaması caiz olmaz. Bu iki şart üzerinde üç mezhep imamı ittifak etmiştir.⁴⁴⁷

Şafîler ise, cumhura katılmakla birlikte fecrin doğuşundan önce seferi olan kişinin, [mesleği gereği] sürekli yolculuğa çıkan biri olmaması gerektiğini şart

⁴³⁹ Ceziri, II, s.786.

⁴⁴⁰ Ceziri, II, s.786,787.

⁴⁴¹ Ceziri, II, s.816.

⁴⁴² Şirbini, I, s.639.

⁴⁴³ İbn Kudame, IV, s.403,404.

⁴⁴⁴ İbn Hümmam, II, s.79.

⁴⁴⁵ Ceziri, II, s.816.

⁴⁴⁶ Nevevi, VI, s.267,268.

⁴⁴⁷ İbn Kudame, IV, s.406,408; Ceziri, II, s.818.

koşmuşlardır. Seferiliği sürekli olan kimsenin oruç tutmaması haram olur, demişlerdir.⁴⁴⁸

2.3.4.2.2. Fecrin Doğuşundan sonra Seferi Kişinin Durumu

Cumhura göre; “Ramazan’da fecrin doğuşundan sonra yolculuğa çıkan kişinin orucunu yemesi/açması haramdır. Açtığı takdirde kefaretsiz olarak kaza etmesi gerekir.”⁴⁴⁹

Şafîilere göre ise; “Böyle bir durumda, hem kaza hem kefaret gerekir.”⁴⁵⁰

2.3.4.3. İkraah, Tehdit Altında Kalmak

Cumhur, tehdit altında kalan kimsenin orucunu bozmasının mubah olduğunu; ancak bu kimsenin orucunu kaza etmesinin gerektiğini belirtmişlerdir.⁴⁵¹

Şafîiler ise, tehdit altındaki kişinin orucunu bozamayacağını ileri sürmüşlerdir.⁴⁵²

2.3.5. Ramazan Orucunun Kazası

Maliki ve Hanbelîler; bir kişi zimmetinde bulunan kaza oruçlarını, mazeret olsun veya olmasın, tutmaz ve ikinci Ramazan ayının girmesi bu durumda bu kişinin kazaya ek olarak fidye vermesi vacip olur, demişlerdir. Bu iki mezhep fidyenin, ikinci Ramazan’ın girişinden önce kaza etme imkânı olup da kaza etmeyen kimse üzerine vacip olacağını, aksi takdirde fidyenin gerekmeyeceğini; kaza oruçlarını tutmamış olan kişi hakkında yılların tekerrürü ile fidyenin de tekerrür etmeyeceğini ifade etmişlerdir.⁴⁵³

Şafîiler, iki mezhebin yukarıda belirtmiş oldukları görüşlere katılmakla birlikte, yılların tekerrürü ile fidyenin de tekerrür edeceğini söyleyerek onlara muhalefet etmişlerdir. Çünkü onlara göre mali haklarda tedahül yoktur.⁴⁵⁴

⁴⁴⁸ Nevevi, *el-Mecmu’ şerhi’l-Mühezzeb li’ş- Şirazi*, VI, s.264,268; Ceziri, II, s.818.

⁴⁴⁹ Ceziri, II, s.818.

⁴⁵⁰ Ceziri, II, s.818.

⁴⁵¹ Döndüren, s.446; Zuhayli, III, s.179.

⁴⁵² Zuhayli, III, s.179.

⁴⁵³ Ceziri, II, s.823,824. Hanefiler, ikinci Ramazan girinceye kadar kaza oruçlarını tutmamış olan kimsenin fidye vermesi gerekmez demişlerdir. Ceziri, II, s.823.

⁴⁵⁴ Şirbini, I, s.645.

2.3.6. Haram Oruçlar

Ramazan bayramı, Kurban bayramı ve teşrik günlerinde oruç tutmak Hanefilere göre tahrimen mekruh, İmam Şafî'nin de içinde bulunduğu diğer müçtehit imamlara göre haramdır ve sahih değildir.⁴⁵⁵

Cumhur: Temettu' ve kıran haccı yapanlar için bir istisna getirmişler ve bu iki grup Müslüman için oruç tutmayı caiz görmüşlerdir.⁴⁵⁶ Onlar İbni Ömer ve Hz. Aişe'den rivayet edilen: *“Teşrik günlerinde oruç tutmaya sadece kurban kesme imkânı bulamayanlar için ruhsat verilmiştir”*⁴⁵⁷ hadisini delil olarak göstermişlerdir.

Şafîler ise; diğer mezhepler gibi hacı adaylarını istisna etmemişler, hac ibadetini ifa esnasında bile olsa, bu günlerde oruç tutmak haramdır, demişlerdir.⁴⁵⁸

2.3.7. Mekruh Oruçlar

2.3.7.1. Nevruz ve Mihrican Günlerinde Oruç Tutmak

Cumhur: Nevruz⁴⁵⁹ ve mihrican⁴⁶⁰ günlerinde oruç tutmak mekruhtur. Ama bu günlere bir gün önce veya sonrasını da ekleyerek oruç tutulacak olursa, bu günlerde oruç tutmak veya âdet olarak tuta gelmekte olduğu oruç günleri bu günlere rastlayan kişinin de oruç tutması mekruh olmaz, demişlerdir.⁴⁶¹

Şafîler ise, hiçbir şarta gerek olmaksızın bu iki günde de oruç tutmanın mekruh olmayacağını söylemişlerdir.⁴⁶²

2.3.7.2. Ramazandan Sadece Bir veya İki Gün önce Oruç Tutmak

Hanefiler ile Hanbelîler; Ramazan'dan sadece bir veya iki gün önce oruç tutmanın mekruh olacağını;⁴⁶³ Malikiler, bunun mekruh olmayacağını söylemişlerdir.⁴⁶⁴

⁴⁵⁵ İbn Âbidin, III, s.336; Şirazi, I, s.346; Şirbini, I, s.633; Zuhayli, III, s.122. Malikiler: Bayramın dördüncü günü oruç tutmak mekruhtur. Zuhayli, III, s.123.

⁴⁵⁶ Zuhayli, III, s.123.

⁴⁵⁷ Askalani, Savm, 68 (1997-1998), IV, s.242.

⁴⁵⁸ Şirbini, I, s.633; Ceziri, II, s.792.

⁴⁵⁹ “Nevruz” Farsça bir kelime olup, “yeni gün” manasına gelir. Murad, güneşin kuzu burcuna girdiği gündür ki, güneş yılının başıdır. İbn Âbidin, III, s.337.

⁴⁶⁰ Mehrecan da, güneşin terazi burcuna girdiği gündür; eylül ortalarına tesadüf eder. Nevruz ve mehrecan Acemlerin bayram ettikleri günlerdir. İbn Âbidin, III, s.337.

⁴⁶¹ İbn Âbidin, III, s.337; Ceziri, II, s.795.

⁴⁶² Ceziri, II, s.795.

⁴⁶³ İbn Âbidin, II, s.131,132; Ceziri, II, s.795.

⁴⁶⁴ Ceziri, II, s.795.

Şafîiler: Bu günlerde oruç tutmanın haram olacağı görüşündedirler.⁴⁶⁵ Onlara göre, Peygamberimiz (s.a.s.) Ramazan'ı bir veya iki gün önceden oruç tutarak karşılamayı yasaklamıştır.⁴⁶⁶

2.3.7.3. Şaban Ayının Son Yarısında Oruç Tutmak

Cumhur; Şaban ayının ikinci yarısına önceden tutula gelmekte olan oruçla girilmediği takdirde, bu ikinci yarısında da oruç tutmanın mekruh olduğunu söylemişlerdir. Ama kişinin âdet olarak tutmakta olduğu veya adadığı oruçlar bu günlere rastlarsa, oruç tutmak mekruh olmaz, demişlerdir.⁴⁶⁷

Şafîiler; Şaban ayının yarısı geçince herhangi bir sebebe bağlı olmayan orucu tutmanın, şayet kişi bu orucu daha önceki bir oruca bağlamamışsa haram olacağını söylemişlerdir. Buna delil olarak ise: “Şaban ayı yarı olunca oruç tutmayın”⁴⁶⁸ hadisini göstermişlerdir. Şafîiler, bu hadisten ilk anda anlaşılan anlam esas alınacak olursa kişi orucu önceki oruca bağlasa bile oruç tutmasının haram olacağını, ancak bu anlamın kastedilmemiş olduğunu vurgulamışlardır. Şafîiler, bunun sebebini “orucun aslen yapılması istenen bir ibadet olduğu” kuralını korumaktır.” şeklinde açıklamışlardır.⁴⁶⁹

2.3.7.4. Yevm-i Şekte Oruç Tutmak

Cumhur: “Şüpheli günde oruç tutmak mekruhtur.”⁴⁷⁰

Şafîiler: “Bu günde oruç tutmak haramdır. Şüpheli günde nafil oruç tutmak da sahih değildir. Tutulursa geçerli olmaz.”⁴⁷¹ Şafîiler, görüşlerine dayanak olarak Ammar b. Yasir (r.a.)’den gelen şu rivayeti göstermişlerdir: Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “Şüpheli günde oruç tutan Ebu’l Kasım (s.a.s.)’a isyan etmiştir.”⁴⁷²

Şafîiler, şüpheli günde oruç tutmanın haram olmasının hikmetini bütün kuvveti Ramazan’a vermek, Ramazan orucunu zapt etmek ve bütün Müslümanları Ramazan ayında ilavesiz-eksiksiz birleştirmek olduğunu ifade etmişlerdir.⁴⁷³

⁴⁶⁵ Zuhayli, III, s.122.

⁴⁶⁶ Askalani, Savm, 68 (1997-1998), IV, s.242.

⁴⁶⁷ Ceziri, II, s.795.

⁴⁶⁸ Tirmizî, Sıyam, 38 (738), II, s.107; İbn Mace, Sıyam, 5 (1651), II, s.564.

⁴⁶⁹ Şirbini, I, s.635; Zuhayli, III, s.123.

⁴⁷⁰ İbn Âbidin, III, s.338; Zuhayli, III, s.122.

⁴⁷¹ Şirbini, I, s.633,634; Zuhayli, III, s.122.

⁴⁷² Tirmizi, Savm, 3 (686), II, s.65; Nesai, Sıyam, 37 (2188), IV, s.153; İbn Mace, Sıyam, 3 (1645), II, s.561.

⁴⁷³ Şirbini, I, s.634; Şirazi, I, s.346; Zuhayli, III, s.122.

2.3.7.5. Ara Vermeden Oruç Tutmak (Visal Orucu)

İki gün arasında yemek-içmek suretiyle iftar etmemektir. Âlimlerin çoğunluğuna göre bu oruç, haram değil mekruhtur.⁴⁷⁴

Şafîiler: “Visal orucu, geceleri bir özür bulunmaksızın kasten bir şey yememek suretiyle iki veya daha fazla gün oruç tutmaktır. İki oruç arasında iftar yapmak farzdır; çünkü gerek farz gerekse nafile oruçlarda iftar etmeksizin oruca devam etmek Hz. Peygamber’in (s.a.s) “Sizler orucunuzu öbür günün orucuna eklemeyiniz. Hanginiz orucunu öbür günün orucuna eklemek isterse, nihayet onu sahura kadar ulaştırın”⁴⁷⁵ hadisindeki yasak sebebiyle haramdır.”⁴⁷⁶

2.4. İtikâf

İtkafi bozan şeyler bahsinde unutarak cinsel ilişkide bulunma meselesinde cumhur ile Şafîiler muhalefet etmişlerdir.

Cumhur; itikâf esnasında cinsel ilişkide bulunmak ittifakla haram olduğundan, unutarak da olsa gece veya gündüz cinsel ilişkide bulunmanın itikâfı bozacağını ifade etmişlerdir.⁴⁷⁷ Cumhur, Bakara suresindeki “*Mescitlerde itikâfta bulunduğunuz sırada kadınlara yanaşmayınız. Bunlar Allah’ın çizdiği sınırlardır. Bu sınırlara yanaşmayın*”⁴⁷⁸ ayeti delil göstererek itikâfin bozulacağını söylemişlerdir.

Şafîiler ise; İster unutarak ister bilmeyerek ister de tehdit altında olsun, cinsi ilişkide bulunmaktan ötürü itikâf bozulmaz, demişlerdir. Şafîî âlimler, bu konunun Hz. Peygamber’in (s.a.s.): “*Ümmetimden hata, unutma ve tehdit edildikleri işlerin günahı kaldırılmıştır*”⁴⁷⁹ hadisinin umumi manası içinde değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.⁴⁸⁰

⁴⁷⁴ İbn Âbidin, III, s.337; Zuhayli, III, s.168,169.

⁴⁷⁵ el-Askalani, savm, 48 (1963), IV, s.202.

⁴⁷⁶ Şirbini, I, s.635; Zuhayli, III, s.169.

⁴⁷⁷ İbn Âbidin, III, s.442; Halebî, I, s.274; Buhuti, III, s.1028; Zuhayli, III, s.239.

⁴⁷⁸ Bakara sûresi, 2/187.

⁴⁷⁹ İbn Mâce, Talâk, 16 (2043), III, s.199.

⁴⁸⁰ Şirazi, I, s.193; Ceziri, II, s.835.

2.5. Zekât

2.5.1. Vücûbunun Şartları

2.5.1.1. Müslüman Olmak

İslâmiyet, zekâtın vücûb şartı olduğu gibi aynı zamanda sıhhat şartıdır da. Zira zekâtın verilmesi, niyetsiz olarak sahih olmaz. Kâfirin niyeti ise üç mezhebe göre sahih değildir.⁴⁸¹

Şafîilere göre ise; diğer fakihlerin düşüncelerinden farklı olarak, İslâm'a dönünceye kadar mürtede zekât, askıda kalarak vacip olur. İslâm'a dönerse elinde bulunan malın kendi mülkü olduğu tebeyyün ettiğiinden dolayı zekât, kendisine vacip olur ve yermesi gerekir. Bu zekâtı mürtedlik süresi içinde verirse geçerli olur. Bu haldeki niyeti de geçerli olur. Çünkü bu niyet, ibadet için değil de temyiz (ayırt etme) içindir.⁴⁸²

2.5.1.2. Borçlu Olmamak

Hanefiler: Zirai ürünlerin dışındaki mallar ile arazi vergisi olan haracın uygulanmasında,⁴⁸³ Hanbelîler; bütün mallarda;⁴⁸⁴ Malikilerde ise, altın ve gümüşte zekâtın farz olması için borçlu bulunmamanın şart koşulduğunu ifade etmişlerdir. Malikiler, zirai ürünler, hayvanlar ve madenlerde şart olmadığını ileri sürmüşlerdir.⁴⁸⁵

Şafîiler ise; kişinin borcu, ister peşin ister vadeli olsun; bu borç ister elindeki nisap miktarı mal cinsinden, ister başka cinsten olsun; ister -zekât, kefaret ve adak borçlarında olduğu gibi- Allah haklarından olan bir borç isterse başka borç olsun, borçlu olmak zekâtın farz olmasını engellemez, demişlerdir. Onlar, zekâtı farz kılan delillerin genel olduğunu, yani borçlu olup olmama arasında ayırım yapmadığını belirterek, borcun zekâtın farz olmasına engel olmayacağını söylemişlerdir. Ayrıca belirtilen durumda kişi borçlu olsa bile nisap miktarı mala sahip ise o mal üzerindeki tasarrufları da geçerlidir, demişlerdir.⁴⁸⁶ Sonuç olarak malın borçtan arındırılmış olmasının şart olmadığını, dolayısıyla bir kişi borçlu olsa ve bu borcu nisap miktarını alt da etse bu kişinin zekât vermesi vacip olur, demişlerdir.⁴⁸⁷

⁴⁸¹ İbn Âbidin, III, s.174; Ceziri, II, s.847.

⁴⁸² Şirbini, I, s.601; Şirazi, I, s.260,261.

⁴⁸³ Döndüren, s.496.

⁴⁸⁴ Döndüren, s.496.

⁴⁸⁵ Döndüren, s.496; Zuhayli, III, s.261.

⁴⁸⁶ Şirbini, I, s.604.

⁴⁸⁷ Ceziri, II, s.851.

2.5.2. Zekâtını Vermek Farz Olan Mallar

2.5.2.1. Develerin Zekâtı

Develer için davarların zekât olarak verilmesi konusunda mezhepler farklı görüşler ileri sürmüşlerdir.

Cumhur: Develer için zekât olarak verilecek davar, keçiyse bunun bir yaşını tamamlayıp iki yaşına girmiş olması gerekir demişlerdir.⁴⁸⁸

Şafîiler: Develer için zekât olarak verilecek davarın koyun olması durumunda, doğumundan itibaren altı ay geçmiş ve ön dişleri düşmüşse, seneyi doldurmamış olsa bile zekât olarak verilmesi yeterli olur, diyerek Hanbelîlere muvafakat etmişlerdir. Ancak; zekât olarak verilecek davar keçiyse, iki yaşını tamamlayıp üç yaşına girmiş olmalıdır, diyerek Cumhura muhalefet etmişlerdir.⁴⁸⁹

2.5.2.2. Ziyet Eşyasının Zekâtı

Bu konu açıklanırken ziyet eşyasının zekâtını vermede ağırlığa mı yoksa kıymete mi itibar edilir? Mezhepler bu konuda ihtilaf etmişlerdir.

Cumhur; ziyet eşyasının zekâtını vermede muteber olan kıymet değil, ağırlıktır, demiştir. Cumhur, örnek olarak bir kimse değeri iki yüz dirhem fakat ağırlığı iki yüz dirhemden az olan bir ziyet eşyasına sahip olsa, bunlardan ötürü kendilerine zekât vermenin farz olmadığını; aksi olması durumunda, yani ağırlık olarak iki yüz dirheme ulaşırsa o takdirde kıymeti iki yüz dirhemden az olsa da bu kimsenin zekât vermesinin farz olduğunu ifade etmiştir.⁴⁹⁰ Görüşlerini delillendirmek için “*Beş ukıyye'den azında zekât yoktur*”⁴⁹¹ hadisini zikretmişlerdir.

Şafîiler ise; Cumhura muhalefet ederek zekât vermenin farz kılındığı ziyet eşyasında, kıymeti ile ağırlığı farklı olunca, ağırlığına değil kıymetine itibar edilir, demişlerdir. Ancak kaplarda olduğu gibi kendisi haram olan ziyetlerin bundan müstesna olduklarını ifade ederek bunlarda kıymete değil, ağırlığa itibar edilir, demişlerdir.⁴⁹²

⁴⁸⁸ İbn Âbidin, III, s.205; Ceziri, II, s.856,857.

⁴⁸⁹ Şirbini, I, s.549; Şirazi, I, s.274; Ceziri, II, s.857.

⁴⁹⁰ İbn Âbidin, III, s.227; Zuhayli, III, s.279. Hanbelîler: Ziyet eşyasının ticaret için olmasını istisna etmişlerdir. Eğer zinet eşyası ticari olursa, o takdirde kıymet üzerinden zekâta tabi olur. Eğer değeri altın ve gümüş nisaplarına ulaşırsa bundan ötürü zekât vermek gerekir. Çünkü zekât kıymetle ilgilidir. Zuhayli, III, s.279.

⁴⁹¹ Tirmizi, Zekât, 3 (620), II, s.8; Askalani, Zekât, 32 (1447), III, s.310.

⁴⁹² Semerkandi, I, s.269.

2.5.2.3. Zeytinin Zekâtı

Cumhur: “Zeytinden zekâtın verilmesi gerekir.”⁴⁹³

İmam Şafî: Fakihlerin hurma ve üzüme kıyasla, zeytinden de zekât alınacağı görüşüne katılmamakta ve bu görüşü eleştirmektedir. İmam Şafî, Hz. Peygamber’in (s.a.s.) ağaçlardan hurma ve üzümden zekât aldığını ve insanların eskiden beri ceviz, badem, incir vb. gibi ağaçları olduğu halde, bunlardan zekât almadığını, alınmasını da emretmediğini ileri sürerek, zeytin dâhil bu ürünlerin zekâta tabi olmadığını ifade etmektedir.⁴⁹⁴ İmam Şafî, Hz. Peygamber’in (s.a.s.) hurma ve üzümden zekât almasının nedenini, onların birer yiyecek maddesi (kût) olmaları şeklinde açıklamaktadır. O zeytin, ceviz, badem vs.’nin bizatihi yiyecek maddesi olmayıp birer katıktan (edîm) ibaret olduğunu, bunların Hicaz bölgesinde yiyecek maddesi olarak da bilinmemekte olduğunu vurgulamıştır.⁴⁹⁵

Gıyasettin Arslan, İmam Şafî’nin Kur’an Okumaları adlı eserinde bu konuyla ilgili olarak şunları dile getirmiştir: “İmam Şafî’nin burada meseleye açıkça delâlet teorisi doğrultusunda yaklaştığı görülmektedir ki, bu tamamen dile ve lafza dayalı bir anlamadan ibarettir. Böylece İmam Şafî, bu konuda zekâtın amacını dikkate alarak kıyasa başvurmamakta ve yalnız sünnette/hadislerde ifade edilen malların zekâtının verileceği yorumunu yapmaktadır. Bu yaklaşımıyla İmam Şafî’nin, kıyas metoduna tam bir hürriyet tanımadığı ortaya çıkmaktadır.”⁴⁹⁶

2.5.3. Nisabı Tamamlamak için Zekâta Tabi Malların Birbirine İlave Edilmesi

Cumhur; nisabı tamamlamak için altın gümüşe ilave edilebileceği gibi aksini de yapmanın caiz olduğunu söylemişlerdir. Örnek olarak; bir kimsenin yüz dirhem parası, bir de değeri yüz dirhem olan beş miskal parası olsa, bunların zekâtını ödemesi gerekir. Çünkü bunların maksatları zekâtları birleştirmektir. Bunlar tekbir cinsin iki çeşidi gibidir, demişlerdir.⁴⁹⁷

⁴⁹³ Döndüren, s.529; Zuhayli, III, s.311.

⁴⁹⁴ Şafî, Ebu Abdullah Muhammed b. İdris b. Abbas (204/820), **er-Risale**, (Çev. Abdulkadir Şener, İbrahim Çalıışkan), Türkiye Diyanet Vakfı yayınları, Ankara 1996, s.112.

⁴⁹⁵ Şirbini, I, s.566.

⁴⁹⁶ Arslan, Gıyasettin, **İmam Şafî’nin Kur’an Okumaları**, Rağbet Yay., İstanbul, 2004, s.279.

⁴⁹⁷ Semerkandi, I, s.267; Döndüren, s.508; Zuhayli, III, s.273.

Şafîiler ise; nisabı tamamlamakta deve ile ineklerde olduğu gibi, altın ve gümüş birbirine ilave edilemezler. Değer bakımından farklı da olsalar, altın ve gümüşten her birinden nisap ayrı ayrı olarak tamamlanır, demişlerdir.⁴⁹⁸

2.5.4. Yıl içindeki Fazlalıklar

Cumhur: Nisap miktarı malı olan bir kimsenin, yıl içindeki alışveriş hibe, sadaka gibi yollarla o malında herhangi bir artış meydana gelirse, o fazlalığı da nisaba ilave ederek böylece zekâtını vereceğini söylemişlerdir. Ayrıca ticaret mallarının kârı ile sâime hayvanların yavrularının da böyle olduğunu söylemişlerdir.⁴⁹⁹

Şafîiler: Alışveriş, hibe, miras, vasiyet gibi yollarla mallarda meydana gelen bir artışın, üreme manasında olan bir artış olmadığından dolayı, yıl bakımından yanındaki diğer mallara ilave edilemeyeceğini, onun için yeni bir yıl başlatılması gerektiğini ve delile göre sene dolmasının şart olduğunu ifade etmişlerdir.⁵⁰⁰

Şafîiler örnek olarak; “Bir kimse ramazanın ilk günü nisaba mâlik olsa, bir yılsonunda üç yüz gram altın veya bu kıymette ticaret malına sahip bulursa, yedi buçuk gram altın zekât gerekir. Bundan iki gün sonra altın miktarı dört yüz grama yükselse, artan kısım için yeni yıllanma süresi başlamış olur”⁵⁰¹ demişlerdir.

2.5.5. Zekâtın Verileceği Yerler

Cumhur ile Şafîiler, zekâtın tek bir sınıfa verilip verilmeyeceği meselesi üzerinde ihtilaf etmişlerdir.

Cumhura göre; zekâtın tek bir sınıfa verilmesi caizdir. Cumhur’un bu meselede dayandıkları delil, ayetten kastedilen mananın bu sınıflardan başkasına harcanmaması, sadece bu sınıflara hasredilmesi olduğunu, fakat bu sınıflar hakkında ayetin muhayyerlik manasına delalet ettiğini ifade etmişlerdir. Yani bu ayet zekâtın verilebileceği sınıfları açıklamak için indirilmiş, onların arasından hangilerine verileceğini açıklamak için inmemiştir, demişlerdir.⁵⁰²

Cumhur, ayrıca Tevbe süresi 60. ayette geçen elif lâm ile marife kılınan cemi’ () kelimesinin mecaz manaya hamledilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Bu durumda bu kelime fakirlerin cinsini ifade eder ve bu cinsten birine vermekle, cinse

⁴⁹⁸ Döndüren, s.508; Semerkandi, I, s.268; Zuhayli, III, s.273.

⁴⁹⁹ Zuhayli, III, s.349.

⁵⁰⁰ Zuhayli, III, s.349.

⁵⁰¹ Döndüren, s.495.

⁵⁰² Zuhayli, III, s.357.

verilmesi gerçekleşmiş olur. Şayet bu kelime hakiki manasına alındığında, elif lâm'ın hakiki manası istiğrak yani kapsamak olduğundan, bu kelime; bütün fakirleri içine alacaktır. O takdirde mana şöyle olacaktır: Her zekât her fakirin hakkıdır. Bu da makul değildir, demişlerdir.⁵⁰³

Şafîiler ise; ister fitre, ister diğer malların zekâtı olsun, farz olan bütün sadakaların sekiz sınıfa harcanması gerekir, demişlerdir. Bu konuda dayandıkları delil: *“Sadakalar (zekâtlar), Allah'tan bir farz olarak ancak fakirler, düşkünler, zekât toplayan memurlar, kalpleri İslâm'a ısındırılacak olanlarla (özgürlüğüne kavuşturulacak) köleler, borçlular, Allah yolunda cihad edenler ve yolda kalmış yolcular içindir. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir”*⁵⁰⁴ mealindeki ayettir. Onlara göre bu ayet, bütün sadakaları temlik lâm'ı ile bu sınıflara tahsis etmiş ve atıf vavı ile hükmü hepsine ortak kılmıştır. Dolayısıyla zekâtlar bütün bu sınıfların malı olup aralarında ortaktır. Eğer zekât İslâm devleti eliyle dağıtılıyorsa, bu sekiz sınıfa ayrılmalıdır. Bunlardan biri de zekât memuru sınıfıdır. Zekâtı devlet değil de malın sahibi veya vekili dağıtırsa, bu takdirde zekât memurlarının payı düşer, şeklinde açıklamada bulunmuşlardır. Şafîiler imkânlar ölçüsünde zekâtın bütün sınıflara dağıtılmasının müstehap olduğunu ve zekâtın her sınıftan en az üç kişiden azına verilmesi tarzındaki taksimin caiz olmadığını vurgulamışlardır.⁵⁰⁵

2.6. Hac ve Umre

2.6.1. Hac Ne Zaman Farz Olur?

Cumhur göre, hac fevrîdir. Yani yükümlünün, gerekli şartları taşıdığı ilk yılda haccetmesi gerektiğini; haccı, yıllar boyunca geciktirmesi durumunda fâsık olacağını ve bu şahsın şahitliğinin reddedileceğini beyan etmişlerdir. Çünkü haccı geri bırakmanın küçük ma'siyet olduğu ve bunda ısrar etmenin kişiyi fıskaya götüreceğini söylemişlerdir. Cumhur, böyle bir kimsenin malı hac yapmadan telef olsa, borç para alıp haccetmesi halinde, ilâhî mağfirete nâil olacağı umulur, demişlerdir.

Cumhur; haccın geciktirilmeden ifasına, hacla ilgili ayetlerle beraber, şu hadislerin de bunu desteklediğini ileri sürmüşlerdir:⁵⁰⁶ *“Hac yapmakta acele ediniz.*

⁵⁰³ Zuhayli, III, s.357.

⁵⁰⁴ Tevbe sûresi, 9/60.

⁵⁰⁵ Şirazi, I, s.312,314; Zuhayli, III, s.356.

⁵⁰⁶ Döndüren, s.565.

Çünkü sizden biriniz ölümün kendisine ne zaman geleceğini bilmez.”⁵⁰⁷ Diğer bir Hadisi Şerif’te şöyle buyurulmuştur: “Bir kimseyi hastalık, açık bir ihtiyaç, bir sıkıntı veya zalim bir sultan alıkoymaksızın hac yapmazsa ister Yahudi, isterse Hristiyan olarak ölsün.”⁵⁰⁸ Nihayetinde kendisinde vücûb şartları tahakkuk eden kişi, haccı yapmaya muktedir olduğu ilk senede edâ etmeyip ertelerse cumhura göre günahkâr olur.⁵⁰⁹

Şafîiler: Haccın tehir edilebilir bir farz olduğunu, kişi üzerine farz olduğu ilk senede edâ etmezse, ertesi sene ede etmesi takdir edilir, demişlerdir. Onlar, iki şartla kişinin tehir etmekten ötürü asi ve günahkâr olmayacağını ifade etmişlerdir.⁵¹⁰ İki şart ise şudur:

1. Yaşlılık veya hac yerine ulaşmama veyahut da malı yitirme nedeniyle hacedememekten endişesi olmamalıdır. Eğer bu gibi sebeplerden ötürü hacedememekten endişe ederse, acilen edâ etmesi gerekir; ertelerse asi olur.

2. Ertelerken, bir sonraki senede edâ edeceğine azmetmelidir. Aksi takdirde asi ve günahkâr olur.⁵¹¹

Biz bu konuda Vehbe Zuhaylî’nin görüşünün tercih edilmesi gerektiği kanaatindeyiz. O bu konuda şunları ifade etmektedir: “Şafîiler’in görüşü en uygun olanıdır. Çünkü insanlara kolaylık getiriyor, günaha hükmetmiyor. Doğrusu, haccın hicretin altıncı yılında Al-i İmran suresinin inişiyle farz kılındığıdır. Tıpkı, Şafîilerin tahkik ettiği gibi...⁵¹² Haccın onuncu yılda farz kılındığını ileri süren görüş hatalıdır. Çünkü bu konu ile ilgili sure daha önce inmiştir. Ne var ki, buna rağmen hac yükümlülüğünü yerine getirmede acele davranmak ihtiyat bakımından yine de bir zarurettir.”⁵¹³

2.6.2. Haccın Vücûb Şartları

Haccın vücûb şartlarından biri olan Müslüman olma meselesi, Şafîiler ile diğer mezhepler arasında ihtilaf konusu olmuştur.

⁵⁰⁷ Ebu Davud, Menâsik, 5 (1732), II, s.141; İbn Mace, Menâsik, 1 (2883), IV, s.133; Şevkânî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ali b. Muhammed el-Havlani (1250/1834), **Neylü’l-evtar şerhi münteka’l-ahbar**, Mustafa el-Babi el-Halebi, Kahire t.y., IV, s.317.

⁵⁰⁸ Şevkânî, IV, s.318,319.

⁵⁰⁹ Ceziri, II, s.905.

⁵¹⁰ İmrani, IV, s.45,49; Ceziri, II, s.905.

⁵¹¹ Ceziri, II, s.905.

⁵¹² Zuhayli, III, s.411. Hanefilerden İmam Muhammed: Hac ertelenebilir bir farzdır. Döndüren, s.565.

⁵¹³ Şirbini, I, s.673.

Hanefi ve Hanbelîlere göre; “İslâm’dan irtidat eden kimseye, hac farz değildir.”⁵¹⁴ Malikiler ise, İslamiyet’i haccın vücûb şartı değil de sıhhat şartlarından saymışlardır.⁵¹⁵ Malikiler bu görüşleri ile müslüman olmadıkça irtidat eden kimsenin haccının sahih olamayacağını ifade etmişlerdir.

Şafîîler ise; mürtedin durumunun kâfirden farklı olduğunu, dolayısıyla haccetmeye muktedir olan mürted kimsenin hanesine (zimmetine) hacc-umre yükümlülüğünün yerleşeceğini, diğer bir ifadeyle mürtedin haccetmesinin üzerine vacip olacağını söylemişlerdir.⁵¹⁶

2.6.3. Kadının Hacı Kocanın İznine Bağlı mıdır?

Cumhur: Erkeğin karısını farz olan haccı yerine getirmekten alıkoymayacağını, çünkü bu ibadet farz olduğundan onu engelleyemeyeceğini ileri sürmüşlerdir. Cumhur, nasıl ki kişi karısını ramazan orucundan ve beş vakit namazdan alıkoymazsa, böyle bir farzı yapmasını da yasaklayamaz, demişlerdir. Buna rağmen kadının kocasından izin istemesinin uygun düşeceğini, kocası izin verirse daha iyi olacağını, şayet izin vermezse de bu kez kadının izinsiz hacca çıkacağını ifade etmişlerdir. Nafîle hac konusunda ise cumhur, koca karısını nafîle hacdan men edebilir, demişlerdir.⁵¹⁷

Şafîîler ise; kadın kocasından izin almaksızın farz olan hac veya umre ihramına girdiğinde, kocanın hakkının derhal ödenmesi gereken bir hak olduğundan kocasının karısını bundan çıkarabileceğini, hac veya umre ibadetlerinin ise, geniş zamanda yerine getirilebileceğini ifade etmişlerdir.⁵¹⁸

Şafîîler: Gerek ihramsız gerek ihramlı olsun koca, karısının nafîle hac için ihrama girmesine baştan engel olabileceği gibi ondan izinsiz olarak nafîle hac veya umre ihramına girmiş karısını, ondan cinsel yönden istifade etme hakkı ortadan kalkmasın diye ihramdan çıkarabilir, demişlerdir. Nitekim aynı gerekçe ile koca karısının nafîle oruç tutmasına da engel olabilir. Şafîîler, kişinin karısını oruç ve namazdan alıkoymayacağını, çünkü bunların hac ile aralarında sure farkı olduğunu

⁵¹⁴ İbn Âbidin, III, s.468; İbn Kudame, V, s.6,7.

⁵¹⁵ İbn Cüzey el-Kelbi, s.236,237.

⁵¹⁶ Şirbini, I, s.674; İmrani, Ebü’l-Hüseyn Yahyâ b. Ebü’l-Hayr b. Salim İmrani, **el-Beyân fi mezhebi’l-imam eş-Şafîî: el-feharisü’l-amme**, (İ’tina bih. Kâsım Muhammed en-Nuri), Dârü’l-Minhac, Beyrut 2000, IV, s.18.

⁵¹⁷ Zuhayli, III, s.425.

⁵¹⁸ Şirbini, I, s.776.

ifade etmişlerdir. Ayrıca ilk ikisi hemen vaktinde yapılmak durumunda iken diğeri, yani hac uzunca bir süreye sahiptir, demişlerdir.⁵¹⁹

2.6.4. Haccın Rükünleri

Maliki ve Hanbelîler; haccın rükünlerinin dört,⁵²⁰ Hanefiler ise, bu rükünlerin iki olduğunu ifade etmişlerdir.⁵²¹

Şafîiler: Üç mezhepte bulunmayan iki şart daha ekleyerek haccın rükünlerinin altı tane olduğunu söylemişlerdir.⁵²² Eklenen iki rükün şunlardır: Tıraş olmak ve hac rükünleri arasındaki tertibe uymak... Bu iki hükmü aşağıda açıklamaya çalışacağız.

2.6.4.1. Tıraş Olmak

Şafîiler: Başka yerden değil de sadece baştan kısmen veya tamamen üç kıl koparmanın yeterli olduğunu, bunun da Arafat'taki vakfeden sonra ve hacda bayram gecesinin yarılanmasından sonra yapılması gerekir, demişlerdir.⁵²³

2.6.4.2. Hac Rükünleri Arasındaki Tertibe Uymak

Şafîiler: Tertibe uymayı, ihramı diğer rükünlerin tamamından önce; Arafat'taki vakfeyi, ziyaret tavafı ve tıraştan önce; kudüm tavafından hemen sonra, ziyaret tavafını Safa ile Merve arasındaki sa'ydan önce yapmak olduğunu ifade etmişlerdir.⁵²⁴

2.6.5. İhramlı Kimsenin Yapması Haram Olan İşler

Eti yenen vahşi kara hayvanlarının avlanması konusunda Şafîiler ile üç mezhep arasında ihtilaf vuku bulmuştur.

İhramlı kişinin kesmek veya öldürmek, eğer görülüyorsa ona işaret etmek (köpeği salmak), eğer görülüyorsa delâlet etmek veya yumurtasını bozmak vb. gibi eti yenen vahşi kara hayvanlarına taarruz etmesi haramdır. Mezhepler bu konuda ittifak;⁵²⁵ kara hayvanının tanımında ise, ihtilaf etmişlerdir.

⁵¹⁹ Şirbini, I, s.776.

⁵²⁰ Buhuti, IV, s.1206; Zuhayli, III, s.472,488.

⁵²¹ İbn Âbidin, III, s.469.

⁵²² Şirbini, I, s.746; Ceziri, II, s.914.

⁵²³ Şirbini, I, s.746.

⁵²⁴ Hatib eş-Şirbini kendi kitabında haccın rükünlerini beş olarak kabul etmiştir. Ona göre, er-Ravda'da belirtildiğine göre altıncı bir rükün de tertibe riayet etmektir. El-Mecmu'da ise bu şart olarak kabul edilmiştir. Şirbini, I, s.746; Ceziri, II, s.914.

⁵²⁵ Ceziri, II, s.921.

Cumhur, kara hayvanı, her ne kadar suda yaşasa da doğup üremesi karada meydana gelen hayvandır. Deniz avı ise bunun tersinedir, demiştir.⁵²⁶

Şafîiler, kara hayvanı, sadece karada veya hem karada hem de denizde yaşayan hayvandır. Deniz kaplumbağası gibi! Deniz avı ise, yalnızca denizde yaşayan hayvandır, demişlerdir.⁵²⁷

2.6.6. İhramlı Kimsenin Yapması Mubah Olan İşler

Cumhur, saç kılları veya haşereleri düşürmeksizin ihramlının, cildini ve saçını kaşımamasının mubah olduğunu söylemiştir.⁵²⁸

Şafîiler, saçın yere düşmesine yol açmaması hâlinde, ihramlının, derisini ve saçını kaşımamasının mekruh olduğunu; ancak saçının düşmesine yol açması durumunda ise, bunu yapmanın haram olduğunu ileri sürmüşlerdir.⁵²⁹

2.6.7. Haccın Vacipleri

Cumhura göre; “Saçları tıraş veya kısaltmak vacip bir ibadettir.”⁵³⁰

Şafîilere göre; “Saçları tıraş veya kısaltma hac ve umrede bir rükündür.”⁵³¹

2.6.8. Haccın Sünnetleri

Ulema, hacc hutbelerini haccın sünnetlerinden saymışlardır. Ancak hac hutbeleri konusunda fakihler farklı görüşler ileri sürmüşlerdir.

Hanefî ve Malikilere göre; hacc hutbeleri Mescid-i Haram’da Zilhiccenin sekizinci günü zevalden sonra, Arefe günü namazdan önce ve on birinci gün hutbeleri olmak üzere üç hutbeden ibarettir.⁵³²

Hanbelîlere göre, bu hutbelerin sayısı: “Arefe, kurban bayramı ve ikinci Mina günü hutbeleri”⁵³³ olmak üzere üçtür.

Şafîilere göre ise, bu hutbeler dörttür. Bunlar da sırasıyla Zilhiccenin yedinci, dokuzuncu (Arefe) günü, Mina’da bayram günü ve on birinci gün (Mina’da teşrik günlerinin ikincisi) okunan hutbelerdir.⁵³⁴

⁵²⁶ Ceziri, II, s.922.

⁵²⁷ Ceziri, II, s.922.

⁵²⁸ Ceziri, II, s.928.

⁵²⁹ İmrani, IV, s.144,146.

⁵³⁰ Zuhayli, IV, s.77.

⁵³¹ Şirbini, I, s.746.

⁵³² Zuhayli, IV, s.85.

⁵³³ Zuhayli, IV, s.85.

2.6.9. Umre'nin Şartları ve Rükünleri

Hanefilere göre; umrenin yalnızca bir rükünü vardır. O da tavafın yarından fazlasını, yani en az dört şavtını yapmaktır.⁵³⁵ Maliki ve Hanbelîler ise; ihram, tavaf ve safa ile merve arasında sa'y yapmak olmak üzere üç tane rükünü olduğunu vurgulamışlardır.⁵³⁶

Şafîiler de mezkûr üç mezhepte bulunmayan iki tane rükün daha ekleyerek, umrenin rükünlerinin beş tane olduğunu söylemişlerdir. Bunlar: "İhram, tavaf, safa ile merve arasında sa'y yapmak, tıraş ve bu rükünler arasında tertibe (sıraya) uymaktır."⁵³⁷

2.6.10. Umre'nin Vacipleri ve Sünnetleri

Farzlar, vacipler, sünnetler, haramlar, mekruhlar, müfsidler, ihsâr ve diğer bakımlardan umre de hac gibidir. Bunun yanında umre, bazı noktalarda haca benzememektedir.⁵³⁸

Cumhur: Hac sebebiyle iki namaz bir arada kılınır; umrede ise, böyle bir sebep mezcut olmadığından iki namaz birleştirilmez, demişlerdir.⁵³⁹

Şafîiler: Hac ve umrenin, iki namazın bir arada kılınması için sebep teşkil etmediği görüşündedirler. Onlara göre hac ve umrede namazların kısaltılması ve cem edilmesinin asıl sebebi seferiliktir ve yalnızca namazların kısaltılacağı mesafe ile sınırlıdır.⁵⁴⁰

2.6.11. Umreyi Bozan Şeyler

Hanefiler; kişi dört şavt tavaf etmeden önce cinsi ilişkide bulunursa umresinin bozulacağını ve kazası ile birlikte bir de koyun kurban etmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Şayet dört şavt tavaf ettikten sonra ilişkide bulunursa umre bozulmayacağını ve bu durumda kazasının da lazım gelmeyeceğini, ancak bir koyun kurban etmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.⁵⁴¹

Malikiler ve Hanbelîler ise; sa'y bitmeden ve saç tıraşından önce cinsi ilişkide bulunursa umre bozulur demişlerdir. Malikiler, bozulan umre için deve kurbanı;

⁵³⁴ Şirbini, I, s.720; Komisyon, **Büyük Şafii Fıkhı**, I, s.383,391.

⁵³⁵ Döndüren, s.602.

⁵³⁶ İbn Âbidin, III, s.476; Ceziri, III, s.996.

⁵³⁷ Ceziri, III, s.996.

⁵³⁸ Ceziri, III, s.1000.

⁵³⁹ Ceziri, III, s.1000.

⁵⁴⁰ Şirbini, I, s.722.

⁵⁴¹ Zuhayli, IV, s.110.

Hanbelîler de bozulan umre için koyun kurbanı gerekir, demişlerdir. Cebren bunu yapan kadına fidye icap etmez. Sa'y bittikten sonra ve tıraştan önce vuku bulursa umre bozulmayacağını ifade etmişlerdir.⁵⁴²

Şafîiler: Tahallülden (ihramdan çıkma) veya umreyi bitirmeden önce cinsi ilişkinin vuku bulması durumunda, umre bozulacağını ve tıpkı hacda olduğu gibi suçun ağırlığı dikkate alınarak deve kurbanı gerekeceğini beyan etmişlerdir.⁵⁴³

2.6.12. Hac'da Kurban (Hedy)

2.6.12.1. Tanımı

Allah Teâlâ'ya manen yaklaşmak için veya bir cinayetten dolayı kefarete olarak kesilmek üzere Haremî Şerif'e götürülen veya kendisi veya parası gönderilen kurban, şükür hedyi, ceza hedyi ve nezr hedyi olmak üzere üç kısmı vardır.⁵⁴⁴

2.6.12.2. Hedy Olacak Hayvanın Yaşı

Hedy olacak keçinin yaşı hususunda Cumhur ile Şafîiler arasında ihtilaf vardır, kurban bahsinde buna değinilecektir.⁵⁴⁵

2.6.12.3. Hedy Kesmenin Zamanı

Cumhur ile Şafîiler arasında ihtilaf konusu olan bu meseleye kurban bahsinde değinilecektir.

2.7. Kurban ve Adak (Nezir)

2.7.1. Kurban

2.7.1.1. Kurbanın Şartları

Mezhepler kurban kesmenin sünnet oluş şartları ve sıhhat şartları olmak üzere ikiye ayırmışlardır.⁵⁴⁶

⁵⁴² Zuhayli, IV, s.110.

⁵⁴³ Şirbini, I, s.758; Zuhayli, IV, s.111.

⁵⁴⁴ Erdoğan, "Hedy", s.190.

⁵⁴⁵ Döndüren, s.603; Şirbini, IV, s.379,380; Ceziri, III, s.1011.

⁵⁴⁶ Ceziri, III, s.1043.

2.7.1.1.1. Sünnet Oluş Şartları

Çocuğun Kurban Kesmesi Gerekir mi? Bazı mezhepler çocuğun kurban keseceğini; bazıları ise, çocuğun kurban kesemeyeceğini ileri sürmüşlerdir. Bu konuda mezhepler arasında ihtilaf vuku bulmuştur.

Malikilerle Hanbelîler; kurban için mali durumu müsait olan çocuğa, yetim dahi olsa, kurban kesmenin sünnet olması için baliğ olmanın şart olmadığını, dolayısıyla velisinin onun yerine kurban keseceğini söylemişlerdir.⁵⁴⁷

Hanefi mezhebinde bu mesele ile ilgili iki görüş mevcuttur. Birinci görüş, Ebu Hanife ile Ebu Yusuf'un görüşüdür. Bu iki âlimin sahih olan kavillerine göre, küçüğün malından kurban kesme vaciptir. Onlara göre onun yerine babası veya vasisi kurban keser.⁵⁴⁸

İkinci görüş, İmama Muhammed ve Züfer'in görüşüdür. Bunlar bu konuda şöyle demektedirler: Veli, kendisinin özel malından kurban keser, ancak küçük çocuğun malından kesemez. Hanefi mezhebinde fetvaya esas olan görüş budur.⁵⁴⁹

Şafîiler, üç mezhebe muhalefet ederek küçük çocuğun kurban kesmesinin sünnet olmadığını, sünnet olması için baliğ olmasının şart olduğunu ileri sürmüşlerdir.⁵⁵⁰

2.7.1.1.2. Kurbanın Sıhhat Şartları

2.7.1.1.2.1. Kurban Edilecek Hayvanın Yaşı

Cumhur: "Kurban edilecek keçinin tam bir seneyi doldurması gerekir."⁵⁵¹

Şafîiler ise; "Keçi tam iki seneyi tamamlamış olmalıdır."⁵⁵²

2.7.1.1.2.2. Kurbanın Belirli Vakitte Kesilmesi

Cumhur: Kurban kesme zamanının, teşrik günlerinden ikincisinin sonuna kadar devam edeceğini, yani bayramın birinci günü ile ondan sonraki iki gün olmak üzere kurban kesme günlerinin üç gün olduğunu söylemişlerdir.⁵⁵³

⁵⁴⁷ Ceziri, III, s.1044.

⁵⁴⁸ Zuhayli, IV, s.400.

⁵⁴⁹ Zuhayli, IV, s.400.

⁵⁵⁰ Şirbini, IV, s.378; Ceziri, III, s.1044.

⁵⁵¹ Zuhayli, IV, s.410.

⁵⁵² Şirbini, IV, s.379,380.

⁵⁵³ İbn Âbidin, IX, s.458; İbn Kudame, XIII, s.384,387.

Şafîiler: Kurban kesme vaktinin, gece gündüz olmak üzere teşrik günlerinin sonuna kadar devam eder, demişlerdir. Dolayısıyla İmam Şafî'ye göre kesme vakti, onuncu gün ile sonraki üç gündür.⁵⁵⁴

2.7.1.1.2.3. Kurban Keserken Bismelenin Terk Edilmesi

Cumhur: Kurbanlık olsun olmasın kesilen bütün hayvanların, helâl olması için keserken besmele çekilmesinin şart olduğunu ileri sürmüşlerdir. Onlar, kasıtlı olarak besmele çekmeksizin kurbanı kesen kişinin kestiği hayvanın etinin yenilmeceğini söylemişlerdir.⁵⁵⁵

Şafîilere göre, kesilen hayvanların etlerinin helal olması için kesim esnasında besmele çekilmesi şart değildir. Keserken kasıtlı olarak besmele çekmeyen kişinin kestiği hayvanın eti yenilebilir. Ama besmeleyi kasten terk etmek mekruhtur, demişlerdir.⁵⁵⁶

2.7.1.2. Başkasının Adına Kurban Kesmek

Hanefi ve Hanbelîlere göre, ölen kimse namına kurban kesilebilir. Bu kurban etinden yenilir ve aynı şekilde tasadduk edilir ve ecir ölen kimseye ait olur. Ancak Hanefiler, ölenin emri ile ölen namına kurban kesen kişinin kestiği kurbandan yemesi haramdır, demişlerdir.⁵⁵⁷

Malikiler ise, eğer ölümünde önce kurbanlık olarak tayin etmemişse, ölen kimse adına kurban kesmek mekruhtur, demişlerdir.⁵⁵⁸

Şafîiler: İzni olmaksızın başkası adına kurban kesilmez. Vasiyet etmemişse ölü adına da kurban kesilmez. Şayet vasiyet etmişse caizdir ve vasiyet sebebiyle onun için kurban kesilebilir, demişlerdir.⁵⁵⁹

2.7.2. Adak (Nezir)

2.7.2.1. Tanımı

Adak (nezir), mükellef kişinin, şeriat koyucu (Şâri) tarafından yapmakla emrolunmadığı bir şeyi ifa etmek üzere kendi üzerine vacip kılmasıdır.⁵⁶⁰

⁵⁵⁴ Şîrbini, IV, s.383.

⁵⁵⁵ İbn Âbidin, IX, s.433,434; İbn Kudame, XIII, s.289,290; Ceziri, III, s.1051.

⁵⁵⁶ Şîrbini, IV, s.362.

⁵⁵⁷ Zuhayli, IV, s.425.

⁵⁵⁸ Zuhayli, IV, s.425.

⁵⁵⁹ Şîrbini, IV, s.390.

2.7.2.2. Çocuğunu Boğazlamayı Adayan Kimse

Hanefilere göre; çocuğunu boğazlamayı (kurban etmeyi) adayan kimse bir koyun keser.⁵⁶¹

Malikiler göre; çocuğunu boğazlamayı (kurban etmeyi) adayan kimse fidye olarak bir deve keser.⁵⁶²

Hanbelîler: Çocuğunu kurban etmeyi adayan kimseye bir rivayete göre, üzerine yemin kefareti düşer. Çünkü böyle bir nezir masiyettir veya anlamsız bir tartışma nezridir. Onlardan gelen ikinci bir rivayete göre ise; Ebu Hanife'nin söylediği gibi, bunun kefareti bir koç kesmektir ve fakirlere yedirilir. Bunu da Hz. İbrahim'e oğlunu kurban etme emri verildiği zaman gönderilen fidye ile amel etmek üzere yapar, demişlerdir.⁵⁶³

Şafiîler ise; çocuğunu adamanın masiyet olduğunu dolayısıyla böyle bir tasarrufta bulunan kişiye hiçbirşey lazım gelmeyeceğini ileri sürmüşlerdir.⁵⁶⁴ Buna delil olarak şu hadisi göstermişlerdir: İmran b. Husayn (r.a)'dan yapılan rivâyete göre, Rasûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: *“Allah'a isyan olabilecek yerlerde ve kişinin elinde olmayan/ sahibi olmadığı şeylerde adak adanmaz.”*⁵⁶⁵

2.8. Hayvan Kesimi (Zebaih)

Zebh (Boğazlama), hayvanın boğazına bıçak vurup damarlarını kesme işidir. Zebh işlemi, hayvanın nefes borusunu ve “meri” denilen yeme içme borusunu ve bunların arasında bulunup “vedec” denilen iki damarını kesmek suretiyle yapılır. Boğazlanmış veya boğazlanacak hayvana “zebiha” denir.⁵⁶⁶

2.8.1. Kitap Ehlinin Kestiği

Kitap ehlinin kestiklerinin helal olması ilke olarak icma ile caizdir.⁵⁶⁷

Bu konuda Şafiîler diğer mezheplerden farklı olarak kitap ehlinin kesişinin helal olması ve kitap ehli kadınla evlenmenin caiz olması için şu şartı ileri sürmüşlerdir:

⁵⁶⁰ Maverdi, XV, s.463; Ceziri, III, s.1255.

⁵⁶¹ Zuhayli, IV, s.304.

⁵⁶² İbn Kudame, XIII, s.622,629.

⁵⁶³ İbn Kudame, XIII, s.622,629.

⁵⁶⁴ Maverdi, XV, s.465.

⁵⁶⁵ Müslim, Kitabü'n Nüzur, 3 (1641), XI, s.143.

⁵⁶⁶ Erdoğan, “Zebh”, s.618.

⁵⁶⁷ Zuhayli, IV, s.436; İbn Kudame, XIII, s.293.

“Atalarının, dinleri (Yahudilik, Hıristiyanlık) nesh edilmeden önce bu dine girdikleri biliniyorsa; kestikleri helal olur ve kadınları ile evlenmek de caiz olur.”⁵⁶⁸

Vehbe Zuhayli bu konuda şu değerlendirmeleri yapmıştır: “Şafîilerin bu şartı ileri sürmekte herhangi bir delilleri yoktur. Çünkü sahabe bu şartın bulunup bulunmadığını araştırmadan, kitap ehlinin kestiğini yemiş ve kadınlarıyla da evlenmişlerdir.”⁵⁶⁹

2.8.2. Kadın ve Çocuğun Kestikleri

Cumhur; mümeyyiz olmayan çocuğun kestiğinin sahih olmadığını, çünkü onun bir gayesinin olamayacağını ifade etmiştir. Onlar, mümeyyiz olmayan çocuk besmeleyi anlayamaz ve kestiği hayvanı iyice tutamaz, demişlerdir.⁵⁷⁰

Şafîiler; mümeyyiz olmayan çocuğun kestiği kerahetle birlikte sahihtir. Çünkü genel olarak böyle bir kimsenin maksat ve iradesi söz konusu olur, demişlerdir.⁵⁷¹

2.8.3. Kesende Aranan Şartlar

Cumhura göre; “Mümeyyiz olmayan çocuğun, delinin ve sarhoşun kesimi sahih değildir.”⁵⁷²

Şafîilere göre ise; “Mümeyyiz olmayan çocuğun, delinin ve sarhoşun kestiği kerahetle birlikte caizdir.”⁵⁷³

2.9. Av ve Boğazlanan Hayvanlar Konusu

2.9.1. Avcıda Aranan Şartlar

Cumhur: Avcı, yaralayıcı aleti atarken veya köpeği hayvanın üzerine gönderirken, Allah’ın adını anmalıdır. Kasıtlı olarak veya bilgisizlik nedeniyle Allah adını anmazsa, avladığı ya da kestiği hayvan helal olmaz, demişlerdir.⁵⁷⁴

Şafîilere göre; avcının köpeği salarken veya oku fırlatırken besmele çekmesi şart değildir. Zaten kesim esnasında da besmele şart değildir. Ama bu esnada besmele

⁵⁶⁸ Şirbini, IV, s.353; Maverdi, XV, s.93,94.

⁵⁶⁹ Zuhayli, IV, s.436.

⁵⁷⁰ Zuhayli, IV, s.438.

⁵⁷¹ Şirbini, IV, s.354.

⁵⁷² Zuhayli, IV, s.439.

⁵⁷³ Şirbini, IV, s.354.

⁵⁷⁴ Maverdi, XV, s.11; Ceziri, III, s.1095.

çekmek müekked olarak müstehabtır. Şafîlere göre kişi, kasten veya sehven besmele çekmezse, gerek avlanan gerekse kesilen hayvan ihtilafsız olarak helal olur.⁵⁷⁵

2.9.2. Av Aletinde Aranılan Şartlar

Cumhura göre; fırlatılan av aleti ile bir hayvanın ayak, baldır ve kuyruk tarafından, o haliyle de yaşaması düşünülebilen, bir organını keser de hayvan ölür veya henüz sağken ulaşıp keserse, etini yemek helal olur. Ancak hayvandan kesilmiş olan o kısmı yeme haram olur. Çünkü canlıdan koparılan parça ölü hükmündedir.⁵⁷⁶

Şafîlere göre ise; hayvanın ayağı veya olmadığında yaşaması mümkün olan organının bir kısmı kesilir fakat bu darbe nedeniyle ölürse, hem kopan ayak hem de asıl gövde yenilebilir. Ancak Şafîler, avcının hayvanın son nefesini yaşamaktayken ona ulaşmaması ve ölümüne sebep olacak başka biri tarafından da yaralanmamış olmasının şart olduğunu ileri sürmüşlerdir.⁵⁷⁷

2.10. Yemin

2.10.1. Gamus Yemini

Hanefiler, Malikiler ve tercih edilen görüşlerine göre Hanbelîlerin de bulunduğu cumhura göre; gamus yeminin hükmü, yemin eden kişinin günahkâr olacağı, tevbe ve istiğfar etmesi gerektiği, üzerinde mali bir kefaretin de bulunmadığı şeklindedir.⁵⁷⁸ Buna delil olarak Resulullah (s.a.s.)'ın hadis şeriflerini göstermişlerdir. Resulullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “ *Her kim Müslüman bir kimsenin malını zimmetine geçirmek maksadıyla bilerek yalan yere yemin edecek olursa Allah ona cenneti haram kılar ve onu ateşe koyar.* ”⁵⁷⁹ Diğer bir hadisi şerifte ise: “Allah’a kendisine gazap etmiş olarak kavuşur.” şeklindedir. Diğer bir hadisi şerifte Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “*Allah’a şirk koşturmak, ana babaya isyan etmek, haksız yere canları öldürmek ve gamus yemini büyük günahlardandır.* ”⁵⁸⁰

Şafîlere göre; gamus yemininde kefarete vaciptir. Yani onlar, kefarete gamus olmayan yeminin günahını düşürdüğü gibi, bu yeminin de günahını düşürür, demişlerdir. Çünkü burada Allah adına yemin eden kimse, bu yemini ile kasıtlı beraber

⁵⁷⁵ Maverdi, XV, s.10,11.

⁵⁷⁶ Ceziri, III, s.1102.

⁵⁷⁷ Maverdi, XV, s.22,23.

⁵⁷⁸ Zuhayli, IV, s.201.

⁵⁷⁹ Ebu Davud, Kitabü'l Eyman ve'n-nüzûr, 1 (3243), III, s.220.

⁵⁸⁰ Askalani, Eymân ve'n-nüzûr, 16 (2275), XI, s.555.

bir de muhalefette bulunmuştur. Bu bakımından istikbaldeki bir duruma dair yapılan mün'akid yeminde olduğu gibi, bu konuda da onun için kefarete lazımdır. Şafîiler, delil olarak Maide sûresinin 89. ayetini göstermişlerdir ki şanı yüce Allah şöyle buyurmuştur: “Allah sizi yeminlerinizdeki lağıvden dolayı sorumlu tutmaz. Fakat kasten yapıp bağlanmış olduğunuz yeminleriniz yüzünden sizi sorumlu tutar.”⁵⁸¹ Şafîiler, bu nassın umumi bir nas olduğunu, dolayısıyla hem geçmişteki hem de gelecekteki yemini kapsayacağını ifade etmişlerdir. Devamla Şafîiler, bu ayet-i kerime baz alındığında, gamus yemininin münakid yeminlerden ve kefareti gerektirici olduğunun anlaşılacağını söylemişlerdir.⁵⁸²

2.10.2. Lağv Yemini

Cumhur bu yemini şu şekilde tarif etmektedir: “Geçmişten veya şimdiki durumdan, olumlu olumsuz, durum böyle olmadığı halde, hakkında haber verdiği şeyin böyle olduğunu kabul ederek haber vermesidir.” Diğer bir ifade ile zannettiği gibi olduğunu kabul edip bir şeyin üzerinde yemin etmesi, fakat onun da böyle olmamasıdır. Cumhur örnek olarak, bir kimsenin aslında [Zeyde konuştuğu halde], kendisinin konuşmadığı zannı ile: “Allah’a yemin ederim Zeyd ile konuşmadım.” demesi ya da [konuşmadığı halde] konuştu zannı ile: “Allah’a yemin ederim Zeyd ile konuştum.” demesidir, demişlerdir.⁵⁸³

Şafîiler bu yemin: “Niyet ve kararın bulunmadığı yemin lağv yeminidir” şeklinde tanımlamışlardır. Diğer bir ifade ile lağv yemini: “Manası kastedilmeyerek dilin söyleyiverdiği yahut da bir başka şey hakkında yemin etmek isterken dili ile başka bir şey söylemesi şeklinde yapılan yemindir”⁵⁸⁴ Şafîiler, ayet ve hadislerden delil getirerek konuyu açıklamışlardır: “Allah, boş bulunarak ettiğiniz yeminlerle sizi sorumlu tutmaz. Ama bile bile yaptığınız yeminlerle sizi sorumlu tutar.”⁵⁸⁵ Bu ayette sözü geçen “bağlanmak”tan maksat, “yemin etmeyi kastetmek”dir. Bunun delili diğer ayet-i kerimedir: “Allah, sizi kasıtsız yeminlerinizden dolayı sorumlu tutmaz, fakat sizi kalplerinizin kazandığı (bile bile yaptığınız) yeminlerden sorumlu tutar. Allah, çok bağışlayandır, halîmdir. (Hemen cezalandırmaz, mühlet verir.)”⁵⁸⁶ demişlerdir. Şafîiler

⁵⁸¹ Maide sûresi, V, s.89.

⁵⁸² Maverdi, XV, s.267,269; Zuhayli, IV, s.202.

⁵⁸³ Zuhayli, IV, s.202.

⁵⁸⁴ Zuhayli, IV, s.203.

⁵⁸⁵ Maide sûresi, 5/89.

⁵⁸⁶ Bakara sûresi, 2/225.

hadislerden de şu hadisi delil olarak göstermişlerdir: İbni Ömer, İbni Abbas ve Hz. Aişe'den şöyle dedikleri rivayet edilmiştir: “*Lağv yemini kişinin: “Evet, vallahi” “Hayır, vallahi” demesidir.*”⁵⁸⁷ Ayrıca Şafîler, kişinin istemeden, maksatsız olarak küfür sözü söylemiş olmasına kıyas yaparak insanın, dilin maksat gütmeksizin söyleyiverdiği sözlerden dolayı sorumlu tutulmayacağını ifade etmektedirler.⁵⁸⁸

2.10.3. Hakkında Fiilen Yemin Edilen Durumlar Bakımından Yeminin Halleri

2.10.3.1. Girmek Üzere Yemin

Evin damına çıkmakla yemin bozulur mu bozulmaz mı meselesinde, Cumhur ile Şafîler muhalefet etmişlerdir.

Cumhur: Bir kimse bir eve girmek üzere yemin eder ve sonra evin damına çıkacak olursa, yeminini bozulmuş olur. Çünkü ev (dâr) etrafını bir dairenin kuşattığı yapının adıdır. Daire ise damı da kuşatmıştır, demişlerdir.⁵⁸⁹

Şafîler iser; bir kimse eve girmek üzere yemin eder de evin dışından evin damına çıkacak olursa, yeminini bozmuş olmaz, çünkü ne lügatte ne de örfte ona evin içi denilmez, demişlerdir.⁵⁹⁰

2.10.3.2. Yemek, İçmek, Tatmak vb. Şeylere Dair Yemin

Cumhur: Bir kimse, filan kişinin satın aldığı yemeği yememek üzere yemin etse ve yemeği filan kişi ile birlikte başkası (ortaklaşa) satın alsa ve ondan yese; bu konuda da yemin ederken bir niyeti bulunmamış ise, yeminini bozmuş olur. Çünkü filan kişi onun yarısını satın almış demektir ve bu da yiyecek bir şeydir; yemin eden kişi de onu yemiştir. Dolayısıyla bizzat filan kişinin satın alıp başkasının satın aldığına karıştırıp hepsini yemesi halinde olduğu gibi, yemininin bozulması gerekir, demişlerdir.⁵⁹¹

Şafîler ise; böyle bir kimsenin yemini bozulmaz. Çünkü filanın satın almış olduğu bir elbiseyi giymemek üzere yemin edip de filan ile başkasının birlikte satın aldığı elbiseyi giymesi halinde olduğu gibi her bir parça filanın satın alması ile

⁵⁸⁷ Maverdi, XV, s.288,289; Zuhayli, IV, s.203.

⁵⁸⁸ Maverdi, XV, s.288,289; Zuhayli, IV, s.203.

⁵⁸⁹ Zuhayli, IV, s.235.

⁵⁹⁰ Zuhayli, IV, s.235.

⁵⁹¹ Zuhayli, IV, s.259.

ötekisinden ayrılamaz; o bakımından bunu yemekle yeminini bozmuş olmaz, demişlerdir.⁵⁹²

2.11. Helaller ve Haramlar ile ilgili Bazı Hususlar

2.11.1. Yenmesi Helal Olan ve Olmayan Şeyler

Cumhura göre; “gelincik denen hayvanın eti haramdır.”⁵⁹³

Şafîilere göre; “gelinciğin etini yemek helaldir.”⁵⁹⁴

Cumhura göre; “zürafa ve papağanın eti helaldir.”⁵⁹⁵

Şafîilere göre; “zürafa ve papağanın eti haramdır.”⁵⁹⁶

2.11.2. İçki ile Tedavi Meselesi

Cumhurun mûtemed görüşüne göre, içkiyle tedavi olunmak haramdır.⁵⁹⁷

Cumhur, delil olarak Hz. Peygamber (s.a.s.) Efendimiz, kendisine “içki ilâçtır” diyen birine şöyle demişti: “*O ilâç değil, olsa olsa bir hastalıktır*”⁵⁹⁸ ve diğer bir hadislerinde Hz. Peygamber (s.a.s.) buyurmuşlar ki: “*Aziz ve Celil olan Yüce Allah, şüphesiz derdi de devasını da (yeryüzüne) indirmiştir ve her bir hastalık için bir ilâç yaratmıştır. Haram şeylerle tedavi olmayın*”⁵⁹⁹ hadislerini göstermişlerdir.

Şafîilere göre ise, sade içkiyle tedavi olunmak haramdır. Ancak az miktarda sade, sarhoş edici olmayan içkinin, başka temiz bir ilâcın o işi görememesi nedeniyle zorunlu olarak kullanılması gerekirse, adalet sahibi Müslüman bir tabibin tavsiyesi hâlinde tedavinin tercihlî oluşundan ötürü ilâç olarak kullanılması caiz olur. Şafîiler aynı şekilde boğazda takılan lokmayı yutabilmek için de bu nitelikteki içkiyi kullanmak caiz olur. Bu gibi hâllerde bu nitelikteki içkiyi kullanmak bazen de vacip olur. Devamla Şafîiler; içki dışında kalan diğer necis şeylerle tedavi olunmak da aynen içki gibi kendisinde eriyip yok olan bir şeyle karışık ise, yerini tutacak başka bir temiz ilâç da yoksa o zaman tedavide kullanılması caiz olur. Aksi takdirde haram olur, demişlerdir.⁶⁰⁰

⁵⁹² Zuhayli, IV, s.259.

⁵⁹³ Ceziri, III, s.1068.

⁵⁹⁴ İmrani, IV, s.504.

⁵⁹⁵ Ceziri, III, s.1068,1069.

⁵⁹⁶ Komisyon, **Büyük Şafii Fıkhı**, II, s.73.

⁵⁹⁷ Ceziri, III, s.1076.

⁵⁹⁸ Nevevi, **Sahihi Müslim bi-Şerhi'n-Nevevi**, Eşribe, 12 (1984), XIII, s.220; Ebu Davud, Tıbb, 11 (3873), IV, s.7; Dârimî, Eşribe, 6 (2095), II, s.153,154.

⁵⁹⁹ Ebu Davud, Tıbb, 11 (3874), IV, s.7

⁶⁰⁰ Ceziri, III, s.1076.

2.11.3. Sakalın Tıraş Edilmesinin Hükümü

Cumhura göre; “erkeğin sakalını tıraş etmesi haramdır.”⁶⁰¹

Şafîilere göre ise; “sakalı tıraş etmek veya kısaltmakta aşırıya kaçmak mekruhtur.”⁶⁰²

2.11.4. At Yarışları, Diğer Yarışlar, Ok ve Benzeri Atıcılık Yarışmaları

İslam dini, etini yemek maksadıyla kesme dışında, hayvanlara eziyet edilmesini yasaklamıştır. Yalnız kendi aralarında atları veya atlarla develeri birbirleriyle yarıştırmak istisna edilmiştir. Zira bunları yarıştırmak, cihâd için bir tür idman sayılır.⁶⁰³

Hanefiler, yarışlar cihada karşı idman ve eğitim maksadıyla yapılırsa mendub;⁶⁰⁴ Malikiler, vacip;⁶⁰⁵ Hanbelîler ise, karşılıklı veya karşılıksız olması caizdir,⁶⁰⁶ demişlerdir.

Şafîiler ise; yarışların erkekler için sünnet, cihâd açısından gerekli olması durumunda farzdır. Ancak yol kesicilik gibi helâl olmayan bir iş için yapılırsa haramdır. Mekruh bir iş için yapılırsa mekruh, mubah bir iş için veya maksatsız olarak yapılırsa mubahtır, demişlerdir.⁶⁰⁷

2.11.5. Yarışmaların Ödül Karşılığı Yapılması Konusu

Ödül karşılı yapılan at ve deve koşuları ile ok atıcılığı gibi yarışmalardan başka yarışmaların ödül karşılığı yapılması sahih olur mu, olmaz mı? Konusunda da ihtilaf çıkmıştır.

Cumhur; at ve deve koşuları ile ok atıcılığı gibi yarışmalardan başka yarışmaların ödül karşılığı yapılması sahih olmaz, demişlerdir.⁶⁰⁸

Şafîiler’den mûtemed görüşe göre; eşek, katır ve fille de ödüllü olarak yarış düzenlemek sahih olur.⁶⁰⁹

⁶⁰¹ Ceziri, III, s.1121,1122. Hanefilere göre, sakalın traş edilmesi tahrimen mekruhtur. Zuhayli, IV, s.372.

⁶⁰² Ceziri, III, s.1120,1121.

⁶⁰³ Ceziri, III, s.1124.

⁶⁰⁴ Ceziri, III, s.1124.

⁶⁰⁵ Ceziri, III, s.1124.

⁶⁰⁶ Ceziri, III, s.1124.

⁶⁰⁷ Ceziri, III, s.1124.

⁶⁰⁸ Ceziri, III, s.1129.

⁶⁰⁹ Ceziri, III, s.1130.

2.11.6. Gemi Yarışları Yapma Konusu

Cumhura göre, “gemi yarışları yapmak sahihtir.”⁶¹⁰

Şafîilere göre ise, “yelkenli gemilerle yarış yapmak caiz olmaz.”⁶¹¹

2.11.7. Satranç Oynamanın Hükümü

Cumhura göre, “satranç oynamak haramdır.”⁶¹²

Şafîiler ise, Satranç oynamak mekruhtur, demişlerdir. Bu mezhep âlimleri; din bakımından kendisinden yararlanan bir oyun olmadığından dolayı terk edilmesinin evla olduğunu ancak haram olmadığını ifade etmişlerdir. Ayrıca İbn Abbas, İbn Zübeyr, Ebu Hureyre ve Said b. El-Müseyyeb gibi sahabilerin satranç oynadıklarının rivayet edildiğini, haramlık hususunda herhangi bir nassın varit olmadığını ve eşyada aslolanın mübahlık olduğu, bu gibi durumlar göz önünde bulundurulduğunda satrancın haram olmayacağı ortaya çıkmaktadır, demişlerdir.⁶¹³

2.11.8. Selam Vermek

2.11.8.1. Selamın ve Selama Karşılık Vermenin Hükümü

Cumhura göre, erkeğin yabancı bir kadına selam vermesi mekruhtur. Ancak bu yabancı kadın, çok yaşlı veya genç olduğu halde çirkin görünümlü bir kadın olursa, selam vermek mekruh olmaz.⁶¹⁴

Şafîiler ise, erkeğin yalnız başına bir yerde bulunan genç kadına selam vermesi haramdır. Aynı şekilde kadının da o selama karşılıkta bulunması veya erkeğe selam vermesi haramdır. Bu kadının çirkin veya şehvetli olup olmaması durumlarında hüküm aynıdır, demişlerdir.⁶¹⁵

Mezhep âlimleri: Ezan okunurken, kamet yapılırken, yargı meclisindeyken kadıya selam vermek gibi konularda da muhalif görüşler beyan etmişlerdir. Ezan okunurken, kamet yapılırken, yargı meclisindeyken kadıya selam vermek cumhura göre; mekruh;⁶¹⁶ Şafîiler göre ise, mekruh değildir.⁶¹⁷

⁶¹⁰ Ceziri, III, s.1129.

⁶¹¹ Ceziri, III, s.1130.

⁶¹² Ceziri, III, s.1129,1130; Zuhayli, IV, s.375,376.

⁶¹³ Zuhayli, IV, s.376.

⁶¹⁴ Ceziri, III, s.1133; Zuhayli, IV, s.380.

⁶¹⁵ Ceziri, III, s.1133.

⁶¹⁶ Ceziri, III, s.1133.

⁶¹⁷ Ceziri, III, s.1133.

2.11.8.2. Aksırana Hayır Duada Bulunmak (Teşmit-i Âtı)

Cumhura göre, “aksırana hayır duada bulunmak, selama mukâbeledede bulunmak gibi farz-ı kifayedir.”⁶¹⁸

Şafîler ise, “aksırana hayır duada bulunmanın sünnet olduğunu söylemişlerdir.”⁶¹⁹

⁶¹⁸ Ceziri, III, s.1133.

⁶¹⁹ Ceziri, III, s.1133.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. MUÂMELÂT'TA İMAM ŞAFFİİ'NİN TEFERRÜT ETTİĞİ MESELELER

Muâmelât, İslam hukukunun ibâdât ve ukûbât dışında kalan ve günlük yaşantımızda karşılaştığımız her türlü işlemleri içine alan en geniş bölümü. Buna göre İslam aile, eşya ve borçlar hukuku karşılığında bazen de biraz daha dar anlamda İslam eşya ve borçlar hukuku karşılığında kullanılır.⁶²⁰ Biz de muâmelât kavramının dar anlamından hareketle bu bölümde, İslam eşya ve borçlar hukukunu; aile hukukunu da üçüncü bölümde işleyeceğiz.

3.1. Alış-Veriş ve Bununla ilgili Hükümler (Kitâbü'1-Buyû)

3.1.1. Akdi Yapan (Âkid)

Akit yapmanın kendi adına asaleten akit yapabilmesi için ehliyetin bulunması veya niyabeten başkası adına akit yapmak için şer'i yetkisinin veya vekâletinin bulunması lazımdır.⁶²¹ Âkid ile ilgili bir takım şartlar hakkında cumhur ile Şafîiler ihtilaf etmişlerdir.

3.1.1.1. Küçüğün Satışı

Cumhur, mümeyyiz olmayan çocuğun yaptığı aktin gerçekleşmeyeceğini, akdi yapan kişinin, mümeyyiz olması gerektiğini ifade etmişlerdir. Dolayısıyla cumhura göre, mümeyyiz çocuğun akdi geçerlidir.⁶²²

Şafîiler, mümeyyiz olsun olmasın, çocuğun, satış akdi gerçekleşmez, demişlerdir. Onlar; bir kişi, çocuğa bir şey satarsa satış akdi batıl olur ve çocuktan almış olduğu parayı da iade etmesi gerekir. Çünkü o para, şahsın yanında çocuğun namına garantidedir. Ama bir çocuk, bir mal satın müşteriden almış olduğu parayı zayi ederse sorumlu olmaz. Müşterinin kesesinden gitmiş sayılır. Velisi izin verse de çocuğun satışı gerçekleşmez, demişlerdir.⁶²³

⁶²⁰ Erdoğan, "Mu'âmelât", s.384.

⁶²¹ Zuhayli, V, s.90,91.

⁶²² Ceziri, III, s.1287.

⁶²³ Şirbini, II, s.12.

3.1.1.2. Âmâ Olana Satış

Cumhur: Âmâ olana yapılan satışın, satılan şeyin niteliği belirtilip rızası alındığı takdirde sahih olacağını söylemişlerdir.⁶²⁴

Şafîiler: Bir kişi, âmâ birine bir şey satarsa, satış akdinin batıl olacağını, çünkü âmâ bir kimsenin, iyi ve kötüyü idrak etmekte kusurunun olacağını, bu bakımından âmâ için ma' kudunaleyh (satılan şey) meçhul olur, demişlerdir.⁶²⁵

3.1.2. Görme Muhayyerliği ve Ortada Bulunmayan Bir Malın Satımı

Cumhur, görülmeyen veya akit meclisinden uzakta bulunan aynı malların satışında hıyar-ı ru'yete (görme muhayyerliliği) cevaz vermiştir.⁶²⁶ Delilleri ise, şu rivayettir: *“Kim görmediği bir şeyi satın alırsa o bunu gördüğü zaman muhayyerdir.”*⁶²⁷ Ayrıca *“ Osman b. Affan, Talha b. Abdullah'a Basra'daki bir arazisini sattı, araziye her ikisi de görmemişlerdi. Hz. Osman'a “aldandın” dediler. Dedi ki: “Ben muhayyerim, çünkü görmeden sattım.” Talha'ya dediler ki: “sen aldandın.” Dedi ki: “Ben muhayyerim, çünkü görmeden aldım.” İkisi bu hususta Cübeyr b. Mutim'i hakem yaptılar; o da seçme hakkının Talha'nın olduğuna hükmetti”*⁶²⁸ şeklindeki olayla da hadisi teyid etmişlerdir.

Şafîilere göre, akit meclisinde hazır olmayan şeyin satış akti, asla geçerli olmaz. Bu satış ister mal vasfedilerek yapılsın ister vasfedilmeden yapılsın aynıdır; hıyar-ı ru'yet sabit olmaz. Çünkü bu akitte iki taraf arasında çekişmeye sebep olabilecek bir garar ve meçhüllük vardır. Şafîiler, Resulullah'ın (s.a.s.) *“garar satışı”* nehyettiğini⁶²⁹ ve *“Kim görmediği bir şeyi satın alırsa...”* hadisinin zayıf veya batıl olduğunu ileri sürmüşlerdir.⁶³⁰

3.1.3. Bey'u'l-Muâtât

Muâtât veya murâvada bey'i; akdi yapan tarafların semen ve müsemmen üzerinde ittifak ederek, icap ve kabul olmaksızın bunları birbirlerine vermeleri suretiyle yapılan satıştır.⁶³¹

⁶²⁴ Ceziri, III, s.1287.

⁶²⁵ Ceziri, III, s.1287.

⁶²⁶ Zuhayli, V, s.202.

⁶²⁷ Zeylai, Cemalüddin Ebu Muhammed b. Abdilllah b. Yusuf el-Hanefi Zeylai (ö. 762 h.), **Nasbu'r-Raye li Ehadisi'l-Hidaye**, Daru'l-Hadis, Mısır ty., IV, s.9.

⁶²⁸ Zeylai, IV, s.9.

⁶²⁹ İbn Mace, Ticârât, 23 (2194-2195), III, s.314.

⁶³⁰ Zuhayli, V, s.225.

⁶³¹ Zuhayli, V, s.225.

Cumhur, eğer rızaya delalet eden, akit taraflarından her birisinin iradesini tam anlamı ile ortaya koyabilen ve alışılmış, itiyat haline getirilmiş bir alışveriş şekli ise, muâtât satışı sahihtir. Çünkü satış, rızaya delalet eden her şey ile sahih olur. Diğer taraftan insanlar her çağda karşılıklı alıp verme ile aralarında alışveriş yapa gelmişlerdir. Bunun kabul edilmeyip reddedildiğine dair kimseden bir nakil de gelmiş değildir. Dolayısıyla bu konuda icma vardır. İşte burada rızaya delalet hususunda karinenin varlığı yeterlidir, demişlerdir.⁶³²

Şafîlere göre ise, açık veya kinayeli lafızlar kullanılarak yapılan icap ve kabul ile akdin gerçekleşmesi şarttır. Bu nedenle onlar, buna göre muâtât bey'inin sahih olmayacağını ve satılan şeyin kıymetli veya basit olmasının da durumu değiştirmeyeceğini kabul etmişler; çünkü Resulullah (s.a.s.)'in: “*Satış ancak karşılıklı rıza ile olur*”⁶³³ hadisini delil olarak göstermişlerdir. Ayrıca Şafîler, rıza açık olmayan bir durum olduğundan ona delalet eden lafızın muteber olacağını ifade etmişlerdir.⁶³⁴

3.2. Ribâ

Ribâ lügatte “fazlalık” anlamına gelir. Ribâ kelimesinin bu anlamı taşıdığı, şu ayette de görülmektedir: “*Biz onun (yeryüzünün) üzerine suyu (yağmuru) indirdiğimiz zaman o harekete gelir, kabarır.*”⁶³⁵ Ayet-i kerimedeki “*rebet*” kelimesi kabarmakla tercüme edilebilir ki, buradaki kabarmanın anlamı fazlalaşmadır.⁶³⁶

Cumhur: “Ribâ’yı; Nesîe Ribâsı ve Ribây-ı fazl olmak üzere iki kısma ayırır.”⁶³⁷

Şafîler, cumhurun öne sürdüğü iki şıkka bir tane daha ekleyerek ribâ'nın üçe ayrıldığını söylemişlerdir. O da Ribâ bi'l-yeddir. Ribâ bi'l-yed (teslimden doğan faiz) ise; bedellerin her ikisinin veya birinin tesliminin geciktirildiği satım türüdür. Sözelimi buğdayla buğdayı karşılıklı teslim ve tesellüm etmeksizin satmaktır, demişlerdir.⁶³⁸

⁶³² Zuhayli, V, s.225.

⁶³³ İbn Mace, Ticârât, 18 (2185), III, s.305.

⁶³⁴ Zuhayli, V, s.225.

⁶³⁵ Hac sûresi, 22/5.

⁶³⁶ Ceziri, III, s.1399.

⁶³⁷ Ceziri, III, s.1399.

⁶³⁸ Şirbini, II, s.29.

3.3. Selem

3.3.1. Selem'in Rüknu ve Şartları

Dört mezhep imamı selem akdi yapmak, akid esnasında anılan bazı şartlarla sahih olur.⁶³⁹ Fakat bu şartların bazılarında, Şafîiler üç mezhebe muhalefet etmişlerdir. Bu şartlar şunlardır:

3.3.1.1. Üzerine Selem Akdi Yapılan Şeyin Niteliği

Cumhur, üzerine selem akdi yapılan şeyin niteliğinin açıklanması gerektiğini belirtmişlerdir. Örneğin kaliteli veya kalitesiz demek gibi üzerine selem yapılan şeylerin; sayılan şeylerdense sayıları, ölçülen şeylerdense ölçüleri açıklanmalıdır, demişlerdir.⁶⁴⁰

Şafîiler ise, üzerine selem yapılan şeyin kaliteli veya kalitesiz olduğunun akid esnasında belirtilmesinin şart olmadığını söylemişlerdir. Şafîiler; akid esnasında bu gibi hususlardan söz edilmediği takdirde akid, örf'e göre üzerine selem yapılan şeyin en iyi kalitede olanına yönelir ve o şeyin de en az derecesine inilir, demişlerdir.⁶⁴¹

3.3.1.2. Üzerine Selem Yapılan Şeyin Tecilli Olması

Cumhura göre, üzerine selem akdi yapılan şey, belli bir süre sonra verilmelidir. Hanefi ve Hanbelîlere göre, bu sürenin en azı bir ay;⁶⁴² Malikîlere göre, on beş gündür.⁶⁴³ Dolayısıyla üç mezhebe göre, üzerine selem yapılan şeyin derhal teslim edilmesi sahih olmaz.⁶⁴⁴

Şafîiler: "Üzerine selem yapılan şeyin tecilli (zamana bağlanması) olması şart değildir. Aksine, peşin olması da sahih olur."⁶⁴⁵

3.4. Rehin

3.4.1. Rehinin Şartları

Mezhepler rehinin şartları hususunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir.

⁶³⁹ Ceziri, IV, s.1486.

⁶⁴⁰ Ceziri, IV, s.1486.

⁶⁴¹ Ceziri, IV, s.1486.

⁶⁴² Ceziri, IV, s.1487.

⁶⁴³ Ceziri, IV, s.1487.

⁶⁴⁴ Ceziri, IV, s.1487.

⁶⁴⁵ Şirbini, II, s.137; Ceziri, IV, s.1487.

3.4.1.1. Rehnin Tamam Olmasının Şartı - Rehnin Kabzedilmesi

Cumhura göre, rehinde kabzın sahih olması için devamlı olması şarttır.⁶⁴⁶

Şafîiler ise, kaldığı takdirde kendisinden yararlanmanın mümkün olduğu şeylerde kabzın devamlılığı, kabzın sıhhatinin şartlarından değildir, demişlerdir.⁶⁴⁷

3.4.1.2. Çabuk Bozulan Şeylerin Rehnedilmesi

Cumhur; vadesi gelmiş veya vadeli borç karşılığında çabuk bozulan şeylerin rehnedilmesinin sahih olduğunu söylemiştir. Bu mezhepler; rehnedilen bu şeyin üzüm ve hurma gibi kurutulmak suretiyle ıslahı mümkün olan türden olması ile bu şekilde ıslahı mümkün olmayan kavun, karpuz ve yemek gibi olması arasında bir fark yoktur, demişlerdir.⁶⁴⁸

Şafîiler, bozulmasından önce vadesi gelmeyecek bir borç karşılığında rehin bırakılacak olursa duruma bakılır, şayet bozulmasından korkulduğu takdirde onu satması şartını koşmuşsa rehnetmesi caiz olur, demişlerdir. Ancak Şafîiler, merhun mutlak olarak rehin bırakılmış ve satılması şart koşulmamışsa, bu konuda iki görüşün mevcut olduğunu ve bu mevcut görüşlerden sahih olanına göre, bunun rehnedilmesinin sahih olmayacağı yönünde açıklmada bulunmuşlardır.⁶⁴⁹

3.4.2. Sahih Rehnin Hükümleri

Sahih rehinde rehinden faydalanma meselesi üzerinde, Şafîiler ile Cumhur arasında ihtilaf vuku bulmuştur.

Cumhur, râhinin rehinden yararlanmasının sahih olmadığını; Şafîiler ise, mürtehine zarar vermediği sürece râhinin rehinden yararlanmasının caiz olduğunu dile getirmişlerdir.⁶⁵⁰ Şimdi bu iki görüşün detayına geçebiliriz.

Hanefiler ve Hanbelfiler; kullanmak, binmek, giymek ve mesken olarak kullanmak ve benzer her hangi bir yolla merhundan yararlanmak, râhin için ancak mürtehinin izni ile mümkündür, demişlerdir.⁶⁵¹

Malikiler ise, râhinin rehinden yararlanmasının caiz olmadığını kabul ettikleri gibi, mürtehinin râhine yararlanma izni vermesini de rehnin iptal edilmesinin sebepleri

⁶⁴⁶ Zuhayli, VI, s.333.

⁶⁴⁷ Zuhayli, VI, s.334.

⁶⁴⁸ Zuhayli, VI, s.357.

⁶⁴⁹ Şirbini, II, s.164; Şirazi, II, s.90,95; Zuhayli, VI, s.357.

⁶⁵⁰ Zuhayli, VI, s.368,369.

⁶⁵¹ İbn Âbidin, VII, s.342; İbn Kudame, VI, s.509,510; Buhuti, V, s.1586,1587.

arasında kabul etmişlerdir. Çünkü yararlanma izni, mürtehinin rehin konusundaki hakkından vazgeçmesi olarak kabul edilir, şeklinde görüş beyan etmişlerdir.⁶⁵²

Şafîilerde; râhin, binmek, kullanmak, içinde oturmak, giymek, bineğe veya arabaya yük yüklemek gibi merhunun kıymetinin eksiltmeyecek şekillerde rehinden istifade eder, demişlerdir. Çünkü onlara göre, rehinin menfaatleri ve artışı râhinin mülküdür ve borç, (rehinden sağlanacak) menfaat ve gelire taalluk etmez.⁶⁵³

3.5. Müzâraa

Lügat bakımından ekin ekmede ortaklık etmek anlamına gelen müzâraa kelimesi, mezhepler arasında tartışılmış olup, sahih olup olmadığı konusunda iki görüş ortaya çıkmıştır. Şafîiler bu ortaklığın caiz olmadığını, cumhur ise bunun caiz olduğunu ileri sürmüşlerdir.⁶⁵⁴

İmâmeyn; bu akid işçinin, elde edilecek ürünün bir kısmını verme karşılığında tarlayı ekmek için icar etmesi veya tarla sahibinin, elde edilecek ürünün bir kısmını verme karşılığında ekin ekme üzere işçiyi icar etmesi gibi durumları kapsayacağını, ifade etmiştir.⁶⁵⁵ Bu şekildeki bir ortaklığın; caizliği hususunda Ebu Yusuf ile Muhammed ittifak etmişlerdir. İmâmeyn'in görüşü, müftâbih olarak kabul edilmiştir.⁶⁵⁶

Hanbelîler, Ebu Yusuf ile Muhammed'in söyledikleri şekildeki müzâraanın caiz olduğunu kabullenmektedirler. Yalnız bunlar, tohumu tarla sahibinin vermesi gerektiğini söylemişlerdir.⁶⁵⁷

Malikiler, tarlanın tümünün veya bir kısmının, kendisinden elde edilecek ürünün bir kısmı karşılığında icara verilmemesi ve tarafların kazançta eşit olmaları kaydıyla yapılan müzâraa akdi helâl olur, demişlerdir.⁶⁵⁸

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılıyor ki cumhur belli şartlar çerçevesinde yapılan müzâraa akdinin caiz olacağı noktasında ittifak etmişlerdir.

Şafîiler ise, belli şartlar gerçekleşse bile müzâraa akdinin caiz olmayacağını söylemişlerdir. Onlara göre, müzâraa akdinde, tarla kendisinden elde edilecek gelirin bir

⁶⁵² Zuhayli, VI, s.370.

⁶⁵³ Şirbini, II, s.172; Şirazi, II, s.96,97.

⁶⁵⁴ Ceziri, IV, s.1587.

⁶⁵⁵ Ebu Hanife, bu anlamdaki müzâraayı yasaklamıştır. Çünkü işçiyi, emeğiyle elde edilecek ürünün bir kısmını kendisine verme karşılığında kiralamak yasaklanmıştır. Fakat İmamı Azam Ebu Hanife, tarım aletleriyle tohumun tarla sahibine ve işçiye ait olması durumunda bu yapılan müzâraanın caiz olacağını söylemiştir. Ceziri, IV, s.1588.

⁶⁵⁶ Halebî, IV, s.85; Ceziri, IV, s.1588.

⁶⁵⁷ Ceziri, IV, s.1588,1589.

⁶⁵⁸ İbn Cüzey el-Kelbi, s.435,437.

kısmı karşılığında icara verilmiş olmaktadır ki, bu sahih değildir. Şafîiler; bu yasaklığın gerekçesini ise, akdin belirsiz ve bilinmeyen bir şey üzerine yapılması olarak açıklamışlardır. Yasaklanma gerekçelerini bu şekilde açıklayan bu mezhep âlimleri; Müzâraa ve muhabere akdini yapan işçi (ekinci), ne kadar ürün elde edeceğini bilmeksizin tarlada çalıştığını, dolayısıyla bunda meçhullük bulunduğunu bu ve buna benzer sebeplerden ötürü; müzâraa ve muhabere akitlerinin, sünnetle yasaklandıklarını ifade etmişlerdir.⁶⁵⁹ Şafîiler delil olarak Râfi b. Hadîc'den gelen şu rivayeti göstermişlerdir: *“Biz Resulullah zamanında arazi icarı akdi yapardık da tarlaları mahsulün 1/3’i yahut 1/4’i yahut kararlaştırılan zahire mukabilinde kiraya verirdik. Bir gün amcalarımdan biri bize geldi ve şöyle dedi: “Resulullah (s.a.s.) bizleri, bizim için menfaatli olan bir işten nehyetti. Allah’a ve Resulu’ne itaat etmek ise bizim için daha hayırlıdır. Resulullah bizleri arazi icarı akdi yapıp da tarlaları mahsulün 1/3’i yahut 1/4’i yahut kararlaştırılan zahire miktarı karşılığında kiraya vermekten nehyetti ve arazi sahibine, tarlasını kendisinin ekmesini yahut başkasına (ücretsiz verip) ektirmesini emir buyurdu. Tarlanın kiraya verilmesini, ekmekten ve ektirmekten başkasını kerih gördü.”* Buharî ve Müslim, Cabir b. Abdullah’tan *“Resulullah muhâbara’dan nehyetti”*⁶⁶⁰ şeklinde bir haber nakletmişlerdir.

3.6. Şirket

3.6.1. Mezheplere göre Sahih Olan Şirketler

Hanefiler, bütün şirketler muayyen şartları taşımaları halinde istisnasız olarak caizdir, demişlerdir.⁶⁶¹

Malikiler, vücut şirketi dışında bütün şirketleri caiz kabul ederler.⁶⁶²

Hanbelîler, mufâvada şirketi hariç bütün şirketleri caiz kabul etmişlerdir.⁶⁶³

Şafîiler, diğer mezheplerin sahih olduğunu söyledikleri inan ve mudarebe şirketi dışında kalan bütün şirketleri, batıl kabul ederler.⁶⁶⁴

⁶⁵⁹ Şirazi, II, s.241,242; Şafîiler; bu fâsid akde dayanarak ekinci, bir tarlada çalışırsa, tarlada yetişen ürün tarla sahibinin olur. Tarla sahibi de işçiye emeğinin ücretini ve yaptığı masrafların bedelini öder. Ayrıca müzâraa, müsâkâta bağlı olarak sahih olur. Şöyle ki: Tarla sahihlerinden biri, hurma ağaçları veya üzüm bağları dikili olan bir tarlasını, meyvesinin belirli bir bölümü karşılığında koruyup sulaması ve gelişip büyümesine çalışması karşılığında bir işçiye verirse, yapılan bu akde müsâkât denir. Bu hurmalık ve bağda tahıl ekmeğe elverişli bir boşluk varsa, ürününün bir bölümü karşılığında işçinin bu boşluğu icar etmesi sahih olur, demişlerdir. Şirazi, II, s.241,242.

⁶⁶⁰ Nevevi, **Sahihi Müslim bi-Şerhi’n-Nevevi**, Kitabu’l Büyû’, 18 (1548), X, s.292,293.

⁶⁶¹ İbn Âbidin, XIII, s.446,453.

⁶⁶² İbn Cüzey el-Kelbi, s.439,440.

⁶⁶³ İbn Kudame, VII, s.109.

3.6.2. A'mâl (İş) veya Ebdan (Beden/emek) Ortaklığı

A'mâl veya ebdan ortaklığı, her biri bir meslek sahibi olan iki veya daha fazla sayıdaki kişinin, bedenlen çalışmak ve Allah'ın kendilerine nasip kılacağı geliri/ürünü paylaşmak üzere ortaklık kurmalarıdır. İki demirci veya iki marangozun ortaklık kurması gibi...⁶⁶⁵

Cumhur, kâr elde etmek maksadıyla kurulan şirketlerin caiz olduğunu ve bu tür şirketlerde vekâlet vermenin de mümkün olacağını ifade etmiştir.⁶⁶⁶ Onlar, bu tür ortaklıkların insanların teamülü haline geldiğini beyan etmişlerdir. Ayrıca cumhura göre; mudarebede olduğu gibi şirket mal ile yahut amel ile olur. Burada söz konusu olan her hangi bir ameldir.⁶⁶⁷ İbn Mes'ud'dan gelen şu nakli delil olarak göstermişlerdir: İbn Mes'ud şöyle demiştir: “*Bedir gününde ben, Ammar ve Sa'd ortak olduk. Sa'd iki esir aldı, ben ve Ammar hiçbir esir alamadık. Peygamber (s.a.s.) bizim bu ortaklığımıza karşı çıkmadı.*”⁶⁶⁸ Onların; savaşta elde edecekleri selebi paylaşmak üzere anlaşmaları bir tür (düşman ölümleri üzerinden alınacak eşyalar) ortaklıktır, demişlerdir.⁶⁶⁹

Şafîilere göre; emek şirketi, örneğin iki hamalın veya iki terzinin, iki marangozun, iki dellalın mesleklerini yapmak suretiyle elde edecekleri kazancın aralarında ortak olması için sözleşme yapmaları şeklinde kurdukları ortaklıklardır. Bu kazanç aralarında eşit paylaşılabilirliği gibi farklı oranlarda da paylaşılabilir.⁶⁷⁰ Bu nedenle Şafîiler; ortakların sanatı ister aynı cinsten olsun isterse de ayrı cinsten olsun, bu tür ortaklıkların kurulmasının caiz olmadığını ileri sürmüşlerdir.⁶⁷¹

Şafîiler, bu şirketlerin şu nedenlerden dolayı batıl olduklarını ifade etmişlerdir:

1. Bu tür şirkette ortada bir sermaye bulunmaz,
2. Garar'ın (bilinmezlik- aldanma riski) bulunması,
3. Ortaklardan her biri beden ve emek bakımından diğer ortaktan ayrı olduğuna göre her bir ortağın kârının da kendine ait olması gerekir.⁶⁷²

⁶⁶⁴ Büceyrimi, III, s.447.

⁶⁶⁵ Ceziri, IV, s.1676.

⁶⁶⁶ Zuhayli, VI, s.81.

⁶⁶⁷ Zuhayli, VI, s.82.

⁶⁶⁸ Ebu Davud, Büyû', 30 (3388), III, s.257.

⁶⁶⁹ Zuhayli, VI, s.82.

⁶⁷⁰ Şirbini, II, s.274; Şirazi, II, s.158.

⁶⁷¹ Şirbini, II, s.274; Şirazi, II, s.158; Ceziri, IV, s.1676.

⁶⁷² Şirbini, II, s.275.

3.6.3. Şirketin Şartları

İki malın karıştırılması şart mıdır, değil midir? Bu konuda âlimler ihtilaf etmişlerdir.

Cumhur, ortaklığın mal ile değil akit ile gerçekleştiğinden, iki malın karıştırılmasının şart olmadığını ileri sürmüştür. Devamla aktin söz konusu olduğu şeyin iş olduğu, kârın da bunun sonucuda oluştuğu, malın ise buna tabi olması nedeniyle mudarebede olduğu gibi, malın karıştırılması şartının bulunmadığını söylemişlerdir. Diğer taraftan cumhura göre; şirket, tasarruf üzere yapılan bir akit olduğundan dolayı onda vekâlet manası vardır. Vekâlet ise karıştırmadan önce iki malda caizdir. O halde şirket de böyle caiz olur, demişlerdir.⁶⁷³

Şafîiler, akitten önce her iki malın, birbirlerinden ayrılmayacak şekilde karıştırılmasının şart olduğunu ifade etmişlerdir. Şayet bu karıştırma, akitten sonra meydana gelecek olursa, sahih kabul edilen görüşe göre, bunun yeterli olmayacağını; şirketin, karıştırmak demek olduğunu, karıştırmanın ise, her iki malın birbirinden ayrı olması halinde tahakkuk etmeyeceğini dolayısıyla şirket manası tahakkuk etmediğinden bu karışıma şirket denmeyeceğini belirtmişlerdir.

Şafîiler, şirketin hükümlerinden birisinin de telefin her iki malda olması gerektiğini, ancak karıştırmadan önce iki maldan birisi telef olacak olursa, sadece o malın sahibi namına telef olacağını, bunun ise şirketin varoluş gereğinden olmadığını ifade etmişlerdir. Onlara göre, dirhem ve dinarların birbirlerine karıştırılması durumunda olduğu gibi cinsleri bakımından ayrıştırma imkânı olan bu mallar karıştırılır ve içlerinden yalnızca birinin payı telef olur ise, onun hesabından telef olmuş olur; geri kalan mal üzerinde ortaklık yapmak, imkânsız hale gelmiş olur.⁶⁷⁴

İbni Rüşd Şafiilerin delilini kuvvetlendirecek şu açıklamayı yapmaktadır: “ Fıkıh (meselenin iyice anlaşılması), karıştırmakla her iki ortağın çalışmalarının daha üstün ve tamam olacağını ortaya koymaktadır.⁶⁷⁵

3.7. İcar (Kira) Akdi

Bu konuda gelecek zamana izafe edilen icar akdinin caizliği hususunda cumhur ile Şafîiler görüş ayrılığına düşmüşlerdir.

⁶⁷³ Zuhayli, VI, s.84.

⁶⁷⁴ Şirbini, II, s.277; Şirazi, II, s.157; Zuhayli, VI, s.84,85.

⁶⁷⁵ İbn Rüşd, II, s.250.

Cumhur, gelecek zamana izafe edilen bir icar akdinin, caiz olduğunu söylemiştir. Örnek olarak, bir kişi diğerine: “Şu evi sana ramazan ayının başlangıcından itibaren bir süreliğine kiralyorum” diyecek olsa ve akit recep ayında yapılmışsa, bu akit caizdir. Çünkü icar akdi, ma’kudun aleyhin peyderpey meydana gelişine uygun olarak peyderpey söz konusu olur. Buna göre akit delalet yolu ile menfaatin var olacağı bir zamana izafe edilmektedir. Satışta değil de icarede böyle bir izafenin caiz kabul edilmesi, zaruret dolayısıyladır.⁶⁷⁶

Şafîilere göre ise, evi gelecek sene yahut yarın başlamak üzere bir sene süreyle icara vermek gibi, bir ayn’ın (malın) gelecekteki bir menfaat için icara verilmesi sahih değildir. İcar akitle beraber başlamadıkça bu böyledir, demişlerdir.⁶⁷⁷

3.8. Vekâlet

Cumhur, ikrarda vekâlet vermenin caiz olduğunu kabul etmişlerdir. Onlar, ikrarda vekâlet vermenin “Filan kişinin lehine benim adıma şu ikrarda bulunman üzere sana vekâlet veriyorum” demekle gerçekleşeceğini; çünkü ikrar ile zimmetteki bir hakkın ispatı manasında olacağından, alış verişte olduğu gibi ikrarda da vekâlet vermenin caiz olduğunu ifade etmişlerdir.⁶⁷⁸

Şafîiler ise, ikrarda vekâlet vermenin caiz olmadığını; ikrarın bir hakkın mevcudiyetini haber vermek olduğunu; dolayısıyla şahitlikte olduğu gibi bunda da vekâletin kabul edilmeyeceğini ifade etmişlerdir. Onlar; şahitliğin, şahidin gördüğü veya işittiği şeyi haber vermesi manasına geldiğini; bunun bizzat şahide taalluk edeceğini ve onun tayin ettiği vekilde ise, böyle bir durumun gerçekleşmeyeceğini ileri sürerek, şahitlikte vekâletin sahih olmadığını söylemişlerdir.⁶⁷⁹

3.9. Daman (Tekeffül) Konuları

Cumhur ile Şafîiler mekfülünbih’in şartlarından olan “aktin bir anlam ifade edebilmesi için, mekfülünbih’in kefilden alınabilir olması” maddesi üzerinde farklı görüşler ileri sürmüşlerdir.

Cumhur: Bu şartın mali konularda söz konusu olacağını; dolayısıyla kefilden alınmasına imkân olmadığı için, hudud ve kısasta kefaletin caiz olmayacağını ifade

⁶⁷⁶ Zuhayli, VI, s.48.

⁶⁷⁷ Şirbini, II, s.435.

⁶⁷⁸ Zuhayli, VI, s.224.

⁶⁷⁹ Zuhayli, VI, s.224.

etmişlerdir. Ayrıca cumhur, böyle bir durumda kefaletin beklenen faydayı gerçekleştirilmeyeceğini söylemişlerdir.⁶⁸⁰ Delilleri ise, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) söylediği rivayet edilen "*Hiçbir hadde kefalet olmaz*"⁶⁸¹ buyruğudur. Cumhur: Diğer taraftan kefalet, işi sağlama bağlamaktır. Hadlerin esası ise, şüphelerle ber taraf edilmeleri ve düşürülmeleridir. İstiska (sağlama bağlamak) bunlara uygun düşmez. Çünkü mekfulünbihin huzura getirilmesine imkân olmadığı takdirde, hakkın kefilden istifa edilmesi caiz olmaz, demişlerdir.⁶⁸²

Şafîiler ise; şarap, zina, hırsızlık gibi, sırf Allah'ın hakkı olan hadlerde nefis veya beden kefaletinin caiz olmadığını; çünkü bu gibi hadlerin mümkün olduğunca ber taraf edilmesine çalışılacağını söylemişlerdir. Kısas, kazif haddi ve ta'zir gibi bir insanın halis hakkı olan hadlerde ise; nefis teslimi için kefalet caizdir. Çünkü bunlar bir insanın hakkıdır; o bakımdan insanların diğer mali haklarında olduğu gibi burada da kefalet sahîh olur, demişlerdir.⁶⁸³

3.10. Hacr (Tasarrufları Kısıtlamak)

3.10.1. Çocuğun Reşid Olmaksızın Buluğa Ermesi

İlim adamları reşid olarak buluğa ermedikçe malların küçüğe teslim edilmeyeceği üzerinde ittifak etmişlerdir.⁶⁸⁴ Cumhur ile Şafîiler reşid kelimesini tarif ederken ihtilaf etmişlerdir.

Cumhur rüşdü; kişide, malın idare edilmesinde, çoğaltılmasında, korunmasında ve ıslah edilmesinde gerekli bilginin bulunması ve güzel kullanılması ile bu kişinin faydalı ve zararlıyı ayırt ederek maslahat olmayan yerde malını harcamaması, savurganlık ve israf ile zayi etmemesi demektir, şeklinde tarif etmiştir.⁶⁸⁵

Şafîiler ise; rüşd, dinin ve malın salah bulması, kurtulması demektir, demişlerdir. Şafîiler; dinin ıslahının, kişinin kendisinden adalet sıfatını düşürecek masiyetleri işlememesi ile olacağını, malın ıslahının ise, bir ticari muamelede (fiyat yönünden) fahiş aldanmayı üstlenme, malını denize atmak ve malını haram yolda harcamak gibi bir yolla zayi etmek suretiyle saçıp savurmamakla mümkün olacağını ifade etmişlerdir.⁶⁸⁶

⁶⁸⁰ İbn Rüşd, II, s.293, İbn Kudame, VII, s.98,99; İbn Hümmam, V, s.399.

⁶⁸¹ Zeylai, **Nasbu'r-Raye**, IV, s.59.

⁶⁸² Zuhayli, VI, s.276.

⁶⁸³ Şirbini, II, s.286,287; Büceyrimi, III, s.442; Zuhayli, VI, s.277.

⁶⁸⁴ İbn Kudame, VI, s.509,510; Şirazi, II, s.126; İbn Rüşd, II, s.277.

⁶⁸⁵ İbn Rüşd, II, s.278; İbn Kudame, VI, s.607,608.

⁶⁸⁶ Şirbini, II, s.219; Şirazi, II, s.131,132.

3.10.2. Çocuğun Tasarrufları

Hanefi ve Malikiler: Mümeyyiz çocuğun mutlak menfaat sağlayan tasarrufları velisinin veya vasisinin geçerli kabul etmesine bağlı olmaksızın; zararlı veya faydalı tasarrufları ise, velisinin kabulüne bağlı olarak gerçekleşir, demişlerdir. Ayrıca onlar; çocuğa mutlak bir şekilde zarar veren tasarrufları veli kabul etse dahi, bu tasarruflar sahih olmaz, demişlerdir.⁶⁸⁷ Hanbelîler ise, velisi izin verdiği takdirde mümeyyiz çocuğun tasarrufunun sahih olacağı görüşünü benimsemiştir.⁶⁸⁸

Şafîlerde, mümeyyiz olsun olmasın, çocuğun tasarrufunun sahih olmayacağını, ayrıca mümeyyiz çocuğa velisi izin vermiş olsa dahi, mümeyyizin tasarruflarının geçerli olmayacağını söylemişlerdir.⁶⁸⁹

3.10.3. Çocuğa Tasarruflarında İzin Vermek

Velinin kasır kimseye ticarete bulunmak için izin vermesi ve iznin tasarruflar üzerinde etkisi konusunda, cumhur ile Şafîler arasında ihtilaf bulunmaktadır.⁶⁹⁰

Cumhur, mali konularında velinin, bu konuda bilgi sahibi olduğunu sezdiği takdirde, kasır ehliyetli kişiye ticaret yapması hususunda izin vermesinin caiz olduğunu ve bundan gayenin, kazanma yolları konusunda onu eğitmek olduğunu vurgulamışlardır. Cumhur delil olarak Yüce Allah: “*Yetimleri sınavınız*”⁶⁹¹ yani reşit olup olmadıklarını bilmek için onları deneyiniz, diye buyurmuştur. Bu deneme ise, alış-verişlerde tasarruf yetkisini onlara vermekle gerçekleşir, demişlerdir.⁶⁹²

Şafîler ise, kasır ehliyetli bir kimseye ticaret konusunda izin vermenin caiz olmadığını söylemişlerdir. Şafîler; böyle bir kimseye malın teslim edileceğini ve alış-verişlerinde kârlı bir akit yapması konusunda sınavacağını, ancak akit yapmak istediği takdirde bu akdin veli tarafından yapılacağını ileri sürmüşlerdir. Çünkü kasır ehliyetlinin tasarrufları ve akitleri, tasarrufun yapılmasında maslahatı takdir edebilmek için yeterli tecrübesi bulunmadığından, batıldır, demişlerdir.⁶⁹³

⁶⁸⁷ Zuhayli, VI, s.507,509.

⁶⁸⁸ Zuhayli, VI, s.509.

⁶⁸⁹ Şirazi, II, s.130,131.

⁶⁹⁰ Zuhayli, VI, s.524.

⁶⁹¹ Nisa sûresi, 4/6.

⁶⁹² Zuhayli, VI, s.524,525.

⁶⁹³ Şirazi, II, s.131,134.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. MÜNÂKEHÂT VE MÜFÂRAKÂT'TA (AİLE HUKUKU) İMAM ŞAFFİİ'NİN TEFERRÜT ETTİĞİ MESELELER

4.1. Nikâh'ta Teferrüt Ettiği Konular

4.1.1. Nikâhlanması Haram Olanlar

4.1.1.1. Hısımlık Mahremiyeti

Hanefiler; nikâh, lügatte mutlaka “vatıy” cinsel ilişkiye girmek manasınadır. Yani helâl yolla olan ilişkiye nikâh denildiği gibi; haram olarak gerçekleşebilecek bir ilişkiye de nikâh denilir. Buna göre Hanefiler, nikâh ile hürmeti müsaherenin sabit olacağını gösteren nassların hem meşru, hem de gayrı meşru ilişkileri kapsayacağını ifade etmişlerdir.⁶⁹⁴ Hanefiler, hısımlık mahremiyetinin zinayla veya nikâhsız da olsa şehvetle bakmakla veya ellemekle sabit olacağını dile getirmişlerdir. Örneğin bir kadınla zina eden veya şüphe sonucu cinsel temasta bulunan bir kimseye, zina ettiği veya temasta bulunduğu kadının usul ve fûrû'nun haram olacağını; aynı şekilde o kadın da kendisiyle temasta bulunan veya zina eden erkeğin usul ve fûruna haram olacağını söylemişlerdir. Ayrıca kadınla erkeğin birlikte şehvetle birbirlerine tenlerini dokundurmaları ve birbirlerinin tenasül organlarına bakmalarının da bu hükme tabi olduğunu; ancak hısımlık mahremiyetinin oluşması için tenasül organının dışına değil de içine bakmak geçerli bir sebep olur, demişlerdir.⁶⁹⁵

Malikiler'in zina yoluyla vukûbulan cinsel temasın hükmü hususunda üç görüşü vardır. Birincisi, Şafîîlerin kavli gibi; “Bu tür cinsel temas nedeniyle hısımlık mahremiyeti sabit olmaz”; İkincisi, Hanefilerin kavli gibi; “Bu tür cinsel temas nedeniyle hısımlık mahremiyeti ilgili taraflara yayılır”; Üçüncüsü de, “Bu cinsel temas, sadece mekruhluğu yayar.” Bu görüşlerden üçüncüsünün, zayıf bir kavil olduğu; Şafîîlerin görüşünün de tercih edildiği; ancak İmam Malik'in Hanefilerin görüşüne katıldığı ve vefat edinceye kadar bu şekilde fetva verdiği belirtilmiştir.⁶⁹⁶

Hanbelîler, haram cinsel temas da helal cinsel temas gibidir. Her iki temasla da hısımlık mahremiyeti sabit olur. Bir kimse bir kadınla zina ederse; o kadın, o kimsenin ebeveynine haram olur. O kadının anası ve kızı da o kimseye haram olur. Bir kimse

⁶⁹⁴ Bilmen, Ömer Nasuhi, **Hukukî İslamiye ve İstılahatı Fıkhiyye kamusu**, Bilmen Basım ve Yayınevi, II, s.96,98.

⁶⁹⁵ Ceziri, VII, s.3055.

⁶⁹⁶ Ceziri, VII, s.3055.

kaynanasıyla cinsel temasta bulunursa; karısı kendisine haram olur ve ondan ayrılması vacip olur, demişlerdir.⁶⁹⁷

Cumhurun görüşünü özetleyecek olursak, onlar kadınla zina eden bir kimseye, zina ettiği kadının usul ve fûrûunun haram olacağını; aynı şekilde o kadının da kendisiyle zina eden erkeğin usul ve fûruna haram olacağını söylemişlerdir.

Şafîiler; nikâhın, akid manasında hakikat olduğunu; bu husustaki nasların, akitsiz olan gayri meşru ilişkileri kapsamayacağını ileri sürmüşlerdir. Onlar, “*Haramın helâli haram kılmayacağı*”⁶⁹⁸ hadis-i şerif ile beyan buyrulmuştur. Bununla birlikte nikâh, övülen, teşvik olunan bir emirdir. Hürmeti müsâheranın sübutu ise bir nimettir. Hâlbuki zina, kötülenmiş olup bununla nesep ve iddet sabit olmaz. Ayrıca cezaya sebep olduğundan nimete vesile olmaz, demişlerdir.⁶⁹⁹ Binaenaleyh bir kızla zina eden kimseye o kızın anası haram olmaz. Nitekim bir ana ile zina etmek de o kadının kızını, kendisiyle zina eden erkeğe haram kılmaz. Zina suyundan doğan kız, suyundan yaratılmış olduğu erkeğe, o erkeğin usul ve fûrûuna haram olmaz. O kızın zina etmiş olan anası zinayı gönüllü veya gönülsüz yapmış olsa da hüküm aynıdır. Bu kızın, o erkeğin suyundan doğmuş olduğu kesinlik kazansa da kazanmasa da hüküm aynıdır. Bu kız, o erkeğe yabancı bir kadındır, demişlerdir.⁷⁰⁰

4.1.1.2. Zinadan Doğan Kızın Hükümü

Cumhura göre; zina sonucu doğan kız, suyundan doğmuş olduğu erkeğe mahrem oalnar ve miras hususunda yabancı bir kadın olduğunu; ancak evlilik ve hısımlık hususunda ise, onun yakınıdır. Dolayısıyla onunla evlenip hısım olması, usûl ve fûrûunu nikâhlanması; kadının da onunla, onun usûl ve fûrûuyla evlenmesi sahih olmaz, demişlerdir. Cumhur: Tercihe şayan olan kuvvetli görüşün bu olduğunu ifade etmişlerdir. Zina eden şahıs bu kızın, kendisinin suyundan doğmuş olduğunu kesinlikle bilse şüphe etse de hüküm değişmez. Çünkü bu kızın anasıyla zina etmiştir. Zinada

⁶⁹⁷ Hanbelîler kaynak delil olarak şu rivayeti gösterirler: “*Adamın biri, cahiliyet devrinde kendisiyle zina etmiş olduğu bir kadının şu anda kızıyla evlenip evlenemeyeceğini soran bir adama Hz. Peygamber şu cevabı vermişti: “Hayır, ben bunu uygun görmüyorum. Bir kadını nikâhlayıp onun muttali olduğun yerlerine, kızında da muttali olman (gizli yerlerini görmek) senin için doğru olmaz.”* Hz. Peygamber bu cevabı vererek o adamın o kadının kızıyla evlenmesini haram kılmıştı ki; bu hadis bu babda nasıtr. Ceziri, VII, s.3056.

⁶⁹⁸ İbn Mace, Nikâh, 63 (2015), III, s.177.

⁶⁹⁹ Bilmen, II, s.96,98.

⁷⁰⁰ Şirazi, II, s.440.

onunla temas kurma esnasında kadın hâmile kalmıştır. Şu halde bu kızın, kendisinin döl suyundan doğmuş olduğu hususu ağırlık kazanmaktadır, demişlerdir.⁷⁰¹

Şafîiler: Bu kızın, o erkeğe yabancı bir kadın olduğunu; zinanın mahremiyetinin olmayacağını; ancak bu erkeğin o kızla evlenmesi, sadece ihtiyat bakımından nikâhta helâli araştırmak ve salih bir zürriyeti dünyaya getirmek bakımından mekruh olacağını ifade etmişlerdir.⁷⁰² İmam Şafîî konu hakkındaki görüşünü “O kızla evlenmesini mekruh görüyorum; eğer evlenirse feshetmem”⁷⁰³ diyerek açıkça ortaya koymuştur.

4.2. Nikâhın Rükünleri

Hanefi ve Hanbelîlere göre, icap ve kabul olmak üzere nikâhın iki rüknü vardır.⁷⁰⁴

Malikilere göre ise, nikahın rüknü veli, mehir, koca, zevce ve siga olmak üzere beş tanedir.⁷⁰⁵

Şafîiler ise, üç mezhepte olmayan iki (adil) şahidin bulunmasını nikâhın rükünlerinden saymışlardır.⁷⁰⁶

4.3. Nikâhın Rükünlerinde İhtilâf Edilen Konular

Nikâhın rükünleri hakkında nasslarda kullanılan lafızlara takılı kalmayıp, mana ve maksada itibar ederek daha geniş ve esnek bir fıkıh anlayışını temsil eden cumhur ile mutlak olarak nasslardaki kullanımı dikkate alarak daraltıcı bir fıkıh anlayışını yansıtan Şafîilerin savunduğu, iki farklı yaklaşımın ortaya çıktığını görmekteyiz.

Cumhura göre, “Kabul ettim” veya “razı oldum” demenin kabul için yeterli olacağı hususunda ittifak etmişlerdir. Sonra eğer evlenen kendisi ise, “kabul ettim” veya “razı oldum” sözünün baş tarafına “kendim için...”; evlenen müvekkili ise, “müvekkilim için...”; evlenen oğlu ise, “oğlum için...” kaydını koymalıdır.⁷⁰⁷

⁷⁰¹ Serahsi, IV, s.204; Döndüren, s.215,216.

⁷⁰² Şirazi, II, s.440.

⁷⁰³ Şirazi, II, s.440.

⁷⁰⁴ Hacavi, III, s.315; Ceziri, V, s.2058.

⁷⁰⁵ İbn Cüzey el-Kelbi, s.329.

⁷⁰⁶ Şafîi, **el-Ümm**, VI, s.57,59; Şirazi, II, s.436; Gazzali, Ebû Hamid Huccetüislam Muhammed b. Muhammed (505), **el-Vasit fi'l-Mezheb**, (Thk. Ahmed Mahmûd İbrâhim, Muhammed Muhammed Tamir), Dârü's-Selam, Kahire 1997, V, s.44; Kazvini, Ebü'l-Kâsım Abdülkerim b. Muhammed b. Abdülkerim Rafii (623/1226), **el-Aziz Şerhi'l-Veciz**, (Thk. Adil Ahmed Abdülmevcud, Ali Muhammed Muavviz), Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1997, VII, s.515; Ceziri, V, s.2058.

⁷⁰⁷ İbn Kudame, IX, s.461; Semerkandi, II, s.3,4; İbn Cüzey el-Kelbi, s.329.

Şafîiler ise, Kur'an'da evlilik ile ilgili ayetleri delil olarak getirerek, bu ayetlerde Allah'ın evlilik için “*nikâh*” ve “*tezvîc*” kelimelerini kullandığını;⁷⁰⁸ bir başka ayette⁷⁰⁹ geçen hibe'nin ise, yalnız Hz. Peygamber (s.a.s.)'e has olduğunu belirterek, evliliğin ancak “*nikâh*” ve “*tezvîc*” lafızları ile caiz olacağını ifade etmişlerdir. Evlilik niyeti olsa dahi bu iki lafız dışında başka bir lafızla nikâhın gerçekleşmeyeceğini vurgulamışlardır.⁷¹⁰ Şafîiler: Bu durumun boşamada farklı olduğunu, boşama niyetiyle söylenmiş her söz ve lafızla boşamanın gerçekleşeceğini; zira sünnette boşama niyetiyle söylenmiş her sözle boşamanın gerçekleşeceğine delâlet olduğunu dile getirmişlerdir. Ancak ne Kur'an'da ne de sünnette “*nikâh*” ve “*tezvîc*” kelimeleri dışında nikâhın caiz olduğuna delâlet eden bir lafız yoktur, demişlerdir.⁷¹¹

Sonuç olarak Şafîiler, bu sözlerden başka ifadelerin, bu iki kavramın yerini tutmayacağını ve bu kavramları açıkça söylemeyip niyette tutmanın da nikâh akdinin sıhhati açısından yeterli olmayacağını söyleyerek, mutlaka “o kadınla evlenmeyi...” veya “onu nikâhlamayı kabul ettim” demek gerekir, demişlerdir.⁷¹²

4.4. Nikâh'ta Velayet Meselesi

4.4.1. Babanın Vasi Tayin Etmesi

Hanbelîler ve Malikiler, evlendirme konusunda baba tarafından atanan vasinin de, cebir yetkisi bakımından, tıpkı baba gibi olduğu konusunda görüş birliği etmişlerdir.⁷¹³

Şafîiler, bu görüşe muhalefet ederek cebir yetkisine sahip olan kimseleri sayarken, baba tarafından atanan vasiden söz etmemişlerdir.⁷¹⁴

⁷⁰⁸ Bu husustaki ayetler için bkz. Ahzâb, 33/37; Bakara, 2/230; Ahzâb, 33/49-50; Nisa, 4/22. Ayrıca Şafîi'nin bu hususta kök itibarıyla tezvîc fiiline dayanması nedeniyle zevc ve ezvâc (eş ve eşler) kelimelerinin geçtiği ayetleri de (Nisa, 4/1-12; Nur, 24/6) delil olarak sunmaktadır. Şafîi, **el-Ümm**, VI, s.60,61.

⁷⁰⁹ “Ey Peygamber! Biz sana şunları helâl kıldık;... bir de mümin bir kadın kendini peygambere hibe ederse...” Ahzâb sûresi, 33/50.

⁷¹⁰ Gazzali, **el-Vasit fi'l-mezheb**, V, s.44; Kazvini, VII, s.491; Şirbini, III, s.190.

⁷¹¹ Şafîi, **el-Ümm**, VI, s.60,61; Şirazi, II, s.437,438.

⁷¹² Gazzali, **el-Vasit fi'l-mezheb**, V, s.44; Kazvini, VII, s.491; Şirbini, III, s.190.

⁷¹³ İbn Cüzey el-Kelbi, s.333; Ceziri, V, s.2108.

⁷¹⁴ Ceziri, V, s.2108.

4.4.2. Oğlun Veliliği Konusu

Malikiler: Bir kadın sahih bir nikâhla evlenir, sonra dul kalır, daha sonra zina yapıp bir oğul doğurursa, bu oğlu kendisine veli olmada babasıyla dedesine nispetle daha öncelikli olur, demişlerdir.⁷¹⁵

Hanefiler de nikâhta en yetkili velinin oğul olduğunu söyleyerek Malikilere muvafakat etmişlerdir.⁷¹⁶

Hanbelîler ise; velinin baba, sonra dede olduğunu, oğlun velilikte dededen sonra geldiğini söylemişlerdir.⁷¹⁷

Yukarıdaki görüşlerden anlaşıldığına göre; Üç mezhep, oğlun veli olabileceği hususunda ittifak etmiş olmaktadır.⁷¹⁸

Şafîiler ise, oğlun mutlak surette anası üzerinde velilik yapma yetkisine sahip olmadığını söylemişlerdir.⁷¹⁹

4.4.3. Zina Nedeniyle Hısımlık Haramlığı

Zina sebebiyle hısımlık ve buna bağlı olarak da evlenme engeli doğup doğmayacağı (hürmet-i musâhara), mezhepler arasında tartışmalı bir konudur.⁷²⁰

Cumhura göre, gayr-i meşru birleşmenin evlenme engeli doğuracağı kanaatinde olanlara göre nikâh kelimesi, teknik bir kavram olarak evlenme akdini ifade etse de, kök anlamıyla cinsel ilişkide bulunma anlamındadır. Bu kavram zaman zaman her iki anlamıyla da kullanılmaktadır. Kelime anlamıyla maddi-cinsi bir ilişkiyi ifade eden bu fiilin salt maddi bir eylem olarak, kaynağını hukuki bir akitten alması ile gayr-i meşru olması arasında bir fark yoktur. Örneğin Kur'an-ı Kerim'deki "*Babalarınızın evlendikleri kadınlarla evlenmeyin...*"⁷²¹ ayetindeki nikâh ifadesi kelime anlamıyla yani cinsel birleşme (cima) anlamında anlaşıldığı takdirde, ayetten "babalarınızın fiilen birleştiği kadın ile birleşmeyin" anlamı çıkacaktır. Akit anlamında algılandığı takdirde "*Babalarınızın nikâh akdi yaptığı kadınlarla evlenmeyin*" anlamına gelecektir ki her iki durumda sonuç yine farklı olmayacaktır. Bu durumda mezkûr ayet, babasının birleştiği kadın ile oğlun evlenmesinin tahrimi konusunda nass olmaktadır. Bu nedenle, gayr-i

⁷¹⁵ İbn Cüzey el-Kelbi, s.333.

⁷¹⁶ Semerkandi, II, s.15.

⁷¹⁷ Buhuti, VII, s.2405.

⁷¹⁸ Ceziri, V, s.2109,2110.

⁷¹⁹ Mavsilî, III, s.25,26; Ceziri, V, s.2108.

⁷²⁰ Dağcı, Şamil, "**İslam Aile Hukukunda Evlenme Engelleri – I (Sürekli Evlenme Engelleri)**", *AÜİFD XXXIX*, s.204.

⁷²¹ Nisa sûresi, 4/22.

meşru cinsel ilişkinin evlenme engeli doğurmayacağı ön kabulünden hareketle; cumhur, cinsel birleşmenin evlenme engeli doğurabilmesi için mutlaka hukuken meşru olan bir akde dayanması şeklinde bir sınırlamada bulunmak, nassa ilavede bulunmak demektir. Hâlbuki ahad haberlerle veya kıyas yolu ile nassa ilavede bulunmak uygun değildir, şeklinde görüş beyan etmişlerdir.⁷²²

Hâsılı kelam cumhur, adamın biri bir kadınla zina yapar ve bu kadın ondan hâmile kalıp bir kız çocuğu doğurursa; bu kızın o erkeğe ve o erkeğin usûl ve fîrûuna mahrem olacağını beyan etmiştir.⁷²³

Gayr-i meşru ilişkinin yasak doğurmayacağını savunan Şafîilere göre, arapçada nikâh kelimesinin gerçek anlamı, cinsel ilişki değil, evlenme akdidir. Onlara göre; cinsel birleşme, evlenme akdinin hukuken imkân tanıdığı bir sonuçtur. Hâlbuki gayr-i meşru ilişkilerde, nikâhsız (serbest) birleşme vardır. Bu konu ile ilgili naslarda geçen nikâh kavramı, akde dayanmayan gayr-i meşru cinsel ilişkileri kapsamına almamaktadır. Çünkü gayr-i meşru ilişki için nikâh kavramı değil, arapçada zina kavramı, kullanılmaktadır. Bu nedenle, birbirinden tamamen farklı iki kavramla ifade edilen zina ve nikâh fiillerinin sonuçlarının da farklı olması gerekir. Kısaca gayr-i meşru bir ilişki olan zinanın, hukuki bir muamele olan nikâhın doğurduğu sonuçları doğurmaması gerekir.⁷²⁴

Ayrıca Şafîiler görüşlerini Hz. Aişe, İbn Abbas ve Said b. el-Müseyyib'den gelen bir hadise de dayandırmışlardır. Rivayete göre, bir kadınla zina eden bir erkeğin, zina ettiği bu kadının kızı ile evlenip evlenemeyeceğinin sorulması üzerine Hz. Peygamber (s.a.s.), bunun hukuken mümkün olabileceğini zira “*Haram, helâli haram kılmaz. Haram ancak nikâh sebebiyle meydana gelir*”⁷²⁵ buyurmuştur. Bu nedenle, sadece kaynağını meşru-hukuki bir akitten alan evlilik, belli akrabalarla evlenme engeli doğurur. Bu niteliği taşımayan, hatta hukuki kabul edilmek bir yana, cezayı müstelzim olan zina fiili ise, böyle bir hukuki sonuç doğurmaz.⁷²⁶

Özetle ifade etmek gerekirse, bu kanaatte olan hukukçulara göre sadece sahîh bir akde dayanan evlilik, hürmet-i müsâhare doğurmakta; gayr-i meşru bir fiil olan zina ise nikâh engeli (hürmet-i müsâhare) doğurmamaktadır.⁷²⁷ Adamın biri bir kadınla zina

⁷²² Serahsi, IV, s.203.

⁷²³ Ceziri, V, s.2125,2129.

⁷²⁴ Serahsi, IV, s.202,203.

⁷²⁵ İbn Mace, Nikâh, 63 (2015), III, s.177.

⁷²⁶ Şirazi, II, s.440.

⁷²⁷ Şirazi, II, s.440.

yapar ve bu kadın ondan hâmile kalıp bir kız çocuğu doğurursa, o erkek bu kızla evlenebilir. Bu kız o erkeğe helâl olduğu gibi onun usûl ve fûrûna da helâl olur. Ancak erkeğin, o kızını nikâhlanması mekruhtur.⁷²⁸

Hanefilerin illet olarak öne sürdüğü anne-baba ile çocuk arasındaki cüz'iyet ilişkisini göz önünde bulundurduğumuzda cumhurun görüşünün daha doğru olduğu kanaatini taşımaktayız. Çünkü zinadan nesep sabit olmasa bile çocuk ile tabii baba arasında genetik bir bağın, kısaca bir cüz'iyet ilişkisinin varlığı, diğer bir ifade ile çocuğun, anne-babanın kromozomlarını taşıdığı inkâr edilemez bir gerçektir. Çocuğun, sahih bir akde dayanan bir evlilik ilişkisi sonucu meydana gelmiş olması ile gayr-i meşru bir ilişki sonucu meydana gelmiş olması, bu cüz'iyet ilişkisini değiştirmemektedir. Bu açıdan bakıldığında zina eden erkeği; zina mahsülü olan kızın hukuken⁷²⁹ olmasa bile, tabii babası olarak kabul etmek zorunluluğu bulunmaktadır.⁷³⁰

4.5. Mehir (Sadak) ve Hükümleri

Cumhura göre, “Mehir (sadak); fiilen veya hükmen kadının cinsel organından yararlanma karşılığında kadına verilen şeydir.”⁷³¹

Şafîiler gelince onlar: Mehri; nikâh, cinsel temas veya kocanın, arzusuna aykırı olarak kadından yararlanma fırsatının kaçırılması veya hul veya şahitlik nedeniyle verilmesi gereken mâli bir meblâğ olarak tanımlamışlardır. Diğer bir ifade ile: Erkek için veya kadın için verilmesi vacip olan mâli meblâğa, mehir adını vermişlerdir.⁷³²

4.5.1. Mehrin Zifaktan önce Ödenmesi

Cumhura göre, koca, “kendini bana teslim edinceye kadar mehri ona teslim etmem” dese, zevce de “mehrime vermedikçe kendimi ona teslim etmem” diyerek gerdekten önce teslim işine ilkin hangisinin başlaması gerektiği hususunda anlaşmazlığa düşseler, önce koca mehri ödemeye zorlanır. Mehri teslim aldıktan sonra da zevce

⁷²⁸ Şirbini, III, s.237.

⁷²⁹ Âlimler dediler ki: Zina sonucu doğan kız, dölsuyundan doğmuş olduğu erkeğe yabancı bir kadındır. Kendisinden önce ölmesi durumunda o erkeğe mirasçı olamaz. Onun nesebine katılmaz. O erkeğin ona nafaka vermesi vâcib olmaz. Onunla tenhada buluşması caiz olmaz. Bu erkek, evlendirmede ona velilik yapma yetkisine sahip değildir. Yani onun üzerinde velilik yapamaz. Kendisinden önce Ölmesi ve geride mal bırakması durumunda bu kadına mirasçı olması sahih olmaz. Mahremler ve miras hususunda bu kadın ona yabancıdır. Ceziri, VII, s.3057.

⁷³⁰ Dağcı, Şamil, “İslam Aile Hukukunda Evlenme Engelleri – I (Süreklî Evlenme Engelleri)”, s.209,210.

⁷³¹ Ceziri, V, s.2166.

⁷³² Ceziri, V, s.2166.

kendisini kocasına teslim etmeye zorlanır, demişlerdir. “Mehri ödemesi için önce koca zorlanır” demekle üç mezhep imamı ittifak etmişlerdir.⁷³³

Şafîiler: Mehir tesliminin gerdekten önce olması vacip değildir. Eşler arasında tartışma çıkar da koca, “kendini bana teslim etmedikçe mehri teslim etmem” der; kadın ise “mehri teslim etmediğin takdirde kendimi sana vermem” derse, aralarında anlaşmazlığı çözümlmek için koca, mehri, şariat temsilcisi sayılan âdil bir kimsenin yanına bırakmaya zorlanır. Bu âdil kişi, eslerden birinin değil de, şariatın temsilcisidir. Bu mehri, adaletli kişinin yanında telef olursa, kocanın üzerine olur. Koca, mehri âdil kişinin yanına indirince, zevce, kendini kocasına teslim etmeye zorlanır. Kocasının kendisiyle cinsel temasta bulunmasına imkân tanır, kocası temasta bulunmasa bile, adaletli kişi mehri kadına verir, şeklinde görüş beyan etmişlerdir.⁷³⁴

4.5.2. Sahih Halvetle Mehrin Kesinleşmesi

Hanefiler göre, sahih halvetin gerçekleşmesi yani kadın ile kocanın izni olmadan kimsenin içeriye girmeyeceği ve aralarında zifafa engel dini, hissi ve tabii bir durumun bulunmadığı bir ortamda baş başa kalmaları halinde kadın mehrin tamamını almaya hak kazanır.⁷³⁵

Hanbelîler; dini veya tabii bazı engelleri dikkate almamışlar, kadının mehrin tamamını almaya hak kazanması için sadece halvetin gerçekleşmesini yeterli bulmuşlardır.⁷³⁶

Malikiler ise; zifaf gerçekleşme bile kadının mehrin tamamına hak kazanabilmesi için halvet ve zifaf imkânı bulunan şartlar altında kocasının yanında bir yıl ikametini şart koşmuşlardır. Bu da kadının gücünün yetmesi, erkeğin bülüğa ermiş olması ve her ikisinin de cinsi ilişkide bulunmamak üzere anlaşması şartıdır.⁷³⁷

Cumhur kadının mehrin tamamını almaya hak kazanması için sadece halvetin gerçekleşmesini yeterli görmüşlerdir.

Şafîiler, bununla mehrin kesinleşmeyeceğini sadece, haram yolla dahi olsa, cinsi ilişki ile gerçekleşeceğini ifade etmişlerdir.⁷³⁸

⁷³³ İbn Âbidin, IV, s.230; Buhuti, VII, s.2489,2491.

⁷³⁴ Şirbini, III, s.395.

⁷³⁵ İbn Âbidin, IV, s.249,257.

⁷³⁶ İbn Kudame, X, s.157.

⁷³⁷ Zuhayli, IX, s.231.

⁷³⁸ Zuhayli, IX, s.231.

4.6. Süt Emzirme (Radâ) ve Hükümleri

4.6.1. Radâ'nın Şartları

Akrabalık ve hısımlık gibi nikâh mahremiyetini gerektiren şer'i radâ'nın tahakkuku için bazı şartlar gereklidir. Bunların bazısı emzirenle, bazısı emenle, bazısı da emilen sütle ilgilidir. Bu konuda Şafîiler ile diğer mezhepler farklı görüşler ileri sürmüşlerdir.⁷³⁹

4.6.2. Emziren Kadının Sağ Olması

Cumhur, emziren kadının sağ olmasının şart olmadığını; şayet bir kadın vefat eder, yanı başında bir çocuk olur da memesini ağzına alıp sütünü emerse, bu emme dolayısıyla süt mahremiyeti oluşur, demiştir.⁷⁴⁰

Şafîiler ise, emzirenin sağ olması gerektiğini; dolayısıyla küçük bir çocuğun sürünerek ölü bir kadının yanına gelip onun memesini emmesinin radâ sayılmayacağını ve süt mahremiyetini ilgililere yaymayacağını ifade etmişlerdir. Şafîiler: Hayata göz yummak üzere olan ve kendisinde boşazlanmakta olan bir hayvanın hareketlerinden başka bir hareket görülmeyen insanı da ölü gibi kabul etmişlerdir.⁷⁴¹

4.7. Talâk'ta Teferrüt Ettiği Konular

Talâk, Arapça'da bağı çözmek ve serbest bırakmak manasına gelir. Salınmış, bağısız deveye de bu manadan alınarak "nâkatün tâlik" denilir. Bağları çözülmüş, serbest bırakılmış esire de "esir-i mutlak" denilir. Ancak örfte Talâk, özellikle manevi olan bağın çözülmesi anlamındadır ki, bilhassa kadın hakkında kullanılır. "İtlak" ise kadın hakkında olmayan "maddi bağın çözülmesi" anlamında kullanılır.⁷⁴²

Fıkıhta ise: Talâk, nikâh bağının çözülmesi veya "talâk" ve benzeri lafızlarla nikâh akdinin çözülmesi da derhal veya ileride olmak üzere kendine mahsus lafızlarla nikâh bağını kaldırmaktır.⁷⁴³

Bâin talâk; nikâhın giderilmesi, nikâh akdinin ortadan kaldırılması, yani nikâhın, eşlerin artık birbirlerine helâl olamayacakları derecede çözülmesi demektir ki, bu da

⁷³⁹ Ceziri, V, s.2367.

⁷⁴⁰ İbn Kudame, XI, s.316,317; Mavsılî, III, s.103; İbn Cüzey el-Kelbi, s.343.

⁷⁴¹ Şafii, el-Ümm, VI, s.89.

⁷⁴² Zuhayli, IX, s.282.

⁷⁴³ Zuhayli, IX, s.282.

erkeğin karısını üç talâkla boşaması durumunda olur. Ric'î talâk; nikâhın helâllığının azalması demek, talâk sayısının eksilmesi demektir.⁷⁴⁴

Cumhur, ric'î talâk, nikâh akdini ortadan kaldırmamakta ancak talâkların sayısını azaltmaktadır. Bunun sonucu olarak da zevcenin helâlligi eksilir. Bu nedenle, karısını ric'î talâkla boşayan kocanın, iddet süresi zarfında onunla cinsel temasta bulunması helâl olmuştur. Cinsel temasta bulunması, karısına geri dönüş sayılır, demiştir.⁷⁴⁵

Şafîiler ise, ric'î talâk, tıpkı bâin talâk gibi nikâh bağıını ortadan kaldırır. Karısını boşayan erkeğin, onunla cinsel temasta bulunması veya şehevî bakımdan yararlanması helâl olmaz. Ancak sarîh olsun, kinaye olsun geri dönüşü hissettirecek bir lâfzı kullanarak karısına döndükten sonra onunla cinsel temasta bulunabilir veya şehevî bakımdan yararlanabilir, demişlerdir.⁷⁴⁶ Ayrıca Şafîiler diğer mezheplerden farklı olarak ric'atın cinsi münasebetle gerçekleşmeyeceğini söylemişlerdir. Hatta onlara göre, ric'î talâkla boşanan kişiye, hanımı ile münasebette bulunmakla - eğer dönmemişse - mehr'i misil vacip olur. Racih görüşe göre dönmüş olsa da vacip olur.⁷⁴⁷

4.7.1. Sünnî ve Bid'î Talâk

Cumhura göre, "sünnî talâk, belli zamanda ve belli sayıda olan talâktır. Bid'î talâk ise böyle değildir."⁷⁴⁸

Şafîiler ise, talâk sayısının bid'î talâkla ilgisinin bulunmadığını; bir erkek, karısını üç talâkla boşayabilir ve bu boşamasına da bid'î denilemeyeceğini; çünkü bid'î talâkın, kadın hayızlıyken veya temiz olmakla beraber cinsî münasebetten sonra vaki olan talâk olduğunu ifade etmişlerdir.⁷⁴⁹

4.7.2. Ölümcül Hastalığa Yakalanan Kişinin Talâkının Hükümü

Fakihler, bâin talâkla boşadığı hanımı henüz iddeti içindeyken kocanın ölmesi durumunda; hanımın ona varis olup olmayacağı hususunda ihtilaf etmişlerdir.

Cumhura göre, kadın iddet beklerken kocanın ölmesi durumunda kadın ona varis olur. Delilleri; Hz. Osman (r.a) Temâdur binti el-Asbağ el-Kelbiye'yi Abdurrahman b.

⁷⁴⁴ Ceziri, VI, s.2412.

⁷⁴⁵ İbn Kudame, X, s.325,330; İbn Âbidin, V, s.24,25; İbn Cüzey el-Kelbi, s.377,378.

⁷⁴⁶ Şirbini, III, s.439,448; Komiyon, **Büyük Şafii Fıkhı**, II, s.216.

⁷⁴⁷ Zuhayli, IX, s.363,367.

⁷⁴⁸ İbn Kudame, X, s.327,328; Ceziri, VI, s.2434.

⁷⁴⁹ Şirbini, III, s.404,406; Komisyon, **Büyük Şafii Fıkhı**, II, s.203.

Avf'a varis yapmasıdır. Abdurrahman onu bâin Talâkla boşamıştı. Bu, sahabenin huzurunda olmuş ve hiç birisi buna itiraz etmemişti. İşte bu sahabenin icmasıdır. Yine hanımının isteği olmaksızın kocanın hanımını boşaması, onu mirastan mahrum bırakma gibi bir niyet taşıyacağından, murisini öldüren kişi nasıl filinin zıddı ile cezalandırılıyorsa, burada da aynı durum söz konusudur. Dolayısıyla kadının zarara uğramaması için varis kılınması daha doğru olur, demişlerdir.⁷⁵⁰

Şafîler ise, talâk bâin olduğu için evlilik bağları kesilmiştir, sebebi ortadan kalktıktan sonra miras sabit olmaz. Ric'i Talâk iddetini bekleyen kadının durumu bunun aksinedir. Çünkü ikinci bir talâk verebildiği, ilâ ve benzeri hususlar onun hakkında geçerli olduğu için, evlilik hükümleri devam ettiğinden o ittifakla kocasına varis olur, demişlerdir.⁷⁵¹

4.7.3. Ayrılmanın Ölümcül Hasta Olan Hanım Tarafından Gelmesi

Cumhur göre, kadın, hastalığında kocasının süt çağındaki nikâhlısını veya yine süt çağındaki kendi kocasını emzirmek veya irtidat etmek gibi nikâhının feshine sebep olacak bir şey yapsa ve bu hastalıkta ölse kocası ona varis olur, o kocasına varis olamaz, demişlerdir.⁷⁵²

Şafîler ise, "kocası ona varis olamaz"⁷⁵³ demişlerdir.

4.8. Ric'at

Hanefiler, ric'i talâkla boşadığı karısı iddet beklemekteyken, kocası ona tam bir mülkiyetle maliktir. Koca, ric'ate niyet etmese de karısından şehvî bakımdan, tenzihen mekruh olmakla beraber, yararlanabilir. Bunun gibi ric'ate niyet etmese dahi, hısımlık mahremiyetini gerektiren şehvetle elleme veya öpme veya cinsel organının içine bakma gibi bir iş yaparsa karısına ric'at etmiş olur, şeklinde görüş beyan etmişlerdir.⁷⁵⁴

Malikiler ise, ric'at niyetiyle olunca bu kadından şehvî bakımdan yararlanmak caiz; ric'at niyeti olmaksızın yararlanmak haram olur, demişlerdir.⁷⁵⁵

Hanbelîlere göre ise, ric'at, ric'ate niyet etmeksizin dahi yapılan cinsel temasla gerçekleşmiş olur ve böyle yapmakta da mekruhluk yoktur.⁷⁵⁶

⁷⁵⁰ Zuhayli, IX, s.356.

⁷⁵¹ Zuhayli, IX, s.355,356.

⁷⁵² Zuhayli, IX, s.358.

⁷⁵³ Şirbini, III, s.439,441.

⁷⁵⁴ Semerkandi, II, s.177,178.

⁷⁵⁵ İbn Cüzey el-Kelbi, s.377,378.

Cumhur, ric'at niyetiyle karısından şehvî bakımdan yararlanmanın caiz olduğunu ifade etmiştir.

Şafîiler ise, ric'î talâkla boşayan bir kimsenin, sözlü rica'tten önce, boşamış olduğu karısıyla cinsel temasta bulunması veya şehvi bakımdan yararlanması, ric'at niyetiyle olsa bile haramdır, demişlerdir.⁷⁵⁷

4.9. Zihar

4.9.1. Tanımı

Ziharın lügat manası; erkeğin karısına “Sen bana anamın sırtı gibisin” demesidir. Açıkça görüldüğü gibi zihar, zahr (sırt) kelimesinden alınmıştır. Bunda kadın, sırtına binilen şeye benzetilmiştir. Her ne kadar sırtına değil de karnına binmekteyse daha kadınla cinsel temas kurarken kocası onun üzerine binmektedir. Çünkü burada maksat, kısaca kadını bir binite benzetmektir. Her hal-ü kârda ziharın lügate göre gerçek tanımı, kocanın karısına “Sen bana anamın sırtı gibisin” demesidir.⁷⁵⁸

Fıkıh terimi olarak zihar kelimesi, kocanın hanımını kendisine evlenmesi ebediyen haram olan birisine veya sırtı, karnı ve uylukları gibi bakması haram olan bir cüzüne benzetmesidir. Mesela: “Sen bana annemin” veya “kız kardeşimin sırtı gibisin” demesi zihardır.⁷⁵⁹

4.9.2. Kefaretten önce Temasta Bulunmak

Fakihler, Allah'ın emrine uymayıp O'na asi olduğu için, zihar kefareti vermeden (tamamlamadan) önce eşyle temasta bulunan kişinin boynuna kefaretin borç olacağına ve bu borcun ölüm talâk ya da başka bir sebeple düşmeyeceğine ittifak etmiştir. Ancak Fukaha, kefarete devam ederken temasın ne gibi bir tesiri olacağına ihtilaf etmişlerdir.⁷⁶⁰

Malikiler, kişi zihar kefareti ister köle azadı, ister oruç, ister fakir doyurma suretiyle ödüyor olsun, temas gece ya da gündüz veya bilerek ya da unutarak olsun, isterse fakire vereceği sadece bir müdden başka malı kalmamış olsun, kişi zihar

⁷⁵⁶ İbn Kudame, X, s.559,560.

⁷⁵⁷ Şirbini, III, s.445.

⁷⁵⁸ Ceziri, VI, s.2693.

⁷⁵⁹ Zuhayli, IX, s.456.

⁷⁶⁰ Zuhayli, IX, s.484

kefarecini bitirmeden önce temasta bulunursa haram fiili işlemiş olur. Dolayısıyla kefareci batıl olur ve yeniden kefareci vermesi gerekir, demişlerdir.⁷⁶¹

Hanefi ve Hanbelîler ise, zihar yapan kişi, zihar yaptığı hanımı ile oruç devam ederken temasta bulunsa o güne kadar tuttuğu oruçları fasit olur ve iki aylık oruca yeniden başlar. Ancak kefareci fakirlere öderken kefareci henüz bitmeden temasta bulunsa; orucun aksine daha önce verdiklerini tekrar vermesi lazım gelmez, demişlerdir.⁷⁶²

Cumhur özet olarak, kişi; zihar kefarecini bitirmeden önce hanımı ile oruç devam ederken temasta bulunsa o güne kadar tuttuğu oruçları fasit olur ve iki aylık oruca yeniden başlar, demişlerdir.

Şafîiler: Zihar yapan kişi oruca devam eder iken, kefareci bitmeden önce gece temasta bulunsa günahkâr olur. Çünkü kefareci vermeden önce temasta bulunmuştur. Ancak onun böyle yapması orucunun aralıksız olması şartına zarar vermez. Çünkü gece temasta bulunması, gece yemek yemesi gibi farz oruca tesir etmeyeceğine göre, devamlılığına da zarar vermez, demişlerdir.⁷⁶³

4.10. Liân

Lian kelimesi sözlükte kovmak ve uzaklaştırmak manasına gelir. İslam hukuk istilahında, karısını zina yapmakla suçlayan veya çocuğunun zina mahsulu olduğunu iddia eden ve bu iddiasını dört şahitle ispat edemeyen kocanın, karısıyla hâkim huzurunda özel bir şekilde yeminleşmesini ifade eden bir terimdir.⁷⁶⁴

Karı veya kocadan birinin, liân cümlelerini telaffuz etmesi cumhur ile şafîiler arasında ihtilaf vuku bulmuştur.

Hanefiler, “hâkimin hüküm vermesi durumunda liân cümlelerinin yarıdan fazlası, tamamı hükmünde olur.”⁷⁶⁵

Şafîiler: Karı-kocadan biri liân cümlelerinin bir kısmını telaffuz ederse, bu liân hükmünü almaz. Kadın, Allah (c.c.)’in Kur’an-ı Kerim’de zikrettiğinin tamamını telaffuz etmedikçe, zina haddinden kurtulamaz, demişlerdir.⁷⁶⁶

⁷⁶¹ İbn Cüzey el-Kelbi, s.388.

⁷⁶² Semerkandi, II, s.215; İbn Kudame, XI, s.91,92.

⁷⁶³ Şafii, el-Ümm, VI, s.703,705; Şirazi, II, s.117.

⁷⁶⁴ Şirbini, III, s.481.

⁷⁶⁵ Ceziri, VII, s.3024.

⁷⁶⁶ Ceziri, VII, s.3024.

4.11. İddet

Halvetin iddet gerektirip gerektirmediği konusu Cumhur ile Şafîler arasında ihtilaf konusu olmuştur.

Cumhur, halvetin iddeti gerektirdiğini söylemişlerdir. Delil olarak da İmam Ahmed'in ve el-Esre'nin Zülâle b. Esra'dan yaptıkları rivayettir: *“Raşid halifeler bir kapıyı kapatan yahut perdeyi indiren bir kimse için mehir ödemesinin vacip olduğuna ve iddetin de vücubuna hükmetmişlerdir.”*⁷⁶⁷

İmam Şafî'nin cedid görüşüne göre: İlişkinin kurulmadığı mücerred halvet ile iddet vacip değildir. Çünkü onlar, Ahzab süresindeki *“...sonra kendilerine dokunmadan boşarsanız onlar aleyhine sayacağınız bir iddet yoktur”*⁷⁶⁸ ayetinin mefhumu bunu gerektirir, demişlerdir.⁷⁶⁹

4.12. Evlilik Nafakası

Kayıp koca üzerine nafakayla hükmetmek ve nafaka için kefil alma konularında Şafîler Cumhur'a muhalefet etmişlerdir.

Cumhur, karı-koca belirli bir nafaka üzerinde anlaşılır ve bir şahıs da bu nafakayı tekeffül ederse, nafakayı kadına vermekle yükümlü olur. Geçmiş zamanın kalan nafakasını tekeffül etmek sahih olduğu gibi, miktarı belirlenmiş gelecek zamana ait nafakayı tekeffül etmek de sahih olur, demişlerdir.⁷⁷⁰

Şafîler, bu gibi durumlarda kefaleti caiz görmezler. Çünkü tekeffül edilen şeyin vacip bir borç olmasını şart koşarlar. Dolayısıyla gelecek zamanın nafakası koca üzerine vacip olmamıştır ki, bu nafakayı tekeffül edecek bir kefil getirsin. Vacip olmamış bu nafaka için ondan nasıl olur da kefil alınır?⁷⁷¹ Bu da İmam Şafî'nin yeni mezhebinin,

⁷⁶⁷ İbn Âbidin, IV, s.254,256; Zuhayli, IX, s.492.

⁷⁶⁸ Ahzab sûresi, 33/49.

⁷⁶⁹ Zuhayli, IX, s.492.

⁷⁷⁰ Ceziri, VI, s.2812,2817; İbn Âbidin, V, s.294,295. Hanefiler: Kefil; kadına her ay on dirhem için kefil olur da ebediyyen yahut evliliğinin devam ettiği müddetçe derse bil ittifak kefâlet ebedî olur. Aksi halde Ebû Hanife'ye göre biraya, Ebû Yusuf'a göre ebedî olarak kefil olmuş olur. Bu daha münasibtir. Fetva da buna göredir. Nitekim Bahır'da bildirilmiştir. Bu şunu gösterir ki, nafaka takdir edilmeden yahut karı-koca muayyen bir şey üzerine anlaşmadan kefâlet sahih olmaz. Bahır sahibi Zahîre'den naklen “Geçmişin nafakası ancak hâkimin hükmü veya karı-kocanın anlaşmaları ile vâcib olur.” sözünü izah ederken şunları söylemiştir: “Lâkin bundan sonra Vâkıat'ta şöyle denilmiştir: Kadın kocam gözden kaybolmak istiyor. Ben ondan kefil isterim! Dese buna hakkı yoktur. Çünkü nafaka vâcib olmamıştır. Ebû Yusuf: Bir aylık kefil almayı ben iyi görürüm, demiştir. Fetva da buna göredir. Çünkü nafaka halen vacib olmadıysa sonra vâcib olacaktır. Binaenaleyh bu adam kadının kocası üzerinde biriken alacağına kefil olmuş gibidir ve insanlara iyilik olsun diye istihsanen mecbur edilir. Zahîre sahibi nafaka takdir edilmiş olsun olmasın ifadesini ziyade etmiştir.” İbn Âbidin, V, s.295.

⁷⁷¹ Ceziri, VI, s.2816.

nafakanın akid ile değil temkin ile olduğu görüşüne dayanmaktadır. Sahih olan da budur. Zira akitte vacip olsaydı kadının mehir gibi onu da isteme hakkı olacaktı. Akid mehri gerektirir, iki muhtelif bedeli gerektirmez: Nafaka henüz meçhuldür, nikâh akdi ise meçhul bir malı gerektirmez.⁷⁷² Bundan da öğreniyoruz ki geçmişte kalan nafaka için kefil talep etmesi sahih olur. Gelecek zamana ait nafaka için kefalet, ancak ihzar kefaleti şeklinde sahih olur. Çünkü bu nafaka henüz vacip olmamıştır, demişlerdir.⁷⁷³

4.13. Hidâne Müddeti

Hanefiler: “Hidâne müddeti oğlan çocuğu için yedi, kız çocuğu için şehvet çağına girinceye dek ki, bu da dokuz sene olarak takdir edilmiştir.”⁷⁷⁴

Malikilere göre, “erkek çocuk için hidâne müddeti doğduktan bulûğa erinceye kadardır. Kız çocuğunun hidâne müddeti ise, evlenip de kocası bilfiil kendisiyle cinsel temasta bulununcaya kadar devam eder.”⁷⁷⁵

Hanbelîlere göre ise, “kız ve erkek çocuklar için hidâne müddeti yedi senedir.”⁷⁷⁶

Yukarıda ifade edildiği gibi üç mezhep hidane müddeti için belli bir yaş koymuşlardır.

Şafîiler ise, hidâne için bilinen belli bir müddet yoktur, demişlerdir.⁷⁷⁷

⁷⁷² Zuhayli, X, s.114.

⁷⁷³ Ceziri, VI, s.2816.

⁷⁷⁴ Halebî, II, s.165.

⁷⁷⁵ Ceziri, VI, s.2843.

⁷⁷⁶ Buhuti, VIII, s.2853,2855.

⁷⁷⁷ Ceziri, VI, s.2843.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. UKÛBAT'TA (CEZA HUKUKU) İMAM ŞAFFİİ'NİN TEFERRÛT ETTİĞİ MESELELER

İslam'da cezalar İslam hukukunun bir bölümünü oluşturur. Biz konyu incelerken, zarurat-ı diniyye diye isimlendirilen, dinin, nefsin, neslin, aklın ve malın korunmasını sağlayan İslam hukukunun genel amaçlarını göz önünde bulunduracağız.⁷⁷⁸

Suç kuşkusuz bu beş şeyden birisine karşı yapılan saldırıdır. Mesela zina nesle karşı yapılmış bir saldırıdır, hırsızlık mala, içki içmek akla, dinden dönmek ve Resulullah (s.a.s.)'e sövmek dine karşı yapılmış saldırılardır.⁷⁷⁹

İslam hukuku hem kamu yararını hem de şahsın yararını dikkate alıp, onlara karşı yapılan saldırıları önlemek amacıyla bir takım cezalar öngörmüştür. Biz bu cezaların tesbiti ve uygulanması hakkında cumhur ile İmam Şafîi'nin ihtilaf ettiği konuları tespit etmeye çalışacağız.

5.1. Şer'i Cezalar

İslam ceza hukukunda suçları, cezası Kur'an ve sünnet tarafından belirlenen ve cezası Ulu'l emrin takdirine bırakılan suçlar olmak üzere iki ana grupta toplamak mümkündür. Bununla birlikte Kur'an ve sünnet tarafından belirlenen suçları da, kul hakkına tecavüz teşkil eden suçlar ve kamu haklarına tecavüz eden suçlar olmak üzere kendi içinde ikiye ayrılabilir. Buna göre Kur'an ve sünnetle belirlenen suçları hadd cezasını gerektiren ve kısas ve diyet gerektiren suçlar; Ulu'l-emrin takdirine bırakılan suçları da ta'zir cezasını gerektiren suçlar olarak ele almak mümkündür.⁷⁸⁰

5.1.1. Hadler

Hadd'in lügat anlamı, menetmek, yasaklamak demektir. İnsanları girmekten menettiği için kapıcıya da "haddad" denilmektedir. Bir şeyin mahiyetini açıklayan şeye

⁷⁷⁸ Ebu Zehra, Muhammed, **el-Cerîme**, Daru'l-Fıkri'l-Arabî, Kahire 1998, s.18.

⁷⁷⁹ Ebu Zehra, **el-Cerîme**, s.18.

⁷⁸⁰ Dağcı, Şamil, **İslam Ceza Hukukunda Şahıslara Karşı Müessir Fiiller**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1996, s.23; Ceziri, VII, s.2879.

de “hadd” denir. Çünkü o şeyin mahiyetini ilgilendirmeyen şeylerin tarife girmesine engel olur.⁷⁸¹

Fıkıhçılar haddi; “çirkin fiilleri işlemekten insanları alıkoymak için Allah’ın hakkı olmak üzere, miktarı Şâri’ tarafından kesin olarak belirlenen ceza”⁷⁸², diğer bir ifade ile “Allah Teâlâ için bir hak olarak takdir edilen ceza” şeklinde tanımlamışlardır.⁷⁸³ Bu tür suçlarda toplumsal bir takım hak ve menfaatler ihlal edildiği için “Allah hakkı” ifadesi, “kamu hukuku” olarak da yorumlanmıştır.⁷⁸⁴

İslam âlimleri; hâkimin, haddi hak eden bir suçlunun var olduğunu öğrendiğinde cezayı ona tatbik etmesi vacip olur. Artık onu affetme yetkisine sahip değildir, demişlerdir.⁷⁸⁵

İbn Rüşd, suçlar ve bunlara nasslarla belirlenmiş cezalar hakkında çok kapsamlı bir değerlendirmede bulunmuştur. İbn Rüşd: “Şer’an belirlenmiş olan suçlar şunlardır:

1. Yüce Allah’ın haram kılmış olduğu yiyecek ve içeceklerle karşı Allah’ın sınırlarını tanımamak suretiyle işlenmiş olan suçlardır. Bu suçların arasında içki içmenin İslam şeriatında belli bir cezası vardır ve bu ceza üzerinde şeriatın sahibi Rasulullah (s.a.s.)’in vefatından sonra bilginler arasında görüşbirliği doğmuştur.

2. İnsanların vücutlarına, canlarına ve organlarına karşı işlenmiş olan suçlar. Bunlara şeriatta katl ya da yaralama suçları denilir. İnsanların cinsel organlarıyla ilgili suçlar ki bunlara da zina ve gizli dost tutma denilir.

3. Mallara karşı işlenmiş olan suçlar. Bunlar herhangi bir te’vile dayanmaksızın savaş suretiyle alınmışlarsa bu suça hirabe denilir. Eğer bir tevile dayanılarak alınmışsa bağı ismini alır. Buna karşılık insanların malları gizlice koruma altında iken çalınmışsa buna da serika yani hırsızlık denilir. Bir de insanların malları toplumda var olan mertebe/statü ya da güç ve kuvvet zoruyla alınmışsa bunlara da gasp denir.

4. İnsanların ırzlarına karşı işlenmiş olan suçlardır ki bunlara kazf (iffete iftira) denilir.”⁷⁸⁶

Biz de belli başlıklarla bu kısmı işlemeye çalışacağız.

⁷⁸¹ Serahsi, IX, s.36.

⁷⁸² Serahsi, IX, s.36; Ebu Zehra, **el-Cerîme**, s.43.

⁷⁸³ Ceziri, VII, s.2879.

⁷⁸⁴ Ebu Zehra, **el-Cerîme**, s.43.

⁷⁸⁵ Ceziri, VII, s.2879.

⁷⁸⁶ İbn Rüşd, II, s.331.

5.1.1.1. İçki İçme Haddi

5.1.1.1.1. Haddin Miktarı

Cumhur, haddin miktarının seksen değnek olduğunu; zira Hz. Ömer (r.a.)'in bunu seksen değnek olarak takdir etmiş olduğunu ve sahabe-i kiramın da bu hususta ona muvafakat ettiklerini ifade etmişlerdir.⁷⁸⁷

Bazı âlimler, bu konuda icma bulunduğu şeklindeki bir iddia kabul edilemez. Hz. Ömer (r.a.) Efendimizin halifeliğinden önce de sonra da şarap içme haddi hususunda ashap arasında görüş ayrılığı olmuştur. Resulü Ekrem (s.a.s.)'den belirli bir miktar sabit olmamıştır, demişlerdir.⁷⁸⁸

Şafîiler ise, içki içme haddinin kırk celde olduğunu ve Peygamber (s.a.s.) Efendimizden sabit olanın da bu miktar olduğunu ifade etmişlerdir. Onlar, Müslim'in, Enes (r.a.)'den rivayet edilen şu hadisi delil olarak göstermişlerdir: *“Peygamber (s.a.s.) Efendimiz içki içenlere kırk kez hurma dalıyla ve ayakkabıyla vururdu.”*⁷⁸⁹ Şafîiler, kişi bu suçu defalarca da işleseydi bu had onun için yeterli olur. Hz. Ömer'in yaptığı ise, ta'zir babındandır. Çünkü o, bazı bölgelerde içki içmenin yaygın hale geldiğini görmüş, içki içmekten insanları menetmek amacıyla cezayı ağırlaştırmıştı. Fazla vuruşlar, hadden sayılmaz. Bu fazlalıklar ancak ta'zir olabilir ki, devlet başkanı bunu yapabilir, demişlerdir.⁷⁹⁰

Cumhur ve Şafîilerin görüşlerini inceleyen İslam âlimleri, bu konuda vârid olan hadisleri ve bu hadislerin değişik rivayetlerini araştıran kimse, kırk değnekten fazla vurmamanın ihtiyata daha uygun olacağını anlar, demişlerdir.⁷⁹¹

5.1.1.1.2. Haddin Ne ile Vurulacağı Meselesi

Hanefiler ve Malikiler, her ne kadar sünnet olan el, ayakkabı ve hurma dalıyla vurmaksa da en iyisi kırbaçla vurmaktır. Çünkü sahabe-i kiram da böyle yapmıştır. Onların kırbaçla vurmaları, hiç kimse tarafından yadırganmamıştır, demişlerdir. İki mezhep; kırbaçla vurmanın, haddin asıl amacı olan suçtan menetmeyi gerçekleştireceğini belirtmişlerdir.⁷⁹²

⁷⁸⁷ İbn Humam, IV, s.185; İbn Rüşd, II, s.435; İbn Cüzey el-Kelbi, s.539; İbn Kudame, XII, s.498,499; Köksal, İsmail, **İslam Hukuku (Hikmet-i Baliğa)**, Işık Akademi yay., İstanbul 2009, s.443; Nevevi, **Sahihi Müslim bi-Şerhi'n-Nevevi**, Hudûd, 35 (1705), XI, s.305

⁷⁸⁸ Şevkani, VII, s.161,162.

⁷⁸⁹ Al-Askalani, Kitabü'l-Hüduh, 2 (6773), XII, s.63; Nevevi, **Sahihi Müslim bi-Şerhi'n-Nevevi**, Hudud 37, (1706), XI, s.310; Tirmizi, Hudud, 13 (1343), III, s.113; Şevkani, VII, s.156; Şirbini, IV, s.248,249.

⁷⁹⁰ Ceziri, VII, s.2912.

⁷⁹¹ Ceziri, VII, s.2912.

⁷⁹² İbn Nuceym, V, s.47; İbn Cüzey el-Kelbi, s.539.

Bazı müteahhirin âlimler demişler ki: İçki içmeyi i'tiyad haline getirerek azıtanlara kırbaçla vurmak gerekir. Zayıflaraysa ayakkabılarla ve elbisenin ucuyla; bunların dışındakilerine ise, hallerine uygun şeylerle vurulmalıdır, demişlerdir.⁷⁹³

Şafîiler, içki içen kimseye sadece hurma dalı, ayakkabı veya elbisenin ucuyla vurulur. Hem hurma dalı hem ayakkabıyla bir arada vurmak da caiz olur. Hurma dalı, ayakkabı, elbise ve elle vurmak caiz olduğu gibi, kırbaçla vurmak da caiz olur, demişlerdir.⁷⁹⁴ Şafîiler: Enes bin Malik (r.a.) rivayet edilen hadisi delil olarak göstermişlerdir: “*Peygamber (s.a.s.) Efendimiz içki içen kimseye hurma dalı ve ayakkabıyla vurdu, Ebu Bekir de kırk darbe vurdu.*”⁷⁹⁵

5.1.1.2. Zina Haddi

5.1.1.2.1. Zinada Şahitlik

Fıkıhçılar, zina suçunun şahitlik veya ikrar ile ispatlanabileceği hususunda görüş birliği etmişlerdir. Yine bu çirkin suçun ispatlanmasında gerekli şahit sayısının diğer hukukun tersine dört olduğu hususunda ittifak etmişlerdir.⁷⁹⁶ Ancak şahitlerin zinayı aynı mecliste müşahede etmiş olmaları meselesinde Cumhur ile Şafîiler arasında ihtilaf ortaya çıkmıştır.

İbn Kudame bu konuda cumhurun şu delillerini ileri sürmüştür: “Ebu Bekre, Nafi ve Şibl b. Ma’bed, Ömer’in huzurunda, Muğire b. Şube aleyhinde zina şahitliği yaptılar. Ziyad ise, şahitlik yapmadı. Bunun üzerine Ömer (r.a.), bu üç kişiye hadd vurdu.”⁷⁹⁷ İbn Kudame, eğer meclis birliği şart olmasaydı, Ömer’in (r.a.) onlara hadd vurmasının, caiz olmayacağını; çünkü bunların başka bir mecliste dördüncü bir şahit bulmaları mümkün olabilirdi, demiştir. İbn Kudame, ayrıca şahitlik yapan bu üç kişiye hadd vurulduktan sonra dördüncü bir kişi gelip şahitlik yapsaydı, onun bu şahitliği kabul edilmeyecekti. Hâlbuki meclis birliği şart olmamış olsaydı, bu şahitlik tamamlanmış olacaktı. İşte bu bakımdan zina şahitliği diğer şahitliklerden farklıdır. Ayet ise, adalet ve zinanın sıfatından bahsedilmemiştir. Diğer taraftan “*Sonra dört şahit getirmeyenlere seksen değnek vurun.*”⁷⁹⁸ ayeti zaman itibariyle ya mukayyettir (sınırlı)

⁷⁹³ İbn Nüceym, V, s.47; İbn Cüzey el-Kelbi, s.539.

⁷⁹⁴ Şirbini, IV, s.248,249.

⁷⁹⁵ Nevevi, **Sahihi Müslim bi-Şerhi'n-Nevevi**, Hudud 37, (1706), XI, s.310.

⁷⁹⁶ Ceziri, VII, s.2966.

⁷⁹⁷ Semerkandi, Ebû Bekr Alâeddin Muhammed b. Ahmed b. Ebî Ahmed (539/1144), **Tuhfetü'l-Fukaha**, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1984, III, s.140; İbn Cüzey el-Kelbi, s.532; İbn Kudame, XII, s.365,366.

⁷⁹⁸ Nur sûresi, 24/4.

veya mutlaktır. Mutlak olması mümkün değildir. Çünkü mutlak olması, o şahıslara celde vurmasını imkânsız hale getirir. Zira böyle bir durumda herhangi bir zamanda dört şahidin getirilmesi veya bir kısmı daha önce şahitlik yapmış ise bunların da herhangi bir zamanda tamamlanması mümkün olmaktadır. Bu durumda emredilen celdeyi uygulamak imkânsız hale gelir. Oysa böyle bir durum tenakuzdur. Bu durumda ayetin mukayyet olduğu sabit olur. Eğer ayet zaman itibariyle mukayyet ise meclis itibariyle öncelikle mukayyet olmalıdır. Zira meclis, baştan sona kadar tek bir hal konumundadır. Hıyarü'l-meclis dahi buna binaen sabit olmuş ve kabzı kabil şeyleri o mecliste kabzetmek yeterli görülmüştür, demiştir.⁷⁹⁹

Özetle Cumhur, şahitliğin yerine getirilmiş olması için şahitlerin zinayı aynı mecliste müşahede etmiş olmalarının şart olduğunu; aksi takdirde onların fâsık olacağını ve kendilerine iftira (kazf) haddinin tatbik edileceğini ifade etmiştir. Zira şeriat koyucu, hadlerin tatbikinde kesin tahakkuku talep etmiştir. Şahitliğin farklı meclislerde eda edilmesi bir şüphe dir. Bu şüphe de zinada şahitlerin şahadetinin kabulünü meneder. Hadler, şüphelerle ortadan kalkarlar ifadelerini kullanmıştır.⁸⁰⁰

Şafîilere göre, “*Ona dört şahit getirmeleri gerekmez miydi*”⁸⁰¹ ayetine göre şahitlerin şahitliklerini eda etmelerinde meclislerin ayrı olmasının bir sakıncası yoktur. Zira bu ayette meclisten bahsedilmemiştir. Buna diğer bir delil ise, Kur’an-ı Kerim’de geçen şu ayeti kerimedir: “*İçinizden dört şahit getirin, eğer onlar şahitlik ederlerse, o kadınları ölüm alıncaya, ya da Allah onların yararına bir yol gösterinceye kadar evlerde tutun.*”⁸⁰² Şafîiler: Diğer şahitliklerde olduğu gibi her muteber şahitlik, meclisler farklı bile olsa, uyum içerisinde ise kabul edilir, demişlerdir. Şafîiler, bunun kabul edilmesinin hâkimin içtihadına ve Müslümanların din ve dünyayla ilgili gördüğü maslahatlarına ve şahit sayısının tamamlanması durumunda, Müslüman suçluyu acilen gûnahtan temizlemek amacına yönelik olduğunu beyan etmişlerdir.⁸⁰³

5.1.1.2.2. Şahitlikte Yer ve Zaman Birliği

Dört şahidin de aynı yer ve aynı zamanda şahitlik etmelerinin gerekip gerekmediği hususunda fıkıhçılar ihtilâf etmişlerdir.⁸⁰⁴

⁷⁹⁹ Semerkandi, III, s.140; İbn Cüzey el-Kelbi, s.532; İbn Kudame, XII, s.365,366.

⁸⁰⁰ Ceziri, VII, s.2967.

⁸⁰¹ Nur sûresi, 24/13.

⁸⁰² Nisa sûresi, 4/15.

⁸⁰³ Şirbini, IV, s.196,198; İbn Kudame, XII, s.365.

⁸⁰⁴ Ceziri, VII, s.2967.

Hanefi ve Malikiler, şahitlerin dördünün de aynı mecliste şahitlik etmeleri şart olduğunu; aynı şekilde dördünün de aynı zamanda bir arada bulunmalarının şart koşulduğunu; ayrı ayrı gelerek bir mecliste toplanırlarsa, şahitliklerinin kabul edilmeyeceğini ileri sürmüşlerdir. İki mezhep, şahitliği eda hususunda şüphe mevcut olduğu için, kendilerine kazf (zina isnadı) haddi tatbik edilir ki; bu şüphe de, aynı zamanda ve bir arada meclise gelmemiş olmalarıdır. Çünkü ilk şahit, şahitlik yaparken sanığa zina isnadında bulunmuş ve dört şahit getirmemiştir. Dolayısıyla kendisine had tatbik etmek vacip olur, demişlerdir.⁸⁰⁵

İmam Malik ve Ebu Hanife'ye göre, şahitler ayrı ayrı gelseler, hep beraber gelmedikleri için müfteri olurlar. Bu durumda tıpkı farklı meclislerde şahitlik yapan kimseler gibi bunların da şahitliği kabul edilmez, demişlerdir. Delil olarak Muğire olayını gösterirler. Bu olay şöyledir: “Basra valisi Muğire bin Şu'be'nin, evi aynı caddenin öbür yakasında kendi evine karşı olan Ebu Bekre ile arası iyi değildi. Bir gün her iki evin pencereleri kuvvetli bir rüzgârla açıldı. Ebu Bekre, pencereye çıktığında caddenin öte yakasındaki karşı pencereden Muğire'yi cinsel ilişki halinde gördü. Yanındaki üç arkadaşını (Nafi bin Kalâde, Ziyad ve Şibl bin Ma'bed) Muğire'nin yaptığına şahit olmaya çağırdı. Arkadaşları kadının kim olduğunu sordular. Ebu Bekre, “Ümmü Cemil” cevabını verdi. Ertesi gün Hz. Ömer'e şikâyet gitti ve Muğire derhal görevinden alınarak yerine Ebu Musa el-Eş'arî atandı. Muğire şahitlerle beraber Medine'ye çağrıldı. Sorgu sırasında, Ebu Bekre, Muğire'yi Ümmü Cemil'le cinsel ilişkide bulunurken gördüklerini söyledi. Fakat Ziyad kadını seçemediğini ve kesinlikle Ümmü Cemil olup olmadığını söyleyemeyeceğini belirtti. Muğire ise, şahitlerin buldukları yerden kadını seçmelerinin mümkün olmadığını kanıtladı. Karısıyla Ümmü Cemil arasında büyük bir benzerliğin bulunduğunu da ispat etti. Bunun yanı sıra, Hz. Ömer'in halifeliği zamanındaki şartların, bir ilin valisinin karısı da yanındayken makamında böyle bir suçu işleyemeyeceğini gösterdi. Böylece Ebu Bekre ve arkadaşlarının Muğire'nin karısıyla değil, Ümmü Cemil'le cinsel ilişkide bulunduğu şikâyetlerinin bir göz aldanması ve zandan kaynaklandığı belli oldu. Bu nedenle de Hz. Ömer suçluyu aklamakla kalmadı, Ebu Bekre, Nafi ve Şibl'e iftira cezası uyguladı. Bu

⁸⁰⁵ Semerkandi, III, s.141; İbn Cüzey el-Kelbi, s.531,532; İbn Kudame, XII, s.366.

eşine rastlanmayan kararın delilleriyle suçu kanıtlayamadıkları zaman şahitlerin cezalandırılması gerektiği ilkesinden değil de özel şartlardan kaynaklandığı açıktır.”⁸⁰⁶

Hanbelîlere göre, aynı meclise ayrı ayrı veya tek tek gelseler bile onların bu şahitliği kabul edilir. Onlar Muğire olayında şahitler tek tek gelmişler ve dinlenmişlerdir. Şahitlik tamamlanmadığı için bunlara hadd vurulmuştur. Bu hadiste Ebu Bekre, Ömer (r.a.)’e şöyle sorar: “Eğer dördüncü bir kişi gelip de şahitlik yapsaydı, onu recmedecek miydin?” Ömer (r.a.), “Allah’a yemin ederim ki, evet,” diye cevap verir. Bu şahitler aynı mecliste toplandıkları için oraya hep beraber gelmiş gibi olurlar. Zaten meclis, yukarıda zikrettiğimiz sebebe binaen, başından sonuna kadar aynı hükme tabidir. Eğer şahitler, farklı meclislerde şahitlik yaparlarsa onlara hadd vurulur. Çünkü zina şahitliğinde bulunup da, şahitliği tamamlamayan kimselere, “*Namuslu kadınları zina ile suçlayıp da sonra (bu suçlamalarını isbat için) dört şahit getirmeyenlere seksen değnek vurun*”⁸⁰⁷ ayeti gereğince hadd vurmak gerekir, şeklinde görüş beyan etmişlerdir.⁸⁰⁸

Şafîiler ise, şahitlerin aynı zaman ve aynı mekânda bir arada bulunmalarının şart olmadığını ileri sürmüşlerdir. Aksine birer birer, birbirlerinden farklı da olsalar zinaya şahitlik ettiklerinde, şahitlikleri kabul olunur. Bu şahadet nedeniyle her iki sanığa da had tatbik edilir. Çünkü dört şahidi getirmek, bir arada ya da ayrı ayrı da olsa hüküm bakımından aynıdır. Onları ayrı ayrı olarak getiren, nassla amel etmiş olur. Toplu olarak bir arada gelmeleri durumunda şahitlerin şahitlikleriyle sabit olan her hüküm, şahitlerin ayrı ayrı gelmeleri durumunda da, diğer hükümler gibi, sabit olur. Hatta böylesi daha da iyidir. Çünkü şahitler ayrı ayrı geldikleri takdirde, töhmetten uzak kalmış olurlar. Birbirlerine telkinatta bulunamazlar. Kaldı ki; dördünün bir arada şahitlikte bulunmaları şart da değildir, demişlerdir.⁸⁰⁹

⁸⁰⁶ Mevdudi, Seyyid Ebü'l-A'la, **Tefhimü'l-Kur'an**, (Trc. Muhammed Han Kayani v.d.), İnsan yayınları, İstanbul 1996, III, s.468.

⁸⁰⁷ Nur sûresi, 24/4.

⁸⁰⁸ İbn Kudame, XII, s.365,366.

⁸⁰⁹ Şirbini, IV, s.196,197.

5.1.1.2.3. Şahitlerin Şahitlikten Rücû Etmeleri

Hanefilere göre, recmden sonra şahitlerden biri şahitliğinden rücû ederse; rücû eden şahit, hadde tabi tutulur ve recmedilenin diyetinin dörtte birini ödemekle yükümlü olur. Eger zina suçlusuna had tatbik edilmeden şahitlerden biri şahitlikten rücû ederse, her dördü de hadde tabi tutulur.⁸¹⁰

Şafîiler ise, şahitlerden birinin şahitlikten rücû etmesi durumunda öldürülmesi gerekir. Çünkü o, sanığın haksız yere öldürülmesine sebep olmuştur, demişlerdir.⁸¹¹

5.1.1.2.4. Zina ve İhsan Şahitlerinin Şahadetten Rücû Etmeleri

Dört kişi bir erkeğin zina ettiğine, iki kişi de onun muhsan olduğuna şahitlik eder ve hâkim de sanığa had tatbik ederse; sonra da hem zina şahitleri hem muhsanlık şahitleri şahitliklerinden rücû ederlerse, hüküm ne olacaktır?⁸¹²

Hanefiler ve Malikiler, diyeti sadece zinaya şahitlik yapan dört kişinin ödemesi gerekir. Muhsanlığa şahadet eden iki kişinin bir şey ödemesi gerekmez, demişlerdir.⁸¹³

Hanbelîler ise, diyetin ikiye bölünür yarısını zina şahitleri, diğer yarısınıysa muhsanlık şahitleri öderler. Çünkü had, ancak bu şahitlerin hepsinin şahadetiyle yerine getirilmiş olmaktadır. Zina yaptığına şahitlik edip, muhsan olduğuna şahitlik etmeselerdi, suçlu yalnızca kırbaç cezasına çarptırılacaktı. Zanlının haksız yere öldürülmesine sebebiyet veren, muhsanlığına yapılan şahitlik nedeniyle diyeti yarı yarıya öderler, demişlerdir.⁸¹⁴

Şafîiler de, diyetin üç paya bölünerek ikisini zina şahitlerinin, birini ise muhsanlık şahitlerinin ödeyeceğini söylemişlerdir.⁸¹⁵

5.1.1.2.5. Şahitlerin Beş Kişi Olmaları

Cumhura göre, şahitlerin sayısının beş olup bunlardan birinin, aleyhinde şahadette bulunulan zina suçlusunun recmedilişinden sonra, kendi şahitliğinden rücû etmesi durumunda, rücû eden şahit ne tazminat öder ne de hadde tabi tutulur. Çünkü

⁸¹⁰ Berfi, Muhammed Âşık İlâhi, **et-Teshilü'z-Zaruri li-Mesaili'l-Kuduri**, Dârü'l-Arkam, Beyrut 1997, II, s.131.

⁸¹¹ Şîrbini, IV, s.608; Şîrazi, III, s.465.

⁸¹² Ceziri, VII, s.2975.

⁸¹³ İbn Âbidin, VI, s.50,51; Ceziri, VII, s.2976.

⁸¹⁴ İbn Kudame, XIV, s.254; Merdavi, s.1967.

⁸¹⁵ Şîrazi, III, s.465,466; Şîrbini, IV, s.608.

onun rücûundan sonra da zinakar aleyhine hakkıyla şahadet edecek kimseler geride kalmaktadır ki o da dört kişinin şahadetidir, demişlerdir.⁸¹⁶

Şafîiler ise, bu durumda şahadetten rücû eden şahit, recmedilen kişinin diyetinin beşte birini ödemekle yükümlü olur, demişlerdir.⁸¹⁷

5.1.1.2.6. Şahitlerden İkisinin Şahadetten Geri Dönmesi

Cumhura göre, zina haddinde beş kişi şahadette bulur; aleyhinde şahadette bulunulan şahıs recmedildikten sonra şahitlerden ikisi şahadetten rücû ederlerse, bu ikisinden her birine kazf haddi uygulanır. İkisi birlikte recmedilerek öldürülen kişinin diyetinin dörtte birini onun mirasçalarına vermekle yükümlü olurlar. Cumhur: İki şahidin rücûu sebebiyle delilin tam olarak kalmadığından recm cezasının kazfe dönüşeceğini ifade etmiştir. Diyet hakkında ise, recmedilenin aleyhine şahadette bulunan kimseler hâlâ hayatta oldukları için, diyetin tamamının dörtte birini öderler. Dörtte üçüye kalır, ödenecek tazminatın miktarını belirlemede şahadetten rücû etmeyenlerin sayısı esas alınır, demişlerdir.⁸¹⁸

Şafîilere göre ise, şahadetten rücû eden iki şahit “hata ettik” derlerse, diyetten kendi paylarına düşen miktarı ödemeleri gerekir. Bunda iki vecih vardır:

1. Diyetin beşte birini öderler.

2. Diğer üç mezhep imamının söyledikleri gibi, diyetin dörtte birini öderler. Ama “kasten yalan söyleyerek şahadette bulunduk” derlerse, şahadetten rücû nedeniyle had olarak öldürülürler, demişlerdir.⁸¹⁹

5.1.1.2.7. Zinada Şüpheler

5.1.1.2.7.1. Vat’olunan Kadında Bulunan Şüphe

Cumhur, bir erkek, kendi cariyesiyle sözleşir de belirtilen yer ve zamanda başkası onun yanına gelir ve o da onu tanımaksızın onunla cinsel temasta bulunur; sonra da onun kendisine yabancı bir kadın olduğu açığa çıkarsa, bu şüphenin mevcudiyeti dolayısıyla onların ikisine de had tatbik edilmez. Çünkü daha önce o kadına yer ve zaman belirtilmiştir, demişlerdir.⁸²⁰

⁸¹⁶ Merdavi, s.1967; İbn Âbidin, VI, s.51; Ceziri, VII, s.2977.

⁸¹⁷ Şirazi, III, s.465; Şirbini, IV, s.608.

⁸¹⁸ İbn Âbidin, VI, s.51,52; Ceziri, VII, s.2977,2978.

⁸¹⁹ Şirbini, IV, s.608.

⁸²⁰ Ceziri, VII, s.2997.

Şafîiler, bu durumda kadına had tatbik edilir. Çünkü o bile bile zina etmiştir. Erkeğe de had tatbik edilir, demişlerdir. Şafîiler delil olarak ise şu rivayeti gösterirler: “Adamın biri ıssız bir yerde cariyesiyle cinsel temasta bulunmak üzere sözleşmişti. Bu sözleşmeyi öğrenen başka bir cariye, o erkeğin yanına gelmiş olup, o da cariyesi zannıyla gelen kadınla cinsel temasta bulunmuş ve temastan sonra o cariyeyi tanımış; sonra da Hz. Ömer’in (r.a.) yanına gitmişti. Hz. Ömer (r.a.) ona, “Ebu Talib oğlu Ali’ye git” demiş; Hz. Ali de Hz. Ömer’e şöyle demişti: “Görüşüme göre adamın o ıssız yerde hadde tabi tutulması, kadına zina haddi tatbik edilmesi ve de bir köle azâd edilmesi gerekir.”⁸²¹

5.1.1.2.7.2. Kölenin Zinadan Dolayı Sürgüne Gönderilmesi Meselesi

Cumhur, kölenin ve cariyenin zina etmesi durumunda sürgüne gönderme cezası uygulanmaz. Çünkü köle, mertebeye düşük bir insandır. Hür kimseler gibi, insanların ayıplamalarından etkilenmez. Kaldı ki insan, şeref ve nesebiyle orantılı olarak utanç duyar. Oysa köle bu ikisinden de tecerrüt etmiştir, demişlerdir.⁸²²

Şafîiler ise, köle ya da cariye, zina ettiği tespit edilirse, yarım sene sürgüne gönderilir. Çünkü birçok hükümlerde o, hür kimsenin yarısıdır, demişlerdir.⁸²³

5.1.1.3. Hırsızlık Haddi

5.1.1.3.1. Nisap Miktarı

İslam hukukunda hırsızlık haddinin uygulanabilmesi için çalınan malın nisap miktarına ulaşması şarttır. Nisap: “Hırsızlık suçunda hadd (el kesme cezası) uygulayabilmek için malın ekonomik değerinin hırsızlık suçunda aranan değer limitine ulaşması demektir.”⁸²⁴ Nisap hususunda Şafîiler ile diğer mezhepler arasında ihtilaf vukubulmuştur.

Hanefiler, hırsızlık haddinin nisabı bir dinar veya damgalı olsun olmasın on dirhem ya da bu ikisinden birinin kıymetidir, demişlerdir.⁸²⁵

Malikiler, hırsızlık haddinin nisabı, damgalı üç halis dirhemdir, demişlerdir. Bir kimse, üç dirhemi veya üç dirhem değerindeki bir şeyi ya da daha fazla değerdeki eşya veya hayvanı çalarsa, ona had tatbik etmek vacip olur ve eli kesilir. Hırsızlık haddi

⁸²¹ Ceziri, VII, s.2998.

⁸²² Ceziri, VII, s.3039.

⁸²³ Şirbini, III, s.193,194.

⁸²⁴ Bilmen, III, s.21.

⁸²⁵ İbn Âbidin, VI, s.140.

nisabında üç dirhemın esas alınması dolayısıyla, çalınan mal çeyrek dinara eşit olsa bile hırsızın eli kesilmez, şeklinde görüş beyan etmişlerdir.⁸²⁶

Hanbelîler, çeyrek dinar ve üç dirhemden her biri, şer’i dayanaktır. Bunlardan birini veya bunlardan birine eşit değerdeki başka bir malı çalan kimsenin eli, İbn Ömer ile Hz. Âişe’nin hadisleriyle amel edilerek kesilir, demişlerdir.⁸²⁷

Şafîiler ise, eşyalara değer takdiri yapılırken asıl ölçü üç dirhem değil çeyrek dinardır. Dirhemlere değer takdiri yapılırken de bu ölçü esas alınır. Çalınan mal üç dirhem de olsa, çeyrek dinara eşit olmayınca, çalanın eli kesilmez, demişlerdir.⁸²⁸

5.1.1.3.2. Şahitlerin Hatası

Şahitler hırsızın aleyhinde şahitlik yaparken hata ederler ve bu nedenle hırsızın eli kesilir de sonra yalan söyledikleri açığa çıkarsa; imamın onları mali cezaya çarptırması, şahitliklerinde hata etmeleri nedeniyle kesilen elin diyetini ödemekle onları yükümlü kılması gerekir. Mezhep imamları bu konu da ittifak etmişlerdir.⁸²⁹

Şahitler, hırsızın aleyhinde şahitlik yaparken hata ettik demez de “Kasıtlı olarak onun aleyhinde asılsız şahadette bulduk” derlerse, bu konuda hükmün ne olacağı hususunda Cumhur ile Şafîiler ihtilaf etmişlerdir.⁸³⁰

Cumhur; şahitler, “biz onu alt etmek maksadıyla bilerek onun aleyhinde şahadette bulduk” derlerse, bu durumda onların, kesilen elin diyetini ödemeleri gerekir. Hırsızın kesilen bir eli karşılığında her ikisinin elinin kesilmesi zulüm ve haksızlık olur, demişlerdir.⁸³¹

Şafîiler; şahitler, “kasıtlı olarak onun aleyhinde asılsız şahadette bulduk” derlerse, onun kesilen eline kisas olarak ikisinin de eli kesilir. Bu, kıyasa daha yakındır, iki kişinin bir kişi için öldürülmeleri caiz olduğuna göre, bir el için iki el niye kesilmesin? El candan daha az değerlidir. Çok caiz olduğuna göre az niye caiz olmasın?⁸³² Diyerek görüşlerini açıklamışlardır.

Şafîiler, görüşlerine delil olarak Şa’bi’den yapılan şu rivayeti delil olarak göstermişlerdir: “İki adam, İmam Ali (r.a.)’nin huzuruna gelerek bir kişinin hırsızlık

⁸²⁶ İbn Cüzey el-Kelbi, s.536.

⁸²⁷ İbn Kudame, XII, s.420,421.

⁸²⁸ Şafii, *el-Ümm*, VII, s.319,325; Şirbini, IV, s.207,208.

⁸²⁹ Ceziri, VII, s.3100,3101.

⁸³⁰ Ceziri, VII, s.3100,3101.

⁸³¹ Ceziri, VII, s.3101.

⁸³² Şirazi, III, s.464.

ettiğine şahitlik ettiler. İmam Ali (hırsız dedikleri) adamın elini kesti. Sonra bu iki (şahit) kişi, bir başkasını İmam Ali'nin huzuruna getirdiler ve “Hırsızlık yapan aslında budur. Birinci kişinin çaldığını söylediğimizde hata etmişiz” dediler. İmam Ali, onların diğeri aleyhindeki şahadetlerini onaylamadı. Eli kesilen birinci şahsın elinin diyetini ödemelerini onlara emretti ve “Kasten böyle yaptığınızı bilseydim, ellerinizi keserdim” dedi.”⁸³³ Bu rivayet bu babda nasıttır, ifadelerini kullanmışlardır.⁸³⁴

5.1.1.3.3. Müste'men veya Sözleşmeli Birinin Çalması

Malikiler ve Hanbelîler, müste'men veya sözleşmeli bir kimse, Müslüman veya zimmi bir kimsenin malını çalarsa; kendisine kesme cezasının uygulanması gerekir, demişlerdir.⁸³⁵

Hanefiler, bu vasıftaki hırsıza kesme cezasının uygulanması gerekmez. Çünkü bizim de dar-ı harpte düşmanlarımızın yanında Müslüman dindaşlarımız esir olarak bulunabilir; bizim onlardan olan bu hırsızın elini kesmemiz durumunda, onlar da ellerindeki Müslüman esirlerden intikam alabilirler. Umumun maslahatını göz önünde bulundurarak, bu hırsıza uygulanacak olan kesme cezası terk edilir. Kaldı ki; İslam hukuku onlara uygulanmaz, demişlerdir.⁸³⁶

Şafîiler, sözleşmeli veya müste'men bir kimse, kendisiyle yapılan sözleşmede hırsızlık yaptığı takdirde elinin kesileceği kendisine şart koşulmuşsa, bu şartı kabullenmiş olduğu için kendisine kesme cezası uygulanır. Aksi takdirde bu ceza ona uygulanmaz. Fakat nihayetinde Cumhur-u ulemaya göre en kuvvetli olan görüş, hırsızlık yapan müste'men veya sözleşmeliinin kesme cezasına çarptırılmamasını öngörmektedir, demişlerdir.⁸³⁷

5.1.1.3.4. Ganimetten ve Beytü'l Maldan Çalmak

Hanefiler ve Hanbelîler, beytü'l-maldan çalan kimseye kesme cezası tatbik edilmez. Çünkü Beytü'l-Mal, kamuya aittir ve çalan kişi de kamunun bir ferdidir, demişlerdir.⁸³⁸

Malikiler, beytü'l-maldan nisap miktarı mal çalan kimsenin eli kesilir. Çünkü beytü'l-maldaki mal, mahfazalı bir maldır ve çalanın onda hakkı yoktur, demişlerdir.⁸³⁹

⁸³³ Ceziri, VII, s.3101.

⁸³⁴ Ceziri, VII, s.3101.

⁸³⁵ İbn Kudame, XII, s.451.

⁸³⁶ İbn Âbidin, VI, s.137.

⁸³⁷ Şirbini, IV, s.228.

⁸³⁸ İbn Kudame, XII, s.432.

Şafîiler ise, bu konuda her iki görüşü birleştirmişlerdir. Bu mal paylaştırılmış ve bu malı çalan kimsenin kendisi, usul ve furûundan biri bu pay sahiplerinden biriye, el veya ayağı kesilmez. Çünkü o, içinde sabit hakkı bulunan bir maldan çalmıştır. Ama bu mal kendisinin içinde bulunmadığı fertlere paylaştırılmışsa, o zaman eli veya ayağı kesilir. Çünkü onun için bu çalmada (haddi bertaraf edecek) bir şüphe yoktur. Ama bu mal bir gruba paylaştırılmamışsa, çalanın eli kesilmez, görüşlerini ileri sürmüşlerdir.⁸⁴⁰

5.1.1.3.5. Ödeme Mecburiyetinde Olan Kimseden Çalmak

Hanefiler ve Malikiler, el kesme bakımından vadesi gelmiş borçla vadesi gelmemiş olan borç aynıdır. Bu aynılık, istihsan⁸⁴¹ gereğidir. Kıyasa⁸⁴² bakılırsa; vadesi gelmemiş borçludan borç miktarı mal çalan kimsenin elini kesmek gerekir. Malı çalınan borçlunun, borç ödemedede çabuk veya ağır olan bir kimse olması bu hükmü değiştirmez, demişlerdir.⁸⁴³

İki mezhep, alacaklının borçlusundaki hakkının cinsinden başka cins bir malı çalması durumuna gelince, örneğin borçlusundaki alacağı dirhem veya dinarsa, kendisi de ondan bazı ticaret malları çalmışsa, eli kesilir, ifadelerini kullanmışlardır.⁸⁴⁴ Çünkü onun bu malı almaya hakkı yoktur. Borçlusundaki alacağı dirhemse, kendisi de ondan dinar çalmışsa veya bunun tersi olmuşsa; bazıları alacaklının elinin kesilmesi gerektiğini söylemişlerdir. Onlara göre böyle yapması, hakkının karşılığını alması demek değildir. Bu yaptığı ancak bir alış-veriş olur ki; alış-verişte ancak iki tarafın rızasıyla sahih olur. Bu durumda böyle yapmaya hakkı yoktur, demişlerdir.⁸⁴⁵

Şafîiler: Hanefi ve Malikilerin dedikleri “malı çalınan borçlunun, borç ödemedede çabuk veya ağır olan bir kimse olması bu hükmü değiştirmez.” hükmünü eleştirmiş ve

⁸³⁹ Ceziri, VII, s.3125.

⁸⁴⁰ Şirbini, IV, s.213.

⁸⁴¹ İstihsan yönünün izahı şu şekildedir: Her ne kadar vade sûresi gelmeden alacağı alma hakkı sabit olmasa da borçludan alacağını alma hakkının sabit oluş sebebi kaimdir, bulunmaktadır. Vade ise, borcun düşmesinden değil alacağı talep etmeyi ertelemeye etkili olmaktadır. Zikredilen bu sebebin bulunuşu bir şüphe doğurmaktadır. Şüphe ise had uygulamasına mani olur. Zuhayli, VII, s.409.

⁸⁴² Kıyasın izahı şöyledir: Borç eğer vadeli ise, vadesi gelmeden onu çalan kişinin alma hakkı bulunmamaktadır. Bu durumda yabancı bir kimse tarafından alınmış gibi olmaktadır, o takdirde de hırsızın eli kesilir. Zuhayli, VII, s.409.

⁸⁴³ İbni Âbidin, III, s.220.

⁸⁴⁴ İbni Âbidin: Alacaklının borçluya ait olup kendi hakkı cinsinden bulunmayan bir şeyi almasının caiz olmaması onların yani mütekaddim Hanefi âlimleri zamanında insanların hukuka baş eğip riayet etmeleri sebebiyle idi. Gönümüzde ise fetva, hangi malından olursa olsun imkân bulunduğu zaman borçludan alacağını almanın caiz olduğu, şeklindedir. Özellikle devamlı bir şekilde hakkın çiğnendiği diyarımızda hüküm böyledir. İbni Âbidin, III, s.220.

⁸⁴⁵ Ceziri, VII, s.3145,3146; İbn Hümam, IV, s.236.

bir ayırım yapmışlardır. Şöyle ki: Malı çalınan borçlu, borç ödemeyi geciktiren bir kimseyse, çalanın eli kesilmez; ancak borç ödemeyi geciktiren bir kimse değilse, çalanın eli kesilir, demişlerdir. Şafîler; kişi, hakkını almak amacıyla çalmışsa, eli kesilmez. Çünkü bu durumda o, bu malı alma iznine sahiptir. Yine borçludaki malının cinsinden başka cins bir malı alsa da kendi malının cinsini almış olacağını, ifade etmişlerdir.⁸⁴⁶

5.1.1.3.6. Tazminat ve Kesme Cezaları Birlikte Verilebilir mi?

El kesme ile mali tazminat cezası beraberce verilebilir mi? Bu hususta fakihler ihtilaf etmişlerdir. Hanefiler ile Hanbelîlere göre, hırsız hakkında tazminat ile el kesme cezası birleştirilmez; Maliki ve Şafîlere göre ise, el kesme ve mali tazminat cezaları birleştirilir. Ancak Şafîler, şahsın maddi durumu ile ilgili olarak Malikilerden farklı hüküm vermişlerdir.⁸⁴⁷

Hanefiler ve Hanbelîlere göre, hırsızın çalma suçu sabit görüldüğünde, kendisine kesme cezasının uygulanmasıyla birlikte tazminat cezası verilemez. Çaldığı şeyin ölmesi veya tüketilerek telef olması durumunda, tazminat ödemesi gerekmez. Tazminat öderse, kesme cezası uygulanmaz. Kesme cezası uygulanırsa, tazminat ödemekle yükümlü olmaz. Ama hırsıza kesme cezası uygulandığında, çaldığı şey mevcut ise sahibine geri verilir. Çünkü bu mal, ihtilafsız olarak hâlâ sahibinin mülkiyetindedir. Malı çalınan kimse dilerse tazminat ister; o zaman hırsıza kesme cezası uygulanmaz; dilerse hırsıza kesme cezası uygulanır. Bu durumda hırsız tazminat ödemekle yükümlü olmaz. Zira Neseî, Misver b. Abdurrahman bin Avf'dan (r.a.) naklederek Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle buyurduğunu rivayet eder: “*Kendisine (kesme) haddi uygulandığı takdirde hırsıza tazminat cezası verilmez*”⁸⁴⁸ Bu hadiste şuna delâlet ediliyor: Çalınan ayın hırsızın elinde telef olursa, kesme cezasının kendisine uygulanmasından sonra tazminat ödemez. Kesmezden önce veya sonra telef etmiş olması bu hükmü değiştirmez. Çünkü bu kesme, bir cezadır. Ceza da onun için yeterlidir. Bu da kesme cezasının, hırsızlık suçundan ötürü uygulandığına delâlet ediyor. Ayrıca bir kimse hakkında iki hakkın içtimâ etmesi usule aykırıdır. Kesme cezası tazminata bedel kılınmıştır. Şu halde bir hırsız, daha önce çaldığı nedeniyle kesme cezasına çarptırılmış olduğu aynı tekrar çalarsa; ikinci kez kesme cezasına çarptırılmaz. Çünkü bu durumda

⁸⁴⁶ Şirazi, II, s.282.

⁸⁴⁷ Ceziri, VII, s.3147,3148.

⁸⁴⁸ Zeylaî, III, s.375.

mahal ve sebep birliği şüphesi vardır. Kaldı ki; tazminat yükümlülüğü, kesme cezasını ortadan kaldırır. Zira hırsız tazminat ödedikten sonra, onu aldığı vakitten geçerli olmak üzere mülk edinmiş olur. Yani onu ikinci kez alınca da kendi mülkünü almış olduğu açığa çıkar. Kendi mülkünü -başkasının mahfazasında olsa da- alan kimseye kesme cezası uygulanamaz. Ama kesme cezası katıyetle sabittir. Onu ortadan kaldıran şey tazminattır.⁸⁴⁹

Malikiler, mali sıkıntı içindeyse; tazminat ödemekle yükümlü kılınmaz. Sadece kesme cezasına çarptırılır. Yoksul ve muhtaç durumda olduğu anlaşıldığı için onda çalma mazeretinin kokusu vardır. Cenabı Allah hiç bir kimseye takatinden fazla yük yüklemeyiz. Ancak hırsız varlıklı ise; hem kesme hem tazminat cezasına çarptırılır, demişlerdir.⁸⁵⁰

Şafîiler, bu mezhep Maliki mezhebi gibi yoksulları ayırmayıp varlıklı veya sıkıntılı, her ne halde olursa olsun hırsıza hem tazminat hem de kesme cezası uygulanmalıdır, demişlerdir. Şafîilerin, bu konudaki delillerini şöyle sıralayabiliriz: Yüce Allah (c.c.) buyuruyor ki: *“Mallarınızı aranızda batıl (ve haksız) nedenlerle yemeyin.”*⁸⁵¹ Hadisi Şerif’te Hz. Peygamber (s.a.s.) buyurmuşlar ki: *“Ödeyinceye kadar el, almış olduğu şeyi ödemekle yükümlüdür.”*⁸⁵²

Şafîiler, hırsızlıkta Allah ve kul hakkı olmak üzere iki hakkın bir araya geldiğini, dolayısıyla herkesin hakkını ödemek gerekeceğini; çalınan şey aynıyle mevcutsa, sahibine geri verilmesi hususunda âlimlerin ittifak ettiklerini ifade etmişlerdir. Ancak Şafîiler, çalınan şey aynıyle mevcut değilse; tazminat ödenmesi gerekir, demişlerdir. Şafîiler devamla: Âlimler bu hükmü verirken, diğer vacip mallara kıyasta bulunmuşlardır. O, başkasının mülkiyetindeki bir malı, tecavüzde bulunarak telef etmiştir. Dolayısıyla tıpkı gaspta olduğu gibi o malı tazmin etmesi gerekir. Burada iki hak arasında aykırılık yoktur. Çünkü bunların sebepleri muhtelifdir. Birisi Allah’ın hakkıdır ki; o da bu hususî cinayetten (suçtan) nehyetmek ve yasaklamaktır. Diğer de kul hakkıdır. Allah’ın hakkı için hırsıza kesme cezası uygulanır. Kul hakkı için de tazminat ödemekle yükümlü kılınır. Bu hırsız tıpkı başkasının mülkü olan bir hayvanı haremde avlamış gibi olur. Allah’ın hakkı için av cezası öder. Kulun hakkı için de mülk sahibine tazminat öder. Yine bu hırsız, tıpkı bir zimmînin mülkiyetindeki şarabı içmiş

⁸⁴⁹ Ceziri, VII, s.3147,3148; İbn Kudame, XII, s.434.

⁸⁵⁰ Ceziri, VII, s.3148.

⁸⁵¹ Nisa sûresi, 4/29.

⁸⁵² Tirmizi, Büyü’, 39 (1266), II, s.544,545; Ebu Davud, Büyü’, 90 (3561), III, s.296.

gibi olur. Allah'ın hakkı için içki haddine tabi tutulur. Zimmînin hakkı olarak da ona tazminat öder, demişlerdir.⁸⁵³ Sonuç olarak Şafîiler, ağaç üzerindeki hurmayla ilgili olarak rivayet olunan, “İhtiyaç sahiplerinden bir kimse, kucak dolusu almaksızın ihtiyacını (açlığını hurma yiyerek) giderirse, ona bir şey (ceza) yoktur. Ama ondan (hurmadan) bir miktar dışarı çıkarıp götürürse hem tazminat öder, hem de cezaya çarptırılır.”⁸⁵⁴ Hz. Peygamber'in (s.a.s.) bu hadisini delil göstererek hırsızın, hem tazminat ödeyeceğini, hem de cezaya çarptılacağını ifade etmişlerdir.⁸⁵⁵

5.1.1.4. Yol Kesenlerin Hükümü

5.1.1.4.1. Yol Kesmede Suç Ortaklarının Hükümü

Cumhura göre, bir kaç tane yol kesici bir araya gelir, bazıları bizzat adam öldürür ve mal gasbeder, diğer bazılarıysa onlara destekçilik yaparlarsa; destekçilik yapanlar da yol kesicilerin hükmüne tabi olurlar. Çünkü cezanın uygulanması için yeterli olan yol kesicilik olayı vukûbulmuştur. Bu destekçilerin bir kısmı öldürme fiiline direkt olarak iştirak etmiş olmasalar da hüküm aynıdır. Hepsine de had uygulanır. Cezası had olan yol kesme suçu onların birbirlerine yardımcı olmalarıyla tahakkuk etmiştir. Haddin uygulanması için şart olan adam öldürme fiilinin işlenmesi bu fiille meydana gelmiştir. Öldürme fiili değnek, taş veya kılıçla işlenmiş olsa da aynı hüküm uygulanır. Çünkü gelip geçenleri engellemekle yol kesme suçu işlenmiş olmaktadır.⁸⁵⁶

Cumhur delil olarak, “rivayet olduğuna göre Küfe valisi Velid bin Ukbe zamanında Küfe’li gençlerden bir kaçı, Küfe’li bir adamın evinin duvarını delerek içeri girmiş ve adamı öldürmüşlerdi. Adamın bir komşusu da olayı uzaktan görmüştü. Güvenlik kuvvetlerinden yardım istemiş ve görevliler gelerek onları yakalamışlardı. Mahkeme neticesinde suçları sabit görülmüş, hepsi de öldürülmüşlerdi”⁸⁵⁷ rivayetini göstermişlerdir.

Şafîiler, bir kimse yolkesenlere -sayıları çok olsa da- sadece yardımcı olur, mesela bir kimsenin nisap miktarı malını almaz ve kimseyi öldürmezse, diğer suçlarda olduğu gibi imam onu hapis, sürgün veya diğer ta’zir cezalarıyla cezalandırılır. Bir haberde de vârid olduğu gibi “Bir kavmin cemaatini arttıran kimse, onlardandır.” İmam, anılan ceza çeşitlerinden biriyle onu ta’zir eder. Denildi ki: Bu durumda suçlunun, ceza

⁸⁵³ Büceyrimi, V, s.67.

⁸⁵⁴ Neseî, Sarik, 12 (4958), VIII, s.85.

⁸⁵⁵ Büceyrimi, V, s.67.

⁸⁵⁶ Ceziri, VIII, s.3462,3463.

⁸⁵⁷ Ceziri, VIII, s.3463.

olarak mutlaka sürgün edilmesi gerekir. Çünkü ayette⁸⁵⁸ bunun cezasının sürgün olduğu bildirilmiştir, demişlerdir.⁸⁵⁹

5.1.1.4.2. Yolkesenden Başka Suçlarda Birden Fazla Cezanın Üst Üste Gelmesi

Bazen cürümler de birden çok olabilir ve her bir cürüm özel olarak ayrı bir cezayı gerektirebilir. Bu durumda da işlenen cürümlerin hepsinin cezası had olabilir ya da birbirinden farklı olarak bazılarının had diğer bazılarının had de kısas olabilir. Cumhur ile Şafîiler bu konuda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Biz bu konuyu üç alt başlıkta irdedeleyeceğiz.

5.1.1.4.2.1. İşlenen Cürümün Birden Fazla Cezayı Gerektirmesi Durumu

Bir kimse, muhsan değil iken zina etse ve işlemiş olduğu cürüm hâkime intikal etse ve kendisine had uygulanmadan önce ve muhsan niteliğini kazandıktan sonra bir kez daha zina etse bu durumda hüküm ne olacaktır? Bu kimseye, iki zina haddi mi uygulanacak yoksa hafif olan zina haddi güçlü olanın içine girer, onunla içice olur ve recm cezasıyla yetinilir mi? Mezhepler bu konuda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir.

Cumhur, sadece recmle yetinilebileceğini ifade etmiştir. Cumhur görüşünü desteklemek için, Abdullah b. Mesud'un içinde ölüm cezası olan iki haddin bir arada bulunduğu durumlarda sadece öldürme cezasıyla yetinileceğini söylediği rivayet olunmuştur. Sonra hadler genel olarak caydırıcı olmak için getirilmişlerdir. Ölüm cezası bir başka cezayı daha uygulamaya gerek kılmayacak şekilde bu caydırıcılığı sağlamaya yeterlidir. Sonra bu meselede mağdur olan tektir. O da ya toplumdur ya da şeriattir. Mademki mağdur olan birdir o halde ceza da bir olmalıdır ve o iki cezadan en ağır uygulanmalıdır. Zira daha hafif olan ceza ağır olan cezanın içinde örtülü olarak mevcuttur. Buna karşılık daha ağır olan ceza daha hafif olan cezanın içine girmez, demiştir.⁸⁶⁰

Şafîiler ise, böyle bir kimse muhsan olmadığı için sopa cezasına çarptırılır, sonra da muhsan iken zina işlediği için recmedilir. Zira bu kimse iki kez zina ettiği için iki

⁸⁵⁸ “Allah’a ve Resûlüne savaş açanların ve yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışanların cezası; ancak öldürülmeleri yahut asılmaları veya ellerinin ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi yahut o yerden sürülmeleridir. Bu cezalar onlar için dünyadaki bir rezilliktir. Ahirette de onlara büyük bir azap vardır.” Mâide sûresi, 5/33.

⁸⁵⁹ Ceziri, VIII, s.3463.

⁸⁶⁰ İbn Kudame, XII, s.487,492.

had gerekmiştir. Bu hadlerden birisini düşürücü herhangi bir unsur da bulunmamaktadır. Bir başka ifadeyle her iki haddin de gerekli olan sebepleri mevcuttur. Sebepleri bulunurken bunları düşürücü bir unsur bulunmamaktadır. Dolayısıyla her iki haddi uygulamak vacip olmuştur. Bunlardan daha ağırı ile yetinmek yüce Allah'ın koymuş olduğu hadlerden birisini ihmal etmek uygulamamak demektir. Bu da caiz değildir, demişlerdir.⁸⁶¹

5.1.1.4.2.2. İşlenen Suçun Aynı Olmaması

Bir kimse, hem hırsızlık yapmış hem de muhsan olduğu halde zina etmiş ve içki içmiştir. Aynı zamanda bu üç suçun üçü de sabit olduğunda bu kişiye verilecek ceza hususunda Cumhur ile Şafîler ihtilaf etmişlerdir.

Cumhur, bazı fıkıh bilginleri burada verilen örnekte ölüm cezasının dışındaki hadlerin düşeceği kanaatindedir. Onlara göre, ölüm cezasından daha hafif olan cezalar bu durumda sabit olmazlar. “El-Muğni” yazarı İbn Kudame bu görüşün İbn Mesud’a Ata’ya, Şabi’ye, Nehaî’ye, Evzai’ye, Hammad’a, Malik’e ve Ebu Hanife’ye ait olduğunu söyler.⁸⁶²

Şafîler, işlenen üç cürmün üçünün de cezasının yerine getirilmesi kanaatindedir. Onlara göre, ölüm cezası dışında uygulanması vacip olan ceza, tıpkı kısasen bir elin kesilmesi gibi ölüm cezası gerektiği zaman da uygulanması vacip olan cezadır.⁸⁶³

5.1.1.4.2.3. Allah ve Kul Hakkının Bir de İçinde Öldürme Cezasının da Bulunduğu Suçlar

Üzerinde hem Allah hem de kul hakkının bir arada bulunduğu suçlar, zina sonucu recm cezasıyla içki içmenin sonucu sopa cezasının bir arada bulunması ya da dinden dönme dolayısıyla veya kısas nedeniyle ölüm cezasıyla, iffete iftira cezasının bir arada bulunması gibi.

Cumhur, bu gibi meselelerin hükmü hakkında, Allah hakkı olan hadler ölüm cezası içerisine girerler. Bir başka ifadeyle ölüm cezası yerine getirildiği zaman sırf Allah hakkı olan hadler uygulanmış olur. Uygulanan ölüm cezası ister had ister kısas olsun fark etmez, demişlerdir. Mesela, bir kimse içki içmiş ve dinden dönmüş olsa dinden döndüğü için uygulanacak olan ölüm cezası içki içme haddini giderir. Yine bir

⁸⁶¹ İbn Kudame, XII, s.487,492.

⁸⁶² İbn Kudame, XII, s.487,492.

⁸⁶³ İbn Kudame, XII, s.487,492.

kimse muhsan iken zina edip hırsızlık yapsa kendisine hırsızlık haddinin uygulanması gerekmez. Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi bu görüşe İmam Şafî katılmaz.⁸⁶⁴

Şafîler: Böyle bir araya gelen cezalarda daha hafifi kul hakkı ise, bunun yerine getirilmesi gerekir. Mesela bir kimse bir başkasının gözünü çıkarmış ve muhsan olduğu halde zina etmişse burada zinadan dolayı ölüm cezasının içine kısas girmez. Dolayısıyla önce kısas cezası uygulanır sonra ölüm cezası yerine getirilir, demişlerdir.⁸⁶⁵

5.1.1.5. Kazf Haddi

5.1.1.5.1. Had Tatbik Edilmeden önce, İftiracının Şahitliğinin Kabulü

Hanefiler ve Malikiler, bir kimse üzerinde kazf (zina iftirası) haddi sabit olduğunda, haddi infaz edilmedikçe şahitliği kabul edilir ve infazdan önce fasıllıkla damgalanmaz. Şayet fasıllıkla damgalanmış olsaydı, şahitliği geçerli olmazdı. Çünkü fasıllık damgası, kendisine bu damga vurulan kimsenin şahitliğini geçersiz kılar. Çünkü *“Namuslu kadınlara zina isnat edip sonra da dört şahit getiremeyenlere seksen değnek vurun. Artık onların şahitliğini asla kabul etmeyin. İşte bunlar fâsık kimselerdir”*⁸⁶⁶ ayet-i kerimesinin zahir anlamı, hadde çarptırılan kimseye kazfın mecmuunun terettüp etmesini ve şahitlik edemez olmasını gerektirmektedir. Bu hükmü yalnızca kazfın kendisine talik edersek, şahadetten acizliğin iki şeye talik edilmiş olması durumunu ortaya çıkarır ki; bu da ayet-i kerimenin zahir anlamının hilâfıdır. Aynı şekilde had hükmünün iki şeye talik edilmesini gerektirir. Buna göre haddin de iki şeyden sadece birinin vukûbulması durumunda uygulanmaması gerekecektir, şeklinde görüş beyan etmişlerdir.⁸⁶⁷

Şafîler ise, bir kimseye iftira haddini tatbik etmek vacip olduğunda, haddin uygulanmasından önce de şahitliği kabul edilmez ve fasıklık damgasıyla damgalanır. Çünkü Cenabı Allah başkasına zina isnadında bulunup da iddiasını ispatlamak için dört şahit getiremeyen kimsenin üzerine üç hükmü (Nûr suresi, 4) terettüp ettirmiştir. Bu üç hüküm vav harfiyle birbiri üzerine atfedilmiştir. Vav harfiyse tertibi gerekli kılmaz. Şu halde bu üç hüküm arasında sıra ve tertip söz konusu değildir. Öyleyse şahitliğin reddinin had uygulamasından sonra gelmesi zorunlu olmaz. Aksine, iftiracıya had

⁸⁶⁴ İbn Kudame, XII, s.487,492.

⁸⁶⁵ İbn Kudame, XII, s.487,492.

⁸⁶⁶ Nûr suresi, 24/4

⁸⁶⁷ Ceziri, VII, s.3172.

uygulansın uygulanmasın; şahitliğinin kabul edilmeyen bir şahitlik olarak sabit olması gerekir, demişlerdir.⁸⁶⁸

5.1.1.5.2. Şahadetin Keyfiyeti

Cumhur, şahitler ayrı ayrı şهادette buldukları takdirde şahitlikleri kabul edilmez ve kendilerine kazf haddi uygulamak gerekir. Çünkü tek kişi şهادette bulunurken sanığa iftira etmiştir ve dört şahit de getirmemiştir. Nur süresinde geçen “İffetli müslüman kadınlara zina isnadında bulunanlar, sonra (bunu ispatlamak için) dört şahit getiremeyenler (var ya) işte onlara seksen değnek vurun”⁸⁶⁹ kapsamında kendisine kazf haddi uygulamak gerekir, demiştir.⁸⁷⁰

Şafîiler ise, şahitlerin bir arada veya ayrı ayrı gelmeleri arasında fark yoktur. Çünkü dört şahit getirme emri, şahitleri topluca getirmekle ayrı ayrı getirmek arasında müşterek anlamlıdır. Kendisinde müştereklik anlamı bulunan şeye delâlet eden lafız, ayrıcalık anlamı bulunan şeye iş’arda bulunmaz. Şahitleri ayrı ayrı getiren kimse de nassla amel etmiş sayılır ve sorumluluktan kurtulmuş olması gerekir. Toplu geldikleri takdirde şahitlerin şهادetiyle sabit olan her hüküm, diğerlerinde olduğu gibi ayrı ayrı gelmeleri halinde de sabit olur. Hatta böylesi daha da uygundur. Çünkü ayrı ayrı gelmeleri töhmetten uzak kalmalarını sağlar. Birbirlerine telkinde bulunamazlar. Bu nedenle kâdî şahitlerin şهادetinden kuşkulanırsa şayet varsa, şهادetlerindeki şaibeyi açığa çıkarmak için onları ayırır. Çünkü onların aynı halde bir arada şهادette bulunmaları şart değildir. Dahası, şayet kadı’nın huzurunda bir arada bulunsalar bile, beraberce değil de biri diğerinden sonra sırayla şهادette bulunacak ve kadı da şهادetlerini böylece kabul edecektir. Aynı şekilde kâdînin kapısında yığıldıklarında, içeriye birlikte değil de birer birer girip şهادette bulunurlar, şeklinde görüş beyan ertmişlerdir.⁸⁷¹

5.1.1.5.3. Mübalağa Sîgası

Hanefiler ve Hanbelîler; bir erkeğe, müenneslik (ta)’sını ekleyerek “Ey zâniye” diyen kimse ona kazfetmiş sayılmaz ve iftira haddine çarptırılmaz. Çünkü olmayacak, imkânsız bir işi ona isnad etmiştir. Nitekim kesik penisli bir erkeğe veya vaginası

⁸⁶⁸ Ceziri, VII, s.3172.

⁸⁶⁹ Nur sûresi, 24/4.

⁸⁷⁰ Ceziri, VII, s.3176; İbn Kudame, XII, s.365,367.

⁸⁷¹ Ceziri, VII, s.3176; İbn Kudame, XII, s.396.

tıkanık bir kadına zina isnadında bulunan kimse de iftira haddine çarptırılmaz. Kesik penisli erkekle tıkanık vaginalı kadına zina isnadında bulunan kimsenin yalan söylediği kesinlikle sabittir. Lekeyi ancak kendi şahsına sürmüştür. Bir kadına “Ey zâni” diyerek erkeklere mahsus hitap şeklini kullanırsa kendisine iftira haddi uygulamak gerekmez. Çünkü tercih bu hitapta yaygındır, demişlerdir.⁸⁷²

Malikiler, kesik penisli veya iktidarsız bir erkeği veya tıkanık vaginalı bir kadını zinayla itham eden kimseye had tatbik edilmez. Çünkü onun yalan söylediği, aleniyet kazanmıştır. Anılan kimseler, zina etmeleri mümkün olmadığı için bu sözlerin muhatabı olmakla lekelenmezler. Anılan kimselerden birinin anüsten zina ettirdiğini iddia eden- ve bu iddiasını doğrulayıcı beyyine getiremeyen- kimse, iftira haddine çarptırılmaz. Kadınsı ve erselikler de bu hükme tabidirler, demişlerdir.⁸⁷³

Şafîiler; bir erkeğe, “ey zâniye” diyen kimse iftira haddine çarptırılır. Çünkü muhatabına mübalağa sîgasıyla zina isnadında bulunmuştur. Zira zâni kelimesinin sonuna eklenen (ta) harfi tıpkı allame ve nesabe kelimelerinde olduğu gibi mübalağa içindir. Kesik penisli bir erkeği veya tıkanık vaginalı bir kadını veya erselik bulunan birisini zinayla itham eden kimse kazf haddine çarptırılmaz. Ancak bunların arkadan cinsel temas yaptıklarını iddia ederse, kazfedici sayılır ve kazf haddine çarptırılır. Çünkü bu sözü söylemekle ona zina lekesi gibi bir leke sürmüştür, demişlerdir.⁸⁷⁴

5.1.1.5.4. Bir Cemaate Zina İsnadında Bulunmak

Hanefiler ve Malikilere göre, bir kimse aynı mecliste veya değişik meclislerde, tek kelimeyle veya bir kaç kelimeyle, toplu dağınık halde bir cemaate zina isnadında bulunursa; kendisine sadece bir had tatbik edilir. Cemaatten biri sebebiyle dövülerek kendisine had tatbik edilirse bu had, hepsine yaptığı zina isnadı için karşılık olur. Bundan sonra onlardan biri sebebiyle hadde çarptırılmaz. Çünkü hadler birbirine girdirilirler. Bu görüşte olanlar, delil olarak; “İffetli Müslüman kadınlara zinâ iftira edenler...”⁸⁷⁵ ayeti kerimesini ileri sürmektedirler. Yani iffetli Müslüman kadınlardan birine zina isnad eden kimse iftira haddine çarptırılır. Bu da bir grup iffetli Müslüman kadına zina isnadında bulunan kimsenin seksen değnekten fazla hadde çarptırılmamasını gerekli kılmaktadır. İffetli Müslüman kadınlar grubuna zina isnadında

⁸⁷² İbn Kudame, XII, s.396.

⁸⁷³ Ceziri, VII, s.3179.

⁸⁷⁴ Ceziri, VII, s.3179.

⁸⁷⁵ Nur sûresi, 24/4.

bulunan şahsın bir hadden fazla hadde çarptırılmasını gerekli gören kimse, ayet-i kerimeye muhalefet etmiş olur. Bu görüşte olan ulemanın sünnetteki delilleri ise, İkrime'nin, İbn Abbas Hazretlerinden rivayettir: İbnu Abbas (r.a) anlatıyor: *“Hilâl bin Ümeyye (r.a) Resûlullah'ın (s.a.s.) yanında, hanımının Şerik bin Semha ile zina yaptığını söyledi. Resûlullah (s.a.s.): “Ya delil getirirsin veya sırtına hadd tatbik edilir” dedi. Hilâl: “Ey Allah'ın Resûlü! Birimiz, hanımı üzerinde bir adam görse, koşup delil mi arayacak?” dedi. Resûlullah (s.a.s.) önceki sözünü tekrar etti: “Ya delil getirirsin ya da sırtına had uygulanır.” Bunun üzerine Hilâl: “Seni hak üzerine gönderen Zât'a yemin olsun doğruyu söylüyorum. Mutlaka Allah sırtımı hadden kurtaracak bir vahiy gönderecektir” dedi. Bunun üzerine Cibril (a.s.) ve şu vahyi indirdi: “Karılarına zina isnad edip de kendilerinden başka şahidleri olmayanların şahidliği, kendisinin doğru sözlülerden olduğuna Allah'ı dört defa şahid tutmasıyla olur. Beşincisinde eğer yalancılardan ise Allah'ın lânetinin kendisine olmasını diler”⁸⁷⁶ Resûlullah (a.s.v.) oradan ayrıldı. Onlara adam gönderdi. Hilâl geldi (lânet okuyarak) şehâdetinde bulundu. Resûlullah (a.s.v.): “Allah biliyor ki, ikinizden biriniz yalancısınız, tevbekâr olanınız var mı?” dedi. Sonra kadın kalktı, o da şehâdetinde bulundu. Kadın beşinci şehâdetinde iken kadını durdurdular ve: “Beşince şehâdet, (yalancı olduğun takdirde) şiddetli azab gerektirir” dediler. İbnu Abbâs der ki: Bunun üzerine kadın durakladı ve sükût etti. Öyle ki, yeminden rücû edeceğini sandık. Sonra: “Hayır, vallahi kavmimi bundan böyle mahçup hâle düşürmeyeceğim” dedi ve yeminini tamamladı. Resûlullah (s.a.s.): “İyi bakın, eğer bu kadın gözleri sürmeli, kabaları iri, bacakları kalın bir çocuk doğurursa bilin ki bu çocuk Şerik bin Semha'dandır” buyurdu. Gerçekten de bu evsafa bir çocuk doğurdu. Bunun üzerine Resûlullah (a.s.v.) hayırdır: “Eğer, Allah'ın Kitabı'nda kadının yemini ile haddin düşeceği hususunda hüküm gelmemiş olsaydı, (çocuktaki bu benzerlikten hareketle kadının zâniliğine hükmederdim ve) onun benden göreceği vardı”⁸⁷⁷ buyurdu.*

Onlar, Resûlullah (s.a.s.), hem karısını hem de Şerik bin Semha'yı zinayla itham ettiği halde Hilâl'e sadece bir kazf haddi vurulmasını gerekli görmüş ve bu hal liân ayetinin nazil olmasına dek devam etmişti. Ayet nazil olunca da liân, yabancı kadınlara

⁸⁷⁶ Nur suresi, 24/6-7.

⁸⁷⁷ Ebu Dâvud, Talâk, 27 (2254), II, s.276.

yapılan zina isnadı dolayısıyla uygulanan kazf haddinin yerini aldı. Tabii erkeklerin kendi zevcelerini zinayla itham edişlerinde haddin yerini liân aldı, demişlerdir.⁸⁷⁸

Bu görüşte olan âlimlerin kıyastaki delillerine gelince: Haddi gerektiren diğer hususlar bir kaç kez tekerrür ettiğinde sadece bir had uygulanır. Örneğin bir kaç kez zina eden veya defalarca içki içen veyahut bir kaç defa hırsızlık yapan kimse kendisine had tatbik edilmeden önce bu suçları tekerrür ettirirse; kendisine sadece bir had uygulanır. Had uygulamasının kapsamlı anlamı, zararı defetmektir ki; o da elde edilmiştir. Bir kişi kendilerine zina isnadında bulunduğu cemaatteki bir fert dolayısıyla hadde çarptırılırsa; bu had, onların tümüne etmiş olduğu zina isnadlarının yerine geçer. Bundan sonra da o cemaatteki fertlerden biri dolayısıyla hadde çarptırılmaz. “Biriniz müstesna hepiniz zinâkârsınız” derse, kendisine kazf haddinin uygulanması gerekir. Çünkü kazfte, haddi gerektiren durum vardır. Cemaatteki fertlerden her biri, kendilerine zina isnadında bulunan şahsa had tatbik edilmesini talep edebilir, demişlerdir.⁸⁷⁹

Hanbelîlere göre, bir kimse cemaatteki fertlerin tümüne aynı kelimeyle zina iftirasında bulunursa; üzerine bir had tamamlanır. Fertlerin hepsine ayrı ayrı kelimelerle zina iftirasında bulunursa; kendisine her biri için bir had tatbik edilir. Kuvvetli görüşleri budur.⁸⁸⁰

İkinci rivayetlerinde Hanbelîler: Zina iftirasına uğrayan cemaat fertleri iftiracıya had tatbik edilmesi için ayrı ayrı talepte bulunurlarsa; her biri için bir hadde çarptırılır. Ama böyle bir talepte bulunmazlarsa; hepsi için sadece bir hadde çarptırılır, demişlerdir.⁸⁸¹

Şaffîler, iftiraya uğrayanlar değişik şahıslar oldukları için; iftiracı her şahıs için ayrı ayrı kazf haddine çarptırılır. Çünkü “*ve’llezine yermûnel-muhsenâti*” ayet-i kerimesindeki “*ve’llezine*” kelimesiyle “*el-muhsenâti*” kelimesi çoğul sîgasıdır. Çoğul çoğul ile mukâbele olduğunda, ferde karşı ferd mukabilinde olur. O zaman da anılan ayet-i kerime şu manaya gelir: “Her bir iffetli Müslüman’a zina iftirasında bulunan kimseye iftira haddini uygulamak vacip olur.” Bu hükme varılırken şu ayet-i kerimeye bağlı kalınmıştır: “*İffetli Müslüman kadınlara zina iftirasında bulunan sonra da (iddialarını ispatlamak için) dört şahit getiremeyenler (var ya), işte onlara seksen*

⁸⁷⁸ İbn Kudame, XII, s.405,407.

⁸⁷⁹ Ceziri, VII, s.3180.

⁸⁸⁰ İbn Kudame, XII, s.405,407.

⁸⁸¹ Ceziri, VII, s.3182.

değnek vurun."⁸⁸² Bu ayet-i kerime, seksen değneklik cezanın, iffetli bir Müslüman'a zina iftirasında bulunma sebebiyle verileceğine delâlet etmektedir. Çünkü bu suçla suçlanan kişiye seksen değnek vurmak gerekir. Bu sabit olduğuna göre deriz ki: Bir kimse bir başkasına zina iftirasında bulunduğunda, bu iftirası haddi gerektirir. İkinci bir şahsa zina iftirasında bulunduğu takdirde bu iftirası da ona ayrıca had tatbik edilmesini gerektirir. Sonra ikinci iftira haddinin uygulanmasını gerektiren sebebin, birinci iftira haddinin uygulanmasını gerektiren sebebin aynısı olması caiz olmaz. Çünkü bu iftiracı şahıs, ilk iftirası nedeniyle ilk defasında hadde çarptırılmıştır. Vacibin vacip kılınması imkânsızdır. Şu halde ikinci iftirası nedeniyle ikinci kez iftira haddine çarptırılması gerekir. Kıyasa gelince; kazf haddi kul hakkıdır. Çünkü iftiracı ancak iftiraya uğrayanın talepte bulunmasıyla kazf (iftira) haddine çarptırılır, demişlerdir.⁸⁸³

Zina haddinin aksine kulların hakları, içiçe girmezler. Zina hadleri içiçe girerler. Çünkü o, Allah'ın hukukundandır. Bu hüküm, bir şahsın bir cemaate, içindeki fertlerin her biri için ayrı ayrı kelime kullanarak zina isnad etmesi durumunda söz konusu olur. Ama hepsi için aynı kelimeyi kullanarak zina isnadında bulunursa; sözgelimi "Sizler zinâkârsınız" veya "Zina ettiniz" derse; bu hususta iki kavil vardır. Esah olanına göre - ki bu Şaffî'nin yeni dönemine ait kavlidir- bu iftiracı, kendilerine zina isnadında bulunduğu cemaatteki fertlerin her biri için ayrı ayrı tam kazf haddine çarptırılır. Çünkü bu kazf haddi kul hakkıdır. İçiçe girmez. Ayrıca isnad eden, o fertlerden her birine utanç lekesi sürmüştür. Onlara ayrı ayrı kelimelerle zina iftirasında bulunmuş gibi olur. Bu görüş, ayetin mefhumuna uygun düşmektedir. Buna göre bir kimse adamın birine; "Ey iki zinâkârın oğlu" derse, onun ebeveynine aynı kelimeyle zina isnadında bulunmuş olur. Dolayısıyla kendisine iki had tatbik edilmesi gerekir, demişlerdir.⁸⁸⁴

5.1.1.5.5. İftiracının Had Esnasında Kazf Suçu İşlemesi

Hanefiler, hadler içiçe girerler. İftiracıya yetmiş dokuz değnek vurulur da sonra başka bir kimseye daha zina iftirasında bulunursa; ona yalnızca bir değnek daha vurulur. Çünkü hadler içiçe girerler. İki had üst üste gelmiştir. Çünkü birinci haddin tamamlanması, ancak geriye kalan bir değnekle olur, demişlerdir.⁸⁸⁵

⁸⁸² Nur sûresi, 24/4.

⁸⁸³ Mevdudi, III, s.490.

⁸⁸⁴ Mevdudi, III, s.490.

⁸⁸⁵ Ceziri, VII, s.3182.

Anlatıldığına göre İbn ebî Leyla, bir kişinin bir başkasına; “Ey iki zinâkârın oğlu” dediğini işitmiş ve böyle diyen adama mescitte aynı vakitte iki had tatbik etmişti. Bu haber İmam Ebu Hanife’ye ulaştırıldığında şöyle demiştir: “Hayret doğrusu. Beldemizin kadısı aynı meselede beş noktada hata etmiştir. Bunlar:

1. Suçluya, iftiraya uğrayanın talebi olmaksızın had tatbik etmiştir.
2. Eğer davalasma olsaydı, sadece bir had gerekirdi.
3. Ona göre iki had tatbik etmek gerekse bile; iki had arasında en az bir günlük fasıla koyması gerekirdi ki; suçlunun bedenindeki birinci had darbelerinin tesiri hafiflesin.
4. Haddi mescitte tatbik etmiştir.
5. İftiraya uğrayanın ebeveyninin hayatta olup olmadıklarını araştırması gerekirdi. Hayattaysalar; dava açma hakkı kendilerindedir. Hayatta değılseler, dava açma hakkı oğullarındır.”⁸⁸⁶

Malikiler; bir şahıs birini birçok kere kazfetsen, onlardan birinden dolayı kendisine kazf cezası vurulmasığı sürece ona ittifakla tek bir had icap eder.⁸⁸⁷ Özetle Malikilere göre, hadler içice girerler.⁸⁸⁸

Hanbelîler; bir kimse cemaatteki fertlerin tümüne aynı kelimeyle zina iftirasında bulunursa, üzerine bir had tamamlanır.⁸⁸⁹

Şafîiler ise, iftiraya uğrayan şahıslar ve iftira konusu (zina) değışik olursa, hadler içice girmezler. Çünkü Şafîilere göre kazf haddinde ağır basan husus, kul hakkıdır. Bir kimse bir cemaate ayrı ayrı sözlerle veya bir şahsa bir kaç kez zina iftirasında bulunursa; her bir iftirası için bir kazf haddine çarptırılması vacip olur, demişlerdir.⁸⁹⁰

5.1.1.5.6. Ahrasın Zina İsnadında Bulunması

Hanefiler, ahrasın zina isnadında bulunması ve İân yapması sahih olmaz. Kendisine kazf haddi de uygulanmaz. Çünkü onun işareti anlaşılır değıldir. İşaretinde şek ve şüphe vardır. Hadler ise, şüphelerle bertaraf edilirler, demişlerdir.⁸⁹¹

Şafîiler, ahrasın anlaşılır işareti veya bilinir bir yazısı varsa ve iffetli bir Müslüman erkek ya da kadına işaret yahut yazıyla zina isnadında bulunursa; kendisine

⁸⁸⁶ Ceziri, VII, s.3182,3183.

⁸⁸⁷ Zuhayli, VII, s.373,374.

⁸⁸⁸ Ceziri, VII, s.3182.

⁸⁸⁹ Ceziri, VII, s.3182.

⁸⁹⁰ Ceziri, VII, s.3183.

⁸⁹¹ Ceziri, VII, s.3184.

iftira haddi uygulamak gerekir, demişlerdir. Şafîiler devamla, aynı şekilde ahrasın liânı da sahih olur. Bu, ayet-i kerimenin zahirine daha yakın olan bir kavildir. Çünkü yazı veya işaretle başkasına zina isnadında bulunan ahrasın bu yaptıkları başkaları tarafından anlaşılırsa; iffetli bir kimseye iftira etmiş, ona utanç lekesi sürmüş olur. Şu halde onu, ayetin zahir hükmünün kapsamı altına almamız gerekir. Onun kazf ve liânını diğer hükümlere kıyaslarız, demişlerdir.⁸⁹²

5.1.1.5.7. Hâkimin Kazfe Uğrayan Kimseye Haber Göndermesi

Cumhur, adamın biri hâkim huzurunda bir kişiye zina iftirasında bulunur veya karısının belli bir erkekle zina ettiğini iddia eder ve o erkek de orada hazır değilse; hâkimin kazfe (zina iftirasına) uğrayan kimseye haber göndermesi gerekir. Hâkim bu haberinde “Falan kişi sana zina iftirasında bulunmuş, senin için onun üzerinde kazf haddi sabit olmuştur” diye ihbarda bulunur, demişlerdir. Bu görüşlerini desteklemek için, Hz. Peygamber (s.a.s.) de Enes’i bir kadına; falan kimsenin kendi oğluya zina ediyor şeklinde zina iftirasında bulunduğunu haber vermek için göndermiş; yoksa onun zinasını araştırıp tahkik etmek için göndermemiştir.⁸⁹³ Şeklinde bir rivayeti delil olarak zikretmişlerdir.

Şafîiler, zina iftirasına uğrayan bir kimseye imamın adam gönderip ondan durumu sordurmaya yetkisinin olmadığını; zira Yüce Allah’ın: “*Tecessüs etmeyin*”⁸⁹⁴ buyurduğunu ifade etmişlerdir. Bu mezhep âlimleri, İmam Şafî bu sözyle iftira edenin belirli olmamasını kastetmiştir, demişlerdir.⁸⁹⁵

5.1.1.6. Sihir

Sihirden kasıt büyüdür. Bununla bedenlere, ruhlara ve gönüllere etki edilerek, insan bünyesi maddi ve manevi açıdan hasta bırakılır. Keza bir kişi sihir yoluyla öldürülebilir veya eşiyle arası açılabilir. Dolayısıyla bunları sağlayan döküm, yazı, dua, tılsım ve efsunların hepsi büyü sayılır.⁸⁹⁶

⁸⁹² Ceziri, VII, s.3184.

⁸⁹³ Ceziri, VII, s.3195.

⁸⁹⁴ Hucurât sûresi, 49/12.

⁸⁹⁵ Ceziri, VII, s.3195.

⁸⁹⁶ Köksal, s.444.

Sihirin öğrenilmesi, öğretilmesi ve yapılması haramdır. Fakat bazı Hanefiler; sihir bizzat öğrenme amaçlı olarak değil de mağdur kalanı kurtarmak için o öğrenilebilir derler.⁸⁹⁷

Cumhur; sihirbaz, sihir öğrenip sihir yaptığı için sihrin haramlığına inansa da inanmasa da tekfir edilir. Hâkimin onu öldürmesi gerekir. Ömer bin Hattâb, Osman bin Affan ve Abdullah bin Ömer'in (r.anh) böyle yaptıkları rivayet olunur. Nitekim Cündüb bin Abdullah, Habib bin Ka'b, Kays bin Sa'd, Ömer bin Abdülaziz (r.anhüm)'in de tevbe etmeyi teklif etmeksizin sihirbazı öldürdükleri rivayet edilir. Bununla ilgili olarak Ahkâmü'l Kur'an'da Şeyh Ebû Bekr er-Râzi'nin merfu olarak rivayet ettiği bir hadis vardır. İbn Kani', Bişr bin Musa'dan, o da İbnü'l-İsfahan'den, o da Ebû Muâviye'den, o da İsmail bin Müslim'den, o da Hasan'dan, Hasan da Cündüb'den naklederek Peygamber (s.a.s.)'in şöyle buyurduğunu rivayet etti: *"Ve onlara korku saldılar. Böylece büyük bir sihir getirmiş oldular "Sihirbazın haddi, onu kılıçla vurmaktır (öldürmek) tir."*⁸⁹⁸ Aynı şekilde Küfe'de bir sihirbazı öldürdüğüne dair Velid bin Utbe tarafından yapılan rivayet meşhurdur.⁸⁹⁹

Şafîiler, sihirbaz sihrin mubahlığına inanmadıkça tekfir edilip öldürülmeyeceğini; kâhine gelince, bazıları onun sihirbaz olduğunu, bazıları onun zan ve tahminlere dayanarak yalan söyleyen arrâf olduğunu, bazılarıysa onun cinlerden haber alan cinci olduğunu söylemişlerdir.⁹⁰⁰

5.1.1.7. Hadlerle ilgili Yan Meseleler

5.1.1.7.1. İrtidat

5.1.1.7.1.1. Çocuğun Mürtedlik ve Müslümanlığı

Çocuğun irtidadı ve Müslümanlığı mezhepler arasında farklı görüşlerin ortaya çıktığı ihtilafli bir konudur. Hanefi⁹⁰¹ ve Malikiler çocuğun irtidadının sahih olacağını,⁹⁰² Hanbelîler ve Şafîiler ise sahih olmayacağını ileri sürmüşlerdir.⁹⁰³ Çocuğun Müslümanlığına gelince cumhur ile Şafîiler bu konu da ihtilaf etmişlerdir.

⁸⁹⁷ Köksal, s.444.

⁸⁹⁸ Tirmizi, Hudud, 27 (1460), III, s.127.

⁸⁹⁹ Ceziri, VIII, s.3537.

⁹⁰⁰ Ceziri, VIII, s.3538.

⁹⁰¹ Hanefiler: Akli eren çocuğun irtidadı, tam bir irtidattır. Kendisine mürted ahkâmı uygulanır. Nikâhı batıl olur, mirastan yoksun bırakılır, İslam'a dönmeye zorlanır ve öldürülmez. Kâfir olarak bulûğa ererse, mürted kadın gibi hapsedilir. Ceziri, VIII, s.3492. Ebu Yusuf: Akli eren çocuğun mürtedliği geçerli sayılmaz. Ama Müslümanlığı sahih sayılır. Serahsi, X, s.122; Semerkandi, III, s.309.

⁹⁰² Serahsi, X, s.122; İbn Kudame, XII, s.281.

Cumhur; mümeyyiz çocuk, İslamiyet’i akıl edebiliyorsa ve yine Hz. Peygamber’in (s.a.s.) “*Kim Allah’tan başka ilah olmadığını söylerse cennete girer*”⁹⁰⁴ kavli gereğince çocuğun İslamiyet’i sahih olur, demişlerdir.⁹⁰⁵ Delil olarak Hz. Ali (r.a.)’nin, henüz beş yaşındaki bir çocukken Müslüman olduğunu ve Hz. Peygamber’in (s.a.s.) de onun Müslümanlığını sahih saydığını göstermiştir.⁹⁰⁶

Şafîiler ise, akli eren çocuğun irtidadı nazar-ı itibara alınmaz. Müslümanlığı da böyledir. Çünkü o, Müslümanlık bakımından ebeveynine bağlıdır. Bu hususta bağımsız değildir, demişlerdir. Delil olarak şu hadisi getirmişlerdir: “*Üç kişiden kalem kaldırılmıştır. Çocuktan büyüyünceye kadar, uyuyandan uyanıncaya kadar, akıl hastasından iyileşinceye kadar.*”⁹⁰⁷ Dolayısıyla çocuğun söz ve itikadı geçerli sayılmaz, demişlerdir.⁹⁰⁸

5.1.1.7.1.2. Sarhoşun Mürtedlik ve Müslümanlığı

Sarhoş edici bir maddeden içen ve sonra irtidad eden kimsenin irtidadı, hiç içmeyen gibi sahih midir? Yoksa kuvâ-yi akliyesi muattal olmuş, ayılınca kadar sözlerinin itibarı olmayan ve ayılınca ya İslam’a döner ve mesele halledilir veya irtidadı ihtiyar eder ve hakkında irtidadın hükümleri uygulanır kimse olarak mı kabul edilmelidir?⁹⁰⁹

Cumhur; akli bir şeye ermeyen deli gibi, algılama ve ayırım gücünü yitiren sarhoşun mürtedliğinin de Müslümanlığının da sahih olmacağı ve delinin irtidadının sahih olmayacağı hususunda icmâ olduğunu ileri sürmüşlerdir. Cumhur devamla irtidad, kasıt ve itikada taâlluk eden bir meseledir. Yani itikadı değiştirme esasına dayanır. Herkes de bilir ki; sarhoş, kendi söylediğine inanmaz. Yani inanarak söylemez. Sarhoşun kastı olmadığından, boşaması sahih olmadığı gibi; bunamışlar gibi akdi de kasdi de sahih değildir. Çünkü sarhoş, akli zail olmuş kişidir, demişlerdir. Aynı şekilde sarhoş, uyku içinde irtidâd eden kimseye benzer ki irtidadı sahih değildir. Sarhoş, gayr-i mükelleftir. Deliler gibi onun da irtidadı sahih olmaz. Gayr-i mükellef olduğunun sebebi

⁹⁰³ İbn Kudame, XII, s.281.

⁹⁰⁴ Nevevi, **Sahihi Müslim bi-Şerhi’n-Nevevi**, İman, 37 (23), I, s.293.

⁹⁰⁵ İbn Kudame, XII, s.278.

⁹⁰⁶ Serahsi, X, s.122; Semerkandi, III, s.309. İbn Kudame eserinde Hz. Ali’nin yaşının sekiz olduğunu vurgulamıştır. İbn Kudame, XII, s.279.

⁹⁰⁷ İbn Mace, Talak, 15 (2041), III, s.198

⁹⁰⁸ İbn Kudame, XII, s.278; Semerkandi, III, s.309.

⁹⁰⁹ Samerrai, Numan A., **Mürted’e Ait Hükümler**, (Çev. Osman. Z. Soyyiğit, Ahmet Tekin), Sönmez yay., İstanbul 1970, s.71.

ise, akıl teklifte şarttır. Bu şart, sarhoşta tahakkuk etmediğinden sarhoş mürted de olmaz ve tövbeye çağırılması gerekmez, şeklinde görüş beyan etmişlerdir.⁹¹⁰

Şafîiler, kendi gayr-ı meşru isteğiyle sarhoş olan kişinin boşama ve diğer tasarrufları gibi irtidadı da sahih olur, demişlerdir. Şafîiler, müftâbih olan görüş göre, irtidadı sahih olduğu gibi tevbe etmesini istemek de sahih olur. Ayıldığında, Müslüman olması kendisine teklif edilir. İslam'ı tavsif ederse, tavsif ettiği andan itibaren Müslüman sayılır. Küfrü tavsif ederse, o andan itibaren kâfir olur. Zira önce onun Müslümanlığı sahih olmuştur. Tevbe etmezse öldürülür, şeklinde görüş beyan etmişlerdir.⁹¹¹

5.1.1.7.1.3. İrtidada İlişkin Şahadetin Kabulü

İslam'ı terki icap ettiren hallerdeki şahitliğin, tafsilâtlı olup olmaması üzerinde fukaha ihtilaf etmiştir. Şafîiler, tafsilatın şart olmadığını, diğer mezhepler ise irtidad sayılmayan bir hâlin, irtidad olduğu kanaatinin oluşmaması için bu şahitliğin tafsilatlı olmasının şart olduğunu ifade etmişlerdir. Aşağıda mezheplerin detaylı görüşleri sunulmuştur.

Malikiler, bu husustaki şahitlik, bir Müslüman'ın kâfir olması hakkındaki şahitliktir. Bu şahitlikle, Müslüman'ın kanı dökülecek, dokunulmazlığı kalkacak, malı haczedilecek, vârisleri mirasından mahrum edilecektir. Burada âdil bir şahidin: “Ben şehâdet ederim ki, o kâfir oldu ve İslam'ı terk etti;” demesiyle yetinilmez. Küfrü icabettiren hallerdeki ihtilâftan dolayı, neyi inkâr ettiğini açıklamalıdır. Şahit, küfür sayılmayan bir hususta, onu küfürle itham edebilir. Sözün zahiri, şahidin tafsilâtlı şekilde anlatmasının lüzumudur, şeklinde görüş beyan etmişlerdir.⁹¹²

Hanefiler, irtidada ilişkin şahadetin, ancak iki adil erkekten kabul edileceğini; bu iki şahidin, bir Müslüman'ın irtidad ettiğine dair yaptıkları şahitlikte, Kadı'nın, onun irtidad ediş sebebini onlara sorması gerektiğini belirtmişlerdir. Hanefiler, adamcağız, küfür sayılmayan bir şey söylemiş olabilir, ama o iki şahit o sözün küfür olduğunu sanmışlardır. Kaldı ki sanığın kendisine isnat edilen şeyi inkâr etmesi, tevbe ve İslam'a geri dönüştür, demişlerdir.⁹¹³

⁹¹⁰ Semerkandi, III, s.309,310; Serahsi, X, s.123.

⁹¹¹ Ceziri, VIII, s.3496.

⁹¹² Samerrai, s.208.

⁹¹³ Ceziri, VIII, s.3497.

Şafîiler, bir kimsenin irtidad ettiğine ilişkin yapılan şahitliğin, tafsilâta girişmeksizin mutlak surette kabul edilip bu şahadete göre hüküm verilir, diyerek diğer mezheplere muhalefet etmişlerdir. Şafîiler, irtidad tehlikeli bir şey olduğundan dolayı şahidin, o hususta gözüyle görmeden şahadette bulunamayacağını ifade ederek; Kadî'nın, aleyhinde şahadette bulunulan adama "Kelime-i Şahadet getir" diyeceğini; ancak niçin irtidad etmiş olduğunun sorulmayacağını söylemişlerdir. Ayrıca Şafîiler, eğer aleyhinde şahadette bulunulan adam, Kelime-i Şahadet getirmeye yanaşmazsa; onun yanaşmaması, aleyhinde bir karine olacağından; bu karinenin yanı sıra irtidad sebebini sormaya gerek kalmayacağını, ileri sürmüşlerdir.⁹¹⁴

Şafîilerden bazı kimseler, bu muhakemede tafsilâta girişmek ve irtidad hadisesi hakkında şahadette bulunan kimseyi sorgulamadan geçirmek gerekir, demişlerdir. Onlar, zira irtidad hakkında hüküm vermek, çok önemli bir şeydir. Bu hükmü verirken ihtiyatlı olmak vaciptir. Kesinlikle izlenecek yol budur. Zira (şahit) bazen küfür sayılmayan şeyin küfür olduğu vehmine kapılabilir. Şu halde kâdînin ona soru sorması gerekir, demişlerdir.⁹¹⁵

5.1.2. Kısas ve Diyetler

Şer'i cezaların ikinci kısmı kısastır. Kısas, cinayet işleyen kimseye yaptığı misliyle muamelede bulunmaktır.⁹¹⁶ Diğer bir ifadeyle kısas: Suç ile ceza arasında eşitlik ve suçluya işlediği suçun dengi bir cezayı uygulamadır. Şer'an, katili maktul mukabilinde öldürmek veya yaralanmış ya da kesilmiş olan bir organa karşılık bu işi yapan suçlunun aynı organını yaralamak ya da kesmektir.⁹¹⁷ Söze aynıyla karşılık verildiğinde, Araplar bunun için "Kasse'l-hadise" tabirini kullanırlar. Kısas had olarak adlandırılmaz. Çünkü o kul hakkıdır. Hak sahibi kişi, caniyi affedebilir.⁹¹⁸

Diyet ise, şer'i bir terim olarak, cana ya da can hükmünde olana karşı işlenen cinayet sebebiyle ödenmesi gereken maldır. Diyetin meşruluğu Kitap, sünnet ve icma ile sabit olmuştur.⁹¹⁹

⁹¹⁴ Şafii, *el-Ümm*, VII, s.401.

⁹¹⁵ Şafii, *el-Ümm*, VII, s.401.

⁹¹⁶ Ceziri, VII, s.2881.

⁹¹⁷ Erdoğan, "*Kısas*", s.307.

⁹¹⁸ Ceziri, VII, s.2881.

⁹¹⁹ Zuhayli, VIII, s.81.

Kıyas cezasının uygulanabilmesi için ölüm cezasına sebep teşkil eden öldürme suçunu ve hangi tip fiilin bu cezanın uygulanmasına neden olacağını belirlememiz gerekecektir.⁹²⁰

5.1.2.1. Kıyas

Mezhep imamları öldürme fiillerini çeşitli kısımlara ayırarak açıklamışlardır.

Hanefilere göre, öldürmenin beş çeşidi vardır:

1. Kasden öldürme,
2. Kaside benzer öldürme,
3. Yanlışlıkla öldürme,
4. Yanlışlık sayılabilecek şekilde öldürme,
5. Sebeple öldürme...⁹²¹

Malikiler, kasıtlı ve yanlışlıkla öldürme olmak üzere iki kısma ayrılır, demişlerdir.⁹²² Çünkü İmam Malik, şibh-i amdin Kur'an'da geçmediğini gerekçe göstererek bunu kabul etmeyip, onu kasten öldürme kategorisinde değerlendirmiştir.⁹²³

Hanbelîler; öldürme, kasden, yanlışlıkla ve kaside benzer öldürme olmak üzere üç kısma ayrılır, demişlerdir.⁹²⁴

Şafîiler, öldürücü fiiler, Hanbelîlerde olduğu gibi üç kısma ayrılır, diyerek onlara muvafakat etmişlerdir.⁹²⁵ Ancak Şafîiler öldürme fiilinin; vacip, haram, mekruh, mendup ve mubah olmak üzere beş hükme bölünebileceğini söylemişlerdir. Şöyle ki:

1. Vacip öldürme: Dinden mürtedin tövbe etmemesi halinde öldürülmesi veya harbi kimsenin Müslüman olmaması ya da diyet vermemesi halinde öldürülmesi.
2. Haram öldürme: Masum bir kimseyi haksız yere öldürmek.
3. Mekruh öldürme: Gaza etmekte olan bir kimsenin, Allah'a veya Resulüne sövmemekte olan kâfir bir yakını öldürmesi.
4. Mendub öldürme: Gaza etmekte olan bir kimsenin, Allah'a veya Resulüne söven kâfir bir yakını öldürmesi.

⁹²⁰ Köroğlu, Mehmet, *İslam Ceza Hukukunda Ölüm Cezası ve İnfaz Usulleri*, (Basılmış doktora tezi), Erzurum, 2004, s.24.

⁹²¹ Ceziri, VII, s.3256.

⁹²² Ceziri, VII, s.3258.

⁹²³ İbn Kudame, XI, s.445.

⁹²⁴ İbn Kudame, XI, s.444.

⁹²⁵ Ceziri, VII, s.3259.

5. Mubah öldürme: İmamın esiri öldürmesi. O, esiri öldürüp öldürmemekte serbesttir.⁹²⁶

5.1.2.1.1. Cana Karşı İşlenen Cinayetler ve Cezaları

5.1.2.1.1.1. Kasden Öldürme

5.1.2.1.1.1.1. Zehirlenme

Herhangi bir kimse birisine zehir verse ve o kimsede bu zehiri yiyerek ölse, kendisine zehir veren kimsenin cezası acaba kısas mıdır yoksa diyet midir? Bu soruya mezhepler farklı cevaplar vererek ihtilaf etmişlerdir.

Hanefiler; zehirlenme, öldürmeye bir tesebbüb (sebepe olma) olup kısas gerektirmez, demişlerdir.⁹²⁷ Birisi birine zehir verse ve adam ölse; eğer adam onun zehir olduğunu bilmeden yemiş ve ölmüşse zehir verene kısas da diyet de gerekmez, ama hapsedilir ve ta'zir cezası verilir. Eğer zehiri ağzına dökerse, âkilesinin diyet ödemesi gerekir. Zehiri içecek bir şey içerisinde verir ve adam onu içip ölürse bunun hükmü önceki meselenin hükmü gibidir. Yani kısas da diyette gerekmez hapis ve ta'zir gerekir. Çünkü ölen onu, kendi ihtiyarı ile içmiştir. Şu var ki, onun verilisinde kandırma söz konusudur. Bundan dolayı da sadece ta'zir ve tövbe istiğfar icap eder, şeklinde görüş beyan etmişlerdir.⁹²⁸

Maliki ve Hanbelîler; Zehirlenmeyi, kasten öldürmek olarak değerlendirmişlerdir.⁹²⁹

Şafîiler, mümeyyiz olmayan (yedi yaşından küçük) çocuğun ve delinin zehirlenmesi kısas gerektirici kasten öldürme olarak kabul edilir, demişlerdir. Aynı şekilde zehiri zorlama ile baliğ ve akıllı olan birisine içirse ve ölse yine kısas gerekir. Çünkü bu, çoğunlukla ölüme götüren bir sebeptir. Eğer ikrah hali dışında mümeyyiz birisine yahut baliğ ve akıllı birisine zehir içirse, bunu alan da yemeğin durumunu bilmiyorsa daha sahih kabul edilen görüşe göre, bu kasta benzer bir öldürmedir, sadece diyet gerektirir, kısas yoktur. Çünkü bunu alan kişi mecbur edilmeksizin kendi isteği ile almıştır, demişlerdir.⁹³⁰

Zehirlenmek, Malikilerle Hanbelîlere göre kasten öldürmek; Şafîilere göre zorlama ile ve mümeyyiz olmayan yahut deli birisine verilmesi halinde kasten

⁹²⁶ Zuhayli, VIII, s.81; Ceziri, VII, s.3258,3259.

⁹²⁷ Zuhayli, VIII, s.34.

⁹²⁸ İbn Âbidin, X, s.185,186.

⁹²⁹ Zuhayli, VIII, s.34,35; İbn Kudame, XI, s.453.

⁹³⁰ Şirbini, IV, s.11,12; Şirazi, III, s.177,178.

öldürmek; Hanefilere göre zorlama halinde kasta benzer öldürme, zorlama hali dışındaki hallerde ise, sadece ta'ziri gerektiren bir suçtur.⁹³¹

5.1.2.1.1.2. Bir Kişinin Bir Cemaati Öldürmesi

Hanefi ve Malikiler, hür ve Müslüman bir kimse, bir cemaati bir defa ya da ardı ardına vurduğu darbelerle öldürürse, kendisine kısas uygulanır. Başka da bir şey gerekmez. Maktulün velileri hâkimin huzuruna gelirlerse bu katil, onların hepsinin hakkı için öldürülür. Onlardan yalnız bir tanesi hâkimin huzuruna gelirse; katil, onun hakkı için kısasen öldürülür. Diğerlerinin kısas hakkı düşer. Çünkü kısasın kendisine uygulanacağı şahıs, ortada yoktur. Zira onlardan her biri kısasta muteber olan denkliği gerçekleştirmek için şeriat nazarında tam nitelikteki bir kısas uygulayıcısıdır. Burada da denklik vardır. Şayet böyle olmasaydı katile kısas uygulamak vacip olmayacaktı, şeklinde görüş beyan etmişlerdir.⁹³²

Hanbelîler, bir adam, bir cemaatteki fertleri sırayla peş peşe öldürür de maktullerin velileri hazır olurlarsa, önce öldürdüğü maktul için kısas olunur; diğerleri için herhangi birşey yoktur, demişlerdir. Hanbelîler, maktullerin hangisinin önce öldürdüğü bilenmezse, maktullerin velileri de hazır bulunup hâkimin kısas uygulamasını isterlerse; katil, maktullerin hepsi için kısasen öldürülür ve ayrıca diyetle de yükümlü olmaz, demişlerdir. Ancak Hanbelîler “velilerin bazısı kısas bazısı diyet isterse, ikiden fazla olsalar bile onlar için katile kısas tatbik olunur. İsteyen diğer velilere de katilin malından diyet verilir” diyerek Hanefi ve Maliki mezheplerinden ayrılmışlardır.⁹³³

Şafîiler ise; bir adam, kanları masum olan bir Müslüman cemaati öldürürse, onlardan ilk öldürdüğü kimse sebebiyle kendisine kısas uygulanır. Diğerleri için onun malından diyetler verilir. O cemaatteki fertleri aynı halde öldürür, mesela onlar uyumakta iken üzerlerine duvar yıkarsa, ölümlerin velileri arasında kura çekilir; kurada ilk sırayı alan kimse için katile kısas uygulanır. Diğerleri içinse yalnızca diyet verilir, demişlerdir.⁹³⁴

⁹³¹ Zuhayli, VIII, s.35.

⁹³² Mavsîfî, IV, s.258; Ceziri, VII, s.3290. Bir şahsın bir anda bir fiil ile yapmış olduğu müteaddid cinayetlere “cinayati müctemia” denir ki, o şahıs kabil olduğu takdirde bunların her birinden dolayı muahaze olunur. Mesela bir kimseye kati kasdile atılan kurşun, o kimseyi öldürdükten sonra geçerek kazaen başkasını da öldürecek olsa iki cinayet içtima etmiş olur. Binaenaleyh birinci cinayetten dolayı kısas, diğerinden dolayı da diyet lâzım gelir. Bilmen, III, s.107,112.

⁹³³ Ceziri, VII, s.3292.

⁹³⁴ Ceziri, VII, s.3290.

Görüldüğü gibi Şafîiler Hanbelîlerden farklı olarak diyet hususunda, velilerin diyeti talep etmemelerine rağmen diyetin verileceği hükmünü vererek onlardan ayrılmışlardır.

5.1.2.1.1.3. Bir Adamın Birini Tutması ve Bir Başkasının da Tutulan Adamı Öldürmesi

Hanefiler, bir adam bir adamı tutar, bir başkası da tutulana öldürürse; tutana değil de katile kısas uygulamak gerekir. Çünkü öldürme fiilini işleyen odur. Maktulu tutmuş olan öldürme fiilini işlememiştir. Kendisine kısas uygulamak vacip olmaz. Ancak onu ta'zîr etmek gerekir. Devlet başkanı onu ömür boyunca hapseder, demişlerdir.⁹³⁵

Malikiler, bir şahıs öldürme kastıyla bir adamı yakalar da başkası onu öldürürse ve diğerinin onu yakalaması olmasaydı katilin onu öldürmesi mümkün olmayacaktıysa; hem tutana hem vurana kısas uygulamak vacip olur. Yakalamış olana kısas uygulamak vacip olur; çünkü maktulün ölümüne sebebiyet vermiştir. Katile kısas uygulamak vacip olur; çünkü öldürme fiilini bizzat işlemiştir, demişlerdir. Ayrıca Malikiler, her ikisine kısas uygulanabilmesi için:

1. Tutanın, öldürmek amacıyla adamı tutmuş olması,
2. Üzerine hücum edenin, onu öldürmeye kasıtlı olduğunu bilmesi,
3. Kendisinin tutmaması halinde katilin maktule kavuşmasının mümkün olmaması, gibi muteber olan şu üç şartın bulunması gerekir, demişlerdir.⁹³⁶

Malikiler, bu üç şart gerçekleşmediği takdirde yani maktulü dövmek için yakalamışsa veya maktule saldıranın onu öldürmeye kasıtlı olduğunu bilmezse ya da katilin maktulü öldürmesi onun maktulü yakalamış olmasına bağlı değilse; bu durumda yalnızca katile kısas uygulanır. Çünkü maktulü bilfiil öldüren odur. Maktulü yakalamış olana yüz kırbaç vurulur ve tam bir yıl süreyle hapsedilir ki; terbiyesini alsın ve cezasını çöksün, şeklinde görüş beyan etmişlerdir.⁹³⁷

Hanbelîler, katil öldürülür ve maktulü yakalamış olan da her hal-ü kârda ömür boyu hapsolunur. Diğer bir rivayetlerinde ise, her ikisine de mutlak surette kısas uygulanır. Katile kısas uygulanır; çünkü öldürme fiilini bizzat işleyen odur. Maktulü

⁹³⁵ Ceziri, VII, s.3296.

⁹³⁶ Ceziri, VII, s.3296.

⁹³⁷ Ceziri, VII, s.3296.

yakalamış olana kısas uygulanır; çünkü onun ölümüne sebebiyet vermiştir. Şayet kendisi tutmamış olsaydı, öldürme olayı gerçekleşmeyecekti, demişlerdir.⁹³⁸

Şafîiler, ta'zir cezasının miktarı hususunda diğer mezheplere muhalefet etmiştir. Şöyle ki: “Maktulü tutan kişi hâkimin uygun gördüğü müddetle hapsolunarak ta'zir edilir. Amaç onu terbiye etmektir. Hapsin ömür boyu devam etmesi amaç değildir” diyerek Hanefî ve Hanbelîlere muhalefet etmişlerdir. Çünkü iki mezhep ta'zir cezasının ömür boyu olacağını belirtmişlerdir. Zaten Malikiler: “Saldırganın öldürme kasdı ile saldırdığını bilmesi durumunda maktulü tutana ta'zir değil kısas gerekir” diyerek üç mezhepten farklı görüş ortaya koymuşlardır. Ayrıca Şafîiler bu meselede katilin mükellef olmasını da şart koşmuşlardır.⁹³⁹

5.1.2.1.1.1.4. Âdil Karşılığında Bâği ve Bâği Karşılığında Âdil Öldürülür mü?

Cumhur, âdil karşılığında bâği öldürülmez, bunu aksi de olmaz. Çünkü bunların her birisi ötekinin görüşüne göre kanı masum değildir, çünkü bir tevilde bulunarak karşısındakinin kanını helal kabul etmektedir, demişlerdir.⁹⁴⁰ Bu konuda ez-Zühri: “Sahabelerin birçoğu henüz hayatta iken fitne baş gösterdi ve onlar Kur'an'ı Azim'in tevili yapılarak helal kabul edilen (ve buna dayanılarak) dökülen her bir kanın kaldırılmış (takipsiz) olduğu üzerinde ittifak ettiler”⁹⁴¹ şeklinde görüş beyan etmiştir.

Şafîiler, âdil bir kimseyi öldürme karşılığında bağıye kısas uygulanır, aksi halde de kısas uygulanır. Çünkü öldürülen kimse mutlak olarak kanı koruma (masum) altında olan kimsedir, demişlerdir. Şafîiler devamla İslam savaşıma hali dışında bağilerin kanını koruma altında tutar. Bağilerin de can ve mallarının tazminatı, had cezası gerekmesi hususunda hükmü tıpkı adalet ehlinin hükmü gibidir. Ayrıca Şafîilerce sahih kabul edilen görüşe göre, bağinin öldürülmesi kesin ve kaçınılmaz olmayıp affedilmesi de caizdir.⁹⁴² Şafîiler, delil olarak da Hz. Ali (r.a.)'nin, İbni Mülcem tarafından yaralandıktan sonra ve şehit olmadan önce İbn Mülcemle ilgili verdiği şu hükmü göstermişlerdir. Hz. Ali (r.a.): “Ona yemek verin, içecek verin fakat hapsedin; yaşayacak olursam ben onun döktüğü kanın velisiyim; dilersem affederim, dilersem

⁹³⁸ Ceziri, VII, s.3296.

⁹³⁹ Ceziri, VII, s.3296.

⁹⁴⁰ Zuhayli, VIII, s.58,59.

⁹⁴¹ Zuhayli, VIII, s.58,59.

⁹⁴² Şirbini, IV, s.167.

kıyas uygularım. Şayet ölecek olursam, onu siz de öldürün fakat azalarını kesmeyin”⁹⁴³ diyerek konuyla ilgili hükmünü açıklamıştır.

5.1.2.1.1.5. Ümm-ü Veled Olan Cariyenin Efendisini Öldürmesi

Hanefiler, ümm-ü veled olan cariye efendisini öldürürse, onun mirasçılarında kendi canının kıymetini vermesi gerekir. Çünkü efendisini öldürmekle, onun kendisi üzerindeki mülkiyetini yok etmiş ve hürriyetine kavuşmuştur. Nitekim başka birisi de efendisini öldürecek olsaydı, bu cariye hürriyetine kavuşacaktı. Bu hüküm, cariye kısıyas uygulamanın vacip olmaması durumunda söz konusudur, şeklinde görüş beyan etmişlerdir.⁹⁴⁴

Malikiler: Ümm-ü veled cariyenin efendisini öldürmesi durumunda, tıpkı başka bir şahsı öldürmüş gibi, kendi canının kıymetinden fazla bir şey ödemesi gerekmez. Canının hıyaneti, cinayeti işlediği andaki durumuna göre nazar-ı itibara alınır ki, cinayet anında o bir cariyedir. Cariyelik bağı nedeniyle o eksik bir haldedir. Tıpkı çocuk doğurmamış bir cariye gibidir. Öldürmüş olduğu efendisinden kazandığı bir çocuğu yoksa efendinin mirasçılarında ona kıyas uygulatabilirler. Efendisinden kazandığı bir çocuğu varsa, bu çocuk yalnız başına mirasçı olduğundan dolayı katile (cariyeye) kıyas uygulanmaz. Çünkü ona kıyas uygulanacak olursa, bunu çocuğu yapacaktır ki, annesine kıyas yapmak, çocuğa vacip değildir, demişlerdir.⁹⁴⁵

Hanbelîler, bu meselede görüş beyanında bulunmamışlardır.⁹⁴⁶

Şafîiler, bu cariyenin diyet vermesi gerekir. Cinayetinin gerekçesi olan şey ortadan kalktığı için hürriyetine kavuşur. Hür kimsenin, adam öldürmesi durumunda diyet vermesi gerekir.⁹⁴⁷ Şafîiler, ümm-ü veledin cinayeti işlediği andaki durumunu değil de cinayeti işledikten sonraki durumunu göz önüne alarak hüküm vermişlerdir.

5.1.2.1.1.2. Kasden Öldürmenin Cezası ve İnfazı

5.1.2.1.2.1. Kısıyas Erteleme

Hanefiler, kasıtlı olarak bir adamı yaraladığı için kendisine kıyas uygulamak vacip olan kimseye, mağdurun yarası tedavi edilip iyileşmeden kıyas uygulanmaz. Zira

⁹⁴³ Şirazi, III, s.254,255; Zuhayli, VIII, s.59.

⁹⁴⁴ Ceziri, VIII, s.3442.

⁹⁴⁵ Ceziri, VIII, s.3442.

⁹⁴⁶ Ceziri, VIII, s.3442.

⁹⁴⁷ Ceziri, VIII, s.3441,3442.

Peygamber (s.a.s.) Efendimiz buyurmuşlar ki: “*Yaralarda bir yıl erteleme yapılır.*”⁹⁴⁸ Yaraların şimdiki durumu değil de gelecekteki durumu nazar-ı itibara alınır. Çünkü şimdiki haldeki hükmü belli değildir. Zira olabilir ki; yara cana sirayet eder ve yaralı ölür. Böyle olunca da caninin öldürülmesi açıkça gerekli olur. Şu halde yaranın durumu, tedavisinden sonra kesinlik kazanır, demişlerdir.⁹⁴⁹

Malikiler, candan aşağı olan kısasların ölüme yol açmasından korkulan şiddetli soğukluk veya sıcaklık gibi bir mazeret nedeniyle ertelenmesi gerekir ki; cani ölmesin ve kişi, kimseyi öldürmediği halde kendisi öldürülmesin. Öldürmeyecek şekilde vücudun herhangi bir yerini kesme veya yaralama durumunda misilleme, caninin hasta olması durumunda iyileşmesine dek ertelenir. Yaralının da yarası iyileşinceye kadar kısas ertelenir. Zira olabilir ki; yaralı ölür ve caniyi kasameyle öldürmek vacip olur. Yaranın tedavisi bir yıl sürse bile yaranın iyileşmesi beklenir. Çünkü bu durumda hükmün cana can kısasına veya caninin akrabalarının ödemeyi üstlenecekleri diyete dönüşeceğinden endişe edilir. Yara geride kusur ve iz bırakarak iyileşirse, caninin hükümet ödemesi gerekir. Böyle bir şey yoksa ve yaralaması da kasıtlı olmuşsa, te'dib edilmesi gerekir, şeklinde görüş beyan etmişlerdir.⁹⁵⁰

Şafîiler, adam öldürme suçundan mahkûm olana, hak sahibinin istemesi durumunda kısasın derhal uygulanması kesinlikle vacip olur. Şu hüküm nazar-ı itibara alınarak, candan aşağı kısaslarda da caniyeye derhal kısas uygulanır. Çünkü gerekçe tahakkuk etmiştir. Bu durumda kısas gerekçesini işlerlik alanına sokmamak doğru olmaz. Kısas telefîyeti icap ettirdiği için, acele uygulanmalıdır, demişlerdir.⁹⁵¹

5.1.2.1.2.2. Adam Öldürdükten sonra Harem-i Şerif'e Sığınan

Hanefiler, bir adam Harem-i Şerif dışında bir insanı kasden öldürüp sonra da kısastan kaçmak için Harem'e sığınıp orada ikamet ederse bu durumda ne olacaktır? Bunun gibi İslam dininden döndüğü için veya evli olduğu halde zina ettiği için veyahut Müslüman toplumuna karşı çıkıp asi olduğu için öldürülmesi vacip olur da öldürülmekten kurtulmak için Harem'e sığınıp orada ikamet ederse bu durumda hüküm ne olacaktır?

⁹⁴⁸ Heysemi, Ebü'l-Hasan Nureddin Ali b. Ebî Bekr b. Süleyman Heysemi (807/1405), **Mecmaü'z-Zevaid ve Menbaü'l-Fevaid**, Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut 1967, VI, s.295,296.

⁹⁴⁹ Ceziri, VIII, s.3395.

⁹⁵⁰ Ceziri, VIII, s.3395.

⁹⁵¹ Ceziri, VIII, s.3395; Şirbini, IV, s.57.

Hanefiler, bu soruya şöyle cevap vermişlerdir: “Harem’de adam öldürmek haram olduğu için, Harem’de durdukça öldürülmesi vacip olmaz.”⁹⁵² Hanefiler delil olarak Al-i İmran sûresi’nin 97. ayetini göstermişlerdir. Al-i İmran sûresi’nin 97. ayetinde Yüce Allah buyurmuş ki: “*Kim oraya girerse, taarruzdan emin olur.*”⁹⁵³ Ancak Hanefiler, mecbur kalıp da Harem’den çıkması için sığınan bu kişinin aç ve susuz bırakılacağını; çıktığında da öldürüleceğini ifade etmişlerdir. Bu mesele hakkında Kâri’nin Bedâiden: “Bir harbi Harem’e sığınsa, İmam Ebu Hanife ve Muhammed’e göre öldürülmez ve oradan çıkartılmaz. Ebu Yusuf’a göre ise çıkartılabilir”⁹⁵⁴ dediğini nakletmiştir.

Malikiler; bir şahıs, Hill (Harem bölgesi) dışında bir insanı öldürür, sonra da Harem’e girerse, kısasın infazı ertelenmez. Aksine, Harem dışına çıkarılması gerekir. Harem dışında cezası infaz edilir. Cani ihramlıysa, ihramını tamamlaması beklenmez. Kanlarla kirlenmesin diye Harem’de kısas uygulamak caiz olmaz, demişlerdir.⁹⁵⁵

Hanbelîler, cinayeti Harem dışında işleyip Harem’e iltica eden onun himayesine sığınmış da olsa, Harem içinde işleyip Harem’de kalmış da olsa; kısas, adam öldürmekle de ilgili olsa, organların kesilmesi veya yaralamasıyla ilgili de olsa; Harem’e sığınan kimseye mutlak surette kısas uygulanmaz, demişlerdir.⁹⁵⁶

Şafîiler, Hz. Peygamber’in (s.a.s.) uygulamasını delil getirerek kısas Harem’de de uygulanır, diyerek cumhura muhalefet etmişlerdir. Şafîiler, Hz. Peygamber (s.a.s.) Efendimiz’in fetih yılında Mekke-i Mükerrreme’ye girdiğinde, Müslüman olduktan sonra dinden dönen O’nun aleyhinde hicvedici şiirler okuyan, aynı zamanda bu şiirleri şarkıcı iki cariyesine de okutturan Abdullah bin Hatel et-Temimi, hakkında öldürme emrini verdiğini ifade ederek Harem-i Şerif’in, kısası mennetmeyeceğini söylemişlerdir.⁹⁵⁷ Olay şöyle gerçekleşmiştir: “*Abdullah bin Hatel et-Temimi, Peygamber (s.a.s.)’in Mekke’ye girdiğini duyunca korkusundan Kâbe hürmetine kendisine dokunulmasın diye Kâbe’nin örtüsüne tutunmuştu. Hz. Peygamber (s.a.s.), tavaf yaparken Abdullah’ın durumu kendisine haber verildi. Dedi ki: “Onu öldürün!*

⁹⁵² Ceziri, VII, s.3307.

⁹⁵³ Al-i İmran sûresi, 3/97.

⁹⁵⁴ İbn Âbidin, X, s.193.

⁹⁵⁵ Ceziri, VII, s.3305.

⁹⁵⁶ Ceziri, VII, s.3308.

⁹⁵⁷ Ceziri, VII, s.3304.

Doğrusu Kâbe, asiler için sığınak olmaz ve uygulanması vacip olan haddin infazını engellemez.”⁹⁵⁸ O bu emri verdikten sonra Abdullah öldürüldü.”⁹⁵⁹

Şafîiler ise, bu uygulamada gösteriyor ki cani oraya iltica etmiş olsa da olmasa da kendisine kısas uygulanır. Cani Harem’den çıkmayıp orada beklerse, kısasın Harem’de infaz edilmesi ve orada öldürülmesi caiz olur. Çünkü insanoğlunun (maktulün) kanının saygınlığı, Beytullah’ın saygınlığından daha kuvvetlidir, şeklinde görüş beyan etmişlerdir.⁹⁶⁰

5.1.2.1.2.3. Kasten Öldürmede Keffaret

Cumhur, kasden öldürmede kefaretin gerekmeyeceğini; çünkü şeriat koyucunun kasden öldüren katilin öldürülmesini ya da maktulün velilerinin katili affederek diyeti kabul etmeleri durumunda, diyet ödemesini emrederek işi sıkı tutmuştur, demişlerdir. Cumhur, bundan daha fazlasının da yapılamayacağını; çünkü bu konuda nass olduğunu ifade etmişlerdir.⁹⁶¹

Cumhur, ayrıca kasden adam öldürmek, katıksız büyük bir günahdır. Büyük günahlar, içinde ibadet manası bulunan şey (kefare) için sebep olamazlar. Kefarete de ibadet manası vardır. Şu halde kasten adam öldürme nedeniyle kefaret ödemek vacip olmaz, demişlerdir.⁹⁶² Hanefiler’den İbn Abidin, İbn-i Kemal ez-Zeylai’nin Tebyinü’l-Hakâik adlı eserinden naklen: “Amden öldürmede kefaret yoktur. Çünkü o büyük bir günahdır. Kefarete ise ibadet manası vardır. Dolayısıyla o, kefaretle karşılanamaz”⁹⁶³ demektedir. İbn Abidin, İbn Kemal’in bu görüşünü naklettikten sonra bu konuda: Oruç ve köle azad etmenin kefaret olarak yapılan şeylerden olduğunu; dolayısıyla kefarete hem ibadet, hem de ceza manası olduğunu ifade etmiştir. İbn Abidin devamlı, onun için sebebin de, yasak ve mubaha muhtemel olması gerekir. Ta ki hataen öldürmede olduğu gibi ibâdet mubâha, cezada yasağa karşılık olsun. Şüphesiz hataen öldürmede ibaha manası vardır. Amden öldürme ise zina, hırsızlık ve ribâ gibi sırf büyük günahdır. Taammüden öldürme, hataen öldürmeye kıyaslanamaz. Çünkü kefaretlerin miktarları

⁹⁵⁸ Şakir, Mahmûd, **Tarihü’l-İslam**, 8. bs., el-Mektebü’l-İslami, Beyrut 2000, II, s.316. Ayrıca Hz. Peygamber (s.a.s.) şu kimseler için de öldürme talimatı vermiştir: “İkrime bin Ebî Cehil, Abdullah bin Sa’d bin Ebî Serh, Habbar bin Esved bin Muttalib, Hüveyris bin Nukayz, Mıkyes bin Subabe el-Leysi Abdullah Hilâl bin Hatal, Hind binti Utbe bin Rebia, şarkıcı Sâre, Kureyne ve Ernebe.” Şakir, II, s.315,316.

⁹⁵⁹ Ceziri, VII, s.3304.

⁹⁶⁰ Ceziri, VII, s.3305.

⁹⁶¹ Ceziri, VII, s.3228.

⁹⁶² Ceziri, VII, s.3228.

⁹⁶³ İbn Âbidin, X, s.158.

bellidir. Kıyasla sabit olmazlar. Çünkü hataen öldürmenin günahı daha azdır, demiştir.⁹⁶⁴

Cumhur; kefaretin, katıksız büyük günahlara bağlanamayacağını; çünkü bunun miktarlardan olduğunu ve az ve basit şeyleri (suçtan) bertaraf etmek için fıkıhça tayin edildiğini ifade etmişlerdir. Dolayısıyla bu, en büyük suç olan kasten adam öldürme suçunu bertaraf etmeye kifayet etmeyeceğini ileri sürmüşlerdir. Cumhur, nice şeyler vardır ki; basit ve aşağı durumda olan kişi, gücü yettiği için onu yüklenebilir; ama üst durumunda olan kişi, gücü yetmediği için onu yüklenemez, demişlerdir.⁹⁶⁵

Cumhur delil olarak Cenabı Allah, kasten adam öldürmenin dünyevi cezasını -ki bu ceza kısastır- “(kasten) öldürülmüşler hakkında sizin üzerinize kısas farz kılındı”⁹⁶⁶ ayeti kerimesinde zikretmiştir. Uhrevi cezasını da: “Kim bir mümini kasden öldürürse; onun cezası, içinde ebedî kalmak üzere cehennemdir”⁹⁶⁷ ayeti kerimesinde anlatmıştır. Buna rağmen biz, kasten adam öldüren kimsenin kefaret ödemesinin vacip olduğunu söylersek, nassa ekleme yapmış oluruz ki; o da batıldır, demişlerdir.⁹⁶⁸ Cumhur, ayrıca Kur’an’ı Kerim’in kefareti vacip kılmadığını, böylelikle nas; mefhumunun delaletiyle bu tür öldürmelerde kefaretin söz konusu olamayacağını ifade etmiş olmaktadır. Eğer kefaret gerekseydi Kur’an elbette bunu açıklardı, görüşlerini ileri sürmüşlerdir.⁹⁶⁹

Cumhur, devamla bunu şu rivayetten de çıkarmak mümkündür:⁹⁷⁰ “Süveyd b. es-Sâmit bir adam öldürmüştü. Hz. Peygamber (s.a.s.) ona kısas uygulanmasını emretmiş, her hangi bir kefareti yerine getirmesi emrini vermemiştir. Amr b. Ümeyye ed-Damri de Peygamber (s.a.s.) döneminde iki adam öldürmüş, Peygamber (s.a.s.) de onların diyetlerinin ödenmesini sağladığı halde, her hangi bir kefareti yerine getirmeyi emretmemiştir”⁹⁷¹ demişlerdir.

Cumhur; kasten adam öldürmek, kasden namazı terk etmek gibi kefaretle telafi edilemeyecek kadar büyük bir günahdır. Kasten terk edilen namazın, kefaret ödemeksizin kaza edilmesinin vacip olduğu hususunda âlimler icmâ etmişlerdir, şeklinde görüş beyan etmişlerdir.⁹⁷²

⁹⁶⁴ İbn Âbidin, X, s.158.

⁹⁶⁵ Ceziri, VII, s.3228.

⁹⁶⁶ Bakara sûresi, 2/178.

⁹⁶⁷ Nisa sûresi, 4/93.

⁹⁶⁸ Ceziri, VII, s.3229.

⁹⁶⁹ Zuhayli, VIII, s.79.

⁹⁷⁰ Zuhayli, VIII, s.79.

⁹⁷¹ İbn Kudame, VIII, s.96.

⁹⁷² Ceziri, VII, s.3229.

Şafîler, kasden adam öldürme suçundan dolayı katilin kefaret ödemesinin vacip olacağını; çünkü kasten öldürenin günahı, yanlışlıkla öldürenin günahından daha büyüktür. Öyleyse onun kefaret ödemesi, yanlışlıkla öldürenin kefaret ödemesine nispetle daha lâyıktır, demişlerdir. Şafîler; âlimler'in, yanlışlıkla adam öldürenin kefaret ödemesi gerektiği hususunda ittifak ettiklerini belirterek; yanlışlıkla öldürenin kefaret ödemesi vacip olduğuna göre, kasden öldürenin kefaret ödemesi öncelikle vacip olur, demişlerdir. Şafîler bu meseleyi, nass ile vacip olan yemin-i gamüs kefareetine kıyaslamışlardır.⁹⁷³ Yüce Allah buyurmuş ki: *"Fakat (Allah) bile bile yaptığımız yeminler yüzünden sizi hesaba çeker."*⁹⁷⁴ Şafîler bu meselede kendi mezheplerini teyit etmek için, imam Ahmed bin Hanbel'in Vâsile bin Eska'dan yapmış olduğu şu rivayeti delil olarak ileri sürmüşlerdir.⁹⁷⁵ Vâsile dedi ki: Süleymoğulları kabilesinden bir grup insan, Peygamber (s.a.s.) Efendimizin huzuruna gelerek dediler ki: *"Bir arkadaşımız hak etti (yani öldürme nedeniyle cehennemi hak etti.) Bunun üzerine Hz. Peygamber onlara şöyle karşılık verdi: "Bir köle azâd etsin. (Azad ettiği) kölenin her bir organı karşılığında Allah da onun bir organını ateşten azad eder."*⁹⁷⁶ Şafîler, cehennem ateşine müstahak olmak, ancak kasten adam öldürmekle olur. Bu da kasten adam öldürme nedeniyle kefaret ödemenin vacip olduğuna delâlet eden açık bir delildir, demişlerdir.⁹⁷⁷

Şafîler, kasten öldürmede kefaretin vacip oluşunun diğer bir delili ise şudur: Kefaretin meşru kılınmasından maksad, günaha engel olmak ve vebalin silinmesini sağlamaktır. Kastensiz öldürmenin günahı ise hata yoluyla öldürmenin günahından daha büyüktür. Dolayısıyla kastensiz öldürmede kefaret, daha uygun ve yerinde olur. Kastensiz öldüren kimse, günahının kaldırılıp vebalinin silinmesine ise daha çok muhtaçtır, demişlerdir.⁹⁷⁸

⁹⁷³ Şirazi, III, s.247,248.

⁹⁷⁴ Mâide sûresi, 5/89.

⁹⁷⁵ Ceziri, VII, s.3229,3230.

⁹⁷⁶ Müsned, II, s.420,422,429,431; Müsned, II, s.491, Müsned, IV, s.113,321.

⁹⁷⁷ Ceziri, VII, s.3230. Cumhuriyet: Bu görüşü kabul etmiyoruz. Çünkü o kişi cehennemi, büyük bir taş veya değnekle öldürmek gibi kasde benzer bir öldürme nedeniyle de hak etmiş olabilir. Bize göre; bunu kabul etsek bile bu, şu ayetle muaraza edemez: *"Kim bir mümini kasden öldürürse; onun cezası, içinde ebedî kalmak üzere cehennemdir. Allah ona gazab ve lanet etmiş ve onun için büyük bir azap hazırlamıştır."* Nisa sûresi, 4/93 Ayeti kerimedeki "fe cezâu-hu" kelimesinin başındaki "fe" harfi, ayette sıralanan cehennemde ebedî kalmak, gazab, lanet ve azabın hepsinin katile ceza olmasını gerekli kılar. Kastensiz öldürme cezası olarak kefareti yükleyecek olursak; o zaman ayette sıralananların bazısını ceza olarak vermiş oluruz ki; bu da ayete aykırıdır. Ceziri, VII, s.3229.

⁹⁷⁸ Zuhayli, VIII, s.80.

Şafîler, son olarak kefaretin yerine getirilmesi halinde gözetilmesi gereken sıranın, zıhar kefaretindeki sıra gibi olduğunu; dolayısıyla önce bir köle azad edeceğini, bunu bulamayacak olursa aralıksız iki ay oruç tutacağını ifade etmişlerdir. Şafîler, nitekim ayeti kerimdeki sıra böyledir, demişlerdir.⁹⁷⁹

5.1.2.1.2. Tesebbüb Yolu ile İşlenen Cinayetler

Bir kişi, binasını yahut duvarını sağlam bir şekilde yapsa, sonra bu yapısı yola yahut bir kimsenin evine doğru meyletse ya da boyuna değil de enine çatlayıp bir şeyin üzerine düşerek telef ederse, telef edilen şeyin tazmininin gerekip gerekmeceği konusunda cumhur ile Şafîler ihtilaf etmişlerdir.⁹⁸⁰

Cumhur, sahibinden meyleden yapıyı yıkması istenir. O da yıkması mümkün olan bir süre içerisinde yıkmaz da bina yıkılırsa, yıkılma sebebiyle telef olan can yahut malın tazminatını yıkılan duvarının sahibinin ödemesi gerekir. Şayet ona yapıyı yıkması yönünde bir talep ulaşmamış, yapı yıkılmış ve bir insanın ölümüne sebep olmuşsa tazminat talep edilmez. Çünkü o bunu kendi mülkünde yapmıştır. Eğilme ise, onun fiili olmaksızın ortaya çıkmıştır, şeklinde görüş beyan etmişlerdir.⁹⁸¹

Şafîler ise, yapının kendi mülkünde olması ve eğilmesinde mal sahibinin tasarrufu sonucunda değil kendiliğinden meydana gelmesi sebebiyle tazminatın gerekmeyeceğini ifade etmişlerdir. Onlar göre bu, eğilme olmaksızın yapının yıkılması haline benzer. Bunu yıkması yahut tamiri ister mümkün olsun ister olmasın ya da ister bu yapıyı yıkması kendisinden istensin ister istenmesin, fark etmez demişlerdir.⁹⁸²

5.1.2.1.2. Organlara Karşı İşlenen Cinayetler

5.1.2.1.1. Cinsel Organa Karşı İşlenen Suçlar

Cumhur, erkeklik organının uzayıp kısılması, dolayısıyla canı ile mağdurun mezkûr organları arasında eşitliği sağlamanın mümkün olmayacağı için, erkeklik organında kisas olmayacağını ifade etmişlerdir. Onlara göre, haşefe'nin kesilmesi durumunda misilleme yapılır. Çünkü bu durumda kesilen yer, tıpkı eklem gibi bellidir.

⁹⁷⁹ Zuhayli, VIII, s.80.

⁹⁸⁰ Zuhayli, VIII, s.149.

⁹⁸¹ Zuhayli, VIII, s.149.

⁹⁸² Zuhayli, VIII, s.149.

Haşefenin veya erkeklik organının bir kısmı kesilmişse, kesilen kısmın miktarı bilineyeceğinden kesene kısas uygulanmaz.⁹⁸³

Şafîiler ise, kökten kesilmesi durumunda erkeklik organı için kısas uygulanması gerekir, demişlerdir.⁹⁸⁴

5.1.2.1.2. Caninin Elinin Düşmesi veya Kesilmesi

Hanefiler; hâkim cani üzerinde kısas hakkı bulunan mağduru, diyet almaksızın caninin mefluç elini kesmek ile tam diyet almak arasında muhayyer kılar ve muhayyerlik süresi içindeyken mağdurun seçim yapmasından önce, caninin sakat eli düşer veya haksız yere kesilirse; mağdurun hakkı düşer ve caniden alacağı bir şey kalmaz. Çünkü mağdurun hakkı sadece kısastır, demişlerdir.⁹⁸⁵

Hanefiler; caninin sakat eli, kendisi üzerinde kısas veya hırsızlık gibi hakkı bulunan bir başkası tarafından kesilirse o zaman caninin erş ödemesi gerekir. Bu da diyetin yarısına tekabül eder. Çünkü o sakat elle başkasının hakkı ödenmiştir, demişlerdir. Ayrıca erşin ödenmesinden önce, caninin sakat eli tedavi edilerek felçliliği giderilirse, mutlaka kısasen kesilmesi gerekir. Çünkü o elde kısas uygulanması, Hanefilere göre taayyün etmiş bir haktır.⁹⁸⁶

Şafîiler, Hanefiler gibi kısas hakkını kullanırken elin düşmesi veya haksız olarak kesilmesi mağdurun erş hakkını düşürmez. Yapılması gereken şey kısas ya da erşten birini uygulamaktır. Uygulanacak yer yok olduğu için kısasın uygulanması mümkün olmazsa erş ödemek zorunlu olur, şeklinde görüş beyan etmişlerdir.⁹⁸⁷

5.1.2.1.3. Kasten Yaralamalarda Kısasın Uygulanma Zamanı

Cumhur, el ve ayak gibi organların yaralanmalarında kısasın uygulanması ancak yaranın iyleşmesinden sonra caiz olacağını; çünkü *Hz. Cabir'in rivayetine göre Hz. Peygamber'in (s.a.s.) yaralanan kişi iyleşinceye kadar, yaralayan kişiye kısas uygulanmasını yasakladığını göz önüne alarak, kısasın yaranın iyleşmesinden sonra uygulanacağını ifade etmiştir.*⁹⁸⁸ Diğer taraftan yaralamalarda nihai sonuca bakılır.

⁹⁸³ Ceziri, VIII, s.3377.

⁹⁸⁴ Ceziri, VIII, s.3377.

⁹⁸⁵ Ceziri, VIII, s.3378.

⁹⁸⁶ Ceziri, VIII, s.3378.

⁹⁸⁷ Ceziri, VIII, s.3378.

⁹⁸⁸ Heysemi, VI, s.295,296.

Çünkü bu yaralamanın ölüm ile sonuçlanıncaya kadar sirayeti muhtemeldir. Bu ise ancak yara iyileştiği zaman bilinebilir, demişlerdir.⁹⁸⁹

Şafîiler ise, yara iyileşmeden önce kısas uygulamak gerektiğinde bunun caiz olduğunu ileri sürmüşlerdir.⁹⁹⁰

5.1.2.2. Diyet

5.1.2.2.1. Diyetin Vacip Oluş Şartları

Harbi ve bağinin öldürülmesi sebebiyle diyet söz konusu olur mu olmaz mı, meselesi üzerinde ihtilaf vuku bulmuştur.

Cumhur, öldürülen kimsenin masum, yani kanının koruma altında olması gerekir. Buna göre kanları koruma altında olmadığından dolayı harbi ve bağinin öldürülmesinde diyet söz konusu değildir, demişlerdir.⁹⁹¹

Şafîiler ise, bağinin kanı koruma altındadır.⁹⁹² Savaş bittikten sonra veya esir düşen veya yaralı olan bağıyi öldüren kişi diyet ödemekle mükelleftir, demişlerdir.⁹⁹³

5.1.2.2.2. Diyetin Türü ve Miktarı

Diyetin türünün belirlenmesinde fakihlerin birbirlerinden farklı görüşleri vardır; bunlar aşağıda kaydedilmiştir:⁹⁹⁴

Ebu Hanife ve İmam Malik: Diyetin deve, altın ve gümüşten birisiyle verilmesi vaciptir: Bunlardan her hangi birisinin ödenmesi yeterlidir, demişlerdir. Delilleri ise, Amr b. Hazm'ın diyetlere dair naklettiği hadistir. "*Canda diyet yüz devedir...*"⁹⁹⁵ Ayrıca onlar Hz. Ömer'in, altın sahiplerine diyet olarak bin dinar; gümüşü olanlara da on bin dirhem tespit etmiştir, demişlerdir.⁹⁹⁶

Ebu Yusuf, Muhammed ve İmam Ahmed'e göre, diyetin altı türden ödenmesi gerekir. Bunlar diyetin aslını teşkil eden deve, altın, gümüş, inek, koyun ve elbiselerdir. Hanbelîlere göre ise, bunların ilk beşi diyetin asıllarıdır. Elbise ise asıl değildir. Çünkü farklılık arz eder ve bunların belli bir kayda bağlanması mümkün değildir, demişlerdir.⁹⁹⁷ Onlara göre, bu görüşün delili, Hz. Ömer irad ettiği bir hutbedir. Hz.

⁹⁸⁹ Zuhayli, VIII, s.129.

⁹⁹⁰ Zuhayli, VIII, s.129.

⁹⁹¹ Zuhayli, VIII, s.82.

⁹⁹² Zuhayli, VIII, s.82.

⁹⁹³ Komisyon, **Büyük Şafii Fıkhı**, IV, s.201,202.

⁹⁹⁴ Zuhayli, VIII, s.84.

⁹⁹⁵ Ebu Davud, Kitabü'd-Diyât, 18 (4541), IV, s.184.

⁹⁹⁶ Zuhayli, VIII, s.84.

⁹⁹⁷ Zuhayli, VIII, s.84.

Ömer bu hutbede şunları ifade etmiştir: “Şunu bilin ki artık develer pahalılaşmıştır.” Ravinin belirttiğine göre Hz. Ömer altın sahipleri üzerine bin dinar, gümüş sahipleri üzerine on iki bin dirhem, inek sahipleri üzerine iki yüz inek, koyun sahipleri üzerine iki bin koyun, elbise ile uğraşanlara da iki yüz elbise tespit etmiştir.⁹⁹⁸

Şafîiler, diyetle vacip olanın, bulunması halinde yüz deve olduğu ve katilin bunları veliye kusursuz olarak teslim etmesinin görevi olduğunu ifade etmişlerdir. Ancak diyetin kendisinden tahsil edilmesi gereken yerde bulunmaması suretiyle hissen bulunmaz veya o yerde semen-i mislinden daha fazlasına bulunması suretiyle şer'an bulunmayacak olursa, bu sefer o beldenin çoğunlukla kullanılan nakit parası ile develerin kıymetlerinin ödenmesi gerekir, demişlerdir. Şafîiler: Nakit paranın teslim edilmesi gereken vakitteki kıymetinin göz önünde bulundurulacağını; miktar ne olursa olsun ödeneneceğini; bunların telef edilen bir şeyin bedeli olması dolayısıyla aslın bulunmaması durumunda kıymetine başvurulacağını ifade etmişlerdir.⁹⁹⁹ Şafîiler, bu görüşlerine delil olarak, Amr b. Şuayb'ın babasından onun da dedesinden yaptığı rivayeti göstermişlerdir. Amr b. Şuayb şöyle rivayet etmiştir: “*Resulullah (s.a.s.)'in döneminde diyetin kıymeti sekiz yüz dinar yahut sekiz bin dirhem idi. Bu, o zaman böyle idi.*”¹⁰⁰⁰ Nihayet Hz. Ömer halifelige geldiğinde irad ettiği hutbesinde şunları söyledi: “Şunu biliniz ki artık develer pahalılanmış bulunuyor.” Ravi devamla dedi ki: “*Altın sahiplerine bin dinar, gümüş sahiplerine on iki bin dirhem, inek sahiplerine iki yüz inek, koyun sahiplerine iki bin koyun, elbise sahiplerine ise iki yüz elbise tayin etti.*”¹⁰⁰¹

Şafîiler, bu görüşü şu akli delil ile de desteklemektedir: “Misli şeylerde olduğu gibi her hangi bir mal türü ile tazminat altında olan ve bulunmasına imkân olmayan bir şeyin kıymetinin ödenmesi icap eder;”¹⁰⁰²

5.1.2.2.3. Küçükten ve Deliden Sadır Olan Kasten Öldürmenin Diyeti

Cumhur Küçükten ve deliden sadır olan kasten öldürmenin diyetinin âkilesine ait olduğunu; çünkü küçükün kastı ile hatasının bir olduğunu ifade etmiştir.¹⁰⁰³ Cumhur delil olarak Hz. Ali döneminde gerçekleşen ve bir delinin, adamın birine yaptığı saldırı hakkında; Hz. Ali'nin verdiği hükmü göstermişlerdir. Bu olay şöyle gerçekleşmiştir:

⁹⁹⁸ Ebu Davud, Kitabü'd-Diyât, 18 (4542), IV, s.184.

⁹⁹⁹ Şirbini, IV, s.71,75.

¹⁰⁰⁰ Ebu Davud, Kitabü'd-Diyât, 18 (4542), IV, s.184.

¹⁰⁰¹ Ebu Davud, Kitabü'd-Diyât, 18 (4542), IV, s.184.

¹⁰⁰² Zuhayli, VIII, s.85.

¹⁰⁰³ Zuhayli, VIII, s.90; İbn Kudame, VII, s.776,

“Bir deli, adamın birisine kılıçla hücum edip onu vurmuş ve buna dair dava Hz. Ali’ye götürülmüş, o da onun diyetinin âkilesi tarafından ödeneceğine hüküm vermiştir. Bu hükmü bir grup ashabı kiram huzurunda vermiş ve “Onun kastı da hatası da birdir” demiştir.”¹⁰⁰⁴

Şafîiler, daha azhar olan görüşe göre küçüğün kastının, eğer mümeyyiz ise bir kasıt, şayet mümeyyiz değil ise kesin olarak hatadır, demişlerdir. Şafîiler, ister mümeyyiz olsun ister olmasın, şer’an helal ve haram ile mükellef olmadığından dolayı kısasın gerekmeyeceğini, fakat mümeyyiz olması halinde diyetin malından ödenmesi gerekeceğini; âkilesinin onun yerine diyetini yüklenmeyeceğini ifade etmişlerdir. Onlara göre âkile kasten öldürmenin, sulh halinin ve itiraf halinin diyetini yüklenmez. Şafîilerce tercihe değer görüşe göre, küçüğün fiili kasten sayılacağından dolayı, âkile cinayet yoluyla öldürdüğü kimsenin diyetini yüklenmez.¹⁰⁰⁵

5.1.2.2.4. Müslüman Olmayanların Diyeti

Hanefiler, kanların eşit olduğunu İslam ve küfür sebebiyle diyetin miktarında değişiklik olmayacağını dolayısıyla zimmî ve müstemenin diyetinin Müslümanın diyeti gibi olacağını ileri sürmüşlerdir. Hanefiler, Yüce Allah’ın: “Şayet kendileriyle aralarında bir anlaşma bulunan kavimdense o vakit akrabalarına bir diyet vermek ve mümin bir köle azad etmek gerekir”¹⁰⁰⁶ buyruğu ile amel etmek de bu hükmü gerektirir, demişlerdir. Ayrıca Hanefiler, Hz. Ebu Bekir ile Hz. Ömer (r.a)’de bu doğrultuda hüküm vermiklerini ifade etmişlerdir.¹⁰⁰⁷

Malikilere göre, yahudi ve hıristiyanın diyeti -cinayet kasten de yanlışlıkla da işlenmiş olsa- Müslüman erkeğin diyetinin yarısı kadardır. Bu da altı bin dirhem gümüş veya beş yüz dinar altındır. İslam devletiyle anlaşmalı olan mecusînin ve mürtedin diyetine gelince, cinayet kasten ya da yanlışlıkla işlenmiş olsun, Müslümanın beşte bir diyetinin üçte biri kadardır. Bu saydıklarımızın kadınlarının diyetleri, erkeğin diyetinin yarısı kadardır. Mecusi ve mürted kadının diyeti dört yüz dirhemdir. Diğerleri de buna göre hesaplanır, şeklinde görüş beyan etmişlerdir.¹⁰⁰⁸

Hanbelîlere göre, yahudi ve hıristiyan, İslam devletiyle anlaşmalı olduğu halde, bir Müslüman tarafından kasten öldürülse; diyeti Müslümanın diyeti kadar, onu

¹⁰⁰⁴ Zuhayli, VIII, s.90.

¹⁰⁰⁵ Zuhayli, VIII, s.90.

¹⁰⁰⁶ Nisa sûresi, 4/92.

¹⁰⁰⁷ Ceziri, VIII, s.3406; İbn Kudame, XII, s.51,52.

¹⁰⁰⁸ Ceziri, VIII, s.3406; İbn Kudame, XII, s.51,52.

yanlışıyla öldürürse, diyeti Müslümanın diyetinin yarısı kadar olur. Masum olmayan mürtedlerle eman almamış olanlara gelince; onlar her hal-ü kârda öldürülürler, demişlerdir.¹⁰⁰⁹

Şafîiler; yahudi, hristiyan, muahid ve müstemenin diyeti, Müslümanın diyetinin üçte biridir, demişlerdir.¹⁰¹⁰ Şafîiler: Öldürülme diyetinin, Müslümanın diyetinin üçte biri kadar olacağı hususunda merfu bir rivayetin olduğunu ve İmam Şafî'nin, el-Ümm adlı eserinde Hz. Ömer ile Hz. Osman'ın bu doğrultuda hüküm vermiş olduklarını kaydettiğini ifade etmişlerdir.¹⁰¹¹ Şafîiler: Amr b. Şuayb'ın babasından, onun dedesinden, onun da Hz. Peygamber'den (s.a.s.), Hz. Peygamber (s.a.s.) kitap ehlinden bir adamı öldüren her Müslüman'a dört bin dirhem ödemeyi tayin ve emretmiştir, rivayeti bu konuda esas almışlardır.¹⁰¹²

5.1.2.3. Vasiyetten Mahrum Edilmek

Hanefiler, vasiyete engel olan öldürme, mirasa engel olan öldürme gibidir. Bu da baliğ ve akıllı bir kimse tarafından tessebbüben değil mübaşeretin (doğrudan) ve haksızca yapılmış olmakla gerçekleşir. Kasten yahut hata yoluyla olması ise fark etmez, şeklinde görüş belirtmişlerdir.¹⁰¹³

Malikiler, kasten öldürme -ki kasta benzer öldürme de onun gibidir- tercih edilen görüşe göre, vasiyete mani olan öldürmedir. Hata yoluyla öldürme ise, mirasta olduğu gibi vasiyete engel değildir, demişlerdir.¹⁰¹⁴

Hanbelîler; sahih olan, ister kasten ister hata yoluyla olsun, haksız yere öldürmenin vasiyeti iptal edeceğidir. Böyle bir öldürme mirasa manidir ve miras vasiyetten daha sağlam bir şekilde sabittir. Dolayısıyla katilin vasiyetten mahrum edilmesi öncelikle söz konusudur, demişlerdir.¹⁰¹⁵ Hanbelîler bu görüşleriyle Hanefi ve Malikilere muvafakat etmişlerdir.

Şafîiler ise, azhar görüşe göre mûsâleh musisini haksızca öldürse bile vasiyeti hak eder. Çünkü vasiyet akit yoluyla yapılan bir temlik olduğundan hibe akdine benzer ve mirastan farklıdır, demişlerdir.¹⁰¹⁶

¹⁰⁰⁹ Ceziri, VIII, s.3406,3407; İbn Kudame, XII, s.51,52.

¹⁰¹⁰ Şirbini, IV, s.76; Şirazi, III, s.213; İbn rüşd, IV, s.197

¹⁰¹¹ Şafii, VII, s.259,260; Şirbini, IV, s.76; Ceziri, VIII, s.3404.

¹⁰¹² Zuhayli, VIII, s.92.

¹⁰¹³ Zuhayli, VIII, s.95.

¹⁰¹⁴ Zuhayli, VIII, s.95.

¹⁰¹⁵ Zuhayli, VIII, s.95.

¹⁰¹⁶ Zuhayli, VIII, s.95.

5.1.2.4. Ta'zir

Ta'zir kelimesi “tef' il” babındaki “azzere” kökünden türetilmiş bir mastardır. Bu kelime Arap dilindeki zıt anlamlı kelimelerdendir. Şöyle ki: Ta'zir kelimesi; menetmek, reddetmek, tahkir, icbar ve tevkif etme manalarını ifade ettiği gibi, yardım etmek, terbiye etmek, saygı göstermek (ta'zim) manaları içinde kullanılmıştır.¹⁰¹⁷

İslam hukuk ıstılahında ta'zir; Şâri tarafından hakkında ceza tayin edilmemiş, cezası ulu'l emrin yetkisine bırakılmış bütün suçlardan dolayı verilen cezalardır. Bu suçların Allah'a karşı işlenmesi veya kulların haklarına yönelik olması aynıdır.¹⁰¹⁸ Ta'ziri, “Hakkında ne had, ne de keffaret bulunan bir suçundan dolayı, kişiyi te'dib etmektir”¹⁰¹⁹ şeklinde tarif edebiliriz.

5.1.2.4.1. Ta'zirin İnfaz Edilmesinin Şeriat'taki Hükümü

Allah Teâlâ'nın hukuku ile insanların hukukunu ilgilendiren durumlarda İmam'nın ta'zir cezasını uygulaması vacip midir değil midir? Bu konu üzerinde ihtilaf vukubulmuştur.

Cumhur; hâkim, suçlunun ancak dayakla islah-ı nefis edeceğini kuvvetle zannederse, onu dövmesi vacip olur, demiştir. Ancak başka bir yolla islah-ı nefis edeceğini kuvvetle zannederse, onu dövmesinin vacip olmayacağını ileri sürmüşlerdir. Cumhur; suçluyu, gerekirse acıtıcı bir dayakla dövmek gerekir ki suçlu bu fiilinin çirkin olduğunu hatırlasın, geçmişte bundan dolayı yediği dayağın acısını unutmasın ve Rabbinden bağışlanma dileğinde bulunsun. Bu nedenlerden dolayı onu ta'zir etmek vacip olur, demiştir.¹⁰²⁰

İmam Şafî'ye göre, “hâkimin ta'ziri infaz etmesi vacip değildir, isterse uygular isterse terk eder.”¹⁰²¹ Şafîler, gelecekte işlenecek suçların bununla önlenemeyeceğini; ayrıca uygulanan ta'zir dayağının acısının gelecek zamana kadar devam etmeyeceğini ifade etmişlerdir.¹⁰²² Şafîler, delil olarak şu hadisi göstermektedirler: “Resullullah (s.a.s.), Zübeyr hakkında önce kendi bahçesini sulamasını, ondan sonra da suyu daha

¹⁰¹⁷ İbn Nüceym, V, s.67,68.

¹⁰¹⁸ İbn Kudame, XII, s.523,524.

¹⁰¹⁹ Ceziri, VII, s.2881.

¹⁰²⁰ Zuhayli, VII, s.325,326.

¹⁰²¹ Zuhayli, VII, s.326.

¹⁰²² Ceziri, VIII, s.3445.

aşağıdaki komşusuna salmasını söylediğinde, kendisine: “*Halanın oğlu diye mi ona müsamaha ediyorsun?*” diyen Ensar’lı zata ta’zir cezası tatbik etmemiştir.”¹⁰²³

5.1.2.4.2. Hâkimin Ta’zir için Dövmesi

Cumhur, imam ta’zir için bir adamı dövdüğünde o adam bu dayak sebebiyle ölürse, hâkim tazminat vermekle yükümlü olmaz. Çünkü imamın ve hâkimin makamı, maslahat olmaksızın bir kimseyi ta’zir etmeyecek kadar üstündür, demişlerdir.¹⁰²⁴

Cumhur, imamdaki başkalarının böyle olmadığını; imam dışındaki şahıslardan biri, sözcülemi geçmişteki bir kin ve düşmanlığı nedeniyle suçludan intikam alma şaibesıyla ona ta’zirden bulunabilir. Ama bir hâkimin, suçluyu ta’zir nedeniyle öldürdüğü için kendisinin de öldürüldüğünü veya malî cezaya çarptırıldığını duymuş değiliz, demişlerdir.¹⁰²⁵

Şafîiler, imam bir adamı ta’zir eder, o adam da bu ta’zir nedeniyle ölürse, imamın tazminat vermesinin vacip olduğunu; çünkü şeriatla hiç kimseye iltimasın olmadığını ifade etmişlerdir. Şer’i ahkâmın kendisine tatbik edilmesi hususunda devlet başkanı da diğer insanlardan biri gibidir, demişlerdir.¹⁰²⁶

5.1.2.4.3. Ta’ziri Uygulayan Kimsenin Suçluyu Telef Etmesi

Cumhur, hadlerde de olduğu gibi, ta’ziri uygulayan kimse suçluyu telef ederse, bu işi yapmakla emrolunduğu için tazminatla yükümlü olmaz, demişlerdir.¹⁰²⁷

Şafîiler, hadlerde telef olanların tersine, ta’zirden telef olan suçlunun bedeli infaz memuru tarafından tazmin edilir. Ama hadlerde telef olan kimsenin bedeli tazmin edilmez, demişlerdir.¹⁰²⁸

¹⁰²³ Nevevi, *Sahihi Müslim bi-Şerhi’n-Nevevi*, Fezâil, 129 (2357), XV, s.157; Ebu Dâvud, Akdiye, 31 (3637), III, s.313; Tirmizî, Ahkâm 26 (1363), III, s.36; İbn Mâce, Ruhun, 20 (2480), III, s.534.

¹⁰²⁴ Ceziri, VIII, s.3445.

¹⁰²⁵ Ceziri, VIII, s.3445.

¹⁰²⁶ Ceziri, VIII, s.3445,3446; Zuhayli, VII, s.327.

¹⁰²⁷ Ceziri, VIII, s.3444.

¹⁰²⁸ Ceziri, VIII, s.3444.

SONUÇ

Hz. Peygamber (s.a.s), hayatta iken sahabiler arasında herhangi bir ihtilaf'ın bulunmadığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Çünkü sahabiler, dinin usul ve furuunda anlamadıkları bir mesele ile karşılaştığında bunu hemen, Hz. Peygamber (s.a.s)'e sorar, Hz. Peygamber (s.a.s.) de o meseleyi onlara izah ederdi. Aynı şekilde Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer devirleri ile Hz. Osman'ın hilafetinin ilk yıllarında da herhangi bir ihtilaf çıkmamıştır. Ancak Hz. Osman'ın şehadetinden sonra tehlikeli olan siyasi ihtilaflar çıkmaya ve İslam'da ilk siyasi mezhepler teşekkül etmeye başladı. Dolayısıyla diyebiliriz ki, ilk çıkan mezhepler siyasi mahiyettedir.

İslam tarihinde, mezhepler itikadi, siyasi ve fıkhi olmak üzere üç alanda ortaya çıkmıştır. Fıkhi mezhepler, hicri I. asrın sonlarından itibaren oluşmaya başlamıştır. Mezhep imamları, hiçbir zaman biz bir mezhep kuruyoruz, bize uyunuz, diye halkı görüşlerine uymaya çağırmamışlardır ve mezhepler böyle yerleşmemişlerdir. Mezhep imamları, meseleler hakkındaki görüşlerini açıklamış; insanlar ise kendilerine uyan imamların görüşlerini alarak, o imamları takip etmişler ve böylece mezhepler oluşmuşlardır.

Mezheplerin oluşumu hakkında farklı bir tarif yapacak olursak: Mezhepler, sınırlı sayıdaki ahkâmın sınırsız sayıdaki hadiseye tatbikindeki ihtilaftan ortaya çıkmışlardır. Dolayısıyla doğru içtihad usûlüyle sayısız mezhep oluşmuştur. Ancak ortaya çıkan bu mezheplerin hepsinin günümüze ulaşmamış olması bunların zamanla tarih sahnesinden çekildiklerini göstermektedir. Nasların sayısı göz önünde bulundurulduğunda oluşan veya oluşacak mezheplerin sayısında sınırsız olmayacağı muhakkaktır.

Mezhep İmamlarının, yaptıkları içtihatların Kur'an'ın ruhuna uygun olması gerekir. İslam tarihinde sayısız mezhep oluşmuş; ancak bazılarının zamanla tabiiileri kalmamış ve mezhepler tarihinde sadece isimleriyle yaşanır hale gelmişlerdir. İslam toplumunda şöhret bulmuş ve günümüzde mensupları fazla olan ehli sünnet mezhepleri ise dört tanedir. Bu dört mezhep Müslümanlar nazarında kabul görmüş, oluşan diğer mezhepler ise tarih sahnesinden silinmişlerdir.

Yaptığımız bu çalışmada ehli-sünnet tarafından benimsenmiş olan bu mezheplerden Şafîlerin, üç mezhebe teferrüt ettiği meseleleri tespit etmeye çalıştık. Giriş kısmında: İmam Şafî'nin biyografisini ele alarak işlemeye çalıştık. Bu kısımda,

İmam Şafî'nin ilim tahsil ettiği muhitleri ve çeşitli şehirlerde ders aldığı hocaları kaydederek, İmam Şafî'nin ilim tahsilini ortaya koymaya gayret ettik. İmam Şafî'nin, Gazze'de başlayan hayat hikâyesinin Mekke, Medine, Yemen, Bağdat ve Mısır şehirleri arasındaki seyahatleri neticesinde nasıl şekillendiğini ortaya koymaya çalıştık. Bu kısımda, kısaca İmam Şafî'nin hayatını özetlemeye çalıştık.

Girişten sonraki bölümlerde tezimizin ana konusunu teşkil eden, ihtilaf edilen konuları işlemeye çalıştık. Çalışmamızda ibadet, muamelat, münakehat, müfârakât, ukûbat konularında ihtilaf edilen görüşleri ele aldık. İbadet konularında 170; muâmelat 22; münâkehat ve müfârakât 23; ukûbat 60 tane görüşte Şafîler ile diğer üç mezhep arasında ihtilaf olduğunu belirledik. İbadet konularındaki ihtilafların genellikle temizlik, abdest, gusül, hayız ve nifas, mestler, teyemmüm, cebir, namaz, oruç, zekât, hac, kurban, hayvan kesimi, av ve boğazlanan hayvanlar, yemin ve helal haramlar gibi konularda olduğunu gördük. Muâmelat konularındaki ihtilafların genellikle alış veriş, riba, selem, rehin, hacr, müzâraa, şirket, icar, vekâlet ve daman gibi konularda olduğunu tespit ettik. Münâkehat ve müfârakât başlığındaki ihtilafların nikâh ve hükümleri, mehir, radâ, boşanma, ric'at, zihar, liân, iddet, nafaka ve hidâne gibi konularda; ukûbat başlığında ise, zina haddi, hırsızlık haddi, yol kesenlerin hükmü, kazf haddi, sihir, kısas ve diyetler ve ta'zir gibi konularda ihtilafların bulunduğunu tespit ettik.

İhtilaf edilen noktalar göz önünde bulundurulduğunda, ihtilaf nedenlerinin genellikle İmam Şafî'nin usûl anlayışından kaynaklandığı rahatlıkla görülecektir. Çünkü İmam Şafî'nin usûl anlayışının temel özelliği; vahye tam bağlılık, yorum anlayışında dil-bağlam-mantık unsurlarına yer vermesi, kelam karşıtlığı ve amel eksenli itikat anlayışıdır. Ayrıca bu mezhebe göre sünnet bulunduğu müddetçe kıyasa gidilemeyeceği gerçeği de ihtilafların temelini teşkil etmektedir.

Bu çalışmada şöyle bir kanaate vardık: Şari Teâlâ bilerek hükmetmiştir. Dolayısıyla hükümlerin net olarak koyulmadığı veya hakkında herhangi bir hüküm bulunmayan konulardaki asıl gaye, bu gibi meselelerin içtihadı bırakıldığı gerçeğidir. Sahabe-i Kiramın Hz. Peygamber'e Kur'an ve sünnette bulunmayan konular hakkında nasıl hüküm vereceklerini sormaları ve Hz. Peygamberin onlara içtihad edebileceklerini ifade etmesi de bu gerçeği gözler önüne sermektedir. Netice itibari sınırsız sayıdaki meslelere sınırlı sayıdaki ahkâmı uygulamak, ister istemez ihtilafların oluşmasını zorunlu kılar. Diğer bir ifade ile hükümlerin net konulmadığı bu sahada fikhi ihtilafların

bulunması bir zarurettir. Ancak Şu da unutulmamalıdır ki hiç Şüphesiz bu ihtilaflar da ümmet için bir rahmettir.

Çalışmamızda kusur ettiyse, gerçeği veya istenileni bulamadıysak bu da istemeyerek olan bir hatadır. Hiçbir yoktur ki yazmış olduğu yazısını ileriki zamanlarda gözden geçirdiğinde, Őurayı deęiŐtirseydim veya Őuraya Şunu ilave etseydim daha iyi olacaktı, demesin. Gücümüz nispetinde ihtilaf edilen konuları tespit etmeye çalıştık. Gayret bizden tevfiğ Allah'tandır.

BİBLİYOGRAFYA

- AKYÜZ**, Vecdi, **Dört Mezhep İmamı**, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 1999.
- _____, **Mukayeseli İbadetler İlmihali (İslam Fıkında İbadetler)**, İz yayıncılık, İstanbul 1995.
- ARSLAN**, Gıyasettin, **İmam Şafî'nin Kur'an Okumaları**, Rağbet Yay., İstanbul 2004.
- ASKALANİ**, Ebü'l-Fazl Şehabeddin Ahmed İbn Hacer el-Askalani (852/1449), **Fethü'l-Bari bi-Şerhi Sahihi'l-Buhari**, (tahkik ve tashih Abdülaziz b. Abdullah b. Abdurrahman b. Baz, Muhammed Fuad Abdülbaki, Muhibbüddin el-Hatîb), el-Mektebetü's-Selefiyye, Kahire 1987.
- BERFİ**, Muhammed Âşık İlâhî, **et-Teshilü'z-Zaruri li-Mesaili'l-Kuduri**, Dârü'l-Arkam, Beyrut 1997.
- BİLMEN**, Ömer Nasuhi, **Hukukî İslamiyye ve Istılahı Fıkhiyye Kamusu**, Bilmen Basım ve Yaymevi, I-VIII, İstanbul 1967.
- BUHUTİ**, Şeyh Mansur b. Yunus b. Selahiddin Hanbelî (1051/1641), **Keşşafü'l-Kına'an Metni'l-İkna'**, (thk: İbrahim Ahmed Abdülhamid), Dâru Âlemi'l-Kütüb, Riyad 2003.
- BÜCEYRİMİ**, Süleyman b. Muhammed b. Ömer Büceyrimi, **Büceyrimi ale'l-Hatib**, Darü'l-Kütübi'l-ilmiiyye, I-V, Beyrut 1996.
- CEZİRİ**, Abdurrahman, **Dört Mezhebe Göre İslam Fıkı**, (trc. Mehmet Keskin), Çağrı yay, İstanbul 1994.
- DAĞCI**, Şamil, **İmam Şafî'nin Hayatı ve Fıkıh Usulü İmindeki Yeri**, Diyanet Dergisi, , cilt:32, S.2, Ankara 1996, s. 69-127.
- _____, **İslam Aile Hukukunda Evlenme Engelleri I (Sürekli Evlenme Engelleri)**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1999, C.XXXIX, S.1, s.175-237.
- _____, **İslam Ceza Hukukunda Şahıslara Karsı Müessir Fiiller**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1996.
- DÂRİMÎ**, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman b. Fazl ed-Dârimî, **Sünenü'd-Dârimî**, (255/868), (thk. Fevvaz Ahmed Zümerli, Hâlid es-Sebi' Âlemi), Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut 1987.

- DÖNDÜREN**, Hamdi, **Delilleriyle İslam ilmihali (İnanç - İbadet - Günlük Hayat)**, Erkam Yayınları, İstanbul 2003.
- DUMAN**, Soner, **Şafîi'nin Kıyas Anlayışı**, (basılmış doktora tezi), İstanbul 2007.
- EBU DAVUD**, Süleyman b. Eş'as b. İshak el-Ezdi Ebû Davud es-Sicistani (275/889), **Sünenu Ebû Davud**, (thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid), Beyrut ty.
- EBU UMEYR MECDÎ**, Ebû Umeyr Mecdî b. Muhammed b. Arafat el-Mısri Eseri, **Şifâü'l-İyyi bi-Tahrici ve Tahkiki Müsnedi'l-İmam eş-Şafîi**, Mektebetu İbn Teymiyye, Kahire 1416/h.
- EBU ZEHRA**, Muhammed, **İmam Şafîi**, (trc: Osman Keskiöğlü), Diyanet İşleri Başkanlığı yay., Ankara 1969.
- _____ **İslam Hukukunda Suç ve Ceza**, (trc: İbrahim Tüfekçi), İstanbul Kitabevi, İstanbul 1994.
- _____ **el-Cerîme**, Daru'l-Fıkri'l-Arabî, Kahire 1998.
- _____ **İslam'da Siyasi, İtikadi ve Fıkhi Mezhepler Tarihi**, (Çev. Sıbğatullah Kaya), İstanbul 2004.
- _____, **Usulü'l-fıkh**, Darü'l-fikri'l-Arabî, Kahire 1958.
- ERDOĞAN**, Mehmet, **Fıkıh ve Hukuk Terimleri**, Ensar Neşriyat, İstanbul 2010.
- ES-SARDEFİ**, Muhammed b. Abdullah b. Ebî Bekr Rimi, **el-Meani'l-Bedia fi Ma'rifeti İhtilafi Ehli's-Şeria**, (thk. Muhammed Mihinna), Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, I-II, Beyrut 1999.
- GAZZALİ**, Ebû Hamid Hucetülislam Muhammed b. Muhammed (505), **el-Vasit fi'l-Mezheb**, (thk. Ahmed Mahmûd İbrâhim, Muhammed Muhammed Tamir), Dârü's-Selam, Kahire 1997.
- _____ **el-Veciz fi Fıkhî Mezhebi'l-İmam eş-Şafîi**, (thk. Ali Muavvaz, Adil Abdülmevcud), Şirketu Daru'l Erkan b. el-Erkan, Beyrut 1997.
- GÜLEÇ**, Hasan, **İmam Şafîi ve Edebî Şahsiyeti**, Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1983, S.1, s. 119-136.
- HACCAVİ**, Ebü'n-Neca Şerefeddin Musa b. Ahmed b. Musa (968/1560), **el-İkna' li-Talibi'l-İntifa'**, (thk. Abdullah b. Abdülmuhsin Türki), Dâru Âlemi'l-Kütüb, Riyad 1999.
- HALEBÎ**, , Burhaneddin İbrâhim b. Muhammed b. İbrâhim Halebî (956/1549), **İzahlı Mülteka el-Ebhur Tercümesi**, (trc. Mustafa Uysal), İstanbul 1968.

- HEYSEMÎ**, Ebü'l-Hasan Nureddin Ali b. Ebî Bekr b. Süleyman Heysemi (807/1405), **Mecmaü'z-Zevaid ve Menbaü'l-Fevaid**, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut 1967.
- İBN ABİDİN**, Muhammed Emin b. Ömer b. Abdülazîz ed-Dımaşki (1252/1836), **Reddü'l-Muhtar ale'd-Dürri'l-Muhtar, Şerh-i Tenviri'l-Ebsar, Hâşiyetu İbn Abidin**, (dirase ve tahkik ve ta'lik Adil Ahmed Abdülmevcud, Ali Muhammed Muavviz), Dâru Âlemi'l-Kütüb, Riyad 2003.
- İBN CÜZEY EI-KELBÎ**, Ebü'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed b. Muhammed (741/1340), **el-Kavaninü'l-Fıkhiyye**, Dâru'l-Fikr, y.y. t.y.
- İBN HUMAM**, Muhammed b. Abdülvahid Kemaleddin Sivasi (861/1456), **Fethü'l-Kadir fi Şerhi'l-Hidaye**, (müst. Abdurrahman ed-Damiri), y.y., t.y.
- İBN KESİR**, Ebü'l-Fida İmadüddin İsmail b. Ömer (774/1373), **İrşadü'l-Fakih ila Ma'rifeti Edilleti't-Tenbih**, (thk. Behcet Yusuf Hamd Ebü't-Tayyib), Müessesetü'r-Risâle, I-II, Beyrut 1996.
- İBN KUDAME**, Ebû Muhammed Muvaffakuddin Abdullah b. Ahmed (620/1223), **el-Mugni**, (thk. Abdullah b. Abdülmuhsin Türkî, Abdülfettah Muhammed el-Hulv), Dâru Âlemi'l-Kütüb, Riyad 1999.
- İBN MACE**, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid er-Rebei el-Kazvini, **Sünenu İbn Mace**, (thk. Şuayb el-Arnaut ve Muhammed Kamil Kura), Darü'r Risaleti'l Alemiyyeti, Beyrut 2009.
- İBN NÜCEYM**, Zeynüddin Zeyn b. İbrâhim b. Muhammed Mısri Hanefi (970/1563), **el-Bahrü'r-Raik Şerhu Kenzi'd-Dekaik**, (thr. Zekeriyâ Umeyrat), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1997/1418.
- İMRANÎ**, Ebü'l-Hüseyn Yahyâ b. Ebü'l-Hayr b. Salim İmrani, **el-Beyân fi Mezhebi'l-İmam eş-Şâfiî, el-Feharisü'l-Amme**, (i'tina bih Kâsım Muhammed en-Nuri), Dâru'l-Minhac, Beyrut 2000.
- KASANÎ**, Ebû Bekr Alâeddin Ebû Bekr b. Mes'ud b. Ahmed el-Hanefi (587/1191), **Bedaiü's-Sanai' fi Tertibi's-Şerai'**, (thk. Ali Muhammed Muavviz, Adil Ahmed Abdülmevcud), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1997.
- KARAMAN**, Hayrettin, **İslam Hukuk Tarihi**, İz yay., İstanbul 1989.
- KATTAN**, Mennâ' Halil, **İslam'da Teşrii ve Fıkıh Tarihi ve Metodu**, (trc. Zeynelabidin Tatlılıoğlu), Hanifiyye Kitapçılık, Riyad 1987.

- KAZVİNİ**, Ebü'l-Kâsım Abdülkerim b. Muhammed b. Abdülkerim Rafii, (623/1226), **el-Aziz Şerhi'l-Veciz**, (thk. Adil Ahmed Abdülmevcud, Ali Muhammed Muavviz), Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1997.
- KESKİOĞLU**, Osman, **Fıkıh Tarihi ve İslam Hukuku**, Ankara 2003.
- KOMİSYON**, **Kuran Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir**, DİB yay. Ankara 2007.
- KOMİSYON**, **Büyük Şafî Fıkhı**, (trc. Ali Arslan), Arslan Yayınları, İstanbul 1994.
- KOMİSYON**, **İlmihal (İman ve İbadetler)**, Türkiye Diyanet Vakfı yayınları, Ankara 2006.
- KÖKSAL**, İsmail, **Fıkıh Usûlü**, Işık Akademi yay, İzmir 2008.
- _____ **İslam Hukuku (Hikmet-i Baliğa)**, Işık Akademi yay., İstanbul 2009.
- _____ **İslam Hukukçuları Arasındaki İhtilaf Sebepleri**, İslami Araştırmalar Dergisi, 2001, C.XIV, S.1, s. 182-193.
- KÖROĞLU**, Mehmet, **İslam Ceza Hukukunda Ölüm Cezası ve İnfaz Usulleri**, (basılmış doktora tezi), Erzurum 2004.
- MAVERDİ**, Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib Maverdi (450/1058), **el-Havi'l-Kebir hüve Şerhu Muhtasari'l-Müzeni**, (tahkik ve talik Ali Muhammed Muavviz, Adil Ahmed Abdülmevcud), Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1994.
- MAVSİLÎ**, Ebü'l-Fazl Mecdüddin Abdullah b. Mahmûd b. Mevdud (683/1284), **el-İhtiyar li-Ta'lili'l-Muhtar**, (thk. Ali Abdülhamid Ebü'l-Hayr, Muhammed Vehbi Süleyman), Dârü'l-Hayr, Beyrut 1998.
- MEYDANÎ**, Abdülgani b. Talib ed-Dimaşki el-Hanefi (1298/1881), **el-Lübab fi Şerhi'l-Kitab –Muhtasari'l-Kuduri**, el-Mektebetü'l İlmiyye, Beyrut t.y.
- MERDAVÎ**, Ebü'l-Hasan Alâeddin Ali b. Süleyman b. Ahmed (885/1480), **el-İnsaf fi Ma'rifeti'r-Racih Mine'l-Hilaf ala Mezhebi'l-İmami'l-Mübeccel Ahmed b. Hanbel**, (tashih ve tahkik Muhammed Hamid Fiki), Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabî, Beyrut 1986.
- MEVDUDÎ**, Seyyid Ebü'l-A'la, **Tefhimü'l-Kur'an**, (trc. Muhammed Han Kayani v.d.), İnsan Yayınları, İstanbul 1986.
- MISRİ ESERİ**, Ebû Umeyr Mecdî b. Muhammed b. Arafat, **Şifaü'l-İyyi bi-Tahrici ve Tahkiki Müsnedi'l-İmam eş-ŞAFİÎ**, , Mektebetu İbn Teymiyye, Kahire 1416/h.

- NESAI**, Ebu Abdurrahman Ahmed b. Ali b. Şuayb Nesai (303/915), **Sünenü'n-Nesai**, (şrh. Ebü'l-Fazl Celaleddin Abdurrahman b. Ebi Bekr Suyuti; hşy. Ebü'l-Hasan Nureddin b. Abdülhadi Sindi), Dar'ül Beşair, Beyrut 1994.
- NEVEVİ**, Ebû Zekeriyâ Muhyiddin Yahyâ b. Şeref b. Nuri (676/1277), **el-Mecmu' Şerhi'l-Mühezzeb li'ş- eş-Şirazi**, (thk. Muhammed Necib el-Mutii), Mektebetü'l-İrşad, Cidde 1977.
- _____ **Ravzatü't-Talibin**, (thk. Adil Ahmed Abdülmevcud, Ali Muhammed Muavvaz), el-Mektebetü'l İlmiyye, I-XII, Beyrut 1991.
- _____ **Sahihi Müslim bi-Şerhi'n-Nevevi**, y.y. y.y.
- NOEL J. COULSON**, **A History of İslamic Law**, Edimburg 1990, İsimli eserin 53-61 sayfalarının çevirisi, (Çev. Abdurrahman Kaçkalı), OMÜİFD, sayı, 10, (Samsun 1998), s. 484-491.
- RAFİİ**, Ebü'l-Kâsım Abdülkerim b. Muhammed b. Abdülkerim, **Şerh'u Müsnedi's Şafiî**, Katar 2007.
- REMLÎ**, Şemseddîn Muhammed b. Ahmed b. Hamza el-Ensârî, **Nihâyetü'l Muhtac ilâ Şerhi'l-Minhâc**, Darü'l Kütüb'ül İlmiyye, I-VIII, Beyrut 2003.
- SARICIK**, Murat, **Seyyidlerle İlgisi Açısından Ahzab Suresi Otuzüçüncü Âyeti ve Tarihi Tesirleri**, AÜİFD, 1993, S.11, s. 183-210.
- SEMERKANDİ**, Ebû Bekr Alâeddin Muhammed b. Ahmed b. Ebî Ahmed (539/1144), **Tuhfetü'l-Fukaha**, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1984.
- SAMERRAİ**, Numan A., **Mürted'e Ait Hükümler**, (Çev. Osman. Z. Soyyiğit, Ahmet Tekin), Sönmez yay., İstanbul 1970.
- SERAHSİ**, Ebu Bekr Şemsüleimme Muhammed b. Ahmed b. Sehl, **el-Mebcut**, Dârü'l-Ma'rife, Beyrut ty.
- ŞABAN**, Zekiyyüddin, **İslam Hukuk İlminin Esasları**, (trc. İbrahim Kâfi Dönmez), Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 1990.
- ŞAFİİ**, Ebu Abdullah Muhammed b. İdris eş-Şafiî (204/820), **el-Ümm**, (thk. Rifat Fevzi Abdülmüttalib), Darü'l Vefa, Kahire 2001.
- _____ **er-Risale**, (çev: Abdulkadir Şener, İbrahim Çalışkan), Türkiye Diyanet Vakfı yayınları, Ankara 1996.
- ŞAKİR**, Mahmûd, **Tarihü'l-İslam**, 8. bs., el-Mektebü'l-İslami, Beyrut 2000.

- ŞEVKÂNÎ**, Ebû Abdullah Muhammed b. Ali b. Muhammed el-Havlani (1250/1834), **Neylü'l-Evtar Şerhi Münteka'l-Ahbar**, Mustafa el-Babi el-Halebî, Kahire t.y.
- ŞİRBİNÎ**, Şemseddin Hatib Muhammed b. Ahmed Kahiri Şafî (977/1570), **Mugni'l-Muhtac ila Ma'rifeti Meani Elfazi'l-Minhac**, (thk. Ali Muhammed Muavvaz, Adil Ahmed Abdülmevcud), Darü'l-Kütübi'l-ilmiiyye, Beyrut 2006.
- TİRMİZÎ**, Ebû İsa Muhamed b. İsa b. Sevre es-Sülemi Tirmizi (279/892), **el-Câmiü'l-Kebir**, (thk. Beşşar Avvad Ma'ruf), Dârü'l-Garbi'l-İslâmî Beyrut 1998.
- ZEYLAÎ**, Cemalüddin Ebu Muhammed b. Abdillan b. Yusuf el-Hanefi ez-Zeylai (ö. 762 h.), **Nasbu'r-Raye li Ehadisi'l-Hidaye**, Daru'l-Hadis, Mısır ty.
- ZUHAYLÎ**, Vehbe, **İslam Fıkhı Ansiklopedisi**, (çev: Ahmet Efe v.d.), Risale Yayınları, İstanbul 1990.

ÖZGEÇMİŞ

1981 yılında Muş'un Bulanık ilçesinde doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Bulanık'ta tamamladı. 2001 yılında başladığı Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden 2005 yılında mezun oldu. 2007 yılında Diyarbakır Çermik İlçesi Bademli Köyü'ne İmam Hatip olarak atandı. 2009-2010 Eğitim-Öğretim Güz Yarı Yılı'nda Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı İslam Hukuku Bölümü'nde Yüksek Lisans'a başladı. 2010 yılında Kurumlar arası atamayla Silopi Hürriyet Ortaokulu'na Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni olarak atandı. Halen Silopi Hürriyet Ortaokulu'nda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni olarak görevini sürdürmektedir.